Ileana Vulpescu

notă informativă bătută la mașină

roman

2011

ediție ne varietur

ILEANA VULPESCU

NOTĂ INFORMATIVĂ
BĂTUTĂ LA MAŞINĂ

Cât de cărunt şi cât de jalnic sunt,
trăiesc aici uitat,
de azi pe mâine:
o frunză
între ceruri şi pământ.
Van Vei (701-761), poet chinez
(Traducere de Ion Covaci, *Trei poeţi din Tang,*
Editura „Univers”, 1978).

Poate că viaţa nu e decât o maladie:
filoxera planetei noastre.
Jules Renard (1864-1910), prozator francez.

Tatianei STEPA
a cărei amintire din sufletul meu
se va stinge
odată cu mine.

I. V.

Sătulul nu-i crede flămândului. Bogatul nu-i crede săracului. Sănătosul nu-i crede bolnavului. Tânărul nu-i crede bătrânului.

Nişte adevăruri elementare, iar constatările lor – exprimate prin truisme, cum sunt toate observaţiile asupra rădăcinilor vieţii – dacă nu faci pe sofisticatul şi nu te pretinzi filosof. Scuturi omul de ceea ce-a acumulat prin educaţie sau prin efort propriu şi la ce ajungi? Tot la scheletul despodobit de zorzoanele sociale, dintre care unele sunt necesare unei convieţuiri civilizate, ajunse reguli fără de care lumea ar fi un şi mai mare haos decât cel în care vieţuim. Despuiat de lustrul social, omul arată ca o femeie demachiată, cu obrazul boţit, abia trezită din somn.

Dacă nu eşti incinerat, spre-a evita cunoştinţa cu viermii, cu descompunerea, ajungi un morman de oase care şi astea se fac pulbere, până la urmă. Cu câtă uşurinţă rostim cuvântul «urmă» şi cât de rar îi înţelegem conţinutul cutremurător, îi vedem spectrul, spaimă pentru mai toţi, mântuire pentru unii, mântuire pe care-aceştia abia o aşteaptă. «Orice om bătrân normal îşi doreşte moartea». Cioran să fi spus asta? Aşa o fi, oare? Eu ce să zic la peste optzeci de ani ai mei? De câte ori nu mi-am dorit moartea… De scârba a ceea ce vedeam în jur? Demult mă educasem să mă uit la lume ca la comedie şi să nu-mi mai fac sânge rău în faţa a ceea ce nu puteam schimba.

N-am fost niciodată o revoluţionară, fiindcă n-am crezut şi nu cred în capacitatea revoluţiilor de-a schimba altceva decât şleahta profitorilor. Am trăit un război mondial, revoluţia zis comunistă, pe cea zis anti-comunistă. În privinţa revoluţiilor… rezumatul e simplissim: «ce mi-e dracu', ce mi-e tac-su'». Mie, revoluţie, mi se pare acea întâmplare, uneori pornită spontan dar mai ales pregătită şi bine regisată, în urma căreia unii se cocoaţă-n cârca celor sortiţi să fie-n veci duşi cu zăhărelul.

De când am deschis ochii, n-am dat nici două parale pe societate. Silă mi-a produs de când mă ştiu dar dorinţa de-a muri – sincer – nu. Dorinţa asta mi-au produs-o cei doi soţi ai mei şi mai ales cei doi fii ai mei, fraţi numai după mamă, adică după mine. Cu nemulţumirea lor faţă de mine şi cu nepăsarea lor, şi bărbaţii şi copiii m-au făcut să-mi doresc moartea şi chiar când lucrurile decurgeau cât de cât normal şi nu mi-o mai doream neapărat, dacă totuşi m-ar fi luat, nu mi-ar fi părut rău. Oricât mi-aş perinda prin minte întâmplările prin care-am trecut – bune-rele – nu regret viaţa care se duce şi nici s-o iau de la-nceput ori să trăiesc alta sau în altă parte nu-mi doresc. *«Si jeunesse savait, şi vieillesse pouvait».*[1]

Dacă mâine mi s-ar da tinereţea, însoţită de ştiinţa anilor mei de-acum, m-aş vedea guvernată de voia-ntâmplării ca şi-n viaţa asta care mi se-apropie de sfârşit. Dacă Pământul este o colonie penitenciară a unei alte lumi sau un loc de ispăşire, cu toată sila şi cu toată dezamăgirea de care mi-a făcut parte, mă declar mulţumită – vorba vine – cu-atâta cât mi s-a dat aici. Nu mai vreau dreptatea care-ar urma dincolo, nu mai vreau – ferească Dumnezeu! – să mă mai întrupez în altceva, în altcineva. O prietenă socoteşte că ar fi o mare umilinţă dacă totul s-ar sfârşi pe Pământ. «Atunci, la ce bun toate trăirile noastre aici, toată experienţa acumulată aici?». «După câte ştim aici, la nimic», i-am spus eu. Suntem cu toţii de acord că din tot ce-am adunat material nu luăm nimic cu noi în groapă. Dacă şi spiritul ar avea aceeaşi soartă, de ce ne-am revolta? «Nu adunaţi bogăţii pe pământ». E un îndemn spre acumularea spirituală, în scopul unei vieţi viitoare. Şi dacă viaţa asta e o simplă închipuire a unor oameni însetaţi de-o dreptate transcendentă şi convinşi de existenţa ei? Ştim că nu ştim nimic. Presupunem şi mai ales ne place să

presupunem. Fără să mă gândesc la vreo răsplată într-o eventuală viaţă viitoare, mi-am interzis să fac rău şi-atât cât mi-a stat în putinţă am făcut bine. Creştinismul – fiindcă doar el mi-e cunoscut – te-ndeamnă la cuget curat, de fapt la o linişte interioară care-ţi este cel mai de nădejde sprijin în viaţă. «Să nu păcătuieşti nici cu fapta, nici cu vorba, nici cu gândul». Cu gândul am păcătuit mult. Am blestemat, îndreptăţit, nişte oameni. Dacă mi-aş fi dorit un cuget ca lacrima ar fi trebuit să-i las în seama Domnului. Am strâns comori pe pământ? Nişte modeste obiecte metalice decorative – ca săracul temător în faţa lucrului care se sparge – nişte bibelouri de piatră, altele de jad. Vaze de flori, din pământ smălţuit, fiindcă nu mi-am permis cristaluri, nici porţelanuri, după care îmi sticleau ochii. Nişte tacâmuri de aşa-zis argint rusesc, de la o Consignaţie, un serviciu de masă de şase persoane, decent, din porţelan, de calitatea a doua, trei tăvi, de inox, două sfeşnice de alpaca, douăsprezece pahare chinezeşti, de semicristal, astea chiar frumoase, de la «Coada calului», de pe când chinezii nu făceau comerţ cu Occidentul şi vindeau la noi lucruri de-adevărat rafinament, pe nişte preţuri de nimic. O icoană cu sfântul Gheorghe, pictură pe lemn, cumpărată de la un tânăr artist, muritor de foame, iar când m-am ajuns – două peisaje de Petraşcu şi un interior de Tonitza, de la Consignaţia din Edgar Quinet, unde mai târziu s-a construit o aripă a Arhitecturii.

Le-am luat cu patru sute cincizeci de lei tabloul, când eu aveam o mie pe lună, din salariu şi din sporurile acordate tuturor angajaţilor civili din cadrul Armatei. Astea sunt bogăţiile strânse de mine pe Pământ, din banii munciţi de mine. Dacă în casa mea părintească ar fi existat măcar un vas de flori, un serviciu de masă şi nu farfurii mari ca de tort şi grele ca piatra, o tavă de metal, nişte nimicuri care să-ţi dea o idee despre locuitorii casei, cred că nu mi-aş fi strâns nici măcar bunurile astea pe Pământ. Unii oameni, crescuţi într-o ambianţă rafinată, înconjuraţi de obiecte frumoase, din plăcere estetică le sporesc numărul şi nu neapărat din setea de acumulare. Alţii, ca de-alde mine, vor să aibă şi ei ce n-au avut. Fără să fi primit o educaţie estetică, ochiu-mi era atras totdeauna de lucrul frumos, de valoare.

În timpul liceului citisem o istorie a artelor a lui Salomon Reinach, dar nu fusese de-ajuns pentru a-i stabili o scară de valori unei fete cu bunică băcănească şi cu mamă contabilă. Această istorie a artelor o-mprumutasem de la un frate al mamei, avocat, a cărui bibliotecă, ocupând un dulap, conţinea cărţi de drept şi ceva romane la modă. La sfârşit de viaţă, socotesc biblioteca şi mai ales conţinutul ei – când nu e numai de decor – un indiciu asupra posesorului. Unchiul meu, avocat de renume, însurat cu-o avocată, fiică de magistrat şi de mamă moşiereasă, avea-n casă două tablouri: un portret al coanei mari, bunica nevesti-sii, făcut de-un preot care picta biserici – portret reuşit de altfel – şi o copie fidelă şi bine realizată după un clasic, înfăţişându-l pe Isus înconjurat de copii. Mobila din casa unchiului era de cel mai banal stil cubist, la modă între cele două războaie mondiale. O masă Biedermeier, de hol, şi o oglindă ovală, cu-o ramă aurie, cu trandafiri mărunţi, delicat sculptaţi, contrastau cu ansamblul decorului. Mătuşă-mea, nevasta unchiului, avea câteva inele moştenite, modele clasice la vremea lor, fără cine-ştie-ce valoare însă. În schimb, avea trei haine de blană de cea mai bună calitate şi gulere de vulpi polare, de culori splendide şi cu fire de parcă stăteau să zboare. Şi unchiul era elegant îmbrăcat.

Fiica şi băiatul lor, cam de-o seamă cu mine, aveau haine corecte, potrivite cu vârsta, şi-atât, după un bun principiu al părinţilor care nu dau de-a azvârlita cu banii pe haine pentru copii în creştere. Puţinele case în care intram nu depăşeau nivelul pomenit mai înainte. O singură dată am fost la un neam îndepărtat al tatei – boieri dintr-ăia care-şi petreceau iarna pe Coasta de Azur şi vara mergeau la Karlsbad. În casa lor am văzut pentru prima dată mobile graţioase, cu picioare ca de căprioară, cu intarsii din lemn de culori diferite, alcătuind modele florale, covoare despre care-am aflat că se numeau tapiserii, mari cât un perete, înfăţişând scene de vânătoare cu haite de câini, păstori şi păstoriţe la iarbă verde, cules de vii şi zdrobit de struguri, pe care nu mă mai săturam să le privesc. Amfitrioana, o doamnă cu părul alb, cu trăsături subţiri ca trase din peniţă, cu un chip îngust, îmbrăcată ca pentru mers în oraş, purtând cercei şi-un inel, fiecare cu-o piatră cât o cireaşă, vărsând nişte ape albe-albăstrui de-ţi luau ochii, amfitrioana m-a apucat de mână şi m-a plimbat prin faţă tapiseriilor, explicându-mi că proveneau din Franţa, dintr-o

localitate numită Obüson – se scria Aubusson – vestită pentru asemenea ţesături, care costau o avere.

Atelierele, unde se lucrau aceste frumuseţi, fuseseră înfiinţate de Colbert, un ministru al regelui Franţei, Ludovic al XIV-lea, zis şi Regele-Soare. Eu eram în clasa întâi de liceu şi ajunsesem abia la istoria Antichităţii. Doamna îmi explica fără grabă, semnificaţia fiecărei părţi din ansamblu, cum se-ntâmplă în muzee, dacă ai parte de-un ghid pasionat de meseria lui. Doamna mi s-a părut cel mai deosebit om din câţi întâlnisem până atunci, iar în faţa atâtor minunăţii, cărora nici măcar nu le bănuisem existenţa, am avut un sentiment de umilinţă pe care l-am păstrat întreaga viaţă în faţa frumuseţii create de Dumnezeu ori de om. Pentru prima oară am simţit atunci deosebirile dintre ceea ce mai târziu aveam să aflu că se cheamă clase sociale. Elevă în clasa întâi de liceu, în anul 1940, pentru mine clasele se reduceau numai la şcoală. Până la întâlnirea cu-o asemenea persoană şi-n asemenea casă, ştiam doar că oamenii se-mpart în bogaţi, modeşti, săraci şi cerşetori. În ceea ce ne privea, pe mine şi pe mama, n-aveam ce întrebări să-mi pun. Noi trăiam dintr-o leafă şi din ce mai câştiga mama, făcând calcule pentru câţiva negustori care se achitau faţă de ea prin produse: unul cu de-ale băcăniei, între ele – spre bucuria mea – ciocolată de menaj; unul cu ibrice, crătiţi, oale, capace – dintre care mai am şi eu, după trei sferturi de veac; unul cu materiale de lenjerie şi de-mbrăcăminte. Aceste «colaborări» ale mamei au făcut să nu ducem lipsă, în timpul războiului, de nimic din ceea ce dispăruse de prin majoritatea caselor. Chiar şi la unchiu-meu, avocatul, atâta se fierbea şi se răsfierbea ceaiul rusesc, până ce rămânea apa limpede.

Vizita la doamna cu părul alb, stăpâna unei case cum nu mai văzusem, mi-a dat mult de gândit cu privire la diferenţele dintre oameni, chiar dintre oamenii bogaţi. Unchiu-meu învârtea banii cu lopata – cum spunea mama – şi totuşi în casa lui nu aflai lucruri deosebite. Găseai ceea ce cu, cu mintea mea de mai târziu, am socotit obiecte utile şi mai ales trainice. Până prin 1970, după cât mi-aduc eu aminte – cu excepţii desigur – lumea punea preţ pe trăinicia lucrurilor şi pe relaţiile dintre oameni. Pe vremea mamei, îţi făceai la tinereţe un palton şi-l purtai pân' la bătrâneţe, dacă te mai încăpea. De mobilă nu mai vorbim: puţini cei care-aveau măcar de gând să şi-o schimbe câte zile le hărăzise Domnul, vrând mai mult chiar: s-o lase moştenire copiilor şi nepoţilor. Până într-al doilea război mondial, iar apoi în comunism, din alte motive însă, divorţurile erau destul de rare, iar femeia divorţată căuta să se mărite din nou şi cât mai repede. Până-n comunism, mai ales fiindcă majoritatea femeilor nu-şi câştiga banul propriu şi fiindcă societatea era suspicioasă faţă de femeia singură; în comunism, pentru că ipocrizia se accentuase până-ntr-atât încât un divorţ, ori cât de îndreptăţit pentru solicitanţi era socotit un atentat la morala socialistă, bun motiv ca împricinaţii să-şi piardă chiar slujba. În Partid, cu cât erai mai sus-pus în ierarhie, cu-atât divorţul se dovedea mai hazardat. Aici – e drept – nu-ţi pierdeai pâinea, dar erai trecut pe linie moartă, în general trimis ambasador pe undeva. Amantele puteau funcţiona «sub acoperire», dar casa trebuia să fie casă. Aparenţele trebuiau respectate. N-am să uit ce-mi povestea doamna doctor Florica Vărbănescu în legătură cu divorţul ei. Bărbatu-său, prefect de judeţ pe vremea burghezo-moşierimii, în regimul comunist fusese luat la puşcărie. În asemenea situaţie, riscând să-şi piardă slujba şi având un copil de crescut – şi luat de la azil – doamna doctor s-a hotărât să divorţeze. Pe cine să consulte şi ea în asemenea-mprejurare? Pe unchiu-său, doctorul Vărbănescu, unul dintre cei mai vechi socialişti din România. După ce-o ascultă, doctorul îi spune pe un ton ritos: «Florico, să ştii că nu mă sperie ăi cinsprezece ani de condamnare ai bărbatului tău. În general, condamnările politice nu se fac până la capăt. Mă-ngrijorează însă faptul că ai să fii prima şi – sper – singura femeie divorţată din familia noastră». «Cât eram de amărâtă, când am ajuns în stradă, m-a apucat un râs cu lacrimi… Iacătă ce grijă-l rodea pe unul dintre cei mai vechi socialişti din România…». Şi de câte ori povestea întâmplarea asta, doamna doctor, care numai fericită nu era, începea să râdă.

Şi eu aveam să divorţez, fără să cer sfatul niciunui vechi socialist, şi nu de-un bărbat băgat la puşcărie, ci rămas în Occident cu iubita, într-o perioadă când cei care uitau să se mai întoarcă erau declaraţi duşmani ai regimului comunist, iar cei lăsaţi în urmă de «rămaşi», descusuţi pe toate părţile şi

anchetaţi pentru a se vedea dacă erau sau nu în complicitate cu «trădătorii». Asta pentru că veni vorba – adică mă purtă gândul – spre divorţuri. Altminteri, gândul mă poartă mereu spre copilărie şi spre o-ntrebare pe care mi-o pun nu de ieri-de azi, ci acut de pe la cinzeci de ani: oare cum s-o despărţi sufletul de trup? O simţi omul ceva? Şi nu doar el, ci orice fiinţă? Fiindcă de ce-ar avea suflet numai omul?

Unchiu-meu, avocatul, dădea câteva petreceri pe an, cam cu douăzeci de invitaţi de-o dată, bun prilej de-a-şi menţine relaţiile şi de-a se-achita de nişte obligaţii. Era invitată şi mama, cu mine, şi cu soţul ei, tatăl meu vitreg. Noi, copiii oaspeţilor şi cei ai gazdelor, mâncam în sufrageria mică, de fiecare zi. Cât au mai durat petrecerile astea, iar noi, copiii, încă eram în clasele primare, nu ni se dădeau nici cuţite, nici furculiţe la masă, într-atât era de spăimoasă mătuşă-mea Nuţa, nevasta unchiului, avocatul, deşi toţi eram copii potoliţi. Auzise dânsa de unii ca noi care-şi pierduseră un ochi, jucându-se cu beţe, cu andrele, cu câte şi mai câte.

Vizita la doamna boieroaică mă făcuse mai atentă la ce era-n jurul meu. Când aveau musafiri, unchiu-meu se-mbrăca în costum, ca de stradă, mătuşă-mea însă, într-un capot lung până-n pământ, foarte elegant, din material fin. O cumnată a ei, dintr-un neam boieresc scăpătat, îi sugerase mătuşă-mii să-şi primească invitaţii într-o rochie. «Dragă, îi primesc în casă nu pe stradă, iar capotul e-o rochie de interior», îi replicase mătuşă-mea. «Dacă e-o rochie de interior, atunci scoate-i nasturii şi trage-i un tighel în locul lor, ca să-mpaci şi capra şi varza». Boieroaica bătrână, cea cu tapiseriile, deşi mama şi cu mine nu veneam de la Curtea regală, ne primise îmbrăcată ca de stradă, în fustă şi-n bluză. Abia peste vreo treizeci de ani de la acele întâmplări m-am lămurit eu ce-nseamnă «să ai clasă». Puteai aparţine unei clase sus-puse, fără să ai însă «clasă». Şi între vecinii noştri, deşi oameni modeşti, erau mari deosebiri. Madam Ionescu, a lu' domnu' Pante, nu stătea niciodată la fereastră, în schimb era cronicăreasa mahalalei: ştia şi câţi dinţi avea-n gură fiecare. Madam Firulescu, nevastă de şofer, ca şi madam Ionescu, îndată ce avea un moment liber se-aşeza la fereastră, rezimându-şi mâinile pe-o pernuţă cu mijlocul croşetat din macrame şi cu marginile din crep satin grena. Răspundea la salut şi la vorbă, dar nu făcea niciun comentariu la ceea ce afla sau observa. Tanţi şi Marcel, copiii familiei Firulescu, erau elevi la liceu când eu eram la primară, ca şi cei trei copii Ionescu – Puica, Picu şi Nelu, zis «băs», fiindcă nu-l putea pronunţa corect pe *ţ* – şi cei doi copii Câmpeanu – Livia şi Iancu – părinţii celor doi fiind ardeleni, tatăl, plutonier-major, mama casnică, femeie de la ţară, care nu-şi dăduse jos basmaua. «Tanti Câmpeanu», cum ne ceruse dânsa să-i spunem, ne chema iarna în bucătărie şi ne dădea să mâncăm floricele calde, făcute atunci în tigaie şi stropite cu apă cu sare. «No, luaţi, mâncaţi». Mai mult de-atât n-am auzit-o spunând vreodată. Dealtminteri, nici cu persoanele adulte, cum erau celelalte trei chiriaşe din imobilul în care locuia, nu-şi făcea de vorbă. La patru după-amiază, Livia şi Iancu erau chemaţi în casă de «tanti Câmpeanu» şi se-ntorceau îndată muşcând dintr-o felie mare de pâine de manutanţă, neagră, unsă cu untură şi frecată cu usturoi.

Cât era vremea frumoasă, jucam şotron, căruia la noi, la Craiova, îi spunea *ţăncuş*. Iar coarda o săream până ce ne ieşea sufletul. Şi băteam mingea, băieţi şi fete, când de trotuar, când de-un zid. Auzisem că era undeva un ştrand, însă niciun copil de la noi de pe stradă nu călcase pe-acolo. Pe-atunci, din categoria noastră înotau doar cei născuţi, crescuţi sau care-şi petreceau vacanţa-mare pe margine de baltă, ori de apă curgătoare. Aşa cum ştiam că exista un ştrand, ştiam şi că iarna era transformat în patinoar, dar niciunul dintre noi, copiii de pe Jitianu, strada noastră, nu patina. Patinoarul nostru era gheţuşul de pe marginea trotuarului. Fiecare familie avea sanie. La noi pe stradă – sănii de lemn făcute care cum se nimerise. De tălpici de fier nici vorbă. Eu mă duceam cu mama la cinematograf. Ceilalţi nici atâta. Când venea circul şi-şi întindea cortul pe-un loc viran din Belcineanu, peste drum de Liceul Comercial „Gheorghe Chiţu", ne duceam toţi şi-apoi zile-n şir ne minunam de isprăvile acrobaţilor, de căţeii dresaţi, şi râdeam de şotiile clovnilor. Pe vremea copilăriei mele nu se auzise nici cuvântul *gaşcă,* nici cuvântul *grup,* care să-i desemneze pe unii ca noi, care-şi petreceau tot timpul liber împreună, jucându-se în faţa casei. Se-auzise numai de *bande,* în legătură cu hoţii care lucrau organizat. În rândul

fetelor din cursul superior – când am ajuns la liceu – se vorbea de *cercuri* care se-ntruneau la *ceaiuri* dansante. Noi, cei de la primară, când ieşeam la joacă spuneam: «ne ducem la copii». De strada Unirii, la capătul dinspre Romaneşti, ne despărţea Grădiniţa, un dreptunghi împrejmuit cu gard scund de fier; în mijlocul Grădiniţei se afla Monumentul, adică regele Carol I, turnat în bronz, cu-o mână pe-un tun. În partea de jos a monumentului scria: «Asta-i muzica ce-mi place». Parada de 10 Mai începea de pe Unirii, din sus, de la Prefectură, şi se-ncheia la Parc, numit Bibescu – după moşia Bibeştilor, pe care se afla – dar zis şi Romanescu – după numele primarului Craiovei, cel care amenajase parcul. Deşi ne despărţea doar Monumentul, fata căpitanului din Unirii de peste drum de casele noastre, la primară şi ea, o vorbă n-a schimbat vreodată cu noi cei din Jitianu. Spre deosebire de noi, care-nvăţam toţi la şcoli de Stat, ea mergea la „Urziceanu", adică la Pensionul domnişoarelor Urziceanu, unde se-nvăţa franţuzeşte din clasa-ntâi primară. Spre deosebire de casele noastre din Jitianu, care se aflau pe buza trotuarului, zidite pe pământ direct, fără fundaţie, casa căpitanului, de fapt zestre a căpitănesei, avea subsol şi parter înalt, şi se afla în mijlocul unei grădini care, de primăvara până toamna, era un rai de flori. Domnul căpitan era cel mai ciudat locuitor al cartierului. Îmbrăcat în kaki, purtând bocanci şi moletiere, îşi găsea tot timpul de lucru prin jurul casei. Cât am fost vecini, nu l-am văzut să schimbe o vorbă cu cineva şi nici vreun suflet de om care să le deschidă poarta.

Când şi când, doamna căpitan ieşea în oraş singură. Înaltă, statuară, cu o figură prelungă, distinsă, fără să fie frumoasă, era o persoană după care se-ntorceau toate capetele. Îmbrăcată totdeauna în taioare impecabil croite, era o apariţie în lumea noastră modestă. Madam Ionescu a anunţat pe toată lumea că madam capităneasa-şi făcuse o haină de picioare de astrahan, «persan, frate, că sclipeşte ca mătasea». La noi în cartier nu putea să treacă neobservat momentul apariţiei unei haine de blană, mai ales că doamna căpitan se-nnoise primăvara când se trecea de la palton la pardesiu, iar dânsa umbla-n palton de blană. «Umblă, deşi cred că scoate limba de cald, umblă ca să vadă lumea ce şi-a luat», trăsese concluzia madam Ionescu.

În afara domnului căpitan, un alt personaj ciudat al cartierului era domnişoara Gingulescu, fostă directoare de liceu, vestită profesoară de matematică. O mână de om, cu părul strâns într-un coculeţ cât nuca, îmbrăcată cu lucruri până-n călcâie. Locuind în baie, din toată casa aia frumoasă, care-nsemna o muncă de-o viaţă. Dimineaţa, domnişoara dădea târcoale casei cam un ceas, apoi intra înuntru şi n-o mai vedea nimeni toată ziua, iar noaptea nu se zărea lumină la nicio fereastră a ei. Nu ieşea din curte şi nici nu-i călca cineva pragul. Madam Ionescu aflase că Domnica, lăptăreasa, îi lăsa domnişoarei profesoare după un stâlp al gardului de fier, ouă, smântână şi brânză, roşii, castraveţi şi ardei graşi, vara, iar domnişoara-i punea Domnicăi banii într-un loc ştiut numai de ele două. «Până nu mi-a spus Domnica, mă gândeam întruna: din ce-o trăi fiinţa asta, că porc n-are, orătănii nici atâta», ne explica madam Ionescu. Porc şi orătănii doar noi şi tanti Câmpeanu creşteam, având unde. În celelalte curţi abia de-nvârteai o roabă. Toamna, vecinii-şi tăiau lemnele pe trotuar. Pentru asta venea un bătrânel cu un *banzig,* un fel de roată metalică zimţată, acţionată cu gaz de lampă, cred. Toată instalaţia se afla într-o cotigă, trasă de-un măgăruş. Noi, copiii, ne-ntreceam care mai de care să-l tratăm pe «i-ha»: zahăr cubic, bomboane, smochine, roşcove, toate-i plăceau, iar când îl scărpinai în frunte, întindea gâtul şi-şi lăsa urechile pe spate. Urma apoi clacă pentru căratul lemnelor şi-al rumeguşului într-o magazie. Lemnele – stivuite pe grosimi, rumeguşul – de aprins focul, pus într-un butoi de metal. Când se tăiau lemnele pentru iarnă, la mine la şcoala primară, toate clasele erau adunate-n jurul măgăruşului. Aici trataţia era mai ceva decât în Jitianu. Fetele puneau mână de la mână şi-i cumpărau, de pe tablaua domnului Iani, merişoare trase-n zahăr ars, alviţă roz şi rahat cu nuci. Mai întâi îl întrebam pe bătrânel, stăpânul, dacă Luţu – aşa-l chema pe măgăruş – nu-şi strica stomacul din ceea ce-i dădeam noi. «Luţu?! Păi ăsta mănâncă şi pietre şi n-are nici pe dracu'», ne-ncredinţa stăpânul. Când, femeie-n toată firea, mă duceam cu băieţii mei la mare, cum ajungeam în Dobrogea nu-mi luam ochii de la geamul compartimentului sperând să văd vreun măgăruş, fiinţa asta care-mi aminteşte anii cei mai curaţi ai vieţii mele. Având tatăl vitreg pe care l-am avut, de-o

fericire a copilăriei nu pot vorbi.

Am fost oare prietenă cu acei cinci copii de pe Jitianu? Dacă la vârsta de-atunci m-ar fi-ntrebat cineva ce este prietenia n-aş fi ştiut să răspund. Acuma cred că în copilărie omul îşi demonstrează cel mai elocvent calitatea de animal social; prin nevoia de-a se afla împreună cu alte fiinţe, de-a vorbi şi de-a asculta. La bătrâneţe, ce cred eu că este prietenia? Afinitatea dintre două fiinţe, întemeiată pe credinţe, pe păreri, pe gusturi comune, însoţită de nevoia de-a-şi dezvălui una alteia sufletul, şi capacitatea de-a-şi fi alături una alteia în orice-mprejurare, cu alte cuvinte: la bine şi mai ales la rău. O relaţie care uneori se ţese cu greu şi care se poate destrăma într-o clipă, dintr-o vorbă, care oricât ar părea de aruncată-n vânt, este rezumatul unor păreri şi chiar al unor resentimente sedimentate de-a lungul timpului. Şi-atunci? Atunci şi prietenia ca orice pe lume, poartă stigmatul imperfecţiunii. Supusă fiind piericiunii ca tot ce se află pe lumea asta. Sunt oameni la care ţin, dar faţă de care nu mi-am dezvăluit niciodată sufletul. Poate pentru că viaţa m-a-nvăţat să n-am încredere deplină în nimeni, poate şi pudoarea peste care n-am putut trece niciodată, şi poate o anumită trufie, opunându-se exerciţiului de umilinţă care-nseamnă spovedania. Am trăit sub egida unui principiu: teama de oameni şi ruşinea faţă de Dumnezeu. Deşi gândul la o viaţă de-apoi mă-nspăimântă, cred că Dumnezeu există şi, dacă oamenii ar fi mai atenţi, ar putea observa manifestări ale pedepsei Lui şi-aici. «După faptă şi răsplată», asemeni remuşcărilor, pentru mine, înseamnă dovezi ale existenţei Lui, îndemnuri pentru păstrarea unui echilibru în lume, oricât de puţini l-ar lua-n seamă. Şi iară vechea mea-ntrebare: cum s-o desparţi sufletul de trup?

Ce este copilăria? Acceptarea deplină a celuilalt. Mă gândesc la cei cinci copii, tovarăşii mei de joacă din Jitianu. Erau parte a vieţii mele. Nu mi-aş fi-nchipuit o zi fără ei. Nici nu mă ducea gândul dacă erau frumoşi, deştepţi, dacă-nvăţau bine. Frageda copilărie şi realităţile ei cred că seamănă cel mai mult cu maternitatea. Pentru o mamă, oricum ar fi copilul ei, el este *al ei*. Că alţii sunt mai deştepţi, mai capabili, mai frumoşi, nu schimbă cu nimic legătura dintre mamă şi copil. La optzeci de ani trecuţi, deşi cei doi fii ai mei nu se prăpădesc după mine şi nici nu s-au prăpădit vreodată, rămân tot ai mei, deşi… Deşi unul a venit trei zile din America, vezi Doamne, ca să mă vadă; o zi a stat cu mine – o bătrână plicticoasă – două zile s-a dus la vânătoare. Celălalt de ani şi ani venea de la Craiova la Bucureşti şi nici măcar un telefon nu-mi dădea, ca să afle dacă mai trăiesc; şi-a amintit că are mamă de când l-a adus la Bucureşti un cancer la vezica urinară pe care şi-l tratează la Oncologie, la Fundeni. Doamne! Frageda mea copilărie a-nsemnat lipsa de-ntrebări asupra vieţii, o vreme în care parcă am plutit între cer şi pământ. În timp ce-atâtea chipuri şi-atâtea voci ale trecutului se voalează tot mai mult, câteva-ntâmplări de-atunci mi-au rămas vii în memorie ca şi când s-ar fi petrecut ieri. Parcă şi acum simt pe pulpe usturimile de la bătaia cu urzici pe care mi-au administrat-o-n glumă tovarăşii mei de joacă; aşa cum îi atârnaseră o tinichea de coadă lui Paul, un motan din vecini.

Mi-aduc aminte cum am dat năvală-n bucătărie la mama, care gătea, şi cum printre sughiţuri şi printre suspine, cu lacrimile şiroaie, negăsind puterea să scot o vorbă, i-am făcut semn cu mâna spre picioarele mele roşii ca focul. «Te-ai opărit?», m-a-ntrebat mama alarmată. «Nu. Urzici», am reuşit eu să-ngaim. «Dar unde dracu' te-ai urzicat aşa? Pe unde-ai umblat?». «Copiii», am oftat eu. Mama a-nţeles. Mi-a-nvelit pulpele în cârpe-nmuiate-n apă rece. «Mamă, du-te la tanti Anicuţa şi la tanti Câmpeanu şi spune-le ce mi-au făcut copiii. În viaţa mea nu mă mai joc cu ei!». «Până mâine!», a zis mama şi-a adăugat: «Eu în cearta şi-n joaca voastră nu m-amestec şi nici nu mă duc să-i pârăsc părinţilor. Voi, copiii, azi vă certaţi, mâine vă-mpăcaţi». Două zile n-am ieşit din casă. Eram în vacanţa-mare. În prima zi, în pat, mi-am oblojit urzicăturile; într-a doua, am socotit că se cuvine să stau în curte făcând pe surda şi pe muta faţă de copii, ca să le-arăt supărarea – deşi abia mă ţineam să nu ies pe trotuar. Când cugetam eu mai adânc la demnitatea mea, copiii s-au adunat în faţa porţii noastre şi deşi mă vedeau cum stăteam sub tei, au început să strige: «Tanti Genuţa, spuneţi-i Sabinei să vină să ne jucăm şi să ştie că ne pare rău c-am urzicat-o. Zău!». Eu n-am aşteptat să spună «tanti Genuţa» – mama – vreo vorbă şi-am şi zbughit-o pe poartă. Mi-aduseseră toţi câte ceva pentru-mpăcare: băieţii – fiecare câte o biluţă de sticlă colorată din cele folosite

când jucam *groapa* – fetele – câte o smochină uscată, mare, dulce, de-i trosneau seminţele poc-poc între măsele, cumpărată fie de la domnul Cosma, fie de la domnişoara Trana, cei doi băcani de pe Unirii, la câţiva paşi de noi. Smochinele şi roşcovele stăteau înşirate pe sfoară subţire şi ţi se dădeau de câţi bani voiai. Ca să le intri-n prăvălie, şi la domnul Cosma şi la domnişoara Trana, urcai patru trepte. La domnul Cosma, de ciment cu bară laterală de metal, pe-o parte şi pe alta, la domnişoara Trana, trepte de lemn, cu bare tot de lemn, care se clătinau cum puneai mâna pe ele. Se clătinau, treptele scârţâiau, ceea ce nu-i descuraja pe clienţii fideli ai băcănesei. Domnul Cosma era înalt, bine legat, brun şi posomorit; nevastă-sa, mărunţică şi-ndesată, cu vorbă domoală, cu un zâmbet blând, mai ales faţă de noi, copiii, pe care ne ştia, pe fiecare cum ne cheamă. La Cosma, pe raft, se afla o căsuţă de carton, ca de păpuşi, căsuţă pe care, copil fiind, aveai şansa de-a o primi ca premiu, cumpărând din prăvălie de-o anumită sumă. Ceea ce nu i se-ntâmplase nici unui copil, de vreme ce căsuţa nu se clintise din loc, de ani de zile. Domnul Cosma, vara era-mbrăcat cu pantaloni şi-n cămaşă albă, scrobită. Iarna, peste cămaşă îşi punea un pulover şi-o bundiţă de oaie. În prăvălie nu se făcea focul. Nevastă-sa, vara purta rochie de stambă, iarna, de barhet şi bundiţă ca şi bărbatu-său. Domnişoara Trana era invariabil îmbrăcată într-un capot alb, de mătase, cu un dragon imprimat pe partea din faţă, iar pe spate cu o floare uriaşă roşie. Întrebând-o, cu timiditate, ce era balaurul ăla de pe capot, mi-a spus cu vocea ei groasă şi posacă: «Un dragon şi vine din Japonia». Am întrebat-o pe mama ce era Japonia de care eu, în clasa-ntâi primară, n-auzisem. Cu ocazia aia am aflat că domnişoara Trana avea un frate marinar. Dacă-l trădam pe domnul Cosma, cumpărând zahăr candel de la domnişoara Trana, era numai de dragul dragonului ai cărui colţi din gura larg căscată şi-ai cărui ţepi de pe spinare-i priveam fascinată. «Mamă, pe-acolo prin Japonia, dragonii ăştia, stau prin păduri ca şerpii noştri?». «Dragonul, la chinezi, la japonezi, e animal de basm cum e balaurul la noi», m-a lămurit mama, dar n-am crezut-o, în schimb, mi-a crescut curiozitatea despre China şi despre Japonia, încât toată viaţa mi-am dorit să văd aceste ţări, dar ca atâtea alte vise nici ăsta nu mi s-a-mplinit. Iar acuma când se-apropie lăsarea definitivă a cortinei, ce să mai sper decât o moarte uşoară: «dă-mi-o, Doamne, pe puterile mele».

Dragonul de pe capot era depăşit de purtătoarea lui. Cred că domnişoara Trana a fost cel mai posac, cel mai antipatic şi printre cei mai urâţi oameni pe care i-am cunoscut. Mare, pătrăţoasă, cu nişte ţâţe ca doi dovleci de măcar două kile unul, cu nişte încheieturi la mâini cât glezna de bou – picioarele, acoperite de tejghea, nu i le-am văzut niciodată, cu degetele ca nişte caltaboşi, cu un cap negricios, mare şi rotund cât un poponeţ de copil gras, cu o gură cu buzele trase înuntru, cu-o privire neagră şi duşmănoasă, cu un fel de-a se purta de parcă i-ai fi omorât şi mamă şi tată, era de mirare că-i călca cineva-n prăvălie. Mai târziu, la vârsta judecăţii, am ajuns să cred că şi urâţenia şi antipatia emană un fel de fascinaţie. Cunosc oameni urâţi dar atât de atrăgători, cu atâta lumină în suflet care le străbate în privire, încât în cinci minute li se şterge urâţenia, parcă i-ar învălui o aură. Trana noastră era la distanţă uriaşă de ei. Oricum, de-atât amar de ani şi n-am uitat-o, cu toate că n-a jucat niciun rol în viaţa mea.

Ce amintiri îi rămân omului?!

De la o vreme ne dispăreau puii de găină. Singurul loc pe unde puteau ieşi din îngrăditura lor era dâmbul care ne despărţea de familia Vălimărescu, vecinii din dreapta. Mama i-a acuzat cu glas tare că i-au mâncat puii. Acuzaţie la care, de peste dâmb, doamna Vălimărescu i-a strigat mamei: «Ţoapă mojică şi proastă». Cearta asta mahalagească, pornită de mama, o simt şi-acum ca pe-o pată de păcură în suflet. Pentru prima oară o priveam pe mama ca pe-un om străin, şi-o priveam dezaprobator. Apăruse în mine simţul critic, agravat şi mărit când am aflat că mama purta pijamalele răposatei neveste a soţului ei de-al doilea. Habar n-aveam că nu erau ale mamei, până ce ea nu mi-a spus, liberă şi nesilită că, în timp ce eu eram la şcoală, trecuse pe neaşteptate, pe la noi, Anişoara, soră cu prima soţie a lui «tăticu». O podidiseră lacrimile când o văzuse pe mama purtând o pijama a răposatei. Pe vremea aceea, femeile din categoria noastră purtau, peste cămaşa de noapte, haina pijamalei; completă, adică şi cu pantaloni, purtau numai bărbaţii emancipaţi, adică cei care nu dormeau în cămaşă de noapte, lungă până-n pământ. Faptul

că mama purta un lucru al unei persoane care murise – şi încă al cui! – mi se părea, puţin spus, nepotrivit şi mai ales în faţa cuiva căruia-i trezea amintiri dureroase. Grav că purta hainele alea, fără strângere de inimă, şi mai grav că-mi povestea mie-ntâmplarea cu sora răposatei, în loc să tacă mâlc. În sinea ei, cred că se socotea vinovată şi simţea nevoia unei spovedanii, alegându-mă duhovnic pe mine, contând oare pe uşurarea sufletului în faţa unuia fără niciun discernământ? Mama era un amestec de generozitate cu zgârcenie, de arţag cu duioşie, de discreţie în privinţa altora şi de indiscreţie în ceea ce-o privea. Nu umbla cu vorba, şi n-ar fi dezvăluit nimănui un secret care i se-ncredinţase, în schimb, ceea ce-o privea, i se părea că putea fi spus în târg şi la moară. Să-i povesteşti unui partener experienţele tale erotice cu-o altă persoană mi se pare dezgustător. Auzind-o, fără să vreau, cum îi dădea unele amănunte soţului ei de-al doilea privind viaţa ei intimă cu tatăl meu, mama mi-a otrăvit sufletul. O vreme o socoteam ca pe ceva impur.

Mulţi dintre părinţi, mai ales mamele, iubindu-şi fără condiţii copiii, şi-nchipuie că şi reciproca e valabilă. Fibrele care leagă sufletele între ele sunt mai subţiri decât pânza de păianjen. Un părinte nu-şi închipuie ce juriu sever reprezintă copiii lui. Legătura dintre părinţi şi copii nu este liber consimţită. Nici părinţii nu-şi aleg copiii, nici copiii – părinţii. Relaţia dintre ei este un joc al hazardului. Cred că nicio legătură nu este mai greu de păstrat paşnic decât cea de familie, în niciuna poate nu este mai multă nevoie să taci, să-nghiţi şi să simulezi, decât în familie. Poate că optica mea de copil cu tată vitreg e viciată. Şi totuşi… Cu mine, mama a fost totdeauna o mamă bună, dar dacă mi-ar fi stat în putere să-mi aleg eu mama – deşi nu cunoşteam nicio femeie pe care s-o fi dorit în locul ei – pe ea n-aş fi ales-o. Mă-ntreb, şi nu de ieri-de-alaltăieri, câtă libertate există într-o viaţă? Libertatea, pentru mai toată lumea, se referă la cea politică, mai ales după ce-ai trăit în regimul comunist, în care libertatea ajunsese să-nsemne opusul puşcăriei. Câtă lume simte viaţa ca pe-un regim penitenciar? Câtă lume face doar ce-ar avea chef? Oricui îşi câştigă plinea i se potriveşte vorba «vrei-nu vrei, bea, Grigore, aghiasmă!». Câtă pasiune ar pune un om în profesia lui, nu i-ar veni chiar niciodată să-şi ia lumea-n cap? N-ar avea niciodată dubii asupra lui însuşi, nu i s-ar părea totul inutil? Sufletul e-un alt penitenciar. Aici te afli chiar la regim de izolare. În regim penitenciar obişnuit, prin izolare prelungită rişti să uiţi să mai vorbeşti. În propriul regim penitenciar sufletesc, durând cât judecata, prin urmare un regim perpetuu, rişti să-ţi devii propria picătură chinezească, propriul opresor.

Or fi oameni care nu se pun niciodată sub lupă, care s-or crede fără de prihană? Mama oricum, nu s-a numărat printre ei. În agonie spunea vorbe înţelese doar de mine. «Doamne, de ce i-am purtat pijamalele?!» şi «Doamne, de ce l-am dus doar cu patru cai, că aveam bani de şase!». Pe când murise soţul ei de-al doilea, ca şi trenurile, dricurile aveau trei clase: a-ntâi – cu şase cai, a doua – cu patru, a treia – cu doi. Săracii erau duşi la groapa comună cu un fel de cutie trasă de-un singur cal.

Trăind printre oameni, faptele nu-ţi pot trece necomentate. Mai ales, într-o lume restrânsă la şapte-opt case, toţi locatarii lor cunoscându-se între ei, cum era la noi pe Jitianu. Celui de-al doilea soţ al mamei, contabil la Prefectură, şi moştenitor a două case de la un frate mai mare, după judecata cartierului, i s-ar fi cuvenit dricul cu şase cai. Mama motivase că i s-ar fi părut un fel de sfidare, ca la condiţia noastră socială, să-şi ducă bărbatul la locul de veci cu prea mare pompă. Sigur că nimeni nu luase de bună explicaţia cu «sfidarea»; eu cea dintâi. Fastul, solemnitatea unei înmormântări – moment de adio – reprezintă manifestări sociale, importante pentru cei vii. Nimeni nu este răspunzător de numele pe care-l poartă, nici de botezul şi nici de-nmormântarea sa. Mulţi îşi exprimă dorinţele în legătură cu ultima zi a trecerii lor prin lume. Cei rămaşi pe pământ le pot respecta sau nu. La ţară, omul îşi are de la tinereţe pregătită lada cu lucrurile de plecat dincolo, şi nu şovăie să abordeze nimic legat de-acel moment. Orăşeanul parcă se teme că-şi aduce moartea dacă-şi manifestă vreo dorinţă legată «de-atunci când o fi să fie». Cu cât este mai sus plasat în ierarhie, cu-atât evită subiectul. Şi finalul celor sus-puşi ţine de cât simţ al ceremonialului au cei rămaşi şi de câtă importanţă li se mai dă răposaţilor în acel moment. Despărţirea definitivă de oficialităţi e un spectacol în care fiecare participant caută să se pună cât mai în

valoare. La oamenii obişnuiţi, uneori asişti la o durere sfâşietoare, de cele mai multe ori – la o indiferenţă drapată-n sobrietate, alte ori – la simularea unei dureri destinată publicului spectator. Mamei îi fuseseră mai dragi banii decât ultimul omagiu adus unui om de care-o legase doar interesul. Oricum, cei patru cai la dricul tatălui meu vitreg, în loc de şase, au rămas întipăriţi în mintea mea cu valtrapurile lor negre. Aşa cum nu-i pot uita pe sora tatei, Adelina, şi ghemotocul înfăşat în alb, aşezat lângă ea în sicriu, copilul la naşterea căruia murise. Mătuşa Adelina era învăţătoare în satul ei de baştină, măritată cu un preot dintr-un sat vecin. Avea douăzeci şi şase de ani şi era de-o frumuseţe rară. Piele albă ca laptele nefiert, ochi negri, cu-o privire blândă şi mătăsoasă, cum rar am mai văzut, cu un păr negru albăstrui, des şi ondulat natural, în valuri mari. Înaltă, subţire, dreaptă ca un trandafir. Ultimele două luni de sarcină le petrecuse-n spital.

Pe bietul ei trup mort am văzut prima dată păduchi, mulţi, încolonaţi, părăsind sicriul şi lăsându-se pe faţa de pânză albă a mesei servind de catafalc, apoi dându-şi drumul jos, în căutare de gazde vii. Păduchii ăştia mi s-au părut o nedreptate mai mare chiar decât moartea mătuşii Adelina, care-mi fusese ruda cea mai dragă.

O vecină de-a răposatei îi şoptea alteia: «Ale dracu' lighioane n-au plecat de pe ea nici la scăldat. Săraca Adelina, ar muri a doua oară când s-ar vedea plină de lighioane, tocmai ea, de-i sclipea casa de curăţenie. Ce i-o fi trebuit ei spital? Of, Doamne, cum îşi bate joc soarta de om!». Şi pe urmă vecina punea o mână pe sicriu şi jelea cu glas scăzut: «Te duseşi, Adelino, maică, tu şi copilaşul tău, dupe fratele-tău, Grigore, şi dupe mă-ta, săraca, te duseşi maică». Fratele «Grigore» era taică-meu, care murise pe când eu aveam doi ani.

Tata fusese medic veterinar, salariat la Stat, răspunzând de-o plasă din judeţul Dolj. Pentru deplasările lui prin comune, de la Craiova i se dăduse, ca mijloc de transport, o şaretă; iar ca «animal de tracţiune» – aşa scria în hârtia semnată de tata când fusese «înzestrat» de mai-marii judeţului – o iapă care şchiopăta uşor de piciorul drept din spate şi care mergea numai la pas, oricât ai fi-ndemat-o şi oricât i-ai fi şfichiuit din bici. Când îl chema careva din sat, tata se ducea pe jos, fiindcă ajungea mai repede decât cu şareta şi cu Nuşa – Nuşa se chema «animalul de tracţiune», înceată, cu toate că tânără, blândă şi ascultătoare. O dată dac-o strigai, din mijlocul islazului venea la tine, ţi se-aşeza-n faţă şi te privea aşteptând s-audă care-ţi era voia. «Nuşa, acasă». Şi Nuşa scutura o dată din cap – a cugetare, a aprobare? – mai stătea o clipă locului şi-apoi o pornea cu mersul ei domol şi legănat, unde-i porunciseşi, întorcându-se din când în când pe loc, spre a se-ncredinţa că-i mergi în urmă şi că n-a fost păcăleală. Fiindcă la-nceput, când o adusese tata-n sat, văzând-o cum ascultă de poruncă, nişte copii îi strigaseră «acasă, Nuşa», iar ea le dăduse ascultare. Mirându-se s-o vadă-n uşa grajdului, fără s-o fi chemat careva de-ai casei, bunicul, tatăl tatălui meu, o dusese înapoi la islaz şi cu vorbă domoală – dându-şi seama de şotia copiilor – îi convinsese, credea el, să nu-şi mai râdă de-un animal. Copiii nu se potoliseră, numai că Nuşa nu mai asculta de porunca lor, ci doar de tata, de bunicul, de mama. Când trimitea pe altcineva să ne-o aducă acasă, acela îi trecea o frânghie de gât, o scărpina între urechi şi mergea-n rând cu ea. «Şi să mai spună careva că dobitocul n-are minte», aprecia bunicul «discernământul» Nuşei.

Tata a murit la treizeci şi trei de ani. Plecase cu şareta într-un sat vecin. Peste câteva ore, în faţa porţii mari, mama a văzut şareta şi s-a mirat că tata se-ntorsese mult mai devreme decât îi spusese ei la plecare. «Griguţă, ce s-a-ntâmplat?», a-ntrebat mama în timp ce deschidea poarta. «Griguţă!». Nuşa stătea cu capu-n pământ şi nu bătea cu copita-n poartă ca de obicei, ca să-şi anunţe sosirea. Cu mâinile-ncleştate pe frâu, lăsat pe spate, cu ochii-nchişi, tata era mort. Mama a scos un asemenea urlet încât mie, care mă aflam lângă ea, de groază mi s-a strâmbat gura. Două zile, mi s-a spus, n-am vorbit, n-am băut, n-am mâncat. Mi s-a-ndreptat gura şi mi-am recăpătat graiul când – la-ndemnul medicului care constatase decesul tatei – bunicul m-a dus în biserică, m-a ridicat în braţe ca să-l văd pe tata în sicriu, în timp ce el îmi şoptea: «Vezi, tata doarme». «Doarme?», am întrebat eu. «Sigur. E obosit». «Şi Nuşa?». «Nuşa e pe islaz, la păscut».

Fire colerică şi imprevizibilă, până s-asculte o explicaţie a mea, când ceva nu era-n ordine, mama-mi cârpea iute două perechi de palme. Eu le-nghiţeam, gândindu-mă de fiecare dată ce o fi fost în bietul ei suflet când şi-a văzut bărbatul mort, după ce plecase de-acasă bun, zdravăn, sănătos. Medicul legist n-a descoperit la tata niciun semn de agresiune. Murise de inimă. În drum spre casă, cineva-i furase ceasul de argint, ceas de buzunar, cu lanţ cu tot. După ani şi ani s-a descoperit hoţul; jandarmul din sat i-a predat mamei ceasul, însă fără lanţ. Toată lumea s-a-ntrebat cum de Nuşa, nemânată de nimeni, a ştiut să-l aducă pe tata acasă. Mama, pe lângă spiritul ei gospodăresc şi de-o ordine desăvârşită, avea marea calitate – mare cel puţin în ochii mei – de-a iubi animalele. A cumpărat un cal şi l-a predat la Prefectură, împreună cu şareta; l-a cumpărat ca s-o poată păstra pe Nuşa de care amintirea tatei era de nedespărţit. Când ne-am mutat la Craiova, mama l-a rugat pe părintele Mitică, văduvul Adelinei, între timp recăsătorit şi cu doi copii, l-a rugat s-o ţină pe Nuşa, mama obligându-se să-i cumpere nutreţ pentru iarnă. «Fii pe pace, cumnată, că unde-or mânca vitele mele o mânca şi Nuşa». Părintele Mitică se uitase cu înţelegere la mama care, cu ochii plini de lacrimi, o săruta pe Nuşa şi-şi lipea obrazul de grumazul ei. Când nu m-a văzut nimeni, pe-ntuneric, m-am strecurat în şopron, m-am atârnat de gâtul Nuşei, am plâns până am căzut istovită şi-am adormit peste nutreţul din care ea mesteca domol. Despărţirea de toate animalele care mi-au însoţit viaţa a-nsemnat o durere pe care-o simt adesea ca un sfredel în inimă, dar de ele m-a despărţit moartea, care intră în ordinea firească a vieţii. Despărţirea de Nuşa, care nu intra în această ordine, pe lângă o durere copleşitoare mi se părea o nedreptate cum mi se păruseră păduchii de pe trupul nemişcat al mătuşii Adelina. Simţeam că-n viaţă ceva era strâmb.

*

Când am aflat că mama se recăsătoreşte – îi făcuse un vecin vorbele cu un domn de la Craiova – am întrebat-o: «Mamă, de ce plecăm noi de la casa noastră în străini? Ce ne lipseşte?». «Vreau să-ţi fie ţie mai bine, de-asta». La vârsta mea nu mi se părea nefiresc s-o văd pe mama, fată de oraş, cu liceul, săpând toată ziua-n grădină. Mi se părea că dac-aveai ce mânca; şi iarna – haine groase, vara – subţiri, de ce te-ai fi plâns? Eu nu ştiam cum drămuia mama pensia de pe urma tatei, ca s-avem atât cât aveam. Cât trăise bunicul, tatăl tatei, cu pensia lui de fost diriginte de poştă ne cârpisem mai bine. O dată cu moartea bunicului se subţiase punga. Pământul, patru pogoane, şi casa erau averea bunicii de la primul ei soţ şi nu ale bunicului. Eu n-aveam nimic de moştenit, fiindcă totul revenea unui fecior al bunicii, din prima ei căsătorie, pe care bunicul Gherasim, îl crescuse de la doi ani şi nu făcuse nicio deosebire între el şi copiii lui, Grigore şi Adelina. Pe-acest frate vitreg al tatei l-am văzut de două ori în viaţă: o dată – la moartea Adelinei, a doua oară – la moartea bunicului. Se pare că venise şi la înmormântarea tatei, dar eu n-aveam cum să ţin minte. Era chimist, avea un grad universitar, locuia la Bucureşti. Era-nsurat cu-o doctoriţă şi avea doi copii. Avusese, cică, o bursă la Paris. La moartea bunicului, îi dăduse mamei de-nţeles că trebuia să ne luăm tălpăşiţa, fiindcă el avea de gând să vândă şi casa şi pământul, averea tatălui său adevărat. În drum nu rămâneam nici noi, fiindcă bunica Frusina, cea dinspre mamă, băcăneasă în marginea Craiovei, ne primea cu braţele deschise.

Cât am stat împreună cu bunicul Gherasim, n-am avut tovarăşi de joacă. Locuiam la o margine a satului, casa noastră fiind cam la trei-patru sute de metri depărtare de şosea. Vecinii cei mai apropiaţi – apropiaţi vorba vine – aveau copii mari, însuraţi, iar mama, care se ţinea de cucoană, şi străină de sat, nu era să-mi caute mie prieteni.

Înainte de-a se-mplini anul de la moartea bunicului Gherasim, mama s-a recăsătorit şi de la ţară ne-am mutat direct la domnul Tudorel Teodoru, al doilea soţ al mamei. Deşi plecarea din sat, cu toate că trăisem atât de izolată, mi-a amărât sufletul, eram hotărâtă să-i arăt cât mai multă afecţiune soţului mamei şi să-i spun «tată». Aşa i-am spus, dar afecţiunea n-am avut parte s-o investesc într-un om căruia urcându-i-mă pe genunchi şi-ncercând să-i mângâi printre nasturii cămăşii burtica proeminentă – învăţată cu pisicile de

la ţară, care, mângâiate se puneau imediat pe tors – mi-a spus «mie nu-mi plac copiii» şi a făcut un gest de respingere. Patru ani cât a trăit căsătorit cu mama, nu cred că am schimbat cu tatăl meu vitreg mai mult de, să zic, o mie de cuvinte. De-altminteri nici pe mama n-o ostenea cu vorba. Avea grijă să ne spună la masă că el şi răposata lui nevastă mâncau pâine mai puţină decât noi. Am îndrăznit şi eu să zic: «păi, acuma suntem trei». La această constatare a mea, «tata», nu m-a-nvrednicit cu-o privire măcar, în timp ce mama se uita la mine mustrător, adică «ce, nu-l ştii cum e? De ce-l mai zgândări şi tu?». Deodată, domnul Teodoru, fără niciun motiv, intra într-o muţenie totală. Anişoara, cumnată-sa după prima nevastă, îi spusese mamei că Tudorel nu vorbise doi ani cu biata răposată.

Norocul meu şi-al mamei că, fiind contabil la Prefectură, domnul Tudorel Teodoru pleca dimineaţa, venea la prânz, mânca, dormea un ceas, pleca din nou la slujbă şi se-ntorcea după-amiază, pe la cinci. Sătulă să-l vadă cum ne număra fiecare dumicat, mama s-a hotărât să câştige şi ea un ban şi s-a angajat la arhivă la Primărie.

Eu plângeam şi ţipam în fiecare seară de mă auzea toată mahalaua, fiindcă mama, în loc să m-adoarmă pe mine, cum eram învăţată, juca table sau tabinet cu «tăticu», pentru a mai îndulci atmosfera în care tot timpul te-aşteptai la ploaie cu grindină. Judecând cu mintea de om matur, în locul lui Tudorel Teodoru, aş fi luat-o de moţ pe fiica urlătoare a nevesti-mii şi-aş fi aruncat-o pe fereastră de la etaj sau, în cel mai blând caz, i-aş fi tras o mamă de bătaie de s-o ţină minte o viaţă. Aşa că nu eram nici eu de pus în uşile altarului. O sămânţă de ceartă moştenisem şi eu de la mama, căreia-i sărea ţandăra ca fulgerul. N-am să uit cum m-am certat cu-o cucoană pe-un loc în biserica Ungureni, la denie-n Joia-mare. Mă duceam la biserică, fiindcă aşa ne-ndemna părintele Viorel Popescu, profesorul nostru de religie, personaj distins, cu doctorat la Strasbourg, cu-o preoteasă pe care era limpede că o luase pentru avere, altminteri ai fi zis că-i era bucătăreasă.

Mergeam în fiecare duminică la biserică, învăţasem slujbele pe dinafară, credeam că Dumnezeu făcuse lumea-n şase zile, iar într-a şaptea Se odihnise. Un lucru nu-l înţelegeam: cum îl făcuse pe om după chipul şi asemănarea Sa, şi cum de oamenii nu mai semănau deloc unii cu alţii în zilele noastre. Pentru mine, mersul la biserică era o obligaţie ca şi mersul la şcoală. De Crăciun şi de Paşte ne ducea părintele Popescu, toată clasa, la spovedanie şi la-mpărtăşanie. Mama nu era deloc bisericoasă. Aveam şi noi icoană în casă ca tot creştinul. Una micuţă, de argint, cât o cartă poştală, cu chipul Maicii Domnului, din zestrea mamei; una cusută-n goblen de răposata Gherghina Teodoru, înfăţişând-o tot pe Maica Domnului, dar în picioare, într-o ramă frumoasă, ca de tablou obişnuit. Nici la ţară, nici la Craiova, în casa noastră nu se afla candelă. N-am auzit-o pe mama că s-ar fi dus vreodată la biserică sau că s-ar fi spovedit sau că s-ar fi împărtăşit. Religie învăţase şi ea că, doar făcuse liceul; iar «tăticu» era şi el absolvent de liceu comercial. De Crăciun se tăia porc la noi acasă, de Paşte se mânca miel, se roşeau ouă, se făcea cozonac. Dar despre Dumnezeu, despre Isus, despre religie n-am auzit niciodată vreo discuţie nicăieri, la nimeni. În afară de bunica Frusina, care-mi spunea mereu: «maică, să nu faci fapte rele că te vede Dumnezeu şi Maica Domnului». Ea în fiecare sâmbătă, şi nu numai, ieşea la poartă şi dădea de pomană ceva de-ale gurii câte unui om nevoiaş. Iar de Sâmbăta Morţilor, de Moşi cum se mai spune, făcea totdeauna colivă, şi o slujea la biserică, însoţită de pomelnicul cu toţi cei duşi din neam. Când am ajuns femeie matură, în timpul comunismului, m-am întrebat câţi dintre noi, creştinii ortodocşi, or fi citit Vechiul şi Noul Testament, Biblia, cartea de căpătâi a iudeo-creştinismului. Catolicii mergeau la catehism toată copilăria, protestanţii, ca şi sectanţii, ştiau Biblia pe dinafară. Adevărata mea curiozitate faţă de credinţa-n Dumnezeu şi faţă de textele sacre mi le-a stârnit comunismul. Am rămas la ceea ce crezusem de totdeauna, de la vârsta judecăţii: Dumnezeu e unic, manifestările credinţei în El sunt diferite; fiecare cu mitologia ei. Din viaţa mea de copil bisericos, cea mai frumoasă amintire a rămas legată de ziua când puneam chita mea de zambile viorii pe masa pe care se afla crucea cu Isus răstignit, masă pe sub care apoi treceam. Mi se părea că simt înfigându-mi-se-n suflet cuiele răstignirii Lui şi-n acelaşi timp gândul unei mari datorii împlinite. Un moment de milă cumplită faţă de Isus şi de-mpăcare cu

toată lumea. Chiar şi la «tăticu» mă gândeam cu blândeţe.

La ţară, în casa bunicului, ocupam partea compusă dintr-un antreu mare, din care porneau două camere, una la dreapta, alta la stânga, în faţă bucătăria, din bucătărie, la dreapta cămara, pardosită cu cărămidă, iar la stânga, o-ncăpere spre care coborai trei trepte, vatra cu horn, numit în Oltenia coş, cu lanţ de atârnat ceaunul de mămăligă, cu pirostrii, cu ţest, cu fier de trecut prin el şi cu dulapuri de colţ, zise colţare, în partea opusă vetrei propriu-zise. Am să mor şi n-am să mai mănânc niciodată pâine ca pâinea coaptă-n ţest, pe foi de lipan, stropită vara cu seminţe şi cu niţică zeamă de roşii, raţă pe varză tot în ţest şi pui la frigare, fript deasupra jarului, învârtit şi uns mereu cu pana de gâscă, înmuiată-n untură, iar când ajungea rumen ca un cozonac, tăvălit prin mujdei şi-nsoţit cu mămăligă de te frigea la lingurică.

În camera din stânga aveam un pat metalic, asemenea celor de spital, o masă şi două scaune, în antreu – un lavoar, adică un suport înalt de metal, cu gaură la mijloc, pe măsura unui lighean alb, smălţuit, cană mare smălţuită şi ea – un suport pentru săpun, altul pentru periile şi pentru pasta de dinţi. Baie ne făceam în albie de lemn.

În cealaltă cameră era un pat dublu cu tăblii drepte, garderob cu oglindă, biroul tatei, un scaun la birou şi altul în dreapta patului. «Tablouri» – mama şi tata, miri, într-o poză mare albăstrie, de parcă era făcută la lumina lunii, şi un portret-fotografie al tatei în anul când a murit şi două picturi, «opera» mamei – cum era moda-n licee pe vremea ei – unul, înfăţişând o căprioară la izvor, celălalt, o copilă, păstoriţă a trei miei. Şi animalele şi fetiţa păreau împăiate. Patul din dormitor era acoperit cu-o velinţă pe care o ţesuse bunica Frusina, în romburi pastelate.

Când ne-am mutat la domnul Tudorel Teodoru, venind noi de la lampă cu gaz la lumină electrică, mi s-a părut că ajunsesem cineva. Şi dormitorul noului nostru domiciliu m-a impresionat: două paturi lipite, acoperite cu o cuvertură de olandă, cu broderie englezească – mai mult spărtură decât pânză – cu feston greu pe margini, cu un medalion la mijloc, de reţea, cu doi păuni brodaţi la fir – aşa ceva nu mai văzusem – cuvertură aşternută peste o altă cuvertură, de atlaz azuriu, iar la capetele paturilor, o pernă de pluş vişinie, triunghiulară, de lungimea celor două spătare alăturate. Fiecare pat îşi avea noptiera înaltă, cu trei sertare. Oglindă în trei canaturi, două rabatabile, stând pe-o marmoră de culoarea cireşei dată-n pârg, sprijinită la rândul ei pe trei sertare, de-o parte şi de alta, cu loc la mijloc pentru un taburet. Dulapurile, unul – şifonier, celălalt – de haine, jos cu sertar de pantofi, cu un oval mic de oglindă în partea de sus a fiecărei uşi. Mobilă de stejar, gălbuie, solidă, ca pentru a sluji neam de neam. Pe lângă ea, dormitorul părinţilor mei părea să se sfărâme dintr-un brânci. În holul lipsit de lumină, era o masă masivă dintr-un lemn maro, acoperită cu-o etamină cusută cu modele geometrice, şase scaune tapiţate, la un perete – un divan deasupra căruia străjuiau, în medalioane, înrămate auriu, portretele domnului Teodoru şi al răposatei lui soţii, îmbrăcaţi, pieptănaţi, ca înaintea primului război mondial. În cămăruţa destinată mie – să fi avut zece metri pătraţi – se afla un divan acoperit cu-o cuvertură din stofă de mobilă, o măsuţă cu picior, un scaun, iar lustra – căreia pe-atunci îi zicea lampă – se compunea dintr-un abajur de sticlă mată din care atârnau şiruri de mărgele viu colorate, care se reflectau într-un bec. În camera cu-o baie mare de fier emailat şi cu cazan de aramă aveam şi chiuvetă de porţelan. Privata era însă în curte, strada neavând canalizare. Cine dorea closet în casă trebuia să-şi construiască hazna pe care s-o evacueze periodic.

Odată cu oraşul, descopeream cinematograful, teatrul, tovărăşia copiilor, căreia, cât stătusem la ţară, nu-i simţisem lipsa, necunoscând-o, bucuria mea fiind animalele din gospodărie şi ziarul adus de bunicul.

Bunicul Voicu Gherasim era un om răbdător, blând şi resemnat în faţa vieţii. Îi mulţumea Domnului c-o scutise pe Floarea, nevastă-sa, de durerea de-a-şi îngropa doi copii. Bunicul se ducea zilnic la cimitir, stătea pe-un trunchi de stejar tăiat, nu se mai ştia de când şi nici de cine, şi citea ziarul. Venea acasă şi ne spunea, firesc, de parcă s-ar fi-ntors de la rude sau de la vreun prieten: «Fusei pe la ei». Nici eu nici mama nu-l întrebam de unde venea. Apoi ne povestea ce scria în ziar şi cum eu mă arătam curioasă în privinţa semnelor negre de pe foi, încet-încet bunicul mi le explicase pe toate, aşa că pe la şase ani citeam uşor orice era tipărit. Bunicul îmi făcuse rost şi de-un abecedar din care învăţasem şi scrisul de

mână. Scrisul caligrafic. N-aş putea spune dacă bunicul era deştept. Dar înţelept şi-ngăduitor, ca nimeni altul. O dată nu l-am auzit să vorbească pe cineva de rău. Iar viaţa o lua aşa cum i-o dăduse Dumnezeu. Părinţii îi muriseră, otrăviţi cu ciuperci, pe când el avea cinci ani. Îl crescuseră bunicii dinspre mamă. Făcuse patru clase de liceu, apoi o şcoală de telegrafie în timpul stagiului militar, de şapte ani pe vremea lui. Aşa ajunsese diriginte de poştă. Umbla îmbrăcat ca la oraş. Venind la Brăteasa, dintr-un sat de peste Jii, şi purtând haine nemţeşti – adică haine orăşeneşti – toată lumea-i spunea «domnu' Gherasim» sau «domnu' diriginte». La vreo trei luni după moartea tatei, bunicul i-a spus mamei: «Genuţo, taică, ştiu cât te doare moartea lu' Grigore-al nostru, că doar v-aţi luat de drag. Dar viaţa merge-nainte şi de pe urma mea nu vă rămâne chiar nimic, ţie şi fetei. Dacă s-o afla vreun creştin al lu' Dumnezeu să te vrea de nevastă, ia-l, fată». Mama a-nceput să plângă. «Plângi, fata mea, că plânsul scoate răul din trupul omului». Avea dreptate. Lacrimile dau afară din om preaplinul de amărăciune.

Cum vin amintirile! Fără cronologie. Viteza gândului o avea vreun echivalent fizic? Iar declanşarea lui cum s-o produce? Ştiu că mie, peste-o năvală de-amintiri, îmi vine deodată, ca un trăsnet din senin, un gând, mereu acelaşi: cum s-o despărţi sufletul de trup?

Când eram în clasa a patra primară, familiile Firulescu, Ionescu şi Câmpeanu au plecat din Craiova. Despărţirea de tovarăşii mei de joacă, parte a vieţii mele, a fost la fel de dureroasă, de amară, ca şi despărţirea de blânda şi iubita Nuşa, apoi de gospodăria bunicului, fiecare vietate de-acolo având un loc în sufletul meu. O dată cu plecarea celor cinci copii, nelipsiţi din peisajul de zi cu zi, se ducea partea aceea a copilăriei, când nu te uiţi după firul de păr din mâncare, partea naivităţii generoase. Puica Ionescu a mai venit în Craiova peste doi ani de la despărţirea noastră. Parcă era o altă fiinţă. Mi s-a părut vulgară, vorbind prea tare, mult şi fără niciun rost, dându-şi aere, ca şi când faptul de-a locui în Bucureşti ar fi echivalat cu un titlu de nobleţe. Pe-atunci şi începusem să categorisesc oamenii. Pe ea am repartizat-o rapid în rândul celor care vorbesc fără să spună nimic-nimicuţa. Curg vorbele din ei – iertat să-mi fie! – ca la cufureală.

Pe când aveam, cred, şaptezeci de ani, la un stop, o cucoană elegantă mi se adresează: «Doamnă, sunteţi cumva Sabina Gherasim din Craiova?». M-am uitat la ea, n-am ştiut de unde s-o iau, fiind sigură însă că o cunoscusem cândva. «Eu sunt. Dar nu ştiu de unde să vă iau», şi o disecam din privire. «Din Jitianu 70. Sunt Tanti Firulescu». «Doamne!». Arăta excepţional pentru o femeie care-avea pe puţin şaptezeci şi cinci de ani. Asta ne-a fost toată conversaţia. N-aveam ce fir să-nnodăm, fiindcă el nu existase niciodată între noi. În cei vreo două sute de metri de la stop până acasă am retrăit cei paisprezece ani petrecuţi în Jitianu. Mi-a revenit o amintire căreia parcă şi azi îi simt mirosul – da, mirosul.

Casa în care locuiau familiile Firulescu şi Ionescu era proprietatea unui fost comisar de poliţie, pe nume Florea Vasilescu, tată a doi fii, învăţători pe undeva prin Ardeal, şi soţ al doamnei Ecaterina, căreia vecinii îi spuneau madam Vasilescu, iar chiriaşii, coana Titi. Mare şi lată, începând cu capul, cu un bazin pe care puteai să-ntinzi masă de patru persoane, şi lăsat în vine, cu picioarele ca nişte bulumaci şi strâmbe că trecea printre ele porcul, cu jujeu cu tot, coana Titi era întruchiparea femeii uzate de muncă şi-n acelaşi timp a bunătăţii şi-a blândeţii. În bucăţica ei de grădină, care se afla în continuarea curţii foarte strâmte a casei, familia Vasilescu sădea şi semăna tot felul de legume, iar spre gardul care-o despărţea de curtea lui «tăticu» se afla un strat de flori, un caprifoi şi doi lilieci, arbuşti ale căror crengi cu floarea bătută mov, treceau cam jumătate peste gardul nostru. Caprifoiul înflorit are un miros suav, care-ţi pătrunde-n fiecare fibră, până şi-n suflet. Eu şi coana Titi ne-ntâlneam la gard când era caprifoiu-n floare, amândouă nemaisăturându-se să ne umplem de parfumul lui. «Săru' mâna, doamnă Vasilescu. Ce mai faceţi?», o-ntrebam eu, stând în picioare în curtea noastră în timp ce ea stătea pe-un scaun de cealaltă parte a gardului. «Ce să fac, maică? Miros caprifoiu' ăsta, că altă bucurie-n viaţă n-am avut. Copiii ca copiii: fac aripi, zboară din cuib. Ai copii, trăieşti pentru ei, da' ei îşi trăiesc viaţa lor. Eu n-am ştiut

decât muncă şi iar muncă. Dumnealui, calcă-i pantalonii, scrobeşte-i şi calcă-i în fiecare zi cămăşile, că dumnealui de, comisar, om cu fonţie. Şi crezi c-am auzit şi eu freo vorbă bună de la careva? Aş!… Uite-aşa să duce, maică, viaţa omului!». Cât de amărâtă şi de singură s-o fi simţit biata coană Titi, ca să-şi descarce sufletul faţă de-un copil ca mine. Ca să-i schimb gândurile o rugam să-mi dea o ramură de caprifoi, ca să miroasă frumos şi la noi în casă. «Ia maică, ia cât vrei şi când înfloreşte liliacul ia tot aşa, da' să vii cu foarfecă de grădină ca să nu-i prăpădeşti crecile… Bine c-a lăsat Dumnezeu pe lume florile, că mai alină sufletul omului». N-am fost niciodată-n casă la coana Titi. Dar chiriaşele, madam Ionescu şi madam Firulescu, spuneau că era la ea farmacie de curăţenie şi de ordine. În curtea noastră din spate ţineam porcul şi găinile. Eu mă duceam acolo zilnic să-l scarpin pe Ghiţă, porcul nostru, şi să le dau boabe găinilor, obligaţie pe care mi-o luasem cu mare plăcere. Porcii noştri s-au numit cu toţii Ghiţă, ca într-o dinastie. Toţi sensibili la vorbă şi la scărpinat. Numai ce m-apropiam de oricare din dinastie şi-i spuneam «cică, cică», şi venea la pârleazul îngrăditurii lui, se lăsa de şale şi grohăia *sotto voce,* aşteptând deliciul scărpinatului. Găinile şi cocoşul mă amuzau cu lăcomia lor. Se repezeau la boabele de porumb de parcă n-ar fi mâncat de când ieşiseră din ou. Şi fiecare se străduia să-nghită mai mult decât suratele ei. Când boabele se-mpuţinau, cocoşul îşi desfăcea aripile, în semn că nu mai împărţea cu haremul, ci mânca de unul singur. Ele, proastele, făceau roată-n jurul lui şi-l priveau respectuos cum înghiţea ultimele grăunţe. Apoi se risipeau care-ncotro, la scurmat după una, după alta. Găinile noastre erau toate pestriţe, cocoşul însă, de-un roşu sânge, cu aripile verzi, strălucitoare, cu creastă şi cu barbete mari, o podoabă în haremul cenuşiu.

Deşi caprifoiul era-n floare, coana Titi nu se mai arăta în grădină. Căzuse la pat. Îi chemase domnul Vasilescu şi-un doctor de pe Unirii. Diagnosticul: epuizare. Tratamentul: odihnă şi mâncare bună. Prea târziu. După o lună de zăcere, coana Titi intrase-n comă. Trăgea să moară, cum se spune-n popor. I-au aprins lumânările, cum tot în popor se spune, din primul moment când n-a mai ştiut de ea. Abia peste o săptămână şi-a dat sufletul. Îmbălsămare exista şi pe vremea aceea, dar puţină lume auzise de ea, şi mai puţină încă o folosea, chiar la oraş. Nu era obligatorie pentru slujirea mortului în biserică. Urmând tradiţia noastră creştină de-a-ngropa omul a treia zi după moarte, biata coană Titi a ajuns de-a doua zi să miroasă atât de-ngrozitor, fiind şi cald afară, încât chiriaşii deschideau uşile, dând în curte, numai pentru a ieşi din casă. Şi la priveghi lumea stătea-n curte, cu batiste cu spirt la nas. Împreună cu mama, eram la urma cortegiului care o petrecea pe coana Titi pe ultimul drum. Degeaba: duhoarea cred că se simţea şi la o jumătate de kilometru în urma dricului. Preotul, om şi el, a vorbit cu familia, şi a rugat-o să nu se supere că avea să slujească moarta în curtea bisericii. Mi-am luat curajul, mi-am înfrânt sila, mi-am ţinut respiraţia şi, înainte de-a-ncepe slujba, i-am pus coanei Titi pe piept o creangă de caprifoi. Descompunerea coanei Titi mi s-a părut o nedreptate mai mare şi decât suferinţa ei, ca şi păduchii de pe trupul Adelinei. Din nou am simţit că-n viaţă ceva era strâmb. De câte ori cineva îmi anunţă moartea cuiva, după ce spun «Dumnezeu să-l ierte!», întreb: «L-aţi îmbălsămat?». Mama a murit iarna. Înainte chiar ca medicul să-i constate decesul, am rugat un prieten, medic şi el, s-o-mbălsămeze. Ce nedreptate s-ajungi să nu mai poţi răspunde, bietul de tine, de trupul tău! Ne mirăm că e-atâta strâmbătate-n oameni. Cum să nu fie când chiar viaţa e croită strâmb. De ce trebuie să treacă tot ce e viu prin descompunere? Chiar şi regnul vegetal. Numai că descompunerea lui nu degajă duhoarea descompunerii animale. Şi într-o viaţă, un singur moment de egalitate: moartea?!

Pentru câte femei pe lume n-o fi dăruit Dumnezeu florile ca să le mai aline sufletul? vorba coanei Titi. Şi câte n-or fi o coană Titi, începând cu mine. Băieţii ei n-au fost lângă ea nici cât a zăcut, nici cât a tras să moară, nici când şi-a dat sufletul. Au venit doar la-nmormântare. Un noroc tot a avut coana Titi: a murit ea înaintea copiilor ei; s-a respectat ordinea firească a plecării din lume. Pentru care m-am rugat lui Dumnezeu totdeauna: să nu plec eu înaintea mamei, să nu plece copiii mei înaintea mea. Dacă o avea milă de mine, îl lasă pe Şerban în viaţă până plec eu. Ştiu că o mamă bună trebuie să fie pregătită pentru orice

lovitură a sorţii. Când îşi ştie copilul condamnat, datoria ei este să-l vegheze până-n ultima clipă. Viaţa m-a uzat şi sunt prea bătrână spre a mai fi cuiva de ajutor şi ce să spun… unora vârsta le-ntăreşte curajul, altora le măreşte laşitatea. Eu abia mă târăsc, dar de bine-de rău sunt pe picioarele mele, şi-mi place să cred, în toate minţile. Laşitatea – căci oare ce să fie altceva teama de durerea sufletească? – mă face să mă rog să n-apuc să-mi îngrop fiul. Mă ajut mult cu banii trimişi de Doru, fiu-meu celălalt. Nici la ei, în America, nu mai e ce-a fost, dar acolo sărăcia bogatului e oricum mai bogată decât bogăţia săracului. Recesiunea de-acolo a pornit, a fost proiectată, zic eu, de unii care experimentează pe oameni ca pe cobai. Am fost totdeauna un om prea neînsemnat ca să mă simt responsabilă de soarta lumii. Fac parte din acea majoritate covârşitoare a cărei trecere pe pământ este un permanent efort de supravieţuire. M-am bucurat că băieţii mei şi-au ales meserii – meserii. Valabile de la Polul Nord la Polul Sud: unul, Şerban, specialist în petrol şi gaze şi-n telecomunicaţii; celălalt, Doru, economist şi informatician. Amândoi au lucrat ani buni în Occident şi până-n ’89, cu toate că Şerban a avut tatăl fugit, întors în Ţară ca cetăţean francez. În privinţa căsătoriei, amândoi mi-au urmat «norocul». Dar vorba ceea: sănătate să fie! Dar uite că nu e. La şaizeci de ani, cu un cancer de vezică urinară, operat, recidivat, ce speranţe să mai aibă Şerban decât o moarte fără chinuri? De când îi ştiu diagnosticul, odihnă nu mai am. Cu indiferenţa lui Şerban faţă de mine mă-nvăţasem. Gândul că n-aveam să-l mai văd pe Doru, date fiind un continent şi-un ocean care ne despart, era cea mai mare durere a mea. Iată că sunt altele şi mai mari. Încerc să-mi închipui că n-aş fi avut copii, încerc degeaba. Îmi amintesc toate nopţile nedormite când erau ei bolnavi, lunile de sarcină, eforturile mele de-a-i creşte în aşa fel ca să nu simtă că fiecare fusese părăsit de tată pentru o femeie. Doru şi-a suplinit totdeauna lipsa prin banii pe care mi i-a trimis. Un fel de transfer în bani al îndatoririlor faţă de-o mamă. Le poţi cere copiilor să-ţi poarte de grijă, să-ţi fie recunoscători pentru cât te-ai străduit ca să-i faci oameni? Judecând fără sentimentalism, conform unei logici seci şi reci: nu! Fiindcă nu ţi-au cerut să-i aduci pe lume. Dar la ce foloseşte logica în faţa sufletului? A unui suflet de mamă – permanentă rană vie. Toate nemulţumirile pe care ţi le creează copiii te pun în faţa unei întrebări: unde-am greşit? Refuzi s-accepţi greşeala fundamentală: cea de-a-i fi făcut. Refuzi apoi să accepţi legile firii: despărţirea puiului de mamă, când ajunge să-şi câştige existenţa. Da, dar noi suntem oameni, n-am mai fi fost! Animalul greşit de natură piere. Omul greşit de natură e ţinut în viaţă, cu mari eforturi, spre nefericirea lui, a celor care l-au conceput şi a unora care îi sunt fraţi, surori. Dincolo de greşelile naturii, în privinţa oamenilor se-adaugă atâtea greşeli, de educaţie, carenţe începând cu lucruri elementare: nu te-nvaţă nimeni la şcoală că un robinet se deschide de la stânga spre dreapta şi se-nchide de la dreapta spre stânga; nu te-nvaţă că omul, nefiind plantigrad, ca ursul, de pildă, nu e bine să poarte încălţăminte plată, ci să-şi ridice călcâiul măcar cu doi centimetri faţă de restul tălpii. Nu se predă nicăieri buna-cuviinţă, mila. În ţările occidentale, măcar se predă, da, ca disciplină obligatorie, înotul. O firească acţiune de apropiere a omului de restul fiinţelor pământului, care toate ştiu să-noate, în afara insectelor, care plutesc doar. Copilul mic, sub un an, aruncat în apă, înoată ca peştele. Încetează când apare frica. Educaţia. Noţiune atât de mult deosebită de la o epocă la alta, chiar de la o generaţie la alta. Am făcut higiena în şcoală. Dar pe vremea aceea nu se pomenea de educaţie sexuală, sexualitatea fiind considerată un lucru prea intim, ca să devină un subiect oarecare. Azi se vorbeşte, se scrie, se-nvaţă despre sex mai mult decât despre guturai. O lume văzută, aş zice, exclusiv prin prisma sexului. Mă uit la fetele astea care-şi arată buricul şi stau cu şalele goale vară-iarnă. Le previne cineva că umblând în sezonul rece, îmbrăcate-n felul ăsta, îşi arvunesc boli renale şi reumatismale? Cred că peste vreo treizeci de ani, urologii, nefrologii şi reumatologii cu greu vor face faţă clientelei feminine, furnizate de zilele noastre. Dacă aş fi tânără mi-aş arăta buricul? Nu cred. Deşi «aşa se poartă», sunt şi multe fete, femei tinere care, fără să umble îmbrăcate ca-n secolul nouăsprezece, nu se exhibează. Umblă-n pantaloni, dar cu tricouri, cu bluze care le vin la jumătatea şoldului. Când mai aveam curajul să merg cu mijloacele de locomoţie în comun – a căror primă treaptă este concepută pentru sportivi, probabil, oricum pentru tineret perfect valid – aveam plăcuta surpriză ca un tânăr, şi mai ales câte o fată, să-mi ofere locul, dar şi cea

neplăcută când, la urcare nimeni nu-mi întindea o mână măcar ca să-mi ia bastonul. De la o vreme, de când circulatul cu mijloacele de locomoţie în comun intră pentru mine în rândul amintirilor, nu mai am ocazia să mă confrunt nici cu grosolănia – «Ce nu stai, cucoană, acasă? Ţi s-a făcut de murit în tramvai?» – nici cu indiferenţa, nici nu mai am parte de plăcerea de-a-ntâlni şi tineri buni la suflet şi plini de imaginaţie; imaginaţia unei boli incurabile: bătrâneţea. Din sferele de conducere, li se inculcă oamenilor activi (celor creduli, evident) ideea că pensionarii le sunt o povară, ca şi când pensionarii ar fi nişte cerşetori întreţinuţi din mila publică. Vin apoi elitiştii şi vorbesc de intelectuali ca şi ei, dar neaparţinând grupurilor elitiste, numindu-i «generaţie expirată». Le va veni rândul şi acestor elitişti – actuală Curte de Casaţie a naţiunii – să fie declaraţi «expiraţi» de elitişti ai viitorului, tot mai zgubilitici, şi chiar să fie «expiraţi» întru Domnul. În ceea ce mă priveşte, neaparţinând sferelor de conducere şi neavând nicio legătură cu elitismul, mă consider, de la şaptezeci de ani câţi îi numeşte Vechiul Testament «anii omului», mă consider un produs asemenea medicamentelor pe care în anul expirării lor le poţi folosi fără să rişti altceva decât eficienţa lor scăzută. Tot ce depăşeşte cei şaptezeci de ani biblici nu ştiu cum să-i socotesc pentru mine: un dar sau o pedeapsă de la Dumnezeu? Să zic: nici n-au ajutat, nici n-au stricat? Dacă muream până-n ’89, mi-ar fi scăpat trecerea de la socialismul multilateral dezvoltat la capitalismul de junglă. Aş fi plecat cu-o părere mult mai bună despre oameni, aş fi scăpat spectacolele româneşti care mi-au explicat ascensiunea lui Hitler şi nu numai pe-a lui. Diagnostic: isterie colectivă. A murit principesa Diana, Dumnezeu s-o odihnească! O biată copilă care-şi vârâse capul într-o pălărie mult prea mare pentru dimensiunile lui. Frumuşică, blândă, bună la suflet. Divorţează, fiindcă o-nşela bărbatul, treaba lor. Divorţează de parcă ar fi stat într-un apartament de două camere «nedecomandate», prin Dămăroaia, de să se calce pe picioare cu Charles la baie, la bucătărie. Biata de ea, n-a fost în stare să priceapă că se măritase cu-o funcţie nu cu un bărbat, ca o burgheză oarecare. Crescută de părinţi despărţiţi. Mi-a inspirat totdeauna un sentiment de duioşie maternă, m-am umplut de revoltă când a divorţat şi mi s-a rupt sufletul când a murit. Isteria în jurul morţii ei, sărăcuţa, mi s-a părut o impietate; să faci din moartea cuiva un prilej de scormonire şi de curiozitate şi morbidă şi dezgustătoare… Ce să mai zic de cazul Clinton *versus* cinstita domnişoară Levinsky, cu rochiţa ei pătată cu spermă prezidenţială, nespălată de doi ani şi scoasă din dulap în momentul când, evident şi pentru un idiot, tot tamtamul era un avertisment – al cui, oare? – ca domnul Clinton s-o lase mai moale. Cu ce anume? Faţă de cine? Oare cine hotărâse să-l strângă de ouţe taman atunci? El ştie şi, cu siguranţă, scenaristul sau scenariştii spectacolului. Mai mare ruşinea de-o asemenea exhibiţie mondială, de cel mai cras mahalagism şi de cea mai crasă lipsă de pudoare! În trecut n-am auzit să mai fi fost asemenea scârboşenie adusă la cunoştinţa Globului, iar în viitor, pentru fărâma de-ncredere în bunul-simţ al omenirii, sper să nu mai fie. Cred că pe 25 iunie 2009, moare Michael Jackson, regele muzicii *pop*. Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească! L-am văzut în două spectacole televizate. Voce modestă, interpretare – zbânţuială permanentă, însoţită de gesturi obscene – cum să spui de unul care-şi duce mereu mâna la puţă? Îmbrăcămintea de scenă? Bunică-mea Frusina, băcăneasa, ar fi zis: «Maică, fie la el acolo». Mare *trouvaille:* chiloţi traşi peste nişte colanţi. Fardat ca o muiere. Dreptul lui. N-am nimic să-i reproşez răposatului Michael Jackson. A vândut marfa care i-a adus succesul. Panorama mondială în jurul morţii lui mi s-a părut însă un semn clinic de dezechilibru mintal, premiul întâi – fără *ex æquo* – meritat de mass-media, dacă n-ar fi vorba şi de-o imensă ipocrizie: «ce bine ne-a căzut moartea asta – ia s-o mai dea dracu’ lumea de recesiune; ce recesiune? Vă oferim noi un spectacol de isterie de să vă ia minţile». Discuţii, propuneri, să-l cloneze pe bietul om! A lăsat el vreo hârtie în care să-şi manifeste asemenea dorinţă? Cât a trăit s-a jucat cum l-a tăiat capul. Treaba lui. Dar când nu mai poate spune nimic, cine şi cui îi dă dreptul să dispună de trupul său? Uneori, ca să-mi dau seama că nu visez, mă ciupesc. Bizar cum un om te poate impresiona şi demoraliza mai mult decât isteria unei planete – isterie care dacă e sinceră e mult mai gravă decât dacă este simulată. Un artist român, talentat şi inteligent, făcând parte dintr-o formaţie de oameni inteligenţi, practicând un umor de calitate, l-a declarat pe Michael Jackson *geniu!*

Punct! Şi fără «de la capăt…».

Din copilărie am simţit că este ceva strâmb chiar în viaţa-viaţă, iar în lume şi mai strâmb. La bătrâneţe, simt că lumea şi-a pierdut busola, iar bunul-simţ – componentă a comportamentului uman – este pe cale de dispariţie şi nu este apărat nici măcar într-o rezervaţie, cum se procedează cu speciile animale ameninţate cu pieirea. Atentatorilor agresivi la bunul-simţ nu le aplică nimeni nicio sancţiune. Ce bine că sunt bătrână şi că am o perspectivă luminoasă în faţă: mult a fost, puţin a rămas. Chiar şi trecutul meu, care nu s-ar spune că a dat pe dinafară de fericire, mi se pare, fără să-l idealizez, dacă nu frumos, dar oricum mai salubru decât balamucul actual, în care nimeni nu se-ngrijeşte să le-administreze pacienţilor măcar sedative, dacă nu un tratament psihiatric de nădejde. Se spune că Dumnezeu, când vrea să piardă pe cineva, îi ia mai întâi minţile. Să-Şi fi pus în gând să facă şi cu noi ce-a făcut cu brontozaurii, cu dinozaurii, care nu cred că au pierit toţi într-o zi? Cum o fi, cum n-o fi, minţile oricum ni le-a luat, dacă ne orientăm după ceea ce au consemnat oamenii, după ceea ce numim istorie. Un pomelnic lung şi cuprinzător al crimei, al absurdităţii, al ipocriziei, al isteriei, în diverse proporţii. Istoria este o tablă de materii a experienţei umane din care nimeni nu-nvaţă nimic. Altminteri, cum de nicio oroare nu rămâne fără «descendenţă»? La vârsta mea, îmi permit să mă doară-n gulerul de la palton de istorie şi de cine conduce lumea. «În gulerul de la palton», fiindcă numai cine nu s-a lovit în cot şi n-a avut dureri în ultimul orificiu al tubului digestiv nu ştie ce spune când îşi exprimă indiferenţa prin «mă doare-n cot» sau «mă doare-n cur». Cât despre personaje cumsecade – oameni cu frica lui Dumnezeu – nu s-a prea auzit să fie-n fruntea bucatelor. Rareori, când răsare câte unul, cei din jur au grijă să-l elimine, fiindcă le strică socotelile. Bătrâneţea nu mai are orizont; se rezumă la un petic de cer, văzut pe fereastră. Lumea se-ngustează, se scurtează ca o ţesătură care intră la apă. Martorii vieţii tale se-mpuţinează. Cei rămaşi sunt rable ca şi tine, pentru care telefonul este cea mai mare binecuvântare, principala, adesea unica legătură cu lumea. Lumea. Pentru mine, amintirile sunt partea sa esenţială căreia, obsesiv, li se-alătură grija pentru copiii mei şi un gând înfipt ca un cui în creier: cum s-o despărţi sufletul de trup? De când mă ştiu, schimbările – puţin spus – m-au speriat: de fapt mi-au creat adevărate stări de panică. Despărţirea sufletului de trup nu mă sperie pentru că înseamnă finalul vieţii. Mă-ngrozeşte schimbarea majoră pe care-o reprezintă. La toate schimbările din viaţa mea urma ceva previzibil, chiar ştiut. Dar la despărţirea asta? Pe care totuşi o aştept cât mai repede, ca pe-o izbăvire: semnul mărinimiei Domnului de-a mă lua înaintea fiului meu Şerban. Simt că pe Doru n-am să-l mai văd niciodată. Am născut, am crescut doi copii. Niciunul lângă mine. În general, viaţa e previzibilă, e ca o carte citită a doua oară. Dar şi cât neprevăzut cuprinde! Cine-ar fi crezut că persoana cea mai eficientă, cea mai săritoare şi mai devotată – fără nici urmă de vreun interes – la finalul vieţii mele avea să fie Irina, fiica din prima căsătorie a celui de-al doilea soţ al meu?! O fiinţă pe care n-am îndatorat-o cu nimic. M-am purtat omeneşte cu ea şi-atâta tot. N-am îndepărtat-o de tată-său şi am ţinut mult ca ea să se simtă soră cu Doru, fiul meu făcut cu tatăl ei, şi chiar cu Şerban, fiul meu din prima mea căsătorie. Deşi orăşeancă, din generaţii de intelectuali, Irina îi spune lui Şerban «fratele meu de lingură». Citisem *Ce mult te-am iubit,* cartea lui Zaharia Stancu, unde întâlneam pentru prima oară sintagma ţărănească «soră de lingură». Mi-a tălmăcit-o bunica Frusina: «Maică, eu viu cu un copil făcut cu un bărbat, la alt bărbat, care şi el are un copil făcut cu alta, când ne luăm noi. Copiii ăştia nu sunt niciun fel de rude-ntre ei, da-şi zic fraţi de lingură».

Lingură. Deodată mi-am amintit-o pe baba Ioana-italianca – n-am reuşit niciodată să aflu de ce i se spunea «italianca» – nemişcată de primăvara până toamna de pe una dintre cele trei bănci – trei? două? – din faţa Monumentului, unde vindea seminţe de dovleac şi de floarea-soarelui, prăjite-n coajă şi ambalate în cornete din hârtie de ziar. Dacă voiai mai multe, veneai cu un vas în care să le pui, iar ea îţi măsura seminţele cu o lingură de lemn. Era-mbrăcată totdeauna în culori închise. Înaltă, slabă, dreaptă, cu trăsături fine, cu părul uşor cărunt, strâns într-un coc pe ceafă, prins cu spelci de os. N-am văzut-o niciodată încălţată-n altceva decât în cipici cu tălpi de sfoară şi cu faţa croşetată, care mai târziu aveau

să se numească espadrile. Noi, copiii, aflaserăm unul de la altul cât costă cornetul de seminţe – cele de dovleac fiind cu cinci bani mai scumpe decât cele de floarea-soarelui – întindeam banul şi primeam cornetul, pe care baba Ioana – care să fi tot avut cinzeci şi ceva de ani – ni-l întindea cu graţie de parcă ne-ar fi oferit o floare şi ne zâmbea fără niciun cuvânt. Seminţele nepuse în cornete le ţinea în două pungi, tot din hârtie de ziar, aşezate într-un coşuleţ de nuiele cu toartă. Fiecare leu pe care mi-l dădea «mamae», pentru un corn sau pentru o alviţă, îl «investeam» în marfa babei Ioana, încât seara nu-mi mai simţeam vârful limbii. Erau mai uşor de spart între dinţi seminţele de dovleac decât cele de floarea-soarelui, dar mie mi se păreau mult mai gustoase cele de floarea-soarelui. «Tăticu», pe cât era de zgârcit cu mama şi cu mine – în patru ani un cadou de douăşcinci de bani nu ne-a făcut – pe-atât se respecta pe sine: îi plăcea să se-mbrace bine, să mănânce bine. Nu lipseau din casă icrele, sardelele, salamul de Sibiu, un vin bun, o mastică, berea neagră, berea blondă, ca-nsoţitoare la alunele americane – azi numite arahide – cu coajă fibroasă, uşor de spart între degete, alune care, pe vremea copilăriei mele, se vindeau prăjite-n coajă şi cu un strat de sare pe deasupra. La astea nu-ndrăzneam să mă-nfig, fiindcă «tăticu» le număra cu ochii. Dacă-mi întindea şi mie mama câteva, le legumeam ca pe ceva de mare preţ. Îmi plac şi-acuma, când îmi fac rău la fiere. Îmi cumpăr o sută de grame, sărate, fără coajă şi, după ce le număr, le-mpart în şapte. Mi-a trebuit tărie de caracter ca să nu le mănânc pe toate o dată. Baba Ioana avea o fată căreia nu mi-am explicat de ce-i spuneau vecinii «Marieta nebuna». Cu maică-sa nu semăna decât la-nălţime şi la subţirime. Blondă, cu-o figură simpatică, nici urâtă, nici frumoasă, pusă tot timpul pe râs şi pe vorbă, nu făcea nimic ieşit din comun, afară de umblatul permanent de colo-colo, cu şi fără treabă. Mama se-ntreba faţă de mine: «Din ce-or trăi femeile astea?». Stăteau cu chirie într-o casă cât o cutie de chibrituri a unui plutonier-major pensionar, unde ocupau o cămăruţă. Madam Udrică, proprietăreasa, era foarte mulţumită de ele şi le lăuda pentru cât erau de curate. Madam Udrică era cunoscută-n cartier pentru ştiinţa ei de-a te «trage» când îţi scrânteai vreo-ncheietură şi chiar de-a pune oasele rupte la loc, într-o vreme când lumea – în special dintr-o anumită categorie – n-o prea avea cu doctorii şi cu spitalele. Pe-atunci, dispensare şi policlinici nu ştiu să fi existat. Într-o bună zi, baba Ioana şi Marieta au dispărut, cu două geamantane din nuiele, în care-şi strânseseră tot avutul, cu chiria plătită la zi, lăsând odăiţa lor văruită, uşa, geamurile şi duşumeaua – lună. Habar n-avea nimeni unde plecaseră. Banca unde-şi desfăşura negoţul baba Ioana a rămas pustie. Erau zile când uitam că baba Ioana plecase-n lume şi zburam cu bănuţii-n palmă spre Monument. Abia la faţa locului mi-aduceam aminte că nu mai era şi mă apuca o mare tristeţe. Îmi venea să plâng de parcă m-aş fi trezit într-o lume necunoscută şi ostilă. Şi le-ntrebam în gând pe baba Ioana şi pe Marieta căreia eu niciodată, vorbind despre ea, nu i-am spus «nebuna»: «De ce aţi plecat? V-am supărat noi cu ceva?», şi-n acel moment chiar începeam să plâng.

Am văzut de curând un film american în care un bărbat afirma că nu există fetiţă care la şase ani să nu fie îndrăgostită. Cu toate că nu mi-a lipsit spiritul de observaţie – am şi-nceput să vorbesc despre mine la trecut – nu pretind că aş fi cine ştie ce psiholoagă. Nu-ndrăznesc să mă dau cu părerea nici despre bărbaţi în general, nici chiar în cazuri particulare – deşi am fost măritată de două ori şi-am crescut doi băieţi. Cu mama n-am fost niciodată foarte apropiată, iar sacul nu mi l-am golit în faţa nimănui, deşi pot spune că am câteva prietene-prietene care mi-au fost de mare ajutor la greu. La primară, într-a doua şi-a treia, am fost îndrăgostită de tatăl unei colege. Era frumos, blond, înalt, suplu, cu nişte ochi albaştri ca panselele, aproape *bleu-marine,* cu gesturi învăluitoare. Fiică-sa îi semăna leit. Uneori o priveam minute-n şir de dorul lui taică-său. Eram dezolată când nu venea să-şi ia copila de la şcoală. Avea maşină – lucru rar pe-acea vreme, când, în Craiova, numărai maşinile pe degete. Colegele mele îl înconjurau, iar el lua în maşină totdeauna trei fete care, fie locuiau în aceeaşi direcţie cu familia lui, fie voiau să se plimbe. Unele ar fi trebuit să ia o piatră-n gură, fiindcă urcau pentru prima oară într-asemenea mijloc de locomoţie. Cât locuisem la ţară, când făcea cumpărături importante, mama mă lua şi pe mine la Craiova cu maşina de cursă. Tata fusese prieten cu un băiat din vecini, ajuns ofiţer de aviaţie. Aviatorul avea maşină. Când

venea la părinţi, ne ducea pe mine şi pe mama cu maşina până la Craiova. N-am îndrăznit niciodată să m-apropii de tatăl colegei mele şi nici de ea. Stăteam după teiul din curtea şcolii şi-l sorbeam din ochi pe-acel tată pe care-l vedeam printre cifrele de la matematică, printre rândurile cărţii de citire. Gândul spre acest om era bucuria mea ascunsă. Înainte de sfârşitul clasei a treia, colega mea, frumoasă ca şi tatăl ei, a plecat din Craiova. Când ne-a anunţat învăţătoarea că Antonovici Marcela se mutase cu familia la Braşov, nu ştiu cum nu mi-a stat inima-n loc. Deşi din cauza lui «tăticu» mă-ntorceam acasă ca la-nchisoare, cred că prima oară când mi-am dorit să mor a fost ziua când am ştiut că n-aveam să-l mai văd niciodată pe-acel domn după care tânjea toată fiinţa mea. Este vreo deosebire între dragostea unei copile şi dragostea unei adulte? Eu spun că nu e. Aceeaşi dorinţă de contopire cu fiinţa iubită, acelaşi gând copleşitor adunat numai în jurul său, aceeaşi excludere a oricui altcuiva din mintea celei care iubeşte. «Inocenţă» mi se pare nebuloasa învăluind dorinţa căreia nu i-ai cunoscut împlinirea. Este vălul care desparte vârstele între ele: o vârstă fragedă, când doreşti intens ceva bănuit numai, o vârstă când ştii bine ceea ce doreşti. La fete cred că sexualitatea se trezeşte mult mai devreme decât la băieţi. De câte ori am fost îndrăgostită, mă doream trup şi suflet cu subiectul iubirii mele. În schimb cea mai delicată atenţie din partea unui băiat, a unui bărbat care-mi era indiferent mă aducea într-o stare de spaimă. În clasa a doua de liceu, de Anul Nou, am găsit pe pragul de la intrarea în casă o ilustrată, potrivită cu evenimentul, într-un plic adresat mie: «Domnişoarei Sabina Gherasim». «Îţi urez un An Nou cu multe bucurii! M. G.». Ăsta era cuprinsul felicitării care pe *recto* înfăţişa un miel culcat în paie. Am bănuit că M. G. Era un băiat, elev la liceul comercial, pe care-l întâlneam în fiecare zi în drumul spre şcoală. Scrisul era frumos, citeţ, de om matur. Tremurând, am recitit în neştire cele câteva cuvinte ale urării, şi în neştire m-am uitat la mieluşel, tremurând ca la frigurile de baltă, şi-ntr-o supremă inspiraţie, dictată de panică, am rupt bucăţele ilustrata şi plicul, şi le-am aruncat în privată.

Când eram eu într-a doua de liceu, erau câteva cupluri cunoscute în toată Craiova, mă refer la lumea şcolară; două fete dintr-a cincea de la noi, de la „Elena Cuza”, cu doi băieţi dintr-a şasea de la „Carol”; o fată dintr-a opta cu un violonist, care dădea concerte la Bucureşti, vecina mea din stânga, de pe Jitianu, cu un sublocotentent de artilerie, care stătea mai mult cu iubita decât la el acasă; o alta, dintr-a şaptea, tot cu un ofiţer. Mi se scurgeau ochii când îi vedeam: toţi plini de viaţă şi de lumina pe care-o revarsă dragostea asupra oricărei fiinţe. Natura are grijă ca în perioada-mperecherii să-nfrumuseţeze penele păsărilor sălbatice, în special pe-ale masculilor. Omului îi aduce o gingăşie în suflet, reflectată pe chip, în gratia mişcărilor, în generozitatea gesturilor. Făceam şi eu în fiecare seara un tur pe Unirii, în speranţa de-a-ntâlni dragostea. Dar n-a fost să fie. Dintre cuplurile de-ndrăgostiţi, pomenite mai înainte, unul singur, ultimul, a rămas unit, prin căsătorie, celelalte s-au destrămat până la terminarea liceului.

În liceu m-am apropiat mult de-o fată, colegă încă din clasa a treia primară. Locuia în drumul meu spre şcoală, aşa că pentru a merge-mpreună mă aştepta în faţa casei, cu ghiozdanu-n spinare, în timp ce eu aveam servietă de piele, aceeaşi din clasa-ntâi primară până-ntr-a opta de liceu. Colega, provenea dintr-un oraş de munte şi-mi explica de ce e mult mai sănătos să duci o greutate-n spinare decât într-o mână. Pe ea o preocupau relaţiile profesoarelor noastre: care era măritată, care nu, care avea amant sau amanţi. N-am aflat niciodată ce ocupaţie aveau părinţii ei, dar era limpede – după câte ştia despre cine cu gândul nu gândeai – că se frecventau cu multă lume, din toate sferele sociale. Despre-această prietenă a mea pot spune că avea o viziune sexuală asupra lumii: se-ntreba mereu dacă cele două profesoare ale noastre nemăritate se culcau cu cineva sau nu, şi asta în termenii cei mai neaoşi. Şi cu glas destul de tare, în plină stradă. Mie-mi venea să intru-n pământ de ruşine. O trăgeam mereu de mânecă şi-i şopteam: «Te rog din suflet, mai încet». Şi ea-ncepea să râdă: «Cine crezi că ciuleşte urechea la ce vorbesc două fete cuminţi, în uniformă, cu matriculă pe mânecă?». În clasa a treia de liceu m-am îmbolnăvit: mai întâi o pleurezie la ambii plămâni, urmată de-o formă uşoară de tuberculoză, numită pe acea vreme *complex primar,* vreme când nu existau antibiotice. Pentru descoperirea penicilinei, *sir* Alexander Fleming avea să ia Nobelul abia în 1945. Primul tuberculostatic – în speţă streptomicina – a pătruns în România, după câte-mi

amintesc eu, prin 1947, şi numai prin pachete venite din Occident. Când lumea avea în general patru-cinci sute salariu, gramul de streptomicina costa şaptezeci de lei. Sora tatei, Adelina, murise fiindcă plămânii ei măcinaţi şi inima afectată de oftică nu rezistaseră efortului la naştere. Primăvara şi toamna se murea de boala asta pe capete. Remediul – extrem de rar – mila Domnului, hrană bună, aer curat. Bibliografie: *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann. Mama, săraca, mă-ndopa ca pe gâscă şi m-a dus cu mari eforturi vara la munte, la o stână pe Mândra, la nişte clienţi de-ai unchiului meu, avocatul. M-am întors de la stână, de la aerul care-ţi tăia respiraţia, plină de păduchi de corp, dar vindecată de oftică. În anul cât am întrerupt şcoala, nicio colegă n-a venit să mă vadă şi nici altcineva, în afara unchiului meu, avocatul, pe care cred că nevastă-sa-l îmbăia-n spirt când se-ntorcea de la mama şi de la mine. Se fereau oamenii de tuberculoşi – pe bună-dreptate – cum se feresc în zilele noastre de bolnavii de sida. Orice boală te dă la margine faţă de omul sănătos, cu atât mai mult una cu pericol de molipsire. Atunci am învăţat, mai mult ca oricând, să mă pun în locul altuia şi să-l înţeleg. Nu m-am supărat pe nimeni că mă ocolise, dar absenţa asta m-a făcut reticentă faţă de oameni, mi-a tăiat mult din bunăvoinţă şi mi-a ascuţit spiritul critic. Până la boală, mai întâi remarcam calităţile oamenilor, după boală, întâi le vedem defectele faţă de care nu mai aveam indulgenţa de dinainte. Pierzând un an cu acel complex primar, revenind la liceu, am devenit colega celor cu o clasă în urma mea. Am fost privită ca o intrusă suspectă, ştiind toată lumea că fusesem ofticoasă şi de ce n-aş mai fi fost? Norocul meu că o elevă a clasei, plecând la alt liceu, am rămas numai eu în ultima bancă, din rândul dinspre fereastră. Petrecându-mi recreaţiile în clasă, evitam să văd cum m-ar fi ocolit colegele, aşa cum mă ocoliseră în primele zile. Fusese deajuns o măciucă la un car de oale. În noua configuraţie, nu mi se mai cereau caietele şi, fiind singură în bancă, nu mai copia nimeni la teze şi la extemporale după mine. Prietena mea, aceea cu viziunea sexuală asupra lumii, se mutase la alt liceu. Nu mai făceam drumul împreună şi cum o dată nu venise să mă invite măcar la o plimbare în anul cât lipsisem de la şcoală, am trecut prietenia noastră la rubrica *pierderi* şi n-am mai căutat-o nici eu. În ultimele două clase de liceu m-am ataşat de trei surori, apropiate ca vârstă de mine, eleve la „Regina Elisabeta". Părinţii lor îşi construiseră o casă la vreo trei sute de metri mai sus de noi, pe Jitianu. Erau toate frumuşele, vesele, primele două cu un şir de curtezani după ele, cea mai mică fiind o fire mai retrasă şi fără niciun suspinător. Subţiri, bine făcute şi cu marele talent de-a fi cochet îmbrăcate, deşi cu lucruri ieftine. În anul cât fusesem îndopată, de frica morţii, ajunsesem de la patruzeci şi şapte de kilograme la şaizeci şi trei, foarte mult pentru vârstă mea. Dintr-o fată înaltă şi subţire, mă vedeam cu o «siluetă» de matroană. Cea mai rea surpriză pe care mi-o adusese noua mea condiţie fizică a fost obligaţia de-a purta sutien, dacă nu voiam să par mamă alăptătoare. Pe urmă, kilogramele astea mă constrângeau, dacă voiam să evit ridicolul, la modele care să le-ascundă, modele pentru femeie matură, nu de adolescentă. Tatăl colegei mele de la primară, frumosul domn blond, la care visasem ani, se estompase în faţa profesorului nostru de higiena, un doctor cam de patruzeci de ani, înalt, bine legat, brun, cu părul tuns perie, cu ochi negri, cu un nas de-o fineţe, cum n-am mai văzut la un bărbat, şi cu degete lungi şi subţiri, nervoase, care porneau dintr-o palmă îngustă.

Ochii lui negri aveau o strălucire de antracit. Când te scotea la lecţie, la tablă, în faţa întregii clase – cum s-a obişnuit multă vreme în România – nu-şi lua ochii din ochii tăi. Nu punea, o-ntrebare în clasă, la care eu să nu ridic mâna. Aş fi vrut să mă scoată mereu la tablă, să mă pierd în ochii lui de antracit, în care părea că plouă cu scântei. După o viaţă, când mi-l aduc aminte, mi se pare cel mai expresiv om pe care l-am întâlnit şi cu o minte limpede ca apa de munte. Era-nsurat cu o profesoară de matematică, socotită cea mai bună din Craiova, şi aveau împreună două fete gemene, cu cinci ani mai mici decât mine. Mă indispunea grozav frumuseţea nevesti-sii, blondă, cu un corp şi cu picioare cum n-am văzut mai frumoase, unduioasă ca un vrej – câţi bărbaţi nu l-ar fi vrut încolăcit în jurul lor? – plină de haz şi cu-o fire veselă, adorată de elevele ei de la „Ortodoxe" şi pe cât se spunea şi de bărbatu-său, care-o luase, despărţind-o de cel mai bun prieten al lui.

Se povestea-n oraş că doctorul îi ceruse nevasta de nevastă, ca şi când ar fi cerut-o părinţilor ei. Îmi

vine să râd de mine, eleva grăsuţă, fără succes la băieţi, când mi-aduc aminte cât mă durea frumuseţea acelei profesoare, ca şi când fără ea doctorul mi-ar fi căzut la picioare. În gând nu-i vedeam decât făcând amor, ceea ce-mi producea un zvâcnet dureros în tot corpul. Imaginaţie pură de fecioară! În privinţa dragostei fizice, imaginaţia celui care n-a cunoscut-o depăşeşte adesea cu mult cea mai inventivă realitate. Dragostea asta fără speranţă m-a pus la ambiţie să slăbesc, neţinând seama că mâncarea mă vindecase de tuberculoză. Drept care, seara mâncam o felie de pâine cu un măr. Slăbind, m-am găsit datoare să adopt, în afara şcolii, stilul vampă. Imitam coafura vestitei actriţe Veronica Lake, cu un ochi aproape acoperit de părul lăsat abundent într-o parte, şi privind de jos în sus, printre pleoapele apropiate, privire pe care azi o consider gen infracţional sau de muiere pe care n-o dă mintea afar' din casă. Şi totuşi îmi găsesc şi circumstanţe atenuante, pe care le poate pricepe numai o fată fără succes la bărbaţi, cea la care – cum se zice-n popor – nu rage nici măgarul. Dacă ar fi o dreptate pe lume, ar trebui măcar la tinereţe, când oamenii sunt atât de vulnerabili, să fie toţi frumoşi. În concurenţa nemiloasă care-i aşteaptă o viaţă, măcar fizic să aibă câţiva ani de egalitate. Să nu pornească la drum cu un suflet coclit de insucces. Mi se părea fericirea de pe lume să umble un băiat după tine, să-ţi arate cineva că-i eşti necesară, că-i ocupi imaginaţia, că freamătă la apropierea ta. Două bucurii mi-a adus oraşul, după durerea de-a mă fi despărţit de casa bunicului Gherasim: copiii şi cinematograful. Ca să-mi mai potolesc nemulţumirea de-a nu fi fost idolul nimănui, îmi aduceam aminte cum, în clasele primare, de câte ori mergeam singură la cinema „Apolo", răsărea lângă mine un bărbat cam la patruzeci de ani, cu o faţă plată, cu ochi pierduţi ca ai cuiva adâncit într-o preocupare foarte serioasă, de statură mijlocie, suplu, nici frumos, nici urât, bărbat care, îndată ce se stingea lumina în sală, cu o mână mă pipăia pe picioare, încercând să-mi ridice fusta. În vremea asta se uita fix la ecran. Plecam imediat în alt rând, cu inima bătându-mi ca unui iepure fugărit şi cu o senzaţie de greaţă de nedescris. Ruşinea mă oprea să mă plâng cuiva din personalul cinematografului. La amintirea acelei atingeri nefireşti, mi se-ncreţeşte şi astăzi pielea de scârbă. La vârsta de-atunci nu auzisem de pedofili. Acea amintire n-am povestit-o niciodată nimănui, fiindcă dezgroparea ei mi se pare un atentat dezgustător la memoria cui ar auzi-o. Povestesc întâmplări hazlii din viaţă, întâmplări în care-am jucat chiar rolul prostului, dar care se situează în liniile normalului. Am oroare de-anomalie. Înţeleg că nu-i o bucurie să fii homosexual, şi-nţeleg să te porţi firesc şi civilizat cu toţi cei aparţinând minorităţii homosexuale. Dar paradele şi exhibiţionismul unei părţi a minorităţii în cauză mi se par o sfidare fără niciun rost la adresa bunului-simţ şi-a omului obişnuit, heterosexual, şi de ce să nu recunosc – mă dezgustă. Mi-l amintesc pe domnul pedofil din copilăria mea. Şi pedofilii sunt o minoritate. Hai să ni se umple sufletul de milă şi faţă de ei. Hai să le organizăm o paradă! Când eram studentă, mergând la cinema, pe locuri numerotate, s-a nimerit o dată să mă aflu între doi bărbaţi. Cum s-a stins lumina, cel din dreapta a-nceput să mă pipăie. I-am dat mâna la o parte şi m-am adresat bărbatului din stânga mea: «Domnule, vă rog fiţi bun şi schimbaţi locul cu mine». «Cu plăcere. Nu vedeţi bine dintr-al dumneavoastră?». «Văd foarte bine, dar dacă-l schimb, domnul din dreapta n-o să mai poată pipăi». Cu voce tare să m-audă o lume. N-a fost nevoie să mai schimb locul, fiindcă domnul din dreapta, cu apucături tactile, a zbughit-o ca din puşcă. Eram măritată şi-l aveam deja pe fiu-meu Şerban. În troleibus, în drum spre casă, o femeie tânără, elegantă, cu un bust abundent se-mpingea-n mine, fără ca aglomeraţia din vehicul să explice asemenea apropiere. Am coborât la prima staţie, m-am tras la un colţ de trotuar mai ferit, pe o străduţă, şi-am vărsat şi maţele din mine. Ajunsă acasă, am mulţumit lui Dumnezeu că nu era nimeni să mă vadă. În palton şi cu cizmele-n picioare m-am trântit pe pat şi cred că am zăcut aşa, de scârbă, câteva ore. Amintindu-mi de bărbatul de la cinema „Apolo", mi-a trecut prin minte că pedofilii care-şi omoară victimele o fac poate nu doar de teama de-a fi descoperiţi, ci şi din dorinţa «umană» de-a nu traumatiza pe viaţă o fiinţă, îmbolnăvindu-i memoria. Telefoane la care se debitează obscenităţi cred că primeşte destulă lume. Am primit şi eu de la bărbaţi. Unul primit de la o femeie, făcându-mi propuneri de amor, cu detalii, mă-ngreţoşează şi-acum. Tot ce n-a planificat firesc natura îmi dă senzaţia că am nimerit într-o cloacă de viermi. Milă-mi este, dar silă şi mai mare. Îmi spun

«Doamne, fereşte-ne de lucrul pe dos», cum spunea bunică-mea Frusina, gândindu-se la nereuşita lucrului firesc pe care ţi-l pui în gând şi nicidecum la anomalii, cum mă gândesc eu şi cum viaţa mi-a făcut parte să mă tot gândesc! Natura, arta înfrumuseţează viaţa, înalţă sufletul, dar sunt şi atâtea fapte ale omului care-o otrăvesc, o murdăresc. Aş fi vrut o viaţă limpede, populată numai de fiinţe dragi şi de gânduri curate. Dar n-a fost să fie numai aşa. Pe tatăl meu vitreg, fără să-i fi vrut un rău anume, l-am urât. Ura chirceşte, zbârceşte sufletul, care-ajunge ca o piele opărită; chiar când se vindecă îi rămân semne. Ura cred că-ţi scurtează viaţa deşi despre a mea nu s-ar putea spune aşa ceva. Oricum, este un mare consum de energie: toate gândurile capătă o-ncrâncenare tulbure şi gravitează în jurul unui punct fix. Judecând cu mintea de-acum, ura-mi apare ca o monomanie. Tot timpul cât am fost cu mama şi cu-o rudă a ei în cupeul din spatele dricului care-l ducea pe «tăticu», şi-n biserică şi la cimitir nu m-am oprit din plâns. Se spune că nimeni nu-i plânge pe morţi, ci îşi plânge viitoarea proprie moarte. Eu ce plângeam? După coana Titi, care-mi fusese dragă, nu mi-a picat o lacrimă. Cred că, plângând după «tăticu», făceam un rezumat a patru ani de lacrimi pe care le vărsasem din cauza firii lui greu de suportat şi-a incapacităţii mele de-a-l înţelege. Poate şi ca o prevestire a lacrimilor pentru care viaţa avea să-mi ofere generoase motive. Cred că mi-am consumat toate rezervele de ură în cei patru ani cu tată vitreg, fiindcă de-atunci n-am mai fost în stare de consumul de energie pe care-l cere această mâncare despre care se spune că se mănâncă rece. Rece, pentru că, atâta cât am băgat eu de seamă, e cel mai durabil sentiment; nu se stinge ca dragostea sau ca prietenia, într-o clipă. Ura nu cere neapărat reciprocitate. În dragoste şi-n prietenie, fiind vorba de-un parteneriat, e suficientă o abatere dintr-o parte şi edificiul se năruie. Ura nu se clinteşte nici la un cutremur de gradul nouă pe scara Richter. Am întâlnit oameni pe care-am avut toate motivele de-ai urî. Am aflat puterea să mi-i şterg din suflet fără să mai cheltui pe ei ură. Putere sau incapacitate? Cred că în sufletul care nu urăşte este sau o mare putere de-nţelegere şi de iertare sau o carenţă de concentrare şi de efort. Cu vârsta am învăţat să-mi scot oamenii din suflet cum aş smulge o buruiană dintr-un strat de flori.

Indiferenţa băieţilor mei faţă de mine…

Câţi dintre oameni, dacă ar fi sinceri, n-ar recunoaşte că din momentul când părinţii nu le mai sunt de folos, s-ar simţi liniştiţi să-i ştie morţi. Câţi nu se gândesc la bătrâneţea părinţilor cu groază că i-ar purta prin spitale şi pentru ce: pentru prelungirea unor zile care n-ar fi nimănui de folos: nici acelora care le-ar mai avea de trăit, nici acelora cărora le-ar reveni responsabilitatea unei astfel de poveri. Printre secretele unei vieţi echilibrate poate cel mai important este cel de-a muri la timp: adică atunci când te-ar mai plânge careva şi nu pe când cei din jur, fără să fie nişte monştri, ajung să-ţi dorească moartea.

Diferenţele intelectuale între părinţi şi copii pot crea drame pentru copiii care n-au nici inteligenţa, nici tăria de caracter de-a nu se ruşina de condiţia inferioară a părinţilor în comparaţie cu propria condiţie.

Şi echilibrul unei căsătorii ţine mult de egalitatea de condiţie între soţi şi chiar de cea dintre familiile acestora. Astăzi îmi vine să-mi vâr capu-n ţărână de ruşinea de-a mă fi ruşinat de mama şi de bunica Frusina faţă de soacra mea din prima căsătorie. Mama mi-a crescut amândoi băieţii. Când venea doctorul să-i vadă, mama-şi făcea de lucru-n bucătărie, fără să i-o fi cerut eu, dar fiindcă simţea că nu mi-ar fi făcut plăcere să se vadă cu doctorul, mai ales că era craiovean, fiu de medic şi coleg de liceu cu unchiu-meu, avocatul. Nici nu i-am pomenit doctorului că eram şi eu craioveancă, măcar de la şapte ani. Remuşcările sunt o puternică otravă a sufletului, o autopedepsire mai rea decât pedepsele pe care ţi le distribuie semenii. Remuşcările nu pot îndrepta nimic, timpul fiind ireversibil, pentru noi, oamenii, el înseamnă trecut, prezent, viitor. Dacă aş dori ca timpul să fie reversibil, ar fi numai ca să pot suprima stupiditatea de-a mă fi ruşinat în trecut cu mama şi mai ales cu bunica Frusina. Ajunsă la oraş, prin căsătoria cu un plutonier-major, bunica Frusina păstrase ce-avea mai de preţ, pe timpuri, omul de la ţară: buna-cuviinţă, respectul faţă de cuvântul dat, credinţa că nicio faptă nu scapă de ochiul lui Dumnezeu. «Sabino maică, eu nu zic că negustoru' nu trebuie să câştige, că almintrelea de ce să să mai ostenească… Da' nici să jupoaie pielea dupe rumân şi nici să-i dea marfă proastă. Eu n-aş înşela pe careva la cântar să

ştiu că-mi face monoment de aur. Eu le spui la toţi: pe om îl poţi păcăli, da' pe Dumnezeu, nu…». Mam'mare Frusina avea o garderobă de biserică şi de mers în centru: pălărie, ciorapi, mănuşi, în orice sezon; şi o-mbrăcăminte casnică: ceva între sat şi oraş, cu basma legată sub coc şi-ncălţată tot timpul cu nişte târlici. Până mai jos niţel de Parc, ca şi până spre celelalte bariere ale oraşului, cucoanele între ele îşi spuneau «madam», împreună cu numele de familie. La Romaneşti şi la celelalte bariere se termina cu «madam». Femeile-şi spuneau «coană», împreună cu numele de botez, sau «vecină» dacă le despărţea gardul şi chiar câteva case. Bărbaţilor li se spunea «domnu'», urmat de numele de botez. Mam'mare Frusina, de când era văduvă, de la treizeci şi cinci de ani, îşi bea şi cafeaua de dimineaţă şi pe cea de după-amiază cu două-trei vecine şi o «tăinuiau», adică o-nsoţeau cu tot felul de poveşti despre multe şi de toate. Mam'mare prăjea atâta cafea cât bea o dată, într-un fel de tigaie cu capac pe care-l ridica de trei ori în timpul prăjitului la jar, stropea boabele cu mastică amestecată cu vermut sau numai cu coniac, apoi le râşnea fierbinţi şi la fiert adăuga un vârf de cuţit de sare măruntă-măruntă. Cine gustase din cafeaua asta o declarase cea mai bună dintre câte băuse într-o viaţă. Îi ceream şi eu să gust şi trebuie să spun că nici eu n-am băut cafea mai bună ca a mamei-mari.

Se spune că multă lume idealizează trecutul. Nu contrazic pe nimeni. Dar, orice s-ar spune, gustul pe care-l aveau alimentele, delicatesele, acum optzeci de ani, astăzi nu-l mai au. Poate părea observaţia unui om a cărui gândire nu se ridică mai sus de genunchiul broaştei. Dar oricât de intelectual ai fi, cu capul doldora de-nalte preocupări, nu poţi spune că-ţi este totuna dacă mănânci o mâncare gustoasă ori nişte lături. Oamenii care-şi arată dispreţul pentru o preocupare măruntă cum ar fi mâncarea n-au ajuns la bătrâneţe, ca să-şi dea seama ce important este la vârsta asta, când te-ai împuţinat şi lumea ţi s-a micşorat, cât de important este să mănânci un lucru care să-ţi meargă la suflet. Îţi rămân atât de puţine plăceri. Necesarul supravieţuirii e una şi alta e să fie şi gustos. Oamenii nu-şi mai scriu scrisori cu mâna lor, îşi telefonează ori îşi dau emailuri; nu mai citesc; se informează prin internet; nu mai mănâncă; se hrănesc. Se va mai întoarce vreodată lumea la ce-a fost, adică mai aproape de natură, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu? Cine ştie? S-ar putea produce o catastrofă care să lase pe Pământ ici şi colo nişte supravieţuitori, obligaţi să reia viaţa ca în comuna primitivă. Pe lumea asta, totul se poate; şi probabil şi-n alte lumi, la care deocamdată n-avem acces. Tare mi-aş fi dorit ca în timpul vieţii mele, noi, pământenii, să putem comunica în vreun fel cu alte lumi. Oare toate or fi la fel de strâmb alcătuite ca a noastră?

De unde am plecat cu gândul şi unde-am ajuns! Miercurea şi vinerea, mam'mare Frusina ţinea post. Nu amesteca oalele de post cu alea de dulce. Şi gătea numai în vase de pământ nesmălţuite. Casa din Romaneşti o ridicase ea cu bunicul, plutonierul. Separat de casă, făcuseră şi o vatră ca la ţară. Vara, mam'mare gătea numai la vatră. Iarna, acolo afuma slănina, ciolanele, şuncile de porc, pieptul de gâscă şi peştele. Când mi-aduc aminte anii petrecuţi la mam'mare-n casă, mi se pare c-am trăit într-un paradis al mâncării. Tot ce ieşea din mâinile femeii ăsteia era o bunătate. Şi mama gătea bine. Îndrăznesc să spun că şi eu, când mai aveam putere. Deşi mam'mare nu ţinea secretă nicio reţetă de mâncare, nu-ţi ieşea nimic la fel de gustos ca făcut de mâna ei. Îi spuneam de multe ori: «Mam'mare, dacă deschideai matale un restaurant, un birt ceva, te-mbogăţeai». «Da' la ce, maică? Ce-mi trebuie mie bătaie de cap? Cu prăvălia de-o am, dacă nu curge pică. Avem ce ne trebuie? Avem… Tu să-nveţi carte, maică, să nu te măriţi cu floarea-n cur ca mine şi ca mă-ta. Eu la cinşpe ani am făcut-o pe mă-ta. Măcar ea te-a făcut la douăşunu». Cerându-i explicaţii în legătură cu expresia «cu floarea», o văd că se ridică de pe scaun şi merge la un rând de dovlecei din grădina de zarzavat. Rupe de pe-un vrej un dovlecel cât degetul. «Sabino maică, uite-te bine la dovlecel şi spune-mi ce vezi». Am văzut ceea ce văzusem şi la alţi dovlecei şi la castraveciori: la partea opusă vrejului avea o mică excrescenţă pe care se afla ceva maroniu, un moţ de frunzuliţe veştede. «Vezi maică, asta e floarea din care-a crescut dovlecelul. Ai s-o găseşti numai la ăl mic, de trufanda. Ălor mari le cade floarea». Am rămas uimită în faţa unei atât de atente observaţii a ţăranului asupra naturii şi-a imaginaţiei lui în privinţa apropierii dintre regnuri. În vecii vecilor, nu mi-ar

fi dat în gând să fac o apropiere între floarea dovlecelului, a castravetelui, şi-o fetişoară necoaptă. La fel de uimită am fost şi când am aflat ce se numea-n popor «frate, soră de lingură». Ce vocabular sărac avem noi, orăşenii. Folosim limbajul comunicatelor de presă. Vorbim ca într-o limbă străină căreia i-am întrebuinţa doar vocabularul de bază, în scopul de-a ne face înţeleşi şi-atât. Limba şi-a pierdut savoarea ca şi alimentele.

Persoane publice sunt adesea-ntrebate dacă ar vrea să retrăiască vreo perioadă a vieţii lor. Fiind eu o persoană obscură, nu mi se pun asemenea-ntrebări; mi le pun singură. Aş vrea să mă-ntorc în prima-primă copilărie, când nu ştiam ce-nseamnă grija zilei de mâine, când oamenii mi-erau dragi, împreună cu toate vieţuitoarele, ca într-un fel de rai de dinainte ca omul să fi gustat din fructul cunoaşterii? Să mă-ntorc la viaţa mea de până la şapte ani? Apare ura, îţi apar defectele de caracter ale oamenilor – s-a sfârşit copilăria. În general, oamenii consideră pur pe cel care n-a cunoscut dragostea trupească, negândindu-se că în sufletul celui curat trupeşte poate clocoti un infern. Copilăria mea s-a sfârşit la şapte ani. Cine cunoaşte ura nu mai e copil. Ferice de cei care n-o cunosc niciodată şi chiar de cei care-o cunosc târziu, într-un suflet matur. Invadând un suflet fraged, ura este ca o coacere artificială, rapidă şi dură. Mi-i aduc aminte cu duioşie pe bunicul Gherasim şi pe bunica Frusina. M-am simţit mult mai apropiată de ei decât de mama. Până la căsătoria cu domnul Tudorel Teodoru nimeni nu-mi fusese mai drag decât ea. Dacă această căsătorie s-ar fi petrecut la altă vârstă a mea, poate altfel aş fi judecat lucrurile. Uneori, fără motive întemeiate, un părinte vitreg îndepărtează copilul de părintele lui adevărat. Rolul mamei, de paratrăznet între mine şi «tăticu», a tras ca un fel de cortină între mine şi ea. Până la şapte ani toată viaţa mea se petrecea în faţa ochilor ei. Mergând la şcoală, nu-i spuneam nimic din ceea ce se petrecea acolo în fiecare zi. Nimic spectaculos. Important însă că nu mai simţeam nevoia să comentez nimic cu mama. În prima zi de şcoală, după ce s-a strigat catalogul, m-am ridicat în picioare şi m-am adresat învăţătoarei: «Doamnă, tatăl meu a murit. Mama s-a măritat din nou. Pe ea acum o cheamă Eugenia Teodoru. Pe mine mă cheamă tot Gherasim Sabina, după tatăl meu bun?». «Da, fetiţo, tot aşa: Gherasim G. Sabina». Şi-nvăţătoarea a pronunţat *gî,* iniţiala numelui de botez al tatei. Şi noi, când am învăţat alfabetul, pronunţam *a, bî, cî, dî, e, fî, gî, hî…* iar la aritmetică *optâsprezece.* Copil, am fost o «legalistă», adică voiam să ştiu bătută la maşină părerea autorităţii competente. Altfel de ce n-aş fi-ntrebat-o pe mama cum era cu numele meu? Pentru mine, autoritatea supremă era învăţătoarea. Nici prin minte nu-mi trecea că şcoala normală absolvită de «doamna» nu era cu nimic mai presus decât liceul absolvit de mama. La liceu, am văzut că elevele din cursul superior când vorbeau de *„Normală”* strâmbau din nas, considerând-o şcoală pentru fete de la ţară şi pentru săracele de la oraş, dornice să câştige repede o pâine. De când plecaseră din Craiova cei doi copii Câmpeanu şi cei trei Ionescu, n-am mai făcut parte din niciun grup de care să fiu nedespărţită. Mă plimbam uneori seara cu surorile Dumitran, când cele două mai mari, Angela şi Gabriela, n-aveau întâlnire cu vreun curtezan. Dar plimbările astea în care se vorbea de şcoală, de profesoare, de eleve aveau o tentă de bârfă, nu neapărat răutăcioasă. Bârfa este pe nedrept atribuită doar femeilor. Adultă, am avut ocazia să aud bărbaţi vorbind despre femei pe care cândva le iubiseră ca despre nişte obiecte scoase din uz. Cu câtă nepăsare şi cu cât dispreţ îmi povestea un «domn» despre o femeie măritată, mamă de copii, că doi bani nu făcea la pat! Am întâlnit şi cazul – să-i zic invers: un om cumsecade şi care mi-a făcut mult bine, încurcându-se cu-o fâşneaţă absolut oarecare, îmi povestea că fata era dintre-acelea care se-nchiriau cu ora, prin telefon, ca în momentul când s-a ataşat de ea, manifestându-se prin mari investiţii financiare, care cuprindeau şi familia împricinatei, să-l văd cum ar fi dat orice ca să ia înapoi, să-nghită confidenţele pe care mi le făcuse în legătură cu tânăra căreia, de când îi devenise favorită în văzul lumii, se străduia să-i fabrice un statut de femeie onorabilă. De câte ori îi întâlneam pe cei doi, mă purtam politicos cu fata în cauză, fiindu-mi de altfel simpatică, tratând-o ca pe-o adevărată doamnă şi privindu-l serios pe bărbat, ca şi când o bruscă amnezie mi-ar fi şters din minte confidenţele care mi-o prezentaseră pe această parteneră a lui de viaţă ca pe-o curvă mai de salon, că numai categoria asta este solicitată prin intermediul patronului sau al patroanei – «manager» sau

«manageră», în limbaj postdecembrist – beneficiind de-o clientelă selectă. Cât timp un bărbat consideră o femeie drept o aventură, în cazul în care nu e-nsurat, i se pare că nu-i datorează niciun pic de discreţie. E drept că există şi femei care sunt mândre de trofeele lor masculine, mai mult decât laureatul a nu ştiu câtor premii internaţionale.

Sunt oameni care-ar vrea să-şi şteargă trecutul, sunt şi destui care-şi inventează un trecut, deprimaţi de paupertatea celui real. Mai ales femeile fabulează, inventând evenimente pe care şi le-ar fi dorit. Categoria asta mă face să spun o dată mai mult: «săracii oameni». Cât vid e în ei şi cum ar vrea să-l populeze. Cum ar vrea să-şi alunge singurătatea, umplând-o cu fapte, bune măcar de povestit altora. Imaginaţia acestor oameni cred că seamănă cu a scriitorilor. Oare în sufletul scriitorilor n-o exista un gol ce se cere populat şi-n acelaşi timp o amărăciune care trebuie alungată de eventuale bucurii şi de trăiri puse în seama personajelor?

Eu nu cunosc oameni fericiţi. Fiinţa cea mai echilibrată şi mai senină în faţa vieţii, dintre cele care mi s-au perindat prin propria viaţă, a fost mam'mare Frusina. Oamenii cu carte fac adesea greşeala să considere că mulţumirea omului simplu se mărgineşte la-ndestularea nevoilor materiale. Mam'mare Frusina era o fiinţă modestă şi cumpătată căreia însă-i plăcea să trăiască bine: să mănânce lucru bun, să-i fie cald iarna şi răcoare vara. Dar n-am întâlnit pe nimeni care să se-ngrijească de sufletul lui mai mult decât ea. Fără să facă niciun fel de paradă în legătură cu adânca ei credinţă-n Dumnezeu, manifestată prin respectarea tuturor canoanelor bisericeşti, prin cultul morţilor şi prin milostenie. Nu era post pe care să nu-l ţină, sărbătoare importantă la care să nu se spovedească şi să nu se-mpărtăşească, săptămână în care să nu ia maşina de cursă şi să nu se ducă-n satul ei ca să-şi tămâie morţii. Nu era zi în care să nu dea ceva unui om nevoiaş: ceva de-ale gurii, îmbrăcăminte – lucruri bune, nu gioarse – un bănuţ. Când cineva spunea în faţa ei ceva de rău de vreun cunoscut, mam'mare ofta şi zicea doar atât: «Cine ştie ce-o fi şi-n sufletul fiinţei ăsteia a lu' Dumnezeu». Rămăsese văduvă la treizeci şi cinci de ani. Avusese o căsnicie liniştită, cu înţelegere, cu bună-cuviinţă, deşi fusese măritată val-vârtej cu primul bărbat care-o ceruse de nevastă. El – văduv, cu cinsprezece ani mai mare decât ea. Străbunica, mama bunicii Frusina, văduvă şi ea şi săracă, îşi luase o piatră de pe suflet când îşi văzuse fata măritată, mai ales cu om cu «fonţie», la oraş. Când murise bunicul, plutonierul, mam'mare nu-nceta să-i mulţumească lui Dumnezeu că răposatul avusese parte să-şi vadă fata măritată şi să-i sărute cununiile. N-am auzit-o o dată să spună: «Doamne, de ce m-ai pedepsit, că n-am făcut rău nimănui?», cum spunem atâţia dintre noi în faţa unei nenorociri care cade asupra noastră. Nu mi-am cunoscut bunica dinspre tată şi nici bunicul dinspre mamă. Mam'mare Frusina avea mult respect pentru cuscru-său – bunicul Voicu Gherasim – care era «domnul diriginte» şi când îi vorbea direct, şi în lipsa lui, cu toate că el o poftise-n nenumărate rânduri să-i spună «cuscru» sau «Voicule». Mam'mare preţuia omul cu carte, dând de-nţeles cât şi-ar fi dorit şi ea să fi-nvăţat nu doar patru clase primare, fiind mereu premiantă, având un scris o frumuseţe, ştiind aritmetică şi socotind în minte cu-o repeziciune de care eu, cu tot liceul meu, n-aş fi-n stare nici dacă mi-ar lua careva gâtul. Câte aptitudini, chiar talente pierdute din nepăsarea conducătorilor şi-a bogaţilor. Şi se mai vorbeşte, cu acompaniament de surle şi de tobe, despre situaţia înfloritoare a României între cele două războaie mondiale! Nu ştiu cum o fi pe la alţii, dar la noi, clasa politică a strălucit totdeauna prin nepăsare faţă de poporul pe spinarea căruia a huzurit. Aveam şapte ani când am plecat din satul tatei, dar n-am uitat cămăşile zdrenţuite ale ţăranilor care se-ntorceau pe-nserate cu sapa-n spinare, sleiţi de muncă. Asta da înfrumuseţare a trecutului! Că multă lume se duce la enciclopediile timpului în cauză ca să vadă câtă tuberculoză, câtă pelagră, câtă guşă endemică şi cât analfabetism ilustrau România în care se pretinde azi, că umbla Dumnezeu cu sfântul Petru de mână şi se vede treaba că numai niscaiva târâie-brâu nu-şi trăseseră jghiab pe unde să le curgă şuvoiul de lapte cu miere! Se minte cu-asemenea seninătate cu privire la ceea ce simţi pe propria piele – piele a prezentului – darămite cu privire la trecut. Aşa a fost, este şi va fi. Când spun vorbele astea faţă de-o fostă colegă, mă boscorodeşte cu «eşti o cârcotaşă, o pesimistă incurabilă». «Iubito, asta m-a-nvăţat viaţa». Pesimistul este omul care, obligat să meargă prin noroi, nu

spune că a nimerit-o pe-acolo din greşeală. Incursiunea asta în trecut mi-a fost provocată de gândul că bunicul meu, Voicu Gherasim, şi bunica mea, Frusina, ar fi meritat să-nveţe carte, multă, superioară. Dar tot eu, pesimistă şi nestrămutată în credinţa că venim pe Pământ cu viaţa gata scrisă pe răboj, îmi spun: «aşa le-a fost dat». Bunicului Gherasim, nu doar să n-ajungă ce ar fi meritat, ci să-şi îngroape nevasta în plină tinereţe şi pe cei doi copii de-asemenea. Bunicii Frusina, să rămână văduvă la treizeci şi cinci de ani şi să-şi vadă şi fata două ori văduvă. A avut măcar parte să-şi ţină-n braţe nepoţii şi strănepoţii, dar n-a scutit-o soarta de-a-şi îngropa feciorul – mândria ei, avocatul. M-a mai văzut şi pe mine lăsată de doi bărbaţi. Bunicul Gherasim a bolit trei-patru zile – a gogit, cum se spunea-n Oltenia – şi s-a stins stând pe scaun, frumos îmbrăcat, după ce-şi făcuse baie. Cred că-şi simţea sfârşitul şi-a vrut să se-nfăţişeze lui Dumnezeu aşa cum ştie ţăranul din moşi-strămoşi. La ţară, când omul trăgea să moară, era o rânduială: să-l îmbraci în ţoale bune, ţoale de moarte, şi să-i aprinzi lumânarea. Şi pe masa din bucătărie şi pe cea din camera bunicului se aflau: o lumânare cu mucul tăiat scurt, ca să ardă flacăra drept, şi o cutie de chibrituri.

Bunica Frusina s-a stins într-o duminică, în timp ce-şi bea cafeaua împreună cu mama şi cu trei vecine ale ei, nelipsite la acest ceremonial, de ani şi ani. «Mi se pare mie sau pâlpâie candela, ia vezi, Genuţo, mamă». A-ntors capul către peretele unde atârna candela, a scos un oftat uşor, a lăsat capul pe-un umăr şi dusă a fost. Moartea fericitului. Şi iară mă-ntreb: cum s-o despărţi sufletul de trup?

«Mam'mare, dacă urmează ceva după *aici,* te rog să-mi uşurezi şi mie trecerea».

După mam'mare n-am plâns, fiindcă plecarea ei fusese atât de frumoasă şi senină încât socotind-o adevărat semn de iubire de la Dumnezeu, eram încredinţată că plânsul meu i-ar fi tulburat liniştea. O mângâiam numai şi-i ceream iertare că mi-aş fi dorit o altă bunică în faţa soacrei mele dintâi. Să mă ierte şi astăzi Dumnezeu pentru asemenea neghiobie snoabă. Mai ales de-atunci mă bântuie întrebarea privind despărţirea sufletului de trup.

Terminam liceul în 1945. Deşi ultimele clase le făcusem în plin război, tineretul dusese, măcar în parte, o viaţă normală, adică nu se-abandonaseră întrunirile mondene, zisele ceaiuri. Eu, pierzând un an, m-am rupt de colegele de la început, iar în noua clasă m-am simţit tot timpul străină. Aşa că nici vorbă să particip la vreo petrecere de tineret. Câtă vreme trăise «tăticu», nimeni nu ne deschisese uşa. Rămasă văduvă, preocupată şi ocupată să strângă bani, ca să avem din ce trăi, mama continuase-acelaşi regim de austeritate. Se vedea din când în când cu trei surori, foste colege de liceu ale ei, verişoare depărtate cu tata. Cât am fost la mama acasă nu mi-am sărbătorit niciodată ziua de naştere, nici pom de Crăciun n-am avut niciodată.

În rândul cunoscuţilor mei nu era pe-atunci moda să-ţi sărbătoreşti ziua de naştere şi nici a bradului de Crăciun. Să zicem că mamei, femeie văduvă, înglodată-n griji, numai de-aşa ceva nu-i ardea. Însă nici la unchiu-meu, avocatul, om cu casă mare, cu tot felul de relaţii, nu se sărbătorea ziua de naştere a nimănui din familie şi nici brad de Crăciun nu se făcea. După 1944, în familii, i s-a dat importanţă Crăciunului poate mai mult decât înainte, mai ales ca un afront adus regimului comunist. Bradul de Crăciun, cinstind naşterea lui Cristos, sfida *Pomul de iarnă* şi pe *Moş Gerilă,* importuri sovietice de Anul Nou, sărbătoare internaţională, opusă tradiţionalei noastre sărbători creştine. Pe vremea copilăriei şi-a adolescenţei mele, am văzut un singur brad împodobit, la fereastra unei vile de pe Unirii, înspre Parc, a unui arhitect italian, tată a două fete mai mari decât mine. Îmi îngheţau picioarele-n şoşoni, stând minute-n şir în faţa casei cu bradul superb împodobit, cu beteală de toate culorile, cum nu mai văzusem.

În atâta amar de ani câţi mi s-au strâns în cârcă, am văzut, slavă Domnului, păduri de brazi de Crăciun, dar niciunul nu mi s-a părut atât de frumos precum al celor două surori italience. În faţa niciunuia n-aş fi stat, să mă uite Dumnezeu, nici încălţată-n cisme-mblănite. Moda şoşonilor şi-a galoşilor a apus, cred, curând după război fiindcă nu se mai importau.

Ani buni, lumea a umblat iarna cu bocanci şi cu un fel de ghete-pâslari, până ce s-a ajuns la ghete şi la

cisme-mblănite. Mi-aduc aminte că toată iarna lui ’53 am umblat cu ziare-n pantofi cu talpă de crep, până să-mi facă un cismar – mai erau prăvălii particulare – nişte ghete cazone, cu talpă de toval lucioasă ca sticla. De când am ajuns eu la vârsta judecăţii şi până acuma, cât confort a apărut pe lume, câte progrese ale ştiinţei, numai omul nu s-a făcut mai bun. Păcat.

După ce-am slăbit, corpul mi s-a modelat, mi s-a alungit, iar chipul a căpătat oarecare fineţe şi, din aproape rotund, ajunsese oval. Oglinda cea mai elocventă pentru o femeie se află în ochii bărbaţilor. O sclipire de-o secundă – ca un licurici – în ochii lor, îţi spune despre tine, femeie, mai mult decât cea mai atentă proprie contemplare. Primii ochi în care am desluşit schimbarea mea în bine au fost ai doctorului Doru Manolescu, profesorul nostru de Igienă, cel de care-am fost îndrăgostită până la sfârşitul liceului. Într-o zi ne-am ciocnit unul de altul în uşa unei farmacii. «Iertaţi-mă, vă rog», a zis doctorul Manolescu, dând să intre-n farmacie. «Dumneavoastră să mă iertaţi, domnule doctor», am spus eu. De unde când ne ciocniserăm îmi dăduse importanţă cât unui obiect oarecare, doctorul a ridicat ochii şi-n ei am văzut o sclipire de parcă ar fi primit o lovitură neaşteptată. «Sabina Gherasim?!» şi s-a frecat la ochi. Am simţit că nu în glumă. «Da, domnule doctor, fosta dumneavoastră elevă». M-a măsurat sobru, din creştet până-n tălpi, ca omul care evaluează un obiect sau un animal şi-ntr-un târziu a susurat, cu un glas în care mi s-a părut că desluşesc un regret: «Te-ai schimbat atât de mult…». Mi-a luat mâna şi abia mi-a atins-o cu buzele. Deşi pentru prima oară îmi săruta mâna un bărbat, n-am simţit nicio emoţie. Nu-l mai iubeam. Lipsită de combustibil, după ani de adoraţie mută, iubirea mea se stinsese. Doctorul care, cu mintea lui ageră, nu putuse ignora iubirea stârnită în eleva grăsană şi silitoare a-nţeles, dintr-o privire a ochilor mei blând surâzători, că boala-mi trecuse. Când dragostea pentru doctorul Doru Manolescu mi s-a stins, mi-a rămas un gol în suflet mai dureros decât după sfârşitul uneia consumate, cum aveam să aflu mai târziu. Nicio dragoste trăită real nu are frumuseţea şi profunzimea celei imaginare. Vorbesc despre mine. Viaţa m-a-nvăţat să am modestia de-a nu generaliza.

Unele reacţii ale oamenilor sunt identice în împrejurări identice. Altele sunt atipice pentru un număr de indivizi, amintind rubrica «reacţii adverse» din prospectele de medicamente. Firesc este ca o dragoste imaginară să se stingă asemenea celei trăite din plin; nefiresc – să te ducă la neurastenie şi chiar la sinucidere. Dintre bărbaţii care-au însemnat ceva în viaţa mea, unul singur a murit în timp ce-l iubeam. Iubire platonică şi-aceea. Ne cunoşteam de-o săptămână. Mă-ndrăgostisem fulgerător. După opt zile, iubirea mea se prăbuşise cu avionul. Era pilot de-ncercare. Moartea celorlalţi bărbaţi, iubiţi cândva, intra în ordinea firească a lucrurilor şi-a întristării. Săptămâna cât am auzit în fiecare zi glasul acelui bărbat la telefon, văzându-ne o singură dată şi nerostind niciunul, nici altul, cuvântul «iubire» m-a durut tulburându-mi toată fiinţa, m-a durut fizic atât de mult, că nu-mi mai simţeam sufletul. Moartea nu-l putea şterge din trupul meu care nu-l cunoscuse. Ştiam că nu mai există, însă asta nu anihila setea şi foamea de fiinţa lui. Nu izbuteam să nu mă doresc în braţele lui. Dacă aş fi spus cuiva ce se petrecea cu mine m-ar fi crezut nebună şi poate că eram la un pas de nebunie. Îl rugam seara să-l visez. L-am visat la şase săptămâni după ce murise. Era ziua, sub un cer fără nori, de-un albastru vioriu cum n-am văzut niciodată în realitate. Un gard scund, de fier, ne despărţea. «Barbule», am strigat eu, «te rog, ia-mă-n avion cu tine». Fără să se clintească, învăluindu-mă cu privirea care-mi tulburase trupul şi sufletul, mi-a răspuns: «Nu *se* poate». «De ce?», am întrebat eu, cu disperare în glas. «Nu *se* poate». «De ce?», şi-am izbucnit în plâns. «Fiindcă trebuie să zbor singur. Te rog, te rog nu mai plânge, fiindcă lacrimile tale-mi apasă aripile». M-am trezit hohotind de plâns. A doua oară-n viaţă când am simţit legătura dintre ce numim *aici* şi *dincolo.* Pâlpâitul candelei, cu-o clipă înainte ca bunica Frusina să plece, şi visul meu cu Barbu mi-au dat mereu de gândit cu privire la această legătură care-mi infirmă speranţa ca totul să se sfârşească *aici.*

Aveam optsprezece ani şi nu mă sărutase nimeni, nu mă strânsese nimeni în braţe. Deşi mă pregăteam să merg la Facultate la Bucureşti, unde aveam să mă aflu printre băieţi nu doar printre fete, eram descurajată de singurătatea mea printre-atâtea cupluri de tineri, nemaivorbind de cele trei colege ale mele de clasă care erau logodite şi care s-au măritat îndată ce-am dat bacalaureatul. Am început să fiu aproape

obsedată nu doar de gândul că aveam să rămân domnişoară bătrână ci, mai rău, fată bătrână. Pe vremea copilăriei mele, domnişoarele bătrâne, mai ales bănuite că ar fi fost virgine, erau privite cu suspiciunea care pluteşte-n jurul omului bănuit de-un viciu ascuns. Numai draga mea mam'mare Frusina spunea de fata bătrână: «maică, n-a avut soartă». Cât îmi era mie de frică să nu rămân fată bătrână, Doamne… Cu alura mea de vampă, cu un ochi acoperit a la Veronika Lake, m-a agăţat – în fine! – un farmacist, venit să-nchirieze o cameră în casa noastră. De-nchiriat n-a-nchiriat nimic, dar între el şi mine s-a-nfiripat o idilă, să-i zicem, care ne-a adus în pat, pe mine simulantă, preocupată să scap de-o «infirmitate», pe el încercarea norocului pe lângă o fufă oarecare, cum voiam eu să par. El avea treizeci şi cinci de ani, frumos, simpatic, bun de taur comunal, nici prost, nici deştept, bun la suflet – dar zgârcit, surprins că fufa era fată neîncepută. S-a-ndrăgostit de mine şi m-a cerut de nevastă, spre încântarea mamei şi-a bunicii Frusina, pe care le cucerise cu felul său comunicativ şi fără mofturi, cu părerile lui solide privind căsnicia, fiu de-nvăţători cu zece copii. Numai că acest bărbat, pentru care alte femei făcuseră pasiuni, pe mine mă lăsase sloi de gheaţă. Nu aflase nicio cale de comunicare nici cu sufletul, nici cu trupul meu. Vremurile erau tot mai tulburi şi mama tare-şi dorea să mă vadă căpătuită. Eram hotărâtă să fac o Facultate şi dacă-mi era să mă mărit, voiam s-o fac din dragoste. N-am reuşit – e drept că nici nu mi-am propus – să fiu omul convenienţelor. O fată mintoasă mai întâi îşi asigură un spate material şi social şi-apoi mai vede ea, că doar măritişul nu e centură de castitate. Farmacistul meu era o partidă. Cea mijlocie dintre fetele Dumitran, din sus de pe Jitianu, l-ar fi luat cu amândouă mâinile. Numai că el pe mine mă voia. S-a mutat la Bucureşti când am intrat eu la Facultate, că doar-doar m-o convinge să ne căsătorim. L-am rugat să-şi ia gândul de la mine. Cam la un an după ce ne-am despărţit s-a-nsurat şi repede a făcut doi copii. Nu mi-am iertat niciodată că i-am dat iluzia de-a-l fi iubit, prin uşurătatea mea de-a mă fi urcat în pat cu el şi nu-mi pot nici azi alunga ideea că mi-am început viaţa greşit. Am început-o cu-o înşelăciune pe care-am plătit-o fiind la rândul meu părăsită de două ori şi mai ales întinând frumuseţea închipuirii mele despre iubire. Din aventura iubirii simulate ieşeam prădată: pustiul sufletului, indiferenţă şi lipsa oricărei plăceri a trupului. Îmi închipuiam şi-mi închipui că aşa trebuie să fie viaţa prostituatelor: lipsă de participare umană, iar «dragostea», egală cu ştersul pantofilor, cu spălatul vaselor, lăsând la o parte scârba. De farmacist nu-mi fusese scârbă, ci de mine. Ceea ce n-am să uit niciodată a fost figura farmacistului când s-a ridicat din patul în care-mi lăsasem fecioria. Am văzut un chip indispus şi-am remarcat graba de-a se duce la baie ca să spele sângele meu care-l pătase, pe mine ignorându-mă. Probabil nu mai avusese de-a face cu virgine. Acela a fost momentul care m-a îndepărtat de el sufleteşte, dacă până atunci se putea vorbi cât de cât de-apropiere între noi. Ce-mi închipuiam eu despre-acel prim moment când devii femeie! Un extaz, o voluptate aproape de leşin… Atunci, pentru prima oară mi-a fost milă de mine şi de toate femeile. Trecusem prin momentul maxim al dezamăgirii pe care-o merita jocul meu necinstit.

La Facultatea de Litere erau mai puţini băieţi decât fete. În grupa noastră eram optsprezece fete şi doi băieţi. Cei doi, cultivaţi, distinşi, fii de profesori universitari, s-au împrietenit de la bun început; în toate pauzele stăteau de vorbă, fumându-şi ţigara. Erau politicoşi cu fetele şi-atât. După reforma învăţământului am beneficiat de doi ani de limbă rusă – cum beneficia din clasa a cincea de şcoală generală tot românul care-nvăţa carte pe vremea aceea – şi de doi ani de marxism ca şi de *Istoria partidului comunist bolşevic.* Învăţământul universitar devenise gratuit pentru copiii salariaţilor de Stat şi ai ţăranilor săraci; ai chiaburilor, ai foştilor moşieri, ai marilor burghezi, din cauza taxelor exorbitante, erau obligaţi să se retragă din universităţi. Mulţi dintre ei, pentru a-şi putea continua sau începe studiile, se angajau în orice post, numai ca să apară în acte că veneau din câmpul muncii. Au fost destui care-au trebuit înfiaţi de oameni cu «origine sănătoasă» cât de cât – fetişul vremii – ca să-şi piardă urma «nesănătoasă» şi ca să-şi poată câştiga o pâine. Apăruse printre noi şi o categorie de studenţi care-absolviseră liceul în doi ani la fără frecvenţă, având uneori aproape vârsta de-a ne fi părinţi. Deja erai privit chiorâş fiindcă făceai o

limbă străină, iar dacă o mai şi ştiai de-acasă, ce să mai vorbim. O convenţie nerostită, nescrisă, ne făcea pe toţi să nu vorbim despre familiile noastre, ca şi când am fi fost generaţie spontanee. Nici singurei mele prietene din facultate, colegă de grupă şi de cameră la cămin, nu i-am vorbit nimic despre neamul meu. La două luni după intrarea mea la facultate, fratele mamei, avocatul, fusese arestat. Fără acuzaţie, fără proces, a stat doi ani în puşcărie, după care, într-o zi, i s-a spus, «Tudorache Mircea, fă-ţi bocceaua şi du-te-acasă». Verişorii mei, fiica şi fiul unchiului Mircea, amândoi studenţi la Medicină, repede s-au transferat la Cluj. Deşi fişa autobiografică nu cuprindea decât paragrafe privind părinţii şi fraţii, doi ani cât a fost unchiul-meu în puşcărie – şi nu doar atunci – am stat cu inima cât puricele. Nici prietena şi colega mea Lavinia Silvaş, nici eu n-aveam iubit; şi dacă stau să mă gândesc nici fetele celelalte. Una singură s-a măritat la câteva luni după-nceperea anului întâi, fără să invite pe nimeni la Sfatul popular. Oamenii se fereau unul de altul. Dacă acea colegă nu şi-ar fi schimbat în catalog numele, habar n-am fi avut că se măritase, ceea ce, la mirarea noastră, ne-a comunicat ca pe-un fapt divers. Nu i-a trecut nimănui prin minte să se supere că nu fusese invitat la eveniment, dar nici să strângem cu toţii câţiva creiţari şi să-i cumpărăm măcar un buchet de flori. Astea erau timpurile. Parcă ne născuserăm odată cu venirea tancurilor sovietice eliberatoare, într-atât uitaserăm nişte manifestări elementare de comportament. Ne-nscriseserăm mai toţi în U. N. S. R. (Uniunea Naţională a Studenţilor din România), absorbită de U. T. M. (Uniunea Tineretului Muncitor), înfiinţată, cred în ’49. În astea două organizaţii se intra fără mari probleme. Selecţie severă se făcea la admiterea-n Partid unde, la-nceputul regimului, puricatul era minuţios. Eu nu m-am mirat cine-ştie-ce de organizaţiile de tineret, în noul peisaj, fiindcă din clasa întâi primară şi până în 1940, când abdicase Carol al II-lea, «Marele Străjer», fusesem străjeriţă. Carol al II-lea ne-nvăţase şi cu uniformele de operetă purtate de personajele «Frontului Renaşterii Naţionale», partid unic, şi cu carele alegorice, într-o atmosferă de mucava de care nouă copiilor puţin ne păsa, multor adulţi le era indiferentă, iar multor altora le stârnea râsul, persiflând-o dacă nu public, în familii oricum. Deosebirea între cele două spectacole de operetă era însă esenţială din punct de vedere al consecinţelor persiflării. Pe Carol al II-lea îl puteai lua peste picior fără s-ajungi la Aiud, la Sighet sau la Gherla. Simpla bănuială că ai fi putut persifla noua recuzită îţi asigura ani buni de puşcărie politică. Românul, obişnuit să ia bonom peste picior tot ce implica şi cea mai slabă umbră de ridicol, la-nceputul regimului comunist a continuat să considere că se poate manifesta liber, potrivit umorului său. N-a trecut mult şi zâmbetul a-ngheţat concomitent cu instaurarea teroarei. La Craiova, ca în toate oraşele Ţării, se afla o garnizoană sovietică. Ofiţerii şi cei cu familii – puţini la număr – erau încartiruiţi în casele oamenilor. În cămăruţa mea, ne-au adus un căpitan, bărbat înalt, spătos, cărunt, cu ochi albaştri ca ai gâştelor, cu-o voce joasă, niţel gâjâită. Vorbea fluent nemţeşte, aşa că ne puteam înţelege cu el. Îl chema Evgheni Nicolaevici Podvighin, era ucrainean, arhitect în viaţa civilă, cu nevastă şi cu fiică arhitecte. Dimineaţa, înainte de-a pleca la garnizoană, bea un pahar de patru sute de mililitri de spirt amestecat cu apă – spirt mult, apă cu economie. Nu l-am văzut niciodată beat, nici măcar ameţit. La vreo trei luni de când stătea la noi, a dus-o pe mama în faţa icoanei şi a pus-o să jure că n-avea să spună nimănui ceea ce-avea s-audă din gura lui. «Evghenia, plecaţi cât mai departe în Apus, acuma, cât sunt graniţele deschise». «Unde să plecăm, Evgheni Nicolaevici?». «Oriunde, până n-o să fie la voi cum e la noi. Ce v-au spus pe-aici despre ce este la noi – fleacuri!». «Evgheni Nicolaevici, dumneavoastră de ce n-aţi rămas în Apus, dacă e aşa rău la voi?». «Fiindcă n-am vrut să-mi ajungă fata şi nevasta-n lagăr sau să fie-mpuşcate. Plecaţi, vindeţi tot ce-aveţi, cumpăraţi aur, bijuterii, plecaţi cât mai repede. Eu vă vreau binele». Mama, punându-mă să jur la icoană că n-aveam să spun nimănui ce-aveam s-aud de la ea, mi-a reprodus conversaţia avută cu Evgheni Nicolaevici. Evgheni Nicolaevici a fost un personaj pe care nu l-am uitat, fiindcă tot ce-am trăit după ce l-am cunoscut a justificat sfatul pe care ni-l dăduse în 1945. Mi-am lămurit definitiv spusele lui când, peste ani, am citit cartea lui Soljeniţîn *Arhipelagul Gulag,* pătrunsă clandestin în România, în versiune franceză. Mama a socotit că, aşa cum îşi călcase jurământul reproducând faţă de mine ceea ce auzise de la Evgheni Nicolaevici, îl putea călca spunându-i şi fratelui

ei, avocatul. Unchiu-meu o ascultase atent şi fără zâmbet, căzuse pe gânduri şi abia într-un târziu i s-a adresat mamei. «Soru-meo, nu mă-ndoiesc defel că rusu' ăsta vă vrea binele şi că nu minte când spune ce este la ei. Rusul încartiruit la noi, în primele zile ne-a mâncat pasta de dinţi pe pâine. Tot la-nceput, într-o zi a venit din piaţă cu nişte caras viu. Prin semne, Nuţa i-a arătat să-l pună-n baie şi să lase apa să curgă peste el. Rusul a pus peştele-n closet, a tras apa şi nu-şi revenea din uimire că peştele a dispărut. Îţi dai seama, săracul, din ce lume vine, asta *à propos* de civilizaţie. Cred tot ce ţi-a spus rusul vostru în privinţa regimului de la ei. Vă-ndeamnă să plecaţi, fiindcă e convins că România va rămâne sub stăpânirea lor, a ruşilor. Dar n-o să admită Occidentul aşa ceva. O să-i trimită la ei acasă, fii fără grijă». Mama s-a-ntors fără grijă la noi acasă. Şi, în februarie 1989, când a murit, încă-i aştepta pe-americani să ne dezrobească de comunism.

În noiembrie 1946, când au fost alegerile, care demonstrau că soarta României era pecetluită, ieşind din cabinele de vot oamenii vorbeau între ei, fără fereală: «Eu i-am votat pe ţărănişti», «Eu pe liberali». Nimeni nu prevenise poporul român cum trebuia să se poarte în cazul victoriei Aliaţilor, pentru români ei rezumându-se la ruşi. După anul 2000, un istoric, vecin cu mine, mi-a spus că a văzut cu ochii lui documentul prin care Mareşalul Antonescu le cerea oamenilor politici din România să formeze un partid puternic de stânga, pentru ca în cazul victoriei Aliaţilor să aibă ruşii cu cine sta de vorbă şi nu cu agenţii Komiternului veniţi de la Moscova. Nu i-am spus istoricului că acest document îmi trecuse prin mână înainte chiar de 1970, când, în ce scop n-am aflat niciodată, mi se dăduse la tradus în engleză şi-n franceză. Omul de rând auzise şi el că-n Rusia copiii creşteau la azil, că nevestele erau folosite de-a valma, crezuse, nu crezuse, cam la asemenea fleacuri se rezuma informaţia românului despre regimul sovietic. *Bazagonov* şi *Minciunin,* personaje de la postul de radio „Vocea Americii" – ne ţineau inima pe linia persiflării comuniştilor locali şi-a ruşilor, făcându-te să crezi că ruşii erau într-o simplă excursie prin România şi-atâta tot, iar comuniştii nişte ăia pe care-i măturai cu târnul, în doi timpi şi trei mişcări. Până-n război, omului de rând nu-i păsa cine-ştie-ce de politică, fiind învăţat cu «pleac-ai noştri, vin ai noştri», dar politicienii români tot nivelul ăsta-l aveau? Să fi rămas în România, după ocupaţia rusească, pentru a deveni martiri sau din miopie politică? Aveau să treacă zeci de ani până să afle românul ce se hotărâse la Ialta şi până să afle părerea lui Churchill în legătură cu ocuparea Basarabiei de ruşi în '40: «E normal ca Rusia să-şi asigure un cordon sanitar spre Apus»; şi părerea lui Roosevelt în legătură cu toată Europa în faţa Rusiei, încă înainte ca războiul să-nceapă: «Puţin îmi pasă dacă ruşii comunizează Europa». Comportamentul Aliaţilor faţă de Cehoslovacia, atacată de nemţi, şi faţă de sfârtecarea Poloniei să nu le fi spus nimic oamenilor noştri politici? Repet: să fi ales martiriul în deplină cunoştinţă de cauză ori din miopie politică? Imaginaţia omului să nu meargă oare dincolo de ce-a trăit? Să nu ştie nişte oameni politici că-n politică nu există prietenie, nici loialitate? Că în politică azi scuipi, mâine lingi, azi lingi, mâine scuipi? Aşa gândesc eu la optzeci de ani trecuţi. Gândurile şi amintirile nu cunosc ordinea şi nici cronologia. Vin de-a valma. Nouă, studenţilor, grija ne era să tăcem mâlc, să nu facem valuri. Cu puţine excepţii, înţeleseserăm că nu opreşti un rapid din mers cu un ciomag decât dacă vrei să fii făcut bucăţi cu ciomag cu tot. Înfiptă şi băgăreaţă n-am fost de felul meu. Anii cât a stat fratele mamei în puşcărie m-au făcut să mă ţin şi mai în umbră decât în mod obişnuit. În amintirile mele îi spun acestei rude «unchiul meu, avocatul», după modelul mam'marei Frusina şi-al mamei care, când vorbeau despre el faţă de alte persoane, una spunea «fiu-meu, avocatul», cealaltă, «frate-meu, avocatul», pline de mândrie că din neamul lor cineva avea asemenea titlu. De-abia când am ajuns adolescentă, adaosul la gradul de rudenie mi s-a părut caragealesc. Din acel moment când vorbeam de unchiul meu, avocatul, spuneam simplu «fratele mamei». În amintiri, îl pomenesc întocmai cum l-am moştenit de la bunica şi de la mama, ca şi când ele ar fi de faţă şi-n felul ăsta le-aş flata orgoliul.

Învăţam bine fiindcă-mi şi plăcea să aflu, să-mi îmbogăţesc cunoştinţele ca pe-o avere, şi fiindcă socoteam că un copil pentru care o bunică şi-o mamă se străduiau să-l ţină la carte era obligat să mănânce, nu alta, cartea. O mâhnisem destul pe mama fiindcă nu mă căsătorisem cu farmacistul – «partidă

ca băiatu' ăsta nu mai găseşti tu» – încât trebuia să compensez măcar cu-nvăţătura pata asta din biografia mea intimă. Experienţa proprie, care s-ar fi vrut «amoroasă», îmi lăsase o tristeţe şi-o amărăciune pe chip şi-o prudenţă faţă de oameni, încât păream într-un doliu sufletesc sau după o mare iubire sau după o mare dezamăgire. La cursurile generale pe an stăteam totdeauna în prima bancă între Lavinia şi-o altă colegă, iar în pauză rămâneam în amfiteatru; la sfârşitul orelor, îmi luam caietul de notiţe şi repede plecam, neuitându-mă decât la vârful pantofilor mei.

Lavinia, deşi avea o talie de s-o cuprinzi în mâini, era clădită pe oase zdravene, ca o casă cu temelie gospodăreşte înfiptă-n pământ; aşa cum îi era trupul îi era şi mintea: sănătoasă, de om matur, cu linii drepte, firesc de urmat: să fie profesoară, să se mărite, să aibă copii. Era îndrăgostită de-un student de la Istorie. Faţă de colegele ei de cameră nu făcea nicio taină din acea iubire. Doar ce-l zărea pe băiat şi se roşea ca focul şi-i rostea numele: «Ilie, Ilie». Am terminat facultatea, ne-am împrăştiat care-ncotro, iar acel Ilie n-avea să ştie niciodată cât fusese de iubit. Pe vremea tinereţii mele, fetele n-ar fi abordat ele primele un bărbat, nici picate cu ceară. Vorbesc de fetele din mediul nostru nu de profesionistele amorului. Era rău? Câte legături frumoase şi trainice nu s-or fi ratat din pricina acestei pudori…

Fratele mai mare al Laviniei, asistent la Matematică, în timpul studenţiei se-mprietenise cu un balerin foarte apreciat, distribuit la Operă în roluri importante şi socotit şi un intelectual, într-o generaţie care dăduse nişte nume promiţătoare în ştiinţă şi-n artă. Petru Silvaş, ne invitase pe soră-sa şi pe mine la un spectacol în care dansa prietenul său Stere Caragiani, pe care ni l-a lăudat tot drumul: fusese un elev eminent iar şcoala de balet, grea şi obositoare, nu-l împiedicase să urmeze şi Filosofia, unde voiseră să-l oprească preparator. După spectacol, Petru ne-a luat de mână pe Lavinia şi pe mine şi ne-am dus la cabină să-l felicităm pe interpret, care merita din plin. «Băiete, ai fost admirabil», i-a spus Petru şi l-a strâns în braţe. «Bravo, Stere», a adăugat Lavinia. «Domnişoara nu zice nimic?», mi s-a adresat balerinul pe-un ton glumeţ, uitându-se ţintă în ochii mei cu nişte ochi negri ca smoala, codaţi, umbriţi de gene lungi şi dese. «Eu ce-aş mai putea să spun?», am răspuns timid. Apoi, revenindu-mi din timiditate – prima oară în viaţă mă aflam în cabina unui artist – l-am întrebat, fiindcă eram chiar curioasă să-i aflu părerea: «Spuneţi-mi, vă rog, domnule, dacă nu consideraţi o indiscreţie, care dintre cele două lebede vă place mai mult, ca parteneră, vreau să spun». «Dar dumitale?» m-a-ntrebat el, învăluindu-mă din nou cu privirea lui neagră şi sfredelitoare. «Mie? Lebăda neagră». S-a apropiat de mine şi, pe-un ton de taină, simulat, mi-a şoptit: «Şi mie, dar să nu mă spui». Ne-a invitat la un restaurant. «Vă comandaţi fiecare ce vreţi. Eu o friptură la grătar şi-o apă minerală». Împreună cu Petru, ne-a condus pe noi, fetele, până la cămin. De la acea dată, n-a fost spectacol de balet sau de operă la care Lavinia şi cu mine să n-avem invitaţie. Între timp, Petru, fratele Laviniei, şi-a dat doctoratul, deci era foarte ocupat, şi se şi-nsurase cu-o colegă, aşa că nu mai avea timp să meargă la Operă cu noi. Pentru ieşit în lume, Lavinia şi cu mine aveam o uniformă «de mort», cum se spunea pe-atunci hainelor zise bune, adică cele purtate la «ocazii», după război lucruri puţine şi modeste; în categoria noastră socială. Eu aveam o pereche de pantofi negri de piele, frumoşi, comozi, făcuţi la comandă, pe calea Victoriei, la vestitul cismar Nelu Mihăilescu, iar ca toaletă – o fustă neagră, *cloche,* de triplu voal, o bluză de *soie écrue,* şi ca supremă eleganţă o pereche de ciorapi de nylon «cristal», adică fir de păianjen, spre deosebire de unii ceva mai puţin fini, numiţi *trotteur,* ciorapi la care mă uitam ca la ochii din cap: îi puneam şi-i scoteam cu mâinile ude, ca nu cumva să le-agăţ vreun fir.

Lavinia avea escarpini de lac, un *deux-pièces* de tafta culoarea prunei, care făcea ape de toate culorile, foarte frumos şi care-i venea turnat, un şirag de perle false, o bună imitaţie, şi ciorapi «cristal» ca şi mine. Drept poşete de seară, ea – un plic de satin de la maică-sa, eu – un burduf minuscul de catifea neagră pe care-l purtase mama la baluri cât trăia tata. Aveam înţelegere cu Stere ca la spectacolele lui să-l aşteptăm în hol până ieşea toată lumea. Atunci apărea şi el, ne invita la restaurant, el mâncând totdeauna o fleică la grătar şi bând apă minerală, noi urmându-i exemplul, bând însă bere, la insistenţele lui. Zilele când ne invita le asemănăm cu vacile grase din visul faraonului. În patru ani de facultate n-am mâncat

niciodată grătar la cantină. Ziceam bogdaproste că aveam acoperiş deasupra capului şi raţie de subzistenţă pe dai pomana. Lavinia, care-l cunoştea demult, vorbea cu Stere foarte liber, aşa că-şi permisese să-l întrebe cum de venea cu noi după spectacol şi nu se ducea împreună cu ceilalţi balerini. «Fiindcă mulţi dintre ei nu-nţeleg că baletul cere austeritate, dacă vrei să fii cât mai multă vreme în formă. Vă daţi seama ce-nseamnă o profesie în care te pensionezi la treizeci şi şapte de ani. Mulţi colegi pleacă de la spectacol, se duc la Athénée Palace şi dansează până se-nchide restaurantul. Îi înţeleg: se descătuşează de rigorile baletului clasic, îşi dau toată măsura trupului şi-a fanteziei, dar în felul ăsta ard lumânarea de la ambele capete, cum spun francezii». Noi ce să zicem: am dat din cap şi-am tăcut. După o vreme el a continuat. «Atâţia balerini fac artrită, artroze, boli de coloană. E o meserie meteorică; dacă ajungi vedetă, străluceşti intens, muncind enorm şi stingându-te repede. Cum baletul îl începi de mic copil, de multe ori te opreşti din creştere de la-nceputul adolescenţei. De asta sunt foarte puţini balerini înalţi, mai ales băieţii». La această constatare i-am desluşit o nuanţă de tristeţe-n glas. El avea un metru şaptezeci, ceea ce-nseamnă o înălţime oarecare pentru un bărbat, chiar pe vremea noastră, când bărbaţii de peste un metru optzeci erau destul de puţini, iar fetele de-un metru şaptezeci – rare şi ele. Majoritatea bărbaţilor români bătea spre un metru şapteşcinci-şapteşapte. Neavând înălţimea pe care şi-ar fi dorit-o, Stere avea însă un corp sculptural şi-o graţie care te făceau să uiţi că nu era idealul fizic pentru un balerin. De-altminteri, puţini colegi ai lui de breaslă, din Bucureştii acelui timp, îl depăşeau ca înălţime, şi nu spectaculos. Printre ei se remarca o tânără de curând lansată, Ileana Iovănescu. Era o splendoare: depăşea bine un metru şaptezeci, dintre care peste jumătate erau picioarele perfecte, cărora nici în poante nu li se contractau muşchii, aşa cum li se-ntâmplă balerinilor, muşchi semănând cu nişte otgoane răsucite. Un picior frumos cuprinde nu numai gamba. Începe cu laba, continuă cu glezna, cu genunchiul, cu femurul, sfârşind în bazin. Încheieturile Ilenei Iovănescu nu aveau protuberanţe. Picioarele ei fuseseră sculptate cu-o daltă fină care le eliminase, încât păreau fluide şi nicidecum alcătuite din oase care se-articulau. Bustul şi mâinile erau o bucurie pentru ochi. Un plop aristocrat, încununat de-un chip enigmatic, cu trăsături asiatice, de Extrem Orient. Era partenera preferată a lui Stere, care contribuise mult la succesul acestui exemplar de rasă şi de-un talent pe măsura splendorii dăruite de natură. Stere se transfigura de plăcere când dansau împreună şi ne mărturisea, Laviniei şi mie, cu sinceritatea care cred că se naşte numai în prietenia dintre-un bărbat şi o femeie: «Când dansez cu ea uit că e mai înaltă decât mine. Uit tot. Simt că zbor. Când ne-nclinăm la public, mă trag un pas în urma ei ca să nu se vadă că nu ne potrivim ca-nălţime». Pasul ăsta cred că-l durea atât de mult încât simţea nevoia unei mărturisiri faţă de două fiinţe din afara profesiei lui şi din afara artei: două studente la «Litere». Eram convinsă că Stere era-ndrăgostit de Ileana Iovănescu, măritată cu un reputat chirurg. Poate se şi iubeau. De prin reviste străine, pe care ni le-mprumuta o colegă, fiică de compozitor, aflam şi noi ce se-ntâmpla prin lumea Hollywood-ului, unde mulţi actori se despărţeau de neveste fiindcă se-ndrăgosteau de partenerele din filme. Fireşte că te-ndrăgosteşti de cineva alături de care-ai trăit o iubire imaginară însoţită însă de toate ingredientele realităţii. Era uşor să transferi viaţa de pe celuloid în viaţa reală. Mă miram chiar că nu se-ntâmpla aşa cu fiecare cuplu de iubiţi de pe ecran. Dar tot eu îmi ziceam: «Sabina Gherasim, tu n-ai fost actriţă un an? Nu te-ai culcat cu un bărbat, prefăcându-te că-ţi făcea plăcere, când de fapt erai sloi de gheaţă tot timpul? Şi n-ai mai urmat nicio şcoală de artă scenică ori de cinematografie! Între unii parteneri de pe scenă sau de pe ecran se creează afinităţi sufleteşti şi atracţie fizică, între alţii e profesie şi-atâta tot. De ce-ar fi Stere îndrăgostit de Ileana Iovănescu? De ce neapărat s-ar iubi cu ea? Şi chiar dacă aşa ar fi, ce legătură are asta cu dragostea ta pentru Stere, pe care-o ascunzi cât poţi?». Mă-ndrăgostisem de el din primul moment, când îşi înfipsese privirea de sfredel negru în ochii mei. Ştiam că nici eu nici Lavinia nu-l interesam ca femei, ci-nsemnam o evadare din lumea lui, două fete la locul lor, partenere de discuţii privind bibliografia obligatorie de la Litere, în care Stere se mişca la nivelul profesorilor universitari, alte ori ţinându-ne prelegeri de filosofie, începând cu Antichitatea greacă şi terminând cu filosofii contemporani, cărora, la noi în Universitate, nu li se mai rostea numele după 1947. Pentru mine, Stere

îndeplinea cele trei condiţii ale iubirii, emise nu ştiu de cine, pe care le-aprobam fără nicio rezervă: respect, admiraţie, atracţie fizică. Autorul acestor păreri se gândise oare numai la dragostea împărtăşită? Cred că Stere o preţuia pe Lavinia pentru mintea ei sănătoasă şi pentru firea ei tranşantă, pe mine – speram – pentru admiraţia faţă de el, pe care nu se putea să n-o fi simţit, în ciuda lungilor mele tăceri şi-a firii mele neexpansive, de-ascultător atent, care din când în când plasa câte o-ntrebare logică la care lui i se lumina faţa ca şi când ar fi făcut o descoperire. Îmi închipuiam că în acele momente-şi spunea: «Fata asta nu e proastă», ceea ce-mi umplea sufletul de bucurie: mi-l simţeam ca pe-un balon care se umflă. Norocul Laviniei că era-ndrăgostită de-acel Ilie, pe care nu l-am identificat niciodată. Iubirea asta o imuniza faţă de orice alt bărbat. Începeam să uit scârba de mine însămi, amintire din legătura cu farmacistul, bărbat frumos şi cumsecade, care-avusese doar vina că nu-l iubisem; nu-ndeplinise decât una dintre cele trei cerinţe ale iubirii: îl respectasem şi-atât, deşi zgârcenia lui umbrise şi-acest element. De la doctorul Doru Manolescu, profesorul meu de Igienă din liceu, de care fusesem îndrăgostită moartă, pe când nu cunoscusem mână de bărbat, Stere era singurul care mă făcea să doresc să-i ating trupul sculptural, să mă topesc în fiinţa lui. Stere ştergea din mine amintirea cu farmacistul şi-mi aprindea imaginaţia de femeie. Colega mea de grupă, Alina Dragotescu, fiică de compozitor, care se simţea în lumea operei ca peştele-n apă, cunoscând toată suflarea de-acolo, îmi spusese că Lavinia şi cu mine eram numite în acea societate «Orfelinele lui Stere», căruia nu i se cunoştea nicio legătură amoroasă. Am simţit că fata ar fi vrut să-mi spună ceva, dar ezitase. Eu pentru a nu-mi trăda curiozitatea în privinţa lui – deşi aş fi vrut să ştiu şi ce lapte supsese – nu i-am pus nici o-ntrebare colegei mele, silindu-mă chiar să zâmbesc. Impresia de cuvinte-nghiţite mi-a creat o stare de indispoziţie şi de nelinişte, asemenea celei pe care medici fără tact o-nfig ca pe-un cui în inima ta de bolnav, când cheamă un membru din familie pentru a-l informa care ţi-e diagnosticul, în loc să ţi-l spună *ţie* verde-n faţă. Asemenea procedeu te face pe tine, bolnav, să te consideri condamnat la moarte. Există menajamente mai rele decât o măciucă-n moalele capului. De ce-mi adusese Alina la cunoştinţă acel cancan, când nu era şi Lavinia de faţă? Ni-l picurase fiecăreia-n parte? Dându-mi seama că Lavinia nu ştia nimic despre porecla noastră dintr-o lume străină nouă, mi s-a părut că, necomunicându-i acel cancan, ar fi fost lipsă de loialitate din partea mea. Lavinia m-a ascultat, cu aerul ei sobru, a dat din cap, a făcut un gest de lehamite cu mâna în timp ce cu glasul ei jos, de altistă, mi-a spus: «Gura lumii doar pământul o astupă». Şi comentariul plin de-nţelepciune mi s-a părut expeditiv şi că ar mai fi avut o continuare pe care şi Lavinia o-nghiţise. Intrasem eu în zodia suspiciunii sau chiar mi se-ascundea ceva? Băgase de seamă toată lumea că eram îndrăgostită de Stere, deşi eu evitam toate semnele pe care le dă o femeie-n asemenea stare? Adică face ce face şi-aduce vorba de bărbatul iubit, citându-i părerile, rămâne minute-n şir cu ochii-n gol, cu mintea copleşită de-o singură imagine. Eu nu pomeneam numele lui Stere şi nu-i citam părerile, iar când mă gândeam intens la el, mă făceam că sunt absorbită de-o lectură şi, spre derutarea oricărei priviri din afară, întorceam foile, înainte şi înapoi, simulând că vreau să revin la vreo dată, la vreun detaliu. Dacă fusesem în stare ca un an de zile să fac un bărbat în toată firea să creadă că-l iubeam, să nu fiu în stare s-ascund dragostea pentru altul? Judecându-mă, fără menajamente, mă socoteam o ipocrită, neîncetând să mă acuz de legătura mea cu farmacistul. În vacanţa de iarnă a anului întâi – că nu se mai numea «de Crăciun» – bibliotecara de la biblioteca noastră, a catedrei de Franceză, intrase în concediu prenatal. Până să-i afle înlocuitor, m-am oferit eu să rămân în Bucureşti în acea perioadă şi să am grijă de cărţi, punându-le în ordine. Mama făcea parte dintr-o comisie de inspectori financiari, care tot atunci colindau toată Ţara pentru diverse verificări. Cum în microbusul care-i transporta era un loc liber, mama a luat-o cu ea şi pe mam'mare Frusina, care nu văzuse-n viaţă decât satul ei, satele dimprejur şi Craiova. Încât şederea mea la Bucureşti nu supăra pe nimeni. Locuiam în cămin, masa însă trebuia să mi-o asigur. Decanul Facultăţii a găsit o posibilitate de-a-mi da şi bani pentru cele două săptămâni cât aveam să fiu custodele bibliotecii de Franceză. Mâncam dimineaţa iaurt cu pâine, iar la prânz o ciorbă la un birt economic pe lângă biserica Sfânta Vineri şi o mămăliguţă cu brânză la un lacto-bar. Auzind Stere de regimul meu alimentar de

salariată temporară mi-a spus: «Da' ştiu că te porţi: umbli din restaurant în restaurant. Drept care-mi permit să te invit seara să mâncăm împreună, mâncare făcută de tanti Roza, bucătăreasa părinţilor mei». Am crezut că-mi sare inima din piept de bucurie. Ne-am întâlnit la intrarea de la Istorie, eu ţinând cât mai ascuns un trandafir portocaliu spre roşu. «Aduci flori bărbaţilor?», şi Stere m-a privit cu un zâmbet pişicher. «Mama zice că măcar prima oară când intri într-o casă de om, să nu intri cu mâna goală», i-am răspuns eu cât am putut mai serios, vrând să nu-mi trădez emoţia. M-a bătut pe braţ ca să-mi arate că glumise. Locuia pe Brezoianu, într-o garsonieră dublă, cu arcadă la mijloc, luminată de două candelabre delicate, cu nişte braţe ca un gât de lebădă. «Sunt olandeze», m-a informat Stere, urmărindu-mi privirea. Mi-am scos ghetele fiindcă el mi-a oferit o pereche de papuci pufoşi, călduroşi, o mângâiere pentru picioarele mele-ngheţate. Mi-a luat trandafirul din mână şi l-a pus într-un vas lung, subţire, vas pentru o singură floare, opac, din straturi de sticlă suprapuse – aveam să aflu – care sugerau vrejuri de plante cufundate într-o apă de-un verde-gălbui. Ceva de-o mare frumuseţe şi de-o eleganţă de femeie frumoasă şi rafinată. «E un Gallé». Gallé era un ebenist şi-un mare inovator în sticlărie, reprezentant de seamă al curentului *Art nouveau,* curent de pe la sfârşitul secolului nouăsprezece şi-nceputul secolului douăzeci», a continuat Stere şcolirea mea, pe tonul degajat al unui profesor care-şi ţine lecţia în faţa unor elevi dornici să se instruiască. Deasupra patului, un peisaj de Lucian Grigorescu – un câmp deschis în care se-mbinau culorile şi lumina ca într-un asfinţit de vară. Pe-o masă – care-ar fi cuprins patru persoane – acoperită cu-o faţă de-un alb imaculat, se lăfăiau trei platouri cu tot felul de bunătăţi, două tacâmuri de argint pe suporturi în formă de ogari, două farfurii întinse, două mici, faţă-n faţă, pentru două persoane, şi două sfeşnice în care se aflau lumânări pe care Stere le-a aprins după ce mi-a ţinut mie scaunul, gest de curtoazie pe care-l făcea şi la restaurant faţă de Lavinia şi de mine. Când a aprins lumânările, am prins şi eu glas şi-am exclamat: *«Dîner aux chandelles!*[2]. Am citit asta într-un roman, fiindcă de văzut până acum n-am văzut», şi m-am uitat în ochii lui Stere, în care mi s-a părut că văd un licăr de duioşie şi de indulgenţă al adultului surprins de vorbele unui copil. «Cel mai mult la tine îmi place sinceritatea şi-mi mai place aviditatea de-a afla, de-a-nvăţa». Totul spus pe-un ton de om bătrân adresându-se unui copilandru, iar în priviri duioşie, dar niciun licăr care să trădeze dorinţa unui bărbat faţă de-o femeie. Nu ştiu ce-a văzut el în ochii mei că mai întâi a-nghiţit în sec şi apoi a continuat cu-o voce un pic alterată: «Sabina, te rog să nu te-ndrăgosteşti de mine, te rog». Era o adevărată implorare-n tonul lui. Am simţit că mi se ducea sângele din vine. Tăceam ca sub o vrajă care mi-ar fi luat darul vorbirii. Două lucruri nu se pot ascunde – spun chinezii – tusea şi dragostea. Şi eu care mă crezusem mare maestră a disimulării! «Stere, crezi că te-ndrăgosteşti sau încetezi să mai iubeşti la comandă?», am prins şi eu glas într-un târziu, străduindu-mă să nu izbucnesc în lacrimi. «Din păcate, nu», a spus el cu-amărăciune de parc-ar fi fost vorba de-o boală incurabilă. «Te rog pentru binele tău, ca să nu ai o decepţie prea mare cândva». Şi-ntr-un târziu: «Sabina, crezi că o femeie şi-un bărbat pot fi prieteni?». Mi-am făcut în minte tot felul de socoteli: «Dacă-i refuz prietenia îl pierd definitiv. Dacă ne vedem, eu îl iubesc, el mă consideră o camaradă». I-am răspuns peste câteva minute: «Da, cred că se poate. Aşa cum se poate ca dragostea să se transforme în prietenie şi chiar în indiferenţă», şi mi-am amintit cât de-ndrăgostită fusesem de doctorul Doru Manolescu şi cum îmi trecuse. «E-o mare tristeţe când încetezi să iubeşti pe cineva şi când din dragoste nu ţi-a mai rămas nimic». «Sabina, vorbim ca doi prieteni: eşti fecioară?». «Nu». «Şi din dragostea dintâi nu ţi-a rămas nimic?». «Mai întâi n-a fost chiar deloc dragoste, dacă te referi la pierderea fecioriei». «A fost interes?». «Nici măcar. A fost frica unei fete care nu plăcuse nimănui cât fusese ofticoasă şi grasă, frica de-a nu rămâne fată bătrână, frica unei fete de provincie crescută-ntr-un mediu modest, frica omului fără orizont». «Şi-atunci cum ştii ce-nseamnă tristeţea după o dragoste stinsă, din care nu-ţi rămâne nimic?». «Am fost îndrăgostită în clasa-ntâi primară de tatăl unei colege. S-au mutat din oraş. Am oftat, am suspinat, am uitat. Nu l-am mai văzut niciodată. Am fost îndrăgostită-n liceu de profesorul de Igienă. L-am revăzut când slăbisem şi arătam ca acum. Am citit în ochii lui o surprindere plăcută, însoţită de dorinţă. Numai că mie-mi trecuse. M-a durut să văd că din dragostea mea pasionată

nu mai rămăsese nimic». Pentru prima şi ultima oară-n viaţă mă spovedeam unui laic. «Numai că atât cât durează, dragostea te pârjoleşte şi parcă-ţi taie punţile cu lumea». «Stere, vrei ca noi doi să fim prieteni?». «Da». «De ce cu mine?». «Fiindcă eşti inteligentă, ştii s-asculţi şi simt în tine un om înţelegător, care nu azvârle cu piatra-n păcătos». Ultimul cuvânt mi-a sunat rău în suflet. «„Cel fără de păcat s-azvârle primul cu piatra”, parcă aşa a zis Isus când se pregăteau iudeii s-o pedepsească pe femeia păcătoasă. Dacă am şti tot adevărul unii despre alţii, cred că în majoritatea oamenilor s-ar putea azvârli cu pietre». «Sabina, să nu-ţi închipui că eşti lipsită de farmec feminin fiindcă între noi nu este nimic fizic, să nu-ţi închipui aşa ceva. Atâţia bărbaţi ar vrea să te strângă-n braţe, să simtă căldura şi graţia trupului tău, să mângâie un chip atât de armonios». Îmi vorbea de pe poziţia bărbatului care se ştie iubit de-o femeie pe care n-o iubeşte. Iar eu socotisem de prisos să neg iubirea mea pentru el. Ne simţeam ca după încheierea unui acord în care şi partea nemulţumită simula mulţumirea. Am mâncat împărăteşte, am băut şampanie franţuzească, am ascultat concertul de vioară al lui Ceaicovski şi pe cel al lui Max Bruch. Deşi înşelată în aşteptările mele, seara aceea mi-a rămas una dintre cele mai frumoase amintiri. «Dacă vrei, poţi să dormi la mine. Eu – pe canapea, tu – în pat». «În niciun caz. Administratoarea căminului m-ar trece pe lista neagră». În faţa căminului, Stere mi-a sărutat mâna şi m-a strâns frăţeşte-n braţe. Eu l-am privit lung în ochi şi l-am sărutat pe frunte. Ar mai fi trebuit să ne facem fiecare o crestătură pe braţ ca să devenim fraţi de cruce. În cele două săptămâni, cât am fost locţiitoare de bibliotecar, m-am văzut seară de seară cu Stere. Acuma rămăsese cu-o singură «orfelină». Într-o sâmbătă, Stere a invitat la el acasă şase persoane – între care Ileana Iovănescu împreună cu soţul ei, un cuplu de balerini şi-un fost coleg de la Filosofie cu nevasta, doctoriţă. După ce am aranjat totul pentru primirea musafirilor, eu am vrut să mă retrag. «Cum să pleci?!», a exclamat Stere. «Nu văd în ce calitate să rămân». «În calitate de prietenă a mea». «Voi vă cunoaşteţi, aveţi ce vorbi, iar eu aş fi ca musca-n lapte». «Sabina, lasă timidităţile astea de provincială. Învaţă-te să trăieşti în orice mediu. Eşti deşteaptă, citită, aspectuoasă. De ce te temi?». Logic, îmi spuneam şi eu că n-aveam de ce să mă tem. Doar nu eram omul cavernelor şi dacă făceam faţă inteligenţei şi culturii lui Stere, cunoscându-mi lungul nasului şi nebăgându-mă unde nu mă pricepeam, n-aveam de ce mă teme de musafirii lui, nemaivorbind ce plăcere-mi făcea s-o cunosc pe Ileana Iovănescu. Şi totuşi ceva-mi tulbura toată argumentaţia logică; simţeam în suflet echivalentul unei pietre-n pantof. Mi-am pus ţinuta de gală: pantofii făcuţi de Nelu Mihăilescu, fusta neagră, bluza de *soie ácrue,* ciorapii *nylon cristal.* Stere şi-a primit oaspeţii-n uşă, sărutându-se cu toţi. Eu stăteam cuminte pe un fotoliu, în partea dinspre Cişmigiu a garsonierei. Mă ridicam în picioare când se făceau prezentările: «Domnul, doamna… domnişoara Sabina Gherasim, studentă la Litere». Am căutat să mă estompez cât mai mult. Deşi toţi erau îmbrăcaţi cu lucruri de la pachet – de calitate, dar nu excentrice – se purtau firesc, nu-şi dădeau aere şi discutau normal, despre filme, spectacole, cărţi, cunoştinţe comune. Mi-a plăcut în special Ileana Iovănescu, simplă, firească, fără cel mai mărunt aer de vedetă. Soţul ei m-a-ntrebat dacă făceam vreo materie cu un fost coleg al lui de liceu, care era lector la catedra de Literatură Universală. «De multe ori ne ţine cursuri în locul şefului catedrei. E foarte bun profesional şi foarte iubit de studenţi». «În liceu era eminent şi, cred, cel mai cu haz personaj pe care l-am cunoscut vreodată». «Studenţii îi spun şi-n faţă „don Lazario”. Deşi e-atât de-apropiat de noi, la nimeni nu se-nvaţă mai mult şi mai cu drag decât la el». «Am fost şi eu doi ani studentă la Litere» – a intervenit soţia colegului de la Filosofie al lui Stere – «şi am fost colegă de an cu el. Eu făceam Franceza. Avea reputaţia de student eminent şi de mare *don* Juan». «Să ştiţi că şi-a păstrat reputaţia, dar niciodată n-are vreo aventură-n facultate. Într-o discuţie amicală ne-a spus că are un principiu „Nu la locul de muncă”». «Asta le spun eu colegilor mei: „Nu vă-ncurcaţi cu asistentele că-şi iau nasul la purtare”». Văzând mirare pe chipul meu, doamna a continuat. «După doi ani la Litere, am plecat la Medicină. De doi ani mi-am dat examenul de specialist şi-acum sunt orelistă». «Doamnă doctor – am spus eu – Mama, care e contabilă, m-a sfătuit să fac Medicina. Bunica dinspre mama, femeie cu patru clase primare, socoteşte că pentru o femeie cea mai potrivită meserie este cea de profesoară. „Asta aş fi vrut eu să fiu dacă mă dădeau şi pe mine la carte”, spune bunica». «La

Medicină m-am dus fiindcă am văzut ce timpuri trăim. Că totuşi doctorii n-ajung muncitori pe şantiere ca avocaţii scoşi din barou, de exemplu». «Aveţi perfectă dreptate; mai ales de când văd ce se-nvaţă-n liceu, care sunt „marii poeţi" ai literaturii române nu-ţi mai vine să fii profesor». Doctoriţa a făcut un gest de lehamite cu mâna. Era o femeie frumoasă, fără să fie frapantă ca Ileana Iovănescu. Totul era frumos şi calm în făptura ei. În ochii ei căprui mi s-a părut că se citeşte o indiferenţă resemnată. Am aflat că avea doi copii. Bărbatu-său era asistent la Filosofie, la catedra de Logică. N-am surprins între ei niciun gest, nicio vorbă, nicio privire ca între oameni care se socotesc unul jumătatea celuilalt. Cei doi balerini, soţ şi soţie, făcuseră studii un an cu cei mai mari maeştri de balet de la Leningrad, maeştri pentru care-aveau o mare admiraţie ca şi pentru balerinii ruşi în general. «Şi eu am fost propusă pentru bursă la Leningrad, însă nu m-au lăsat părinţii», mi s-a adresat Ileana Iovănescu. Ceilalţi ştiau acest lucru. «Şi fără Leningrad sunteţi minunată», i-am şoptit eu, iar ea m-a strâns de mână. În acel moment mi-am îndreptat privirea întâmplător spre Stere şi spre colegul lui de la Filosofie, bărbatul doctoriţei. Pasiunea din ochii lor, care pornea de la unul spre celălalt, n-o văzusem decât în filme, între un bărbat şi-o femeie. Mi s-a oprit respiraţia şi mi-am lăsat moale mâna în mâna Ilenei Iovănescu. «Nu te simţi bine?», m-a-ntrebat ea alarmată. «Cred că am o cădere de tensiune», i-am răspuns eu într-un târziu, încercând să fiu cât mai convingătoare în timp ce ea-mi urmărea privirea.

Mi-a-ntors faţa spre ea cu-amândouă mâinile, s-a uitat lung în ochii mei cu ochii ei enigmatici de Extrem Orient şi mi-a şoptit: *«C'est à prendre ou à laisser»*[3]. Atunci, fără echivoc, am înţeles, că relaţia castă dintre mine şi Stere nu era din cauza lipsei mele de farmec feminin şi nici din cauza altei femei. Mi-am simţit sufletul făcut zdrenţe. Eram o casă căreia o furtună-i smulsese acoperişul, uşile, ferestrele. În sufletul meu, un curent aprig împrăştia totul, învălmăşea lucrurile, într-un peisaj apocaliptic. La despărţire, bărbaţii mi-au sărutat mâna, femeile m-au sărutat. Ileana Iovănescu m-a strâns în braţe şi mi-a şoptit «Îţi doresc noroc şi linişte. Şi să ştii că-mi eşti dragă». Doctoriţa m-a privit intens şi mi-a spus: «Îţi doresc, draga mea, o viaţă cu decepţii cât mai puţine», ceea ce m-a făcut să cred că *ştia.* Ştiuse dinainte, aflase după ce făcuse copiii? Şi eu dacă aflasem şi mă durea şi măduva oaselor, încetam să-l mai iubesc pe Stere? Am strâns toate vasele şi m-am apucat să le spăl în minibucătăria garsonierei. Eu le spălam şi Stere le ştergea în timp ce comentam musafirii. «Nu m-am aşteptat să fie nişte oameni atât de fireşti, de comunicativi». «Şi voiai să pleci. N-ar fi fost păcat?». Puneam ultimul pahar în dulap. M-am întors spre el şi privindu-l fix i-am spus: «Şi totuşi ar fi fost mai bine». Stere s-a albit la faţă. A priceput că pricepusem. Primul impuls a fost să-mi iau lodenul şi să plec. Dar dragostea mea rănită, amestecată cu milă, m-a făcut să rămân. M-am aşezat pe fotoliul dinspre Cişmigiu, am respirat adânc şi-mi spuneam «Ajută-mi, Doamne, să nu plâng şi să dau cărţile pe faţă!». «Stere, nu-ţi reproşez nimic. Mi-ai spus din primul moment când ţi-am trecut pragul să nu mă-ndrăgostesc de tine. Nu e vina ta că te iubesc. N-ai făcut niciun gest care să-mi încurajez dragostea». Şi-am tăcut. Cât – nu ştiu. Oricât am încercat să-mi păstrez firea, m-a podit plânsul. Un plâns lin, fără suspine. Stere stătea-n picioare şi mă privea cu-o durere pe care n-am mai văzut-o-n ochii nimănui. Stere a-ngenunchiat lângă mine, mi-a luat mâinile în mâinile lui care tremurau. «Sabina, eşti suflet din sufletul meu. Poţi să-nţelegi că am nevoie de suflet de femeie lângă mine? M-am apropiat de tine fiindcă am simţit că ai să-nţelegi. Chiar dacă mă condamni, nu mă părăsi». Şi-mi săruta mâinile cu fervoare. Cu lacrimile îmi udase şi fusta şi combinezonul. I-am tras capul pe genunchii mei şi-am început să-l mângâi. Pentru prima oară am simţit că se trezeşte-n mine iubirea maternă. Iubirea unei mame pentru copilul ei cu-o deviere faţă de majoritatea oamenilor, dar copilul ei. În noaptea aceea am dormit, vorba vine, eu în pat într-o pijama a lui, căreia toată noaptea i-am sărutat mânecile, Stere – pe canapea. Speram într-o minune care nu s-a petrecut niciodată între noi. Când s-a-ntors Lavinia din vacanţă, am continuat regimul nostru monden, adică am continuat să fim cele două «orfeline» ale lui Stere. Lavinia mergea duminica în Cotroceni la sora doamnei Silvaş. Eu îmi petreceam duminicile cu Stere, când n-avea spectacole şi la matineu. Nu avea niciodată musafiri fără ca Lavinia şi cu mine să nu facem pe gazdele. Lavinia refuza să meargă la petrecerile prietenilor lui, eu însă eram

nelipsită. Îmi făcea plăcere să mă aflu într-o lume de oameni interesanţi şi neaşteptat de la locul lor, în ciuda reputaţiei de care se «bucurau» artiştii, în majoritatea mediilor sociale, care nici ele nu duceau lipsă de beţivi, de curvari, de destrăbălaţi. Stere frecventa oameni cumpătaţi, cu un remarcabil respect pentru profesia lor, dintre cei care-şi fac din disciplină un principiu de viaţă. Aceste «petreceri» erau de fapt întâlniri intelectuale, în care se discuta, se argumenta. Fără dans, fără zbânţuială. Stere, m-a prezentat părinţilor lui, ambii macedoneni, ambii neurologi de renume, care m-au primit cu-o bucurie căreia i-am ghicit dedesubturile. Pentru a-i fi fost de folos lui Stere, m-ar fi luat ei de nevastă. Din întâmplare, am surprins, de după o coloană a somptuosului apartament al doctorilor Caragiani, o conversaţie între tată şi fiu. «Stere, de ce nu te-nsori cu fata asta? Ea ştie?». «Da, tată, ştie». «I-ai propus să te-nsori cu ea? Poate că acceptă şi poate că te şi vindecă». «Nu vreau să-i încurc viaţa şi nici să-i încarc biografia. Ştii bine că vreau să plec. Asta i-ar trebui ei la dosar?». Fără gândul de-a pleca, oare Stere s-ar fi-nsurat cu mine? Eu, ştiind ce ştiam, aş fi acceptat un menaj ca al «filosofului» cu doctoriţa? Făceam nişte copii, acceptam ca bărbatul meu să aibă un amant, eventual îmi luam şi eu unul? Grecia şi Roma antică abundau în exemple de bărbaţi celebri iubindu-se şi cu bărbaţi şi cu femei. Poetesa greacă din vechime, Sapho, adusese celebritate insulei Lesbos, unde se născuse şi unde iubirea între femei nu era o raritate. Oare nu preamărea şi Baudelaire acea insulă ca pe-un paradis al iubirii? *«Mère des jeux latins et des voluptés grecques / Lesbos, île des plaisirs?»*[4]

Îi eram recunoscătoare lui Stere că nu-mi punea dragostea la-ncercare cerându-mă de nevastă. Îl iubeam atât de mult încât m-aş fi măritat cu el numai ca să respirăm împreună aerul din aceeaşi încăpere şi, de ce să nu fi recunoscut, în speranţa că într-o zi avea să mă iubească total, măcar de dragul de-a avea copii, îi sunt şi astăzi recunoscătoare că m-a scutit de-o alternativă care m-ar fi pus la grea-ncercare. Până în momentul când a reuşit să plece într-un turneu din care nu s-a mai întors, noi doi am fost cei mai apropiaţi prieteni. Vacanţele petrecute cu el la mare, la Vama Veche, au fost cele mai frumoase din viaţa mea. Ne jucam cu mingea pe plajă, înotam dincolo de geamandură; o dată ne-au înconjurat doisprezece delfini care-aveau chef de joacă. Venea fiecare şi ne-mpingea uşor cu botul, în timp ce fraţii lui săreau în aer, iar când ajungeau din nou în mare, apa dislocată ne azvârlea pe noi, cei doi oameni, în sus. Obosiţi de-atâta hârjoneală, Stere şi cu mine am înotat pe sub apă şi abia când ne-am depărtat suficient de grupul jucăuş am făcut pluta pentru a ne odihni. Comportamentul nostru era de buni camarazi. Stere nu se sfia să mă ia pe după umeri când ne duceam la masă la coana Zera, o turcoaică frumoasă, de vreo cinzeci de ani, la care şi locuiam, în două camere; la plajă stăteam fiecare pe cearceaful lui şi ne ungeam pe spinare, unul pe altul, cu „Bronzol”. Afară de cafeaua mam’marei nicăieri n-am băut alta mai bună decât la coana Zera: cafea fiartă la nisip. Din anul întâi de studenţie, Stere era clientul turcoaicei, de când se emancipase, şi locuia singur şi mergea singur în vacanţe. În cele patru vacanţe petrecute cu mine, se trezea dis-de-dimineaţă, făcea gimnastică, apoi mai dormea vreo două ceasuri. Când ieşea din cameră mă găsea în curte, pe şezlongul de sub castan, cu-o carte-n mână. La nouă eram pe plajă. La Vama Veche am cunoscut lumea artistică a epocii: pictori, actori, scriitori, compozitori, cântăreţi, balerini. Seara se-adunau pe plajă, cât mai aproape de mare, şi de obicei acolo îşi petreceau noaptea, în interminabile discuţii despre artă, cu surdina ideologică de rigoare, într-o vreme în care Gherla, Sighetul, Aiudul bântuiau mintea românului. Prudent era să nu uiţi nicio clipă o componentă esenţială a epocii, exprimată printr-o glumă care circula din ureche-n ureche: *«Les amis de mes amis sont M. A. I.»*[5]. N-am să uit până la sfârşitul vieţii ultima noastră vacanţă la Vama Veche. Stere şi cu mine stăteam seara cel mult două ceasuri, la marginea grupului, cu doi pictori deştepţi şi amuzanţi, unul cu sticla de vin alături, celălalt cu una micuţă de palincă. Ăsta din urmă avea o voce superbă de bariton şi cum dădea drumul la cântece maramureşene şi la ţâpurituri tăcea toată lumea. Când îşi termina şi palinca şi repertoriul serii, se ridica, făcea cu mâna semn de rămas-bun şi pleca singur şi-ngândurat spre casa care-l găzduia. Nu-i plăcea să-l însoţească nimeni. Într-o seara, de faţă cu celălalt pictor şi cu Stere, mi s-a adresat pe tonul cel mai firesc, foarte serios, fiind perfect treaz, fiindcă palinca n-avea niciun efect asupra lui: «Ascultă,

fată, ce-ar fi să te iubeşti cu mine, decât să stai singură, 'ai?». Am înţepenit şi pictorul celălalt şi eu şi Stere. Eu mi-am revenit prima şi m-am gândit s-o dau pe glumă: «Am să mă mai gândesc…». «Gândeşte-te repede că mie-mi trece vremea: am patruştrei de ani». Şi-a cules sticluţa din nisip, s-a ridicat şi-a plecat, salutându-ne cu mâna şi rostind cu glasul abia şoptit: «No, sară bună». Pavel Cernica, celălalt pictor, s-a hotărât să rupă tăcerea penibilă în care căzuserăm toţi trei, ca azvârliţi într-o prăpastie. «Sabina, mie nu mi-ar fi venit în minte o mie de ani replica ta. Cred că-n sinea ta eşti jignită. Nu pentru a-l apăra şi nici pentru că i-aş aproba modul frust în care ţi-a vorbit, îţi spun că Simion Pătru e-ndrăgostit de tine. El nu cântă şi nu ţâpure decât în stări excepţionale. Acuma tu eşti starea lui excepţională».

Deşi aş fi preferat ca Simion Pătru să-mi fi făcut fără martori propunerea de-a ne iubi, femeia din mine se simţea măgulită. Pentru că oricât ar invoca o femeie spiritualitatea-n iubire, nimic nu-i flatează mai mult orgoliul decât să se ştie dorită fizic. Mă durea sufletul pentru Stere. Nu era de crezut că un bărbat, oricât de bădăran, i-ar fi făcut asemenea propunere unei femei, de faţă cu iubitul ei, dacă n-ar fi ştiut ce ştiam eu despre Stere. În ochii tuturor, deşi fără mângâieri şi fără giugiuleli, noi trebuia să trecem drept un cuplu, cu-atât mai mult cu cât eram singurii locatari ai coanei Zera, iar casa ei la mare distanţă de vecini.

La spusele lui Pavel Cernica am făcut un gest de parcă m-aş fi apărat de muşte. «Ce-ar fi să mergem la birt să mâncăm o frigăruie sau doi mici?» şi m-am ridicat în picioare. Pe drum am comentat nişte concerte, nişte spectacole de teatru. După ce ne-am despărţit de pictor, l-am luat cu braţul de mijloc pe Stere şi mi-am culcat obrazul pe umărul lui. «Sabina, cum îţi încurc eu ţie viaţa… În ce situaţie te pun…». M-am desprins brusc de el şi i-am trecut în faţă. «Stere, eu am ales. Dacă m-aş despărţi de tine, m-aş simţi ca o mamă care şi-a părăsit copilul. Eu am ales, înţelegi?», l-am apucat de umeri şi l-am scuturat de parcă aşteptam să cadă poame din el. M-a strâns la piept şi mi-a susurat la ureche cu smerenie de parcă s-ar fi adresat divinităţii: «Minunea mea, îngerul meu». Apoi şi-a-ncleştat degetele în umărul meu şi păşind agale, privea undeva departe. Mă uitam la faţa lui prelungă, la nasul lui fin, la buzele pline şi roşii, la bărbia care părea aruncată-n vânt. Ce frumuseţe! Ce păcat! Cât l-am iubit. Nimeni n-avea să-mi mai spună vreodată «minunea mea, îngerul meu». Judecându-mi viaţa, acel moment a fost apogeul fiinţei mele, clipa mea de înălţare, de biruinţă a femeii din mine de dragul omului. Refuzam dragostea sănătoasă a unui bărbat care-mi plăcea – fiindcă Simion Pătru îmi plăcea – pentru un bărbat căruia nu-i trebuiau femeile. Aveam să mă mărit cu doi bărbaţi, din dragoste, aveam să am şi amant, niciodată nimic din interes, dar exaltarea şi-n acelaşi timp liniştea, seninătatea pe care le-am trăit lângă Stere n-aveam să le mai întâlnesc lângă nimeni. Când a plecat în turneul care a-nsemnat despărţirea noastră mi-a spus să iau absolut totul din garsoniera lui «uşurel, pe şest». Când ai să primeşti un semnal de la părinţii mei. «Dar ei n-au să se supere?». «Nu».

Între timp, mama vânduse cele două case moştenite de la «tăticu» şi cumpărase pe bulevardul Dacia un apartament cu două dormitoare, cu un hol şi cu o cămăruţă de serviciu. Aveam unde să duc lucrurile lui Stere, lucruri de-un rafinament cum neam de neamul meu nu pomenise. M-am despărţit de Stere în pragul garsonierei. M-a strâns lung în braţe, apoi m-a depărtat de el, m-a privit cu-o durere care mi-a străbătut sufletul şi trupul: «Sabina, îmi eşti fiinţa cea mai dragă de pe lume». În vremea asta mi-a pus în mână cheile garsonierei, a-nchis uşa imediat şi a plecat fără să se uite-n urmă. Chiar în acel moment mi-am adus aminte o vorbă a bunicii Frusina: «Maică, să nu te desparţi de cineva-n prag, că cică te desparţi pentru totdeauna». Vorba asta s-a adeverit. Peste un an, «filosoful» era împreună cu Stere la Amsterdam, lăsând-o pe nevastă-sa, doctoriţa, cu doi copii. Ea a divorţat imediat. El, peste şase ani, timp în care se afla la New York, a reuşit contra cost să-şi aducă lângă el şi lângă Stere copiii. Doctoriţa s-a căsătorit cu un evreu, plecând ambii la New York, unde ea şi-a recuperat copiii, păstrând relaţii cordiale cu fostul ei soţ şi cu Stere. Pe cei doi iubiţi doar moartea i-a despărţit. După ce şapte ani a strălucit pe mari scene ale lumii, Stere şi-a înfiinţat la New York o şcoală de balet foarte căutată. A murit în 1983, la şaizeci de ani, suplu şi sănătos ca la treizeci, de un stop cardiac. Părinţii lui, iubiţi de Dumnezeu, au murit înaintea

lui. Cât i-au trăit părinţii, îmi scria prin intermediul lor, apoi printr-al unei rude a lui. Toate scrisorile lui începeau cu «Îngerul meu» şi sfârşeau cu «Fidelul tău Stere». Nimic să jignească regimul comunist, nimic să-l flateze pe cel capitalist, ci adevărate cronici culturale. Prin oameni care s-au dovedit de bună-credinţă mi-a trimis bijuterii şi bani. Le dădea valută, iar ei mi-o socoteau în lei, la preţul la negru din România. La cinci luni după plecarea lui Stere, m-am măritat cu un prieten al lui, căruia nu i-am ascuns provenienţa bijuteriilor şi nici a banilor pe care-i primeam din depărtare. Bărbatul meu a avut delicateţea de-a nu mă-ntreba niciodată care fusese natura legăturii dintre mine şi Stere. Pe patul de moarte, mama lui Stere m-a chemat şi mi-a pus în mână o brăţară de platină bătută-n briliante şi-n smaralde. «I-am trimis lui Stere bijuteriile – bani albi pentru zile negre. Brăţara asta mi-a fost cea mai dragă din tot ce-am avut – şi-am avut! Am hotărât s-o dau femeii care-avea să-l iubească cel mai mult pe Stere. Primeşte-o, pentru patru ani din viaţa ta, cât i-ai fost înger păzitor, manta de protecţie… Cât aş fi vrut să-mi fii noră, să am şi eu nepoţi…».

Cum s-o despărţi sufletul de trup?

Brăţara am să i-o dau Irinei. Restul l-am împărţit între primele mele două nurori. Brăţara de la doamna Caragiani am să i-o dau chiar mâine Irinei, singura fiinţă dezinteresată pe care-am cunoscut-o într-o viaţă, suflet de samariteancă milostivă. Să aibă cineva grijă de-o fostă nevastă a lui taică-său! Cum se zice-n popor: nici măcar nu i-a fătat pisica pe gardul meu.

Oare dacă în ultima clipă se află cineva drag lângă tine, îţi uşurează trecerea? Aş fi vrut să fiu lângă Stere, să-l ţin de mână în momentul plecării. S-a dus în mijlocul elevilor lui, fără «filosof» lângă el, fără mine. Mă mângâia doar gândul că n-avusese timp să-şi dea seama ce se petrecea cu el.

Şi iar mă-ntreb: cum s-o despărţi sufletul de trup? Şi-L rog pe Dumnezeu să mă strângă de *aici,* unde nicăieri şi niciodată nu m-am simţit la locul meu, să mă strângă înaintea copiilor mei, dacă se poate într-un spital, unde nu se impresionează nimeni că moare o babă. Copiii mei s-au îndepărtat de mine, împlinind îndemnul-constatare sau constatarea-îndemn – altfel nu ştiu cum să mă exprim – din slujba de cununie ortodoxă: «Şi va lăsa bărbatul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va duce după femeia sa».

La prima naştere, am stat într-o rezervă cu-o chimistă care-şi dorise un băiat şi era dezamăgită că avea fată. Doctoriţa de la nou-născuţi, trecută de vârsta pensionării, i-a spus chimistei: «Doamnă, te iartă Dumnezeu că nu ştii ce spui. Cine face fată, îşi face copil pentru el, cine – băiat, face copil pentru alţii. Ascultă-mă pe mine că am doi băieţi», şi doctoriţa a făcut un semn cu mâna a pagubă. Valeriu Veniamin, primul meu soţ, făcea parte din grupul pe care-l frecventa Stere. În cei patru ani cât a durat legătura mea cu Stere, Valeriu trăia marital cu-o doamnă cu zece ani mai în vârstă decât el – diferenţă care nu se vedea – o femeie cu un corp superb, cu un chip provocator, departe de-a fi de-o frumuseţe clasică, deşteaptă, plină de umor, cu-o voce joasă, provocatoare ca şi chipul. În toţi acei ani, Valeriu Veniamin părea pierdut de amor pentru această doamnă. Înalt, suplu, distins, cu un mers elegant, învoit, de parcă plutea, cu-o figură prelungă, de marmoră albă, uşor patinată, cu trăsături bărbăteşti, cu-o pieptănătură eminesciană, cu un aer mereu îngândurat: o apariţie stranie într-o lume parcă trasă la şapirograf, după un model unic: modelul loden, la propriu şi la figurat. Ochii de-un albastru-verzui, cu privire visătoare, te duceau cu gândul la mii de ani distanţă de epoca noastră. N-am aflat niciodată când se despărţise de-acea seducătoare doamnă, specialistă în arabă, angajată la Agerpres. El era regisor de film. Debutase cu filme documentare, premiate la diverse festivaluri, pentru ca apoi, ecranizând opere de scriitori români clasici să dovedească o dată mai mult un talent excepţional, însoţit de cultură şi de fineţe psihologică. Fusese coleg cu Stere la Filozofie. Stere plecase pe când eu îmi pregăteam lucrarea de licenţă. Într-o zi m-am trezit invitată în scris la Ministerul de Interne, la un colonel. Norocul meu că-mi terminasem lucrarea, fiindcă cele trei zile dintre primirea invitaţiei şi întâlnirea cu tovarăşul colonel, le-oi spune şi la morţi.

Am căutat să-mi ţin firea şi să mă port normal în faţa colonelului care purta numele – adevărat sau nu – al unui mare poet ungur clasic. Am bătut în uşă, mi s-a răspuns «intraţi». «Bună ziua. Sunt studenta Gherasim Sabina». Colonelul, o frumuseţe de bărbat, sub patruzeci de ani, s-a ridicat în picioare şi cu un gest, mi-a arătat scaunul de pe cealaltă parte a biroului. «Sper că nu v-a speriat invitaţia noastră», a zis el zâmbind. Întâi am înghiţit în sec, apoi m-am trezit spunându-i: «Nu m-am speriat, fiindcă pe cei care-ar trebui să se sperie îi ridicaţi, nu-i invitaţi». «Sunteţi sigură?». «Aşa zice lumea». A scos dintr-un sertar un pachet de ţigări şi mi l-a-ntins. «Mulţumesc, nu fumez». «Vă supără dacă eu fumez?». «Deloc». «Ce-aveţi de gând să faceţi după ce terminaţi facultatea?». «E de presupus că am să fiu profesoară». «Noi v-am chemat să vă propunem să fiţi traducătoare la noi şi, la nevoie, translatoare, şi chiar să le predaţi unor cadre ale noastre». N-aveam cui să-i cer sfatul. Asistentă universitară nu mă vedeam, fiindcă aveam două colege cu spate bine sprijinit la U. T. M. şi prin alte relaţii, faţă de care nu conta că eu eram prima în grupă. Când avea să se afle că Stere nu se mai întorcea, era de presupus, dacă nu chiar sigur, că aveam să fiu luată la-ntrebări în privinţa lui. Lucrând la ei, poate s-ar fi găsit careva să mă apere, mai ales că Stere, nu din lipsă de-ncredere, ci pentru ca să mă ferească de neplăceri, nu-mi spusese că avea de gând să rămână în Occident, adică nu-mi spusese în cuvinte. «La noi veţi face exact munca pentru care v-aţi pregătit». «Tovarăşe colonel, am să mă angajez la dumneavoastră». Şi aşa am ajuns eu salariată a Securităţii. Am fost avertizată din primul moment – parcă mai era nevoie?! – să nu suflu nimănui niciun cuvânt cu privire la munca mea în Instituţie. Şi n-am spus şi nici nu voi spune cuiva ce-am tradus pe hârtie, ce-am tradus prin viu grai şi cine mi-au fost elevii. Am participat la întâlniri de înalt nivel, fără să apar în nicio poză din ziare, am tradus texte care mi se trimiteau în plic sigilat, pe care le restituiam în plic sigilat. N-am ştiut niciodată cine mi le trimitea, cine le primea. Lecţii de gramatică şi de literatură franceză şi engleză le-am predat unor băieţi tineri, frumoşi, deştepţi-brici, al căror nume adevărat nu l-am ştiut niciodată; am fost sigură că erau agenţi care urma să fie implantaţi în Occident. Unuia i-am recunoscut vocea la „Europa Liberă”, altuia la „BBC”, altuia la „Vocea Americii”. După ’89, pe cel de la „Vocea Americii” îl văd la un post privat de televiziune, unde are o emisiune săptămânală. Deştept, cultivat, manierat, cum îl ştiam, doar că s-a mai împănat, odată cu vârsta, nu mai e trestia de-odinioară. El este singurul care, într-o zi, după o introducere în care îşi cerea iertare de-ndrăzneală, m-a-ntrebat – «rămâne între noi bine-nţeles» – ce relaţie a existat între mine şi Stere Caragiani. Pe-acea vreme, Stere mai trăia. «Relaţia între o femeie şi-un bărbat care se iubesc», i-am răspuns fără nicio ezitare. «Şi el n-a făcut niciun efort să v-aducă lângă el?». «La ce bun, când eu n-aş fi plecat niciodată de lângă mama şi de lângă bunica mea? Afară de faptul că nu mi-ar plăcea să trăiesc printre străini». Nici măcar nu minţeam. După ce-l păscusem patru ani pe Stere, cu dragoste dar şi cu ochi de cercetător care urmăreşte un fenomen, puteam folosi drept detector de homosexualitate. Băiatul meu de la „Vocea Americii” era sigur homosexual – ceea ce-mi suflase şi omoloaga mea de rusă, în ciuda secretomaniei din Instituţie. Securitatea urma astfel exemplul *Intelligence Service*-ului, despre care se spunea că-şi alege agenţii cu precădere din băieţi pidosnici, pornind de la ideea că doi bărbaţi trăncănesc mai puţin între ei decât un bărbat şi-o femeie, iar posibilitatea combinării în cupluri este mult mai redusă în cadrul aceluiaşi sex. La noi, racolarea agenţilor din rândul homosexualilor era bine calculată ca mijloc de constrângere a unei minorităţi, pândite altfel de puşcărie.

Nu m-am îndoit o clipă că despre mine se ştia la «Secu» şi laptele de l-am supt dară-mi-te legătura mea cu Stere. Cadrele active şi familiile lor nu mergeau nicăieri în străinătate, în afara celor care lucrau, sub acoperire, pe la ambasade, pe la agenţii comerciale şi pe la organisme internaţionale. Angajaţilor civili, ca mine, în jurul anilor ’50, formal nu li se interzicea să meargă-n străinătate, în excursii colective, prin ţările socialiste ori însoţind delegaţii oriunde-n lume. Eu n-am ieşit niciodată din Ţară, şi n-am cerut niciodată paşaport, ceea ce a contat mult pentru păstrarea mea în post, cu două divorţuri la activ – unul de bărbat rămas în străinătate – şi a contat, sigur, la cariera băieţilor mei.

Cât a trăit Stere, cererea mea de paşaport ar fi trecut drept încercare de-a rămâne cu el sau măcar de

a-l întâlni. Cred că-n legătură cu-acest subiect mi s-au întins în timp câteva nade, constând în propunerea de-a-nsoţi diverse delegaţii în Occident. De fiecare dată am refuzat, cu motive bine întemeiate: n-aveam în grija cui să-mi las mamă, bunică, bărbat, copil, mai târziu – copii.

Pe când Stere evolua oficial, pe diverse scene, împreună cu trupa de balet a Operei din Bucureşti, Ileana Iovănescu m-a invitat la un spectacol de balet modern al unei trupe franceze. S-a nimerit să stau lângă Valeriu Veniamin, invitat şi el tot de Ileana. Am comentat succesul balerinilor noştri în străinătate şi două spectacole de teatru de la Bucureşti. I-am spus lui Valeriu Veniamin – pe care-l tratam cu «domnule» şi cu «dumneavoastră» – cât de mult îmi plăcuseră filmele lui, făcând o succintă analiză a fiecăruia. «Ce critic de cinema ai fi dumneata», mi-a spus el cu toată seriozitatea. «Vreţi să-mi faceţi o plăcere?», am zis eu. S-a uitat întrebător la mine. «Spuneţi-mi „Sabina”». «Sabina, ca plăcerea să fie reciprocă, spune-mi şi tu „Valeriu”». «Valeriu, dacă patru ani de când sunt prietenă cu Stere, n-aş fi văzut câte sfori se trag pentru o cronică, în orice domeniu de artă, cât oportunism funcţionează şi câtă mâncătorie, poate m-ar fi tras inima spre asemenea meserie unde, fie vorba între noi, ştii bine că există un monopol. Nu eram eu una care să-l spargă. M-am angajat traducătoare la Ministerul de Interne, la propunerea lor. Studentă bună am fost, origine destul de sănătoasă am». După o tăcere care mi s-a părut un veac, Valeriu m-a privit adânc în ochi, fără aerul lui visător obişnuit şi mi-a spus: «Ai grijă să n-ajungi în spionaj». «Îţi promit că n-am s-ajung». După spectacol, ne-am întâlnit cu Ileana Iovănescu şi cu soţul ei, care ne-au invitat la restaurant. Le-am spus şi lor unde mă angajasem. Soţul Ilenei, un chirurg reputat, care-avea relaţii cu tot felul de mărimi, în calitatea lor de pacienţi, m-a bătut pe mână şi mi-a spus în felul lui de-a n-o lua pe ocolite: «Fată dragă, apreciez faptul că ne-ai spus unde lucrezi, ca s-avem grijă ce vorbim faţă de tine, ca nu cumva să fii *obligată* să repeţi ce-ai auzit. Altminteri, bine-ai făcut că te-ai angajat la ei. Acolo, măcar colegii nu ţi-i suspectezi fiindcă ştii cu cine ai de-a face. Afară, suspectezi pe toată lumea». Doctorul s-a oferit să ne ia cu maşina, şi să ne ducă pe mine şi pe Valeriu acasă. Am mulţumit amândoi, dar voiam să facem o plimbare pe jos, pe-o vreme de toamnă, blândă, caldă.

«Am rămas iară doi. Ecuaţia se schimbă», a deschis vorba Valeriu după ce mergeam de ceva timp în tăcere. «Ai dreptate. Când te desparţi de-un grup şi rămâi în doi te simţi stânjenit». «Mai ales când cei doi nu sunt de-acelaşi sex. Să-ncep eu prin a-ţi spune câte ceva legat de profesia mea. Am început cu documentare despre natură, fiind o cale neutră, fără atâtea oprelişti ideologice. Apoi, în filmul artistic am trecut la clasicii literaturii tot pentru a fenta cenzura, care ucide arta. Ce film serios cu subiect contemporan să faci şi să nu minţi măcar prin omisiune? Comedie? Astăzi Caragiale ar fi de mult la Gherla sau la Aiud. Dramă? În democraţia populară există numai „drame” de muncă: frământări sufleteşti în legătură cu planul cincinal! În 1945, când a murit tata, la cinzeci de ani, am trăit tragedia vieţii mele. Ceea ce-a urmat m-a făcut să consider moartea lui o binefacere de la Dumnezeu. Procuror militar, fiu de general de Stat-major, nu cred c-ar fi scăpat de puşcărie. Filmele mele au luat premii la diverse festivaluri. Absenţa mea acolo a fost motivată elegant: „Regisorul nu este disponibil, lucrează la un film”. Loco scrie însă: „Nu prezintă garanţii moral-politice”». «„Politice” mai treacă meargă, dată fiindu-ţi biografia – mă refer la tatăl şi la bunicul tău – dar morale?!». «Nu se concepe o legătură sentimentală în afara căsătoriei». Mi-a stat pe limbă să-l întreb cum de-l lăsaseră pe Stere să plece, că nici el nu era-nsurat şi era greu să crezi că la instituţia unde mă angajasem eu le scăpase orientarea lui erotică. «Pe Stere l-au lăsat să plece pentru că n-aveau cum să-l înlocuiască. Într-un balet e greu să-nlocuieşti un rol principal; nu se face peste noapte un prim-balerin. Şi Stere mai are şi norocul de-a avea părinţii pe care-i are. De medici – şi încă de talia lor – au şi „tovarăşii” nevoie». Valeriu îmi ghicise gândul. «Cred că nu se mai întoarce», a spus Valeriu. «Şi ce să facă acolo?», am întrebat eu, exprimând cu glas tare ceea ce mă sâcâia de multă vreme, fiindcă nu-l vedeam pe Stere trăind în afara baletului. «Ce să facă? Balet, ca şi aici. Pentru el n-o să fie prea greu să pătrundă oriunde în lumea baletului». N-am întrebat de ce, fiindcă ştiam la ce se gândise. «Dacă ai putea să pleci, ai pleca, Sabina?». «Poate n-ai să mă crezi, dar n-aş

pleca definitiv niciodată. Să ştii că nu-ţi vorbeşte angajata Securităţii. Mi-ar plăcea să călătoresc şi chiar să lucrez o vreme într-o mare bibliotecă în străinătate, însă nu definitiv. Din neamul meu eu sunt abia a doua generaţie încălţată. Am oroare de schimbări. N-am să uit ce-a-nsemnat pentru mine să ne mutăm de la ţară la Craiova, când aveam şapte ani. Acum ne-am mutat la Bucureşti, mama şi cu mine. Toată Facultatea visam să ajung profesoară la Craiova. Bucureştii, Securitatea – o nouă traumă. Dacă ai şti ce frică mi-e de viaţă, de tot ce m-aşteaptă». Mi l-am amintit pe Evgheni Nicolaevici Podvighin şi îndemnurile lui. «Trebuie să trăim, Sabina, şi de ne place şi de nu ne place. Să-ncercăm să ne facem o pavăză interioară, un univers personal în care să ne refugiem. Şi să ducem o luptă aprigă pentru a nu ne contamina. Fiecare film al meu e-o bătălie. Câte umilinţe trebui' să-ndur din partea unor neghiobi care se tem şi de umbra lor. Când îi aud pe toţi cu textul stereotip: „Să nu se interpreteze, tovarăşe", fac alergie la propriu: mi se spuzeşte pielea». «Dar până la urmă faci artă. Bucuri atâţia oameni cu filmele tale. Noi, oamenii obişnuiţi, crezi că scăpăm de umilinţe? Mi-au fost de-ajuns câteva şedinţe U. T. M. ca să văd cum nişte colegi inteligenţi şi cu bun-simţ au fost excluşi de nişte proşti cărora li s-au alăturat şi nişte jigodii deştepte. Nici nu ştii de cine să-ţi fie mai frică: de proşti sau de ipocriţii deştepţi». «Sunt la fel de dăunători şi unii şi alţii. Să-i evităm pe cât putem». «Cred că şi-n gaură de şarpe dăm de ei… Am fost la comisia de repartiţii ca să-i anunţ că nu mă prezint la post. Fusesem repartizată la Baia-Mare. Ca să justific refuzul, a trebuit să spun că m-am angajat şi unde. Secretara Facultăţii numai că n-a căzut de pe scaun când m-a auzit. Nu-mi pot închipui cine m-a recomandat acestei instituţii». «Cineva cu grade, cineva din Facultate. La „serviciul bătăi" sunt unii, la „serviciul cap" – alţii. Cine vrei să-i înveţe pe agenţii noştri limbi străine şi chiar română, istorie, geografie, comportament? Vreun muncitor „detaşat" la Instituţie? Află că pentru agenţi se recurge, în privinţa manierelor, la boieri-boieri, la actori. Serviciile astea nu sunt formate numai din idioţi nici chiar în regimul sovietizant. Din îngeri nu sunt pe nicăieri». În faţa unei asemenea evidenţe vesele am tăcut amândoi. După un timp, Valeriu m-a apucat de-o mână şi s-a oprit în loc. «Nu mai fi atât de tristă. Mai întâi trebuie să supravieţuim şi să-ncercăm să şi trăim, adică să ne bucurăm de viaţă cât de cât: să ne bucurăm că suntem sănătoşi, că ne plimbăm pe-o vreme atât de frumoasă, că putem asculta muzică, privi un tablou, citi o carte, că putem sta de vorbă deschis cu cineva, ca noi doi acum». «Ce-ar zice Stere despre locul meu de muncă?». «Dacă e sincer – şi este – va recunoaşte că legătura cu el te-a-mpins să lucrezi la Instituţie. Erai o persoană şantajabilă şi vei fi şi mai mult după ce rămâne el în străinătate ca azilant politic. Fiindcă *indiferent motivul* pentru care cineva rămâne în străinătate, el *aici* e considerat duşman al regimului, agent al imperialismului şi-aşa mai departe». Valeriu apăsase pe cuvintele «indiferent motivul». «Are de ce să-ţi fie recunoscător». Eu ce să fi zis? În tot ceea ce spusese el nu era niciun echivoc. Îmi venea să plâng. Ajunsesem în faţa blocului meu. «Mulţumesc pentru că m-ai condus până acasă şi mai ales pentru că ai vorbit deschis cu mine». Mi-a zâmbit îngăduitor. «Sabina, vrei să te mai vezi cu mine?». «Da». Prima condiţie a iubirii o-ndeplinea cu brio: îl admiram, şi-aveam de ce. Am simţit că răspunsul meu, fără ezitare, îi plăcuse. «Şi-acum o iei la sănătoasă pân-acasă». «Când mă gândesc cât am de mers… două blocuri mai încolo» şi mi-a arătat cu mâna blocul în care locuia. El într-o garsonieră, maică-sa-n alta, cu un etaj mai jos. «Vreau să văd că ai intrat în bloc». «Ţi-e teamă să nu mă răpească cineva?». «Mai ştii…». La blocul în care locuiam, uşa de la intrare stătea tot timpul încuiată. Între locatari era şi-un ministru-adjunct nu ştiu pe unde. Am vârât cheia-n broască, m-am răsucit pe călcâie şi i-am făcut semn cu mâna lui Valeriu. Toată noaptea m-am gândit la doamna aceea frumoasă şi deşteaptă alături de care trăise câţiva ani, doamnă la picioarele căreia stătuseră bărbaţi unul şi unul, înaintea lui Valeriu Veniamin, iar după el – aveau să i se prosterneze alţii tot de înalt nivel. Mă simţeam atât de ştearsă, de provincială şi de demodată, comparându-mă cu ea. Actriţele din filmele lui Valeriu nu-i semănau deloc acelei doamne. Criteriul alegerii lor era, fără-ndoială, talentul, potrivirea în rol şi nu fizicul. Dar eu ce-nsemnam pentru el? Târziu aveam să aflu ce îndrăgostit fusese de mine un coleg de an de la Italiană. Nu se manifestase în niciun fel, deşi ne cunoşteam. Crezuse de cuviinţă «să nu se bage peste balerin», cum avea să-mi spună hăt, peste zeci de

ani. «Erai atât de frumoasă», mi-a declarat fostul meu coleg, ajuns între timp academician. Eu nu m-am considerat niciodată frumoasă. Am avut până spre şaptezeci de ani un mers elegant; chiar şi la tinereţe, fără fiţe, fără mişcat din şolduri ori cosind din picioare ca manechinele. Damfurile de femeie fatală, cu un ochi acoperit de laţe, a la Veronika Lake, de pe vremea când mă plimbam pe Unirii, la Craiova, că doar-doar m-o remarca vreunul, damfurile astea-mi trecuseră odată cu studenţia. Cred că Ileana Iovănescu m-a definit cel mai bine: «Sabina, sunt femei frumoase, la care totul e frumos, dar de-o frumuseţe comună; sunt femei care au câte un element chiar vulgar şi totuşi le consideri frumoase; şi sunt femei despre care nu poţi spune că sunt neapărat frumoase, dar care n-au nimic de rând, comun: ca tine, de pildă. Tu ai alură de cucoană». Amintirea cuvintelor astea m-a mai liniştit. Prin comparaţia între mine şi fosta iubită a lui Valeriu nu mai eram situată la cota de avarie.

De câte ori avea timp Valeriu, ne vedeam, ne plimbam, schimbam impresii despre cărţi citite între o-ntâlnire şi alta, îmi povestea ce proiecte avea, ce beţe-n roate i se mai puneau. M-a-ntrebat dacă atmosfera în care lucram era suportabilă. I-am spus că era suportabilă şi-atât. Aveam un birou minuscul, dotat cu maşină de scris, şapirograf, magnetofon, telefon, dicţionare şi enciclopedii, la cele din urmă având acces şi unii colegi care-mi deschideau rareori uşa. Traduceam de obicei tot timpul programului, alteori aveam şi câte un elev căruia-i corijam greşelile şi la scris şi în vorbire, în franceză şi-n engleză, îi dădeam teme pentru-acasă, îi recomandam lecturi şi nu mă sfiam să-i corectez şi româneasca. Pe banda de magnetofon erau înregistrate emisiuni în franceză şi-n engleză de la toate posturile importante de radio şi de televiziune din Occident. Le ascultam şi traduceam din ele orice se spunea despre România. Asta era obligatoriu. Cu de la mine putere, traduceam şi ceea ce mi se părea important în sine din ceea ce ascultam. Într-o zi am fost chemată de colonelul Endre, cel care mă angajase. Îmi simţeam bătăile inimii şi-n cerul gurii, şi-n pantofi. «Doamne, ce-o fi vrând de la mine?». Am bătut la uşă, mi s-a spus «intraţi». Curtenitor, colonelul s-a ridicat în picioare, arătându-mi cu mâna scaunul de vizavi de-al lui. «Sabina, ştiu că nu fumezi, dar cafea ştiu că bei». Atunci abia am remarcat pe marginea ferestrei două ceşti din care ieşeau aburi şi-am simţit miros de cafea. Îmi mai revenisem din sperietură când în loc de «tovarăşa Gherasim» devenisem, simplu «Sabina». «Vreau să ştii că *suntem* foarte mulţumiţi de munca *ta* şi de iniţiativa de-a *ne* atrage atenţia şi asupra unor lucruri importante, cu caracter general. Eşti mulţumită de munca de-aici?». «Sunt mulţumită, mai ales că-nvăţ mereu câte ceva, iar „elevii" mă fac să mă simt profesoară». «De „elevi" eşti mulţumită?». «Sunt şi deştepţi şi sârguincioşi. E chiar o plăcere să lucrez cu ei». «Dacă ai nevoie de ceva, îţi *stăm* la dispoziţie. Iar dacă ai vreo nemulţumire sau o sugestie, să nu *ne* ocoleşti». Când am terminat amândoi cafeaua, s-a ridicat de la birou, m-am ridicat şi eu, m-a condus până la uşă, mi-a-ntins mâna, i-am întins şi eu mâna pe care mi-a sărutat-o ceremonios. Derulându-mi în minte întrevederea cu tovarăşul colonel, am remarcat două lucruri: *ştia* că beau cafea – eram convinsă că-mi ştia şi numărul de la pantofi – şi în afară de «ştiu că bei cafea», nu mai vorbea la persoana întâi singular, ci la a-ntâi plural «îţi *stăm* la dispoziţie», «să nu *ne* ocoleşti» etc. Acest plural al majestăţii era echivalentul Instituţiei. Eu puteam deveni «Sabina», dar el, colonelul Endre, care era ungur cum eram eu nevasta Papei, nu putea deveni «eu». Ştia omul că sunt microfoane peste tot.

Îl iubisem şi-l dorisem pe Stere şi sperasem să mă simt femeie în braţele şi-n patul lui, până-n ziua când surprinsesem privirea dintre el şi «filosof». Atunci mi-au împietrit sufletul şi trupul; un moment mi-am dorit să nu-l mai văd în viaţa mea. Apoi, gândindu-mă la relaţia noastră pur umană, la faptul că aveam ce ne spune unul altuia şi mai ales la faptul că-i eram un scut de apărare, mi-am asumat rolul de soră de caritate pe lângă el. Pentru a fi sinceră cu mine însămi, adevărul era că nu iubeam pe nimeni şi că nimeni nu-mi declara dragoste. Dintre durerile mele din dragoste, cea mai mare mi-a pricinuit-o Stere. Atunci la mare, la Vama Veche, primul impuls a fost să mă ridic de lângă el, să plec şi să mă culc cu pictorul, care-mi şi plăcea. Dar loialitatea din mine m-a oprit. Să-l las pe Stere în acel moment ar fi fost ca şi când pe munte nu i-ai mai întinde coarda unui tovarăş de ascensiune. Plecarea lui Stere în străinătate a-nsemnat un

gol amar în viaţa mea, dar şi o limpezire a apelor. M-am simţit dintr-odată liberă ca păsările cerului. După ce fusese anihilată de concurenţa cu un bărbat, femeia din mine se trezea. Patru ani, în plină tinereţe, dintr-o-ncăpăţânare şi dintr-un ataşament nebunesc trăisem o viaţă de plantă opărită. Valeriu Veniamin mă trezea la viaţă; chiar dacă nu m-ar fi iubit, doream din tot sufletul, cu fiecare fibră să-l iubesc eu. Fiecare clipă lângă el era o sărbătoare. De n-ar fi fost ideea – care nu m-a părăsit nici azi – că orice iniţiativă în dragoste trebuie să fie a bărbatului, m-aş fi aruncat la pieptul lui şi i-aş fi şoptit: «iubeşte-mă sau măcar fă-te că mă iubeşti o oră, un minut, o secundă». Cred că simţea în mine un suflet convalescent, ca şi-al lui de altfel. Nu era de crezut că despărţirea de-acea doamnă seducătoare nu-i lăsase nicio rană. Aşteptam unul de la celălalt vindecarea. Ne vedeam, de două luni, când într-o seară m-a invitat la el, pe-un ger de-ngheţa şi sufletu-n tine. «Hai să bem un vin fiert cu zahăr şi cu scorţişoară şi să stăm de vorbă la gura caloriferului». Avea un interior aerisit, elegant şi simplu. Mobile stil, de-o delicateţe că-ţi era frică să le-atingi, cu intarsii de lemn preţios, două dulăpioare cu medalioane de Sèvres; singurele elemente moderne: o canapea şi două fotolii de piele bordo care nu contrastau cu ansamblul. Am mers cu Valeriu la bucătărie să fierbem vinul. Îl turnase în pahare cu suporturi de argint, le aşezase pe tava de pe masă. Brusc s-a aşezat în faţa mea, m-a apucat de umeri, m-a strâns la piept, s-a uitat în ochii mei serios, chiar sever, şi-a lipit obrazul de obrazul meu, apoi m-a sărutat lung pe gură, ca-ntr-un extaz. Când ne-am despărţit din îmbrăţişare s-a uitat iară lung în ochii mei şi mi-a şoptit: «Am aşteptat să ne eliberăm amândoi de fantasme». În acea noapte am aflat ce înseamnă să fii femeie, şi mai mult – femeia unui bărbat. De două luni poposeam în garsoniera lui Valeriu, pentru mine cel mai frumos spaţiu din lume. Într-o seară mi-a spus: «Când deschid uşa aş vrea să te găsesc aici». «Ce să-nţeleg din dorinţa asta?». «Înţelege să locuieşti cu mine». De când aşteptam invitaţia asta! Peste orice bucurie se-aşterne însă o pată întunecată. Eram sigură că mama avea să se-arate ostilă acestei idei şi-avea să-mi reproşeze refuzul de-a mă fi măritat cu farmacistul: «Nu te-ai măritat cinstit cu băiatu' ăla, om serios, pus pe-ntemeiat o familie şi te duci ţiitoare la nu-ştiu-cine». E drept că pe vremea tinereţii mele şi mult după, nu era obiceiul să locuieşti cu «prietenul». Asta nu însemna că ori duceai viaţă maritală, cu acte, ori monahală. Totul se făcea cu perdea, când nu se-ncadra în legalitate; sexualitatea nu era totuşi egală cu mersul pe bicicletă ori la cinema, iar ideea de familie nu se afla, ca în zilele de-acum, la cota de avarie. Mama nu ştia nimic despre cei patru ani ai mei petrecuţi ca paravan al lui Stere. Cu toată dezaprobarea ei, mi-am luat o brumă de lucruri şi-am răspuns invitaţiei lui Valeriu. Un geamantan. Locuind la două blocuri depărtare de mama, deci uşor să-mi ţin acolo garderoba, multă-puţină, m-am gândit să nu-i dau lui Valeriu impresia că mă instalez la el în casă în chip de stăpână şi mai ales definitivă. Un lucru n-am mişcat din loc în garsoniera lui. Am avut un comportament de pasager grijuliu cu lucrurile dintr-un hotel. Mi-am făcut simţită prezenţa şi iniţiativa doar culinar, apucându-mă cu nădejde să gătesc. Atâta cât durase legătura lui Valeriu cu frumoasa doamnă blondă, mâncase la ea acasă, unde convieţuiseră. După despărţire, băiatul mânca la maică-sa, căreia am socotit că nu se cuvine să-i cad pe cap. I-am fost prezentată drept «domnişoara Sabina Gherasim, licenţiată în Litere, angajată la Ministerul de Interne». Doamna Veniamin a-nghiţit informaţia cu Ministerul de Interne fără să clipească, dar nu s-a putut abţine să nu facă o remarcă justificată: «Pentru un asemenea minister trebuie să ai origine foarte sănătoasă». «Tatăl meu a fost medic veterinar. A murit când eu aveam doi ani. Mama s-a recăsătorit cu un contabil şi, cum era absolventă de liceu, a făcut cursuri de contabilitate şi încă lucrează. De la cel de-al doilea soţ a moştenit la Craiova două case. Le-a vândut şi a cumpărat un apartament de două camere, hol şi cameră de serviciu, la două blocuri în dreapta blocului dumneavoastră», mi-am debitat eu biografia. Informaţia despre mamă şi despre casă cred că a mai liniştit-o, deşi, fiind dânsa fiică de general şi de mare moşiereasă, crescută pe la ambasade române din Occident, unde taică-său fusese ataşat militar, nu cred că pe mine mă visase partenera de viaţă, chiar pasageră, a fiului ei. Oricum, eram preferabilă frumoasei doamne blonde, cu zece ani mai în vârstă decât acest fiu, divorţată şi care, între divorţ şi amorul cu Valeriu, nu-şi petrecuse viaţa la mânăstire. În aşteptarea trenului cu marea iubire, doamna blondă se

mulţumise cu ceea ce-i oferiseră gările de tranzit, cum avea să declare public peste ani, un personaj foarte cunoscut. La bătrâneţe, când mă aşteaptă numai trenul ce duce la Dumnezeu, îi aplaud pe toţi cei care, simţind acut trecerea timpului, nu se lasă păcăliţi de revelaţia absolutului. O femeie care, călcând cu dreptul, se mărită la tinereţe din dragoste şi trăieşte liniştită alături de bărbatul iubit până ce moartea îi desparte, are altă privire asupra vieţii decât femeia singură sau cea rămasă văduvă ori divorţând de tânără. Toate trei sunt considerate de bărbaţi candidate perpetuu la concubinaj. Instituţia la care lucram, deşi de presupus că şi de maximă securitate sexuală, se dovedea cu fisuri în acest sens, fiind compusă, ca oricare alta, din oameni. Şi ochii şi hormonii funcţionau şi-acolo ca la toată lumea. N-aveam nicio-ndoială că-i plăceam colonelului Endre. Dar cum eu mă temeam de el şi el se temea de mine. Parcă putea să ştie de ce fusesem trimisă acolo? Într-un loc în care totul este compartimentat, iar compartimentele, ermetic închise, nu comunică între ele, îţi poţi închipui orice despre oricine. La o lună după ce mă angajasem, am început să primesc materiale privind reţele de telecomunicaţii, însoţite de-un dicţionar conţinând termeni tehnici în mai multe limbi. După un timp am fost chemată la şeful serviciului, un general, să fi tot avut patruzeci şi cinci-cinzeci de ani, înalt şi impunător, specialist în domeniu, care ştia şi franţuzeşte şi englezeşte şi nu doar două vorbe şi-un brânci. M-a lăudat pentru neaşteptat de buna traducere din partea unui nespecialist. Am îndrăznit să-mi spun şi eu părerea: «Tovarăşe general, dumneavoastră ştiţi atât de bine şi franceză şi engleză încât mă-ntreb ce nevoie aveţi de traducerile mele». S-a uitat la mine ca la un copil prost şi mi-a răspuns: «Nu toată lumea din reţea ştie la fel de bine şi am vrut să văd şi ce ştii dumneata». Sub diverse pretexte, generalul mă chema la el în birou destul de des. De la liste de sinonime şi de antonime pe care le cerea, în română, în franceză, în engleză, conversaţia ajungea la literatură, la spectacole. Fiecare eram atent la ce spuneam ştiind că microfoanele, mărci bune, funcţionau fără-ncetare. Într-o zi, la despărţire m-a luat în braţe şi mi-a şoptit la ureche: «M-am îndrăgostit de tine. Spune „da” sau „nu”». «Nu. Fiindcă iubesc pe cineva». «Iubeşte-l, dar consideră-mă totdeauna alături de tine». A-nchis ochii, mi-a mângâiat părul, mi-a trecut degetele peste faţă şi, nici astăzi nu-mi vine să cred, cu arătătorul mi-a făcut pe frunte semnul crucii.

Coabitarea mea cu Valeriu Veniamin îmi dădea o oarecare linişte; o simţeam ca pe-un scut protector. Cu toate că şi viaţa lui era un permanent slalom printre obstacole, dragostea mi se părea Făt-Frumos care biruie până la urmă toate adversităţile. Ca o mic-burgheză ce mă aflam, concepând viaţa-n doi mai întâi ca un confort casnic, am făcut o curăţenie, începând cu geamurile şi terminând cu lustruirea fiecărui obiect metalic, încât totul sclipea. Am testat gusturile culinare ale lui Valeriu şi am aflat că îi plăceau felurile autohtone şi prea puţin sofisticării, gustoase şi-acelea. M-am înarmat cu cinci cărţi de bucate şi cu un cântar „Balanţa Sibiu” şi m-am pus cu nădejde pe gătit. Nu doream să-l îngraş pe Valeriu şi nici eu să mă-ngraş, dar cum zicea mam'mare Frusina – pe vremea căreia nu erau frigidere decât rareori, pe la casele mari – «maică, dacă deschizi uşa cămării să ai pe ce pune gura». Mă specializasem în prăjituri cu fructe, fiindcă-i plăceau lui Valeriu. Aşezam câteva bucăţi – cele mai aspectuoase – şi-l rugam să i le ducă doamnei Veniamin căreia nu i-am călcat niciodată pragul neinvitată. Nu şi-a manifestat niciodată dorinţa de-a o cunoaşte pe mama, căreia i l-am prezentat pe Valeriu când era şi mam'mare Frusina în vizită la Bucureşti. Valeriu s-a-ndrăgostit de mam'mare, care i s-a părut un personaj pitoresc, demn de-un roman, de-o piesă de teatru, de-un film.

Tot timpul convieţuirii mele cu Valeriu am petrecut sărbătorile ori singuri ori cu Ileana Iovănescu şi cu soţul ei, nefiind niciunul dintre noi amatori de paranghelii, unde habar n-ai ce spune un om, toată lumea vorbind deodată. Doamna Veniamin, având relaţiile ei, de sărbători şi nu numai, era invitată, prezentându-se oriunde cu un tort Joffre, făcut de mâna proprie. În ciuda vremurilor, ea ducea o viaţă mondenă susţinută: avea zi de bridge, zi când primea, abonament la Ateneu şi la orchestra Radio, mergea la Operă, la cele mai bune spectacole de teatru, la cinema. Avea o garderobă compusă din taioare şi din *deux-pièces*-uri pentru toate anotimpurile, deci lucruri nedemodabile, care-i veneau turnate, pe un corp

de douăzeci de ani, la cei cinzeci şi patru câţi avea. Deşi absolventă de „Litere" şi de „Filosofie", *magna cum laude,* nu profesase niciodată. Primea pensie de urmaş de pe urma lui bărbatu-său şi vindea câte o bijuterie, cheltuind chibzuit fiecare bănuţ. Părinţii îi muriseră la puţin timp după ce terminase Facultatea, ceea ce o făcuse să-şi administreze singură, cu mână de fier, moştenirea, încât se spunea despre ea între cunoscuţi: «În casa Veniaminilor, ea e procurorul». Îndată ce veniseră peste noi ruşii, vânduse vila somptuoasă în care locuise cu soţul ei şi cumpărase două garsoniere duble, asigurându-se împotriva statului în comun. În 1945 îşi vânduse şi moşia unor îmbogăţiţi de război, lipsiţi de viziune politică, boală de care dăduseră dovadă şi politicienii români, cărora nici nu le trecuse prin minte că puterile occidentale aveau să lase jumătate de Europă sub călcâi rusesc. Remarcabilul său simţ al realităţii făcuse ca doamna Yvonne Veniamin să nu figureze ca moşiereasă expropriată şi nici ca posesoare de casă naţionalizată. Dacă ar fi trăit după 1989 şi-ar fi putut deschide cu succes un birou de consultanţă economică. În calitatea ei de mamă, îşi crescuse băiatul cât se poate de îngrijit din punct de vedere intelectual şi al manierelor, fără să renunţe însă la nimic din viaţa ei mondenă. Dacă băieţelul era bolnav, îl lăsa în grija guvernantei elveţiene, Frau Hilde, şi nu renunţa la o vizită programată sau la partida ei de *bridge.* Îmi aduc aminte că nici mama nu se-arăta grozav de-ngrijorată când pe mine, copil, mă apucau frigurile, până la şapte ani locuind în zonă de bălţi pline de ţânţari. Probabil mamele tinere nu sunt prea-ngrijorate când le sunt copiii bolnavi, fiindcă-şi amintesc bolile lor din copilărie şi – să nu vorbesc cu păcat – s-or gândi că oricând pot avea alţi copii. Pe mine m-a-ndepărtat de mama cea de-a doua căsătorie a sa, materialismul, precum şi firea ei nestăpânită, perechile de palme pe care le primeam fără să-i pot explica de ce mă purtasem într-un anumit fel. Altminteri, mama folosea remarcabilul ei simţ al realităţii şi toată chibzuinţă, cu gândul la binele meu: pentru mine se măritase la Craiova; pentru mine, în 1951, făcuse pe dracu-n patru şi se mutase cu slujba la Bucureşti; vânduse casele, moştenire de la bărbatu-său, şi cumpărase apartamentul din Bucureşti, pe numele meu spre a mă scuti de taxe de moştenire când avea să fie. Mam'mare Frusina refuzase categoric să-şi părăsească bunătate de casă şi-şi luase o nepoată, cu bărbat, cu copil să locuiască împreună cu ea, fiindcă începuse de pe-acum problema spaţiului locativ excedentar. Mama se gândise că nu era deloc rău să aibă unde locui la Craiova, după vârsta pensionării, mai ales dacă eu aveam să mă mărit cu vreun bărbat care să nu-i placă ei, Genuţei, sau ea lui. Nici între Valeriu şi maică-sa nu se putea vorbi de-o mare apropiere. Valeriu îşi adorase tatăl, care nefiind deloc monden, îşi petrecea fiecare moment liber cu băiatul lui. Îi spunea poveşti cu tâlc, vrând să facă din Valeriu un om drept şi milos, îi ţinea lecţii de istorie, ca pe nişte basme, şi-i amintea mereu cuvintele lui Alexandru Macedon pe patul de moarte: «În lumea asta am fost totul şi totul e nimic». Vorbindu-mi despre tată-său, Valeriu spunea: «De la el am învăţat să nu mă consider buricul pământului şi de la academician la măturător să mă port egal cu oamenii». Nu cred că doamna Yvonne Veniamin era un om rău, ci o persoană pentru care ierarhia socială însemna elementul esenţial. Relaţiile dintre noi au fost totdeauna corecte şi-atât. N-am căutat să-i intru niciodată pe sub piele. Pentru ea – care, copilă, apucase bătăile cu flori la şosea din *la belle époque*[6] – mondenitatea era un mod de viaţă după pofta inimii; iar principiul ei călăuzitor: «întâi eu, pe urmă ceilalţi». Valeriu aprecia menajul soţilor Veniamin – la care asistase doar treisprezece ani – convenţional şi corect. La vârsta la care un copil începe să-şi judece părinţii, nu surprinsese între ai lui semne de iubire. Ei formau un cuplu elegant, stilat, asortat. În prezenţa amândorura, Valeriu simţea un gol peste care el, numai el, era puntea de legătură. În privinţa educaţiei lui, între soţii Veniamin nu fuseseră disensiuni. Învăţase din clasa-ntâi primară până într-a opta de liceu la o şcoală catolică „Sfântul Andrei", recunoscută de Stat. Doamna Veniamin, deşi ar fi dorit să-şi vadă fiul într-o carieră bănoasă, îl lăsase să-şi aleagă singur drumul în viaţă. Valeriu urmase-n acelaşi timp „Filosofia" şi „Conservatorul de artă dramatică". Avusese noroc să nu-l apuce anul 1951 student, an când se interzisese frecventarea a două facultăţi în acelaşi timp.

Locuiam de trei luni cu Valeriu, când m-a cerut de nevastă şi când am zis «da», fără nicio ezitare.

Cred că l-a determinat să se-nsoare nu doar faptul că era-ndrăgostit de mine, dar şi cel de-a nu fi auzit din partea mea nicio aluzie la căsătorie. Deşi mamei nicio meserie artistică nu i se părea serioasă şi sigură, se bucurase totuşi să mă vadă măritată; la Craiova i-ar fi crăpat obrazul de ruşine să ştie lumea că fie-sa se ţinea cu unul şi şedea la el. Din punct de vedere al statutului meu neoficial în legătura cu Valeriu, mam'mare Frusina se dovedise mult mai modernă în concepţii decât mama: «Genuţo, mamă, las-o să-şi încure caii cu cine-i e drag, că-n ziua de azi nu te mai cată nimeni să fii fată mare când te măriţi», spusese mam'mare după ce-l cunoscuse pe Valeriu, care-i plăcuse de-adevăratelea. «Se vede că e domn, maică».

La căsătoria civilă am hotărât să ne invităm mamele, fiindcă aşa era cuviincios, şi doi martori, fiind obligatorii, şi anume pe Ileana Iovănescu împreună cu soţul ei. După ceremonie, după ce ne-am pozat, am mers toţi şase la Capşa, am mâncat fiecare ce-a vrut şi, ca să dăm o nuanţă festivă acelui prânz, am băut o cupă de şampanie. Soacră-mea ne-a vorbit despre vremurile de glorie ale acelui restaurant, pe când n-avea rival în Bucureşti, prin stil, prin eleganţă, prin lumea care-l frecventa. «Aici veneau bărbaţii cu nevestele. Bordelul de lux al lui madam Patrulea era la mansardă. Nu pretind că dintre cei care se afişau în restaurant nu-l frecventa nimeni, dar „fetele de sus" nu coborau în loc *Demimonde*-ul de lux avea sediul „oficial" la Athénée Palace. Acolo veneau damele să-şi arate blănurile, bijuteriile şi să facă schimb de amanţi. Ce vremuri!», încheiase doamna Veniamin pe-un ton *mi badin, mi sérieux*. Încercând să-mi închipui acele vremuri, nu mă vedeam nici nevastă de nivel Capşa, nici «fată de mansardă» patronată de madam Patrulea, nici amantă de Athénée Palace, nici angajată a Siguranţei.

Religios nu ne-am cununat. Sigur că mama ar fi vrut să mă vadă mireasă, cu lămâiţă şi cred că şi doamna Veniamin şi-ar fi dorit fiul mire, din spirit monden. Valeriu nu ţinea la această ceremonie, iar eu socoteam – şi socotesc şi astăzi – că lămâiţa se cuvine doar fetelor-fete. În lumea mic-burgheză în care crescusem, aşa se gândea şi văd că eu nici la bătrâneţe nu m-am emancipat faţă de-o mentalitate pe care-o socotesc decentă, legată de ideea de curăţie – dacă eşti credincios – şi nu de cea de spectacol. La Instituţia unde lucram eu, cununie religioasă mi-ar fi trebuit! Că doar credinţa-n Dumnezeu era «opiul popoarelor»!

Mi-am păstrat numele de familie de la tatăl meu pentru ca Valeriu să-şi poată păstra garsoniera. Legea le cerea soţilor să aibă acelaşi domiciliu. Recurgeam şi noi la această măruntă şmecherie, potrivit vorbei că stăpânul învaţă sluga hoaţă. Eu rămâneam cu fostul domiciliu în buletin pe care, păstrându-mi numele, n-aveam de ce să-l schimb. Nu puteam evita însă prezentarea la serviciul de cadre unde eram obligată să-mi anunţ noul statut civil. Dacă Valeriu era considerat «necorespunzător» ca soţ al unei angajate a Instituţiei, n-aveau decât să mă dea afară, ceea ce-ar fi-nsemnat o tinichea atârnată de coadă până la sfârşitul vieţii, fiindcă nu-mi închipuiam că aveam să apuc măcar oarecare schimbări în cadrul regimului, cu-atât mai puţin căderea lui. Şeful de cadre s-a uitat la copia legalizată a certificatului meu de căsătorie şi a remarcat că nu-mi schimbasem numele de familie. Venisem cu-o explicaţie sentimentală: «Tatăl meu a murit când eu aveam doi ani. El tare şi-a dorit un băiat. Sunt ultima din familia lui. De-asta am vrut să-i păstrez numele». «Sunt şi femei care când divorţează de-un bărbat cunoscut, cu acordul lui, îi păstrează numele», mi-a spus şeful de cadre cu un aer sibilinic, încât să nu-mi dau seama de mă crezuse, de nu mă crezuse. A doua zi am găsit pe birou cinci garoafe roşii, de-o mărime cum nu mai văzusem, şi-un plic sigilat în care, pe-un carton culoarea untului, scria: «Îţi urez o căsătorie plină de bucurii A. E.». I-am telefonat colonelului Endre şi i-am mulţumit. «Din toată inima aş vrea să fii fericită». Am simţit emoţie în glasul lui cum sigur simţise şi el într-al meu.

Peste o săptămână m-am trezit cu generalul de telecomunicaţii în birou. Ţinea sub braţ un pachet lunguieţ, învelit într-o hârtie cum nu mai văzusem, care mă uimea ca şi mărimea garoafelor trimise de colonelul Endre. Generalul a pus pachetul în faţa mea, cu gesturi delicate. Parcă ar fi umblat cu un exploziv. M-am uitat întrebător la el. «E darul meu de nuntă». Cu mare grijă, ca să n-o rup, am desfăcut hârtia fină, presărată cu steluţe colorate, care-nvelea ceva dreptunghiular: o cutie de-un verde smarald, de lac şi nu de carton cum crezusem eu. Am încercat să deschid cutia, dar n-am reuşit. Generalul a apăsat

simultan cu două degete, în două puncte, şi capacul dreptunghiului s-a ridicat încet. Din interiorul căptuşit cu satin violet, Generalul a scos un obiect ciudat: un paralelipiped dintr-un material transparent, turnat peste un trandafir roşu ca sângele. Dacă mişcai paralelipipedul, apăreau alţi trandafiri de alte culori. «Domnule general – uitasem de „tovarăşe” – nici n-am ştiut că există aşa ceva!», şi roteam uimită paralelipipedul. «Este indonezian. Nici acolo nu se află pe toate drumurile. Nu-ţi spun asta ca să-ţi fac impresie». «Şi dacă ar fi pe toate drumurile, e-atât de frumos». «Vreau să-ţi poarte noroc». «N-am cuvinte să vă mulţumesc». «E suficient că exişti», mi-a şoptit el. Îmi venea să plâng. S-a ridicat să plece, iar eu m-am ridicat să-l conduc. S-a aşezat cu spatele în uşă. M-a luat strâns în braţe şi mi-a şoptit la ureche: «Hai să uităm o clipă cine suntem şi unde suntem, o singură clipă, fără gânduri, fără remuşcări. Un bărbat şi o femeie şi-atât». Şi-mi mângâia părul şi-mi săruta gâtul, obrajii, ochii. M-a sărutat apăsat pe gură, s-a desprins de mine şi a ieşit imediat din încăpere. Nu ştiu cât am rămas încremenită, în picioare, în faţa uşii. Dacă n-aş fi găsit pe birou paralelipipedul acela, ca un fel de caleidoscop, cutia de lac şi hârtia de ambalaj înstelat aş fi crezut că am visat. Ciudat era, şi mi se pare şi azi, că nu m-am simţit niciodată vinovată faţă de Valeriu pentru momentul trăit cu generalul. Câtă fericire îţi poate da o clipă de adevăr, în care nu mai există principii, reţineri, ci atracţia irepresibilă între doi oameni, care-i topeşte unul în celălalt. Am iubit câţiva bărbaţi în viaţă, dar niciodată nu m-am simţit mai dorită şi n-am dorit un bărbat cum m-a dorit generalul şi cum l-am dorit eu într-un birou al Securităţii! Dacă acolo ar fi fost o canapea şi s-ar fi putut închide uşa? Unde începe şi unde se termină păcatul? Nu ştiu ce a-nsemnat acel moment pentru general. Pentru mine a fost banul alb al multor zile negre de care-am avut parte. Generalul n-a mai venit în biroul meu. Îmi trimitea materiale printr-un locotenent, totdeauna sigilate, într-un plic mare. Deasupra documentelor din plic, totdeauna un carton bleu pal cu un trandafir în relief în stânga. Pe carton un singur cuvânt: «Omagii».

Oare cum s-o despărţi sufletul de trup?

În lumea lui Valeriu, pe care o evitam, ca şi ea pe mine, eram o aia, pe care el o luase din interes, ca să se mai dreagă la origine, că altminteri cine, de nivelul lui, îşi lua nevastă de la Securitate – raţionament acceptat de mine întrutotul. El era călit suficient pentru a-nfrunta opinia publică, de pe vremea legăturii cu doamna blondă, care suscitase comentarii prea puţin binevoitoare, neavând doamna reputaţie de sfântă, în schimb zece ani mai mulţi decât Valeriu. Venirea unui regisor francez de film în România i se păruse lui Valeriu un bun prilej de-a mă scoate-n lume. Francezul se-arătase foarte interesat de istoria României, pe care voia s-o audă şi-n altă versiune decât cea prezentată în cartea lui Paul Morand, *Bucarest*. «Şi prezentul?», m-a-ntrebat el. «Îl aflaţi citind presa de orientări diverse», i-am răspuns eu prudentă. «Dumneata eşti de stânga sau de dreapta, aşa între noi», a zis el. «De stânga, şi nu numai între noi. Eu provin din mica burghezie, fără avere: tată – medic veterinar, mamă – contabilă». «Unde-ai învăţat atât de bine franţuzeşte?». «La liceu şi la Universitatea din Bucureşti». «Şi acum ce faci?». «Lucrez la Ministerul de Interne, adică la Securitate, ca traducătoare». «Numai?». «Dacă n-aş fi „numai”, vă puteam spune că sunt fiziciană atomistă». «Înseamnă că la „la Securitate” lucrează şi lume bine». «Ca şi la dumneavoastră la „le Deuxième Bureau”». Am început amândoi să râdem. O actriţă de prim rang, ne-a-ntrebat, într-o franceză impecabilă, de ce râdeam cu-atâta poftă. «Domnul îmi spunea o glumă cu Marius şi Olive», i-am răspuns eu doamnei tot franţuzeşte. După ce actriţa s-a depărtat, francezul mi-a sărutat mâna şi mi-a spus: «Eşti tare deşteaptă. Ai grijă să n-ajungi în spionaj». «Vă promit că nu».

Din acea zi am încetat să mai fiu «o aia», continuând însă a fi fost luată de Valeriu din interes. Ba mai mult: se dezgropa şi «legătura» mea dubioasă cu Stere Caragiani. Dubioasă, pe bună-dreptate. Numai că-n gura lumii şi de Stere mă lipise tot Securitatea spre a-i supraveghea moravurile, pentru ca apoi, avându-l la mână, să-l «predau» Instituţiei care, sigur, îl propulsase ca agent în străinătate. Era de presupus că şi pe Valeriu îl aveam la mână şi căsătoria lui cu mine era tot o comandă de la «Secu».

Nu ştiu în ce măsură nu credea acelaşi lucru şi doamna Veniamin. Prietenii ei erau «foşti», dar şi unii «foşti şi actuali», din categoria hopa-Mitică. Eu nu trăiam cu capul în nori. Nu-mi erau necunoscute ororile comunismului, chinurile din închisori. Ştiam că un coleg din anul nostru, condamnat politic, dus la muncă la Reşiţa, se aruncase în furnalul aprins. De câte ori mi-l aminteam pe-acel băiat cu ochi albaştri ca panselele, mi se făcea pielea de găină. Nu uitasem necinstea mea de femeie care se culcase cu un bărbat numai din prostie: din grija de-a nu rămâne fată bătrână la optsprezece ani! Şi să-l fac pe om să creadă că-l iubesc! Îmi venea să-mi dau palme. De ce mă angajasem la Securitate? Doar pentru un salariu mai mare? Ca să-mi ştie lumea de frică? Mă angajasem de frica de-a nu fi luată dur la-ntrebări în legătură cu fuga lui Stere. Despre mine şi despre Stere ştia toată Opera şi era să nu ştie Securitatea?! Abia peste douăzeci de ani de la acea fugă, prietena, colega mea Lavinia Silvaş, prin care-l cunoscusem pe Stere, avea curajul să-mi spună cât o anchetase pe ea Securitatea cu privire la acest subiect. Tăcând douăzeci de ani faţă de mine, se conformase, biata de ea, unei recomandări a Instituţiei făcută celor anchetaţi în libertate: «Fiţi conspirativ/a, tovarăşe/tovarăşa». Liber era echivalent cu a nu fi în puşcărie. Prietenii doamnei Veniamin nu se numărau printre năpăstuiţii regimului. Rămăseseră toţi în casele lor, nu suferiseră condamnări, nu trecuseră prin puşcării, unii având situaţii remarcabile, dar anti-comunişti şi evident anti-Securitate, comentatori, în cercul lor, al ştirilor de la *Radio Londra,* de la *Vocea Americii* şi mai târziu de la *Europa liberă.* Doamna Veniamin îşi avertizase vizitatorii cu privire la posibilitatea ca pereţii ei să fi avut urechi şi telefonul ei să fi fost ascultat. Cauza majoră: eu, «nevasta lui Valeriu» şi nu «noră-mea». Se mulţumise ca o singură dată să mă citeze pe ordinea de zi, indirect, faţă de prietenii ei, adoptând stilul folcloric: «Fiu-meu a ales pân-a cules». Nu mă simţeam jignită şi nici nu-ncercasem vreodată să-i explic precum că eu eram nimeni în cadrul Instituţiei. Aşa cum mama nu era-ncântată că-mi luasem bărbat artist, de ce ar fi fost soacră-mea că-şi luase fiu-său nevastă de la Securitate, oroarea ororilor.

La cinci luni după căsătorie am rămas însărcinată. Nici înaintea căsătoriei şi nici după, între mine şi

Valeriu nu se discutase problema copiilor. «Valeriu, dacă vrei, putem avea un copil», am atacat eu prudent subiectul. M-a privit atât de uluit de parcă i-aş fi anunţat că puteam avea un elefant. «Vrei s-avem acest copil?», m-a-ntrebat el pe-un ton grav. «Eu vreau». «Eu vreau ce vrei şi tu şi ceea ce e firesc. Numai că vremurile nu sunt fireşti. Copilul nostru nu crezi că ne-ar putea reproşa că l-am adus pe lume?». «Valeriu, de-atâtea ori mi-am dorit moartea şi-am blestemat ziua când m-am născut, încât eu nu cred că există vreun om care măcar o dată-n viaţă să nu-şi întrebe măcar în gând părinţii de ce l-au făcut. Timpuri ideale şi nici măcar bune pentru toată lumea n-au fost şi n-au să fie niciodată». «E drept că Dumnezeu cu sfântul Petru de mână, după ştiinţa mea, n-au umblat nicăieri pe pământ şi nici măcar câini cu covrigi în coadă. Acum însă trăim la gradul maxim de toxicitate a vieţii». «Şi totuşi nu ne sinucidem şi, cu toată atmosfera sufocantă, mai avem câte o bucurie. În afara omului, natura e cinstită: orice formă de viaţă piere când mediul nu-i oferă necesarul funcţionării normale». «Numai noi mai scoatem capul din rahat, mai luăm o gură de aer, şi-o ducem mai departe». După o tăcere, în urma discuţiei terminate-n coadă de peşte, Valeriu a zis cu un aer visător: «Dacă e băiat, îi punem numele tatei: Şerban». Am avut o tresărire: pe generalul de telecomunicaţii îl chema tot Şerban. Valeriu mă-ntreba tot timpul sarcinii, «Ce-ar dori mama şi copilul?», fiindcă ştia că-n situaţia asta femeile au tot felul de pofte. Mam'mare-mi povestea cum mânca ea tencuială de pe pereţi, cât fusese «în poziţie» cu mama. Eu n-aveam niciun fel de pofte, nici greţuri insuportabile, nici stări de anxietate, dar nici de exaltare. Nu mă apucase nicio bucurie frenetică fiindcă aveam s-aduc un om pe lume, de fapt într-un vast lagăr de concentrare cu-mprejmuiri fizice şi psihice. Mi se părea că-mi împlineam o-ndatorire stabilită de natură şi de la care n-aveam dreptul să mă sustrag. Discuţia între mine şi Valeriu privitoare la- «nmulţirea populaţiei» nu fusese de natură să-mi creeze stări de euforie cum dealtminteri nu creează niciodată luciditatea. Un actor de la *Naţionalul* din Bucureşti declara, de curând, că el şi nevasta lui au hotărât să nu aibă copii, dat fiind că populaţia globului nu dă semne că ar fi în pericol să piară! Mi-a plăcut ironia fină a acestui actor, ironie care de fapt traduce discuţia de acum şaizeci de ani dintre mine şi Valeriu. Deştept băiat acest Cl. Bl., care bate cu delicateţe şaua că tot o pricepe ceva iapa! Am fost o gravidă, zic eu, decentă: am şi avut norocul ca ultimele luni de sarcină să fie vara, încât să-mi facă mama nişte rochii de stambă largi, care să mascheze cât de cât aluatul dospit al burţii. M-am bucurat că Valeriu, chiar în acea perioadă filma la Sighişoara, fiindcă nu socoteam că i-aş fi oferit cel mai seducător spectacol. Azi, unele femei însărcinate se cred probabil culmea seducţiei de umblă cu buricul gol şi cu haine strâmte, care să atragă atenţia cât mai mult asupra marsupiului lor gata să plesnească. «Uite, lume, la mine ce n-ai mai văzut!». Şi-acest fenomen mi se pare că face parte din gelatinizarea minţii umane. Ba mai vin şi masculii responsabili şi filmează naşterea! Asta mi se pare chiar o invitaţie indirectă la pederastie, că dacă şi o naştere e un spectacol de filmat şi de neîntors maţele pe dos, atunci Muma-Pădurii merită declarată *Miss Monde*. De la slujbă am plecat direct la Maternitate, fiindcă am preferat să cumulez concediul pre-natal cu post-natalul ca să pot sta cât mai mult acasă cu copilul, copil foarte inspirat: s-a născut de 23 august, minunata zi a capitulării fără condiţii a României în faţa ruşilor, motiv temeinic de-a deveni zi naţională a învinşilor. Valeriu nu era-n Bucureşti când i s-a născut primul şi singurul său copil. Mama, cum am chemat-o la telefon, s-a-nvoit de la slujbă, s-a dus la „Romarta copiilor" şi a cumpărat tot ce trebuia pentru un nou-născut. Conform unei superstiţii, nu e bine să te pregăteşti cu nimic înainte de naşterea unui copil. Întâi să-l vezi viu şi sănătos. Când şi-a văzut mama nepotul i-a pus un icusar pe frunte şi i-a spus: «Să trăieşti, mamă, să ai noroc şi bucurii în viaţă, că ziua când ai făcut ochi în lume ştiu că ţi-ai ales-o…!». Am considerat cuviincios s-o anunţ şi pe soacră-mea: «Doamnă Veniamin, sunt Sabina, am vrut să vă anunţ că aveţi un nepot, Şerban, de trei kilograme nouă sute de grame şi lung de şaizeci şi doi de centimetri». «Să-ţi trăiască. Văd că şi-a ales zi de naştere potrivită cu locul de muncă al mamei. Sănătos să fie şi să aibă noroc!», s-a gândit doamna Veniamin să dreagă busuiocul a două răutăţi: «să-ţi trăiască», de parcă făcusem singură copilul, nemaivorbind de «locul de muncă al mamei». Duşul rece al convorbirii cu soacră-mea cădea peste o stare de năuceală. Nu-mi venea să cred că fiinţa aceea, încă roşie de efortul

de-a ieşi în lume, crescuse în mine şi că din mine curgea lapte, supt cu lăcomie de-o gură ca o mică pompă aspiratoare. Singurul sentiment lămurit îmi era cel de dependenţă faţă de făptura pe care destinul mi-o trimisese şi căreia-i fusesem trimisă. Şi uşurarea de a-mi vedea pierdută şi bruma de libertate pe care îmi plăcea să cred c-o aveam – a sufletului – pierderea ei într-un scop precis: formarea unui om. Oare aveam să reuşesc? Îmi asumam total copilul ca şi când i-aş fi fost autoare unică. De-aici a pornit greşeala mea faţă de-amândoi băieţii mei şi faţă de taţii lor. Nu ştiam cât de bine le cade bărbaţilor să lase orice responsabilităţi în cârca nevestei, mai ales când asta şi le-asumă de bună-voie. Crescută fără tată, o mamă energică şi săracă mă-nvăţase de copil că nimeni n-avea să bată la vreo uşă pentru mine. Când mi s-a propus postul de la Securitate, primul meu gând a fost: «uite că ţi se deschide o uşă fără să fi bătut la ea».

Valeriu a venit a doua zi la Maternitate, s-a lăsat într-un genunchi, mi-a sărutat mâna, m-a sărutat uşor pe buze şi după ce a contemplat îndelung puiul nostru, pe care cu niciun chip nu l-am putut trezi din somn, mi-a prins pe gulerul halatului o broşă de aur: un lujer de plantă cu două frunze ascuţite, la capăt cu-o măciulie de ciulin, din pietricele cât gămălia de ac, schimbându-şi culoarea de la violet până la verde, potrivit luminii. «Ce piatră e asta, Valeriu?». «Alexandrit». «N-am văzut niciodată asemenea piatră şi nicio bijuterie mai frumoasă; îţi mulţumim, tată». La ultimul cuvânt, Valeriu a tresărit de emoţie. Soacră-mea i-a dăruit nepotului un trusou de nou-născut şi o plăpumioară bleu, matlasată, iar când a venit la maternitate să-l vadă, i-a pus pe frunte o monedă mare de argint, emisă în 1878, cu efigia lui Carol I.

Acasă la mama, unde figuram în cartea de imobil, mă aştepta o surpriză: un cărucior landou, pe roţi înalte, însoţit de-un plic *bleu* pe care scria cu un scris care m-a făcut să-mi sară inima din piept; scria «Destinatar: Şerban Veniamin». În plic, un carton bleu cu trandafir în relief. Pe *verso,* următoarele cuvinte: «Viaţă lungă şi multe bucurii tânărului Şerban, iar mamei sale omagiile colegilor de serviciu». Colegii de serviciu erau «adaosul» destinat altor ochi decât ai mei. De-un an nu-l văzusem şi nu-l auzisem pe general. «Telecomunicaţiile» dintre noi le-asigura un locotenent: plicurile sigilate, unele cu materiale, altele doar cu omagii. Acum, cu inima-n gât, abia respirând de emoţie, trebuia să-i dau un telefon generalului ca să-i mulţumesc. Numărul lui sigur era sub ascultare. Cred că am pritocit în minte o mie de formule până m-am hotărât la o frază: «Bună ziua, tovarăşe general, sunt Sabina Gherasim. Vreau să vă mulţumesc pentru darul pe care i l-aţi făcut băiatului meu». «El ce-a zis? Îi place? Are vreo nemulţumire? Nu poţi să ştii ce bine-mi pare că-l cheamă Şerban. Vă doresc să fiţi fericiţi». «Vă mulţumim, tovarăşe general». «Sărut mâna». Glasul lui sunase ca o mângâiere, spre deosebire de-al meu, ieşit parcă dintr-un robot. Ştiam ce-nseamnă să iubeşti. Îl iubisem nebuneşte pe Stere. Priveam cu adoraţie volutele lui în aer şi mi-aş fi dat viaţa pentru o noapte în care să mă iubească. Iubeam în el nu doar balerinul spectaculos, iubeam şi omul cultivat, inteligent şi cu mari disponibilităţi afective. În momentul când mi-am dat seama de înclinaţiile lui erotice, aş fi vrut să mor. Renunţând să mai sper să-i fiu iubită, am continuat să-i rămân alături, din ataşament uman, fiindcă-mi păsa de soarta lui. De Valeriu m-am îndrăgostit văzându-i filmele, ascultându-i discuţiile cu Stere despre artă, despre spiritualitate. M-am îndrăgostit, păstrând o distanţă prudentă faţă de el, de teama vreunei surprize, după cea atât de amară din partea lui Stere. Mi-era teamă să nu fiu pentru el doar o aventură. Mă socoteam în mare dezavantaj faţă de doamna blondă, alături de care trăise marital ani de zile. Mueam de curiozitate să ştiu de ce se despărţiseră, şi-n acelaşi timp nu l-aş fi-ntrebat aşa ceva nici picată cu ceară. N-am aflat niciodată de ce. N-am atacat acest subiect cu nimeni. Fiecare am considerat tabu trecutul celuilalt. Ştiam şi ce-nseamnă să fii iubit fără să iubeşti şi, mai rău, să n-ai pic de curiozitate omenească în privinţa celui care te iubeşte. Era cazul meu cu farmacistul. Generalul fusese-ndrăgostit de mine şi-i trecuse ori chiar mă iubea? Comportamentul lui, de-un an întreg, faţă de mine, pleda pentru încercarea cuiva de-a nu ajunge la o situaţie gravă cu altcineva care-nsemna mai mult decât un acces hormonal, de moment.

Debordând de masculinitate, fără să fie frumos, cu-o minte brici şi solid mobilată, cu-o ironie distilată subtil în tot ce spunea, generalul – pentru a fi fost sinceră cu mine însămi – nu-mi era indiferent. Nu

făcusem faţă de el nimic pe care să mi-l reproşez, nimic ambiguu în comportament, în vorbă, în privire. Dar aşa cum în aceeaşi încăpere cu Valeriu simţeam un suflu mângâietor ce pornea de la el spre mine, în prezenţa generalului simţeam un flux puternic de energie ce-mi încălzea şi-mi furnica mâinile. Pe Valeriu îl iubeam: îl admiram, îl respectam, mă atrăgea fizic. Mă scosese din marasmul legăturii mele nefireşti cu Stere. Mă luase de nevastă, îndepărtându-şi multe relaţii care-l evitau din cauza mea – «securista». În dragostea mea pentru Valeriu era şi multă recunoştinţă. Ce-nsemna generalul pentru mine? Un punct de sprijin în precaritatea vieţii, în câinoşenia regimului şi, în acelaşi timp, un punct nevralgic, de nelinişte. Toate gândurile astea îmi treceau prin minte în timp ce-mi priveam copilul dormind în căruciorul landou, copilul – datoria mea împlinită faţă de viaţă, copilul – raţiunea mea majoră din câtă viaţă-mi era hărăzită. Abia atunci începeam să-mi iubesc copilul.

Colonelul Endre mi-a trimis un buchet de garoafe la fel de mari ca şi cele de la căsătoria mea, un urs de pluş cu-o mutră şugubeaţă şi un carton culoarea untului, cu următorul text: «Tânărului Şerban Veniamin tot binele din lumea în care a venit şi părinţilor lui de asemenea, A. E.».

Ileana Iovănescu dăduse şfară-n ţară pentru o tetă, fiindcă după cele cinci luni cât făceau concediile mele maternale adunate, cineva trebuia să stea permanent cu Şerban. Deşi, pentru creşterea copiilor, mamele puteau obţine, la cerere, întreruperea serviciului timp de doi ani, noi nu eram în situaţia financiară care să ne permită asemenea lux, în afara faptului că instituţia era obligată să-ţi păstreze postul. Valeriu, visător şi imaginativ în artă, însă cu picioarele pe pământ în privinţa vieţii de zi cu zi, nici nu se gândise că aş fi putut sta doi ani acasă, câştigurile lui de regisor neangajat nicăieri, fiind aleatorii. Cu o mamă energică şi calculată, învăţase de adolescent să ţină de bani şi să nu-i dea pe cai verzi pe pereţi. Generos din fire, între a-şi împlini lui un gust şi a face o bucurie cuiva, alegea totdeauna a doua posibilitate. «Aş fi vrut să stai tu acasă măcar doi ani… Vă cer iertare că nu-mi pot permite să vă ofer ceva atât de firesc», spusese el cu-amărăciune. «Valeriu, nu-ţi face o vină din faptul că trăim şi noi ca majoritatea oamenilor. Ştiam de la bun-început că n-aveam să-nvârtim banii cu lopata şi că n-o s-avem ziua ce visăm noaptea. Sănătoşi să fim». Şi pentru a-mi întări cuvintele, îi luam o mână, mi-o treceam pe obraz, apoi o atingeam cu buzele, uşor de parcă mi-ar fi fost teamă să n-o spulber. Îmi răspundea sărutându-mi cu evlavie mâinile şi sărutând picioruşele lui Şerban. Îi mulţumeam în gând lui Dumnezeu pentru asemenea clipe de tandreţe şi de pace dăruite treimii noastre.

Locuiam la mama, care, pentru a nu ne tulbura intimitatea, îşi aranjase pentru ea cămăruţa de serviciu. Frau Gertud Müller, teta şvăboaică, de care ne făcuse rost Ileana Iovănescu, dormea cu Şerban în cameră, condiţie pe care ne-o pusese de la-nceput, ca şi aceea de-a nu ne-amesteca în modul ei de-a creşte copilul, propunându-ne un pediatru şvab; un copil trebuie să aibă doctorul lui, pe cel de cartier acceptându-l fiindcă aşa era legea. Frau Gertrud făcuse o şcoală de puericultura în Germania, înainte de război. Până la patruzeci de ani, cât avea când se angajase la noi, crescuse zeci de copii şi din toate casele plecase cu excelente recomandări. Spre deosebire de familia ei, care-şi făcuse stagiul de şase ani în Donbas, pentru simplul fapt de-a fi fost de origine germană, ea scăpase fiind angajată la Bucureşti, la fiica unui general care se dovedise pro-sovietic şi se bucurase de toate onorurile, după 23 August. Soţul ei însă, fusese ridicat de la uzina electrică unde lucra şi murise în deportare. Frau Gertrud avea o garsonieră, proprietate, la Piaţa Romană. Acolo-şi petrecea duminica şi joia după-amiază, timpul ei liber, hotărât din momentul când stabilisem, nemţeşte, condiţiile angajării.

Valeriu îşi petrecea timpul liber şi nopţile în apartamentul mamei, iar orele de lucru, când îşi pregătea un film, în garsoniera lui. Când eu mi-am reluat serviciul, ne vedeam numai seara, ca mai toţi oamenii muncii. Mama, care se ocupa de bucătărie, se-arăta cât mai puţin în prezenţa lui Valeriu. Ea şi Frau Gertrud se-nţelegeau nesperat de bine. Vorbeau nemţeşte între ele, mama bucuroasă de-a-şi împrospăta cunoştinţele de germană din liceu, Frau Gertrud bucuroasă de-a-şi folosi limba maternă, pe care-o-mbunătăţise în Germania, făcând acolo toate eforturile de-a scăpa de accentul şvăbesc şi de elemente de vocabular învechite, producătoare de ilaritate printre nemţoaicele vorbitoare de germană literară. I-am

spus unde lucram şi i-am atras atenţia că puteau fi microfoane prin casă, ceea ce n-o tulburase deloc. Nici mama nu se mirase când îi ţinusem acelaşi discurs, fiind funcţionară în Republica Populară Română, şi netrăind cu capu-n traistă.

După câte un film văzut cu Valeriu, mergeam să bem un pahar de ceva la „Blocul turn" din capătul străzii Câmpineanu. De la o vreme, apăruse la „Bloc" un chelner înalt, cam la cinzeci de ani, cu-o siluetă impecabilă şi cu-o figură de mare fineţe. Cum ne vedea, se-apropia de noi şi ne sfătuia ce să bem. Ne refuzase de prima oară bacşişul, încât ne-am simţit chiar jenaţi că i-l oferiserăm. La un moment dat, «diplomatul», cum îl numeam noi pe chelner, a dispărut din acel bar. N-am întrebat pe nimeni ce se-ntâmplase cu el, fiindcă nu erau vremuri de pus întrebări: nu ştiai unde dai şi unde crapă. La vreun an de la dispariţia «diplomatului», mă duc la Ateneu la un concert, împreună cu-o fostă colegă de Facultate. Pe cine văd îmbrăcat într-un costum impecabil, *bleu-marine* cu discrete dungi albe, cu papion, încălţat cu pantofi care nu păreau de factură autohtonă? Pe «diplomatul» nostru, care citea un program al Ateneului! M-am ascuns repejor după o coloană, dar nu m-a răbdat inima să nu văd ce mutră face când aveam să-l salut. M-am aşezat în faţa lui şi bătându-l uşor pe braţ, pentru a-l trezi din citirea programului, în care părea cufundat, m-am adresat cu tonul cel mai firesc: «Bună seara, domnule, îmi pare bine să vă revăd». «Sărut mâna, doamnă, şi mie îmi pare la fel de bine să vă revăd. Ce părere aveţi de pianist? Eu îl consider un excepţional interpret de Mozart». «Şi eu. Să ştiţi că „Blocul turn" nu mai are farmec fără dumneavoastră. Ne lipsiţi». «Şi dumneavoastră mie». Pauza luase sfârşit. I-am întins «diplomatului» mâna, iar el mi-a sărutat-o, înclinându-se. «Este el chelner cum sunt eu nevasta Papei», mi-am spus eu. Se ştia în acea vreme că un chelner de la Capşa – Apostol cred că se numea – avea o colecţie extraordinară de discuri înainte chiar de război, şi făcea audiţii la el acasă, cu mari personalităţi intelectuale. Nasul meu îmi spunea că «diplomatul» nu era din aceeaşi parohie cu domnul Apostol. În vara următoare acestei întâlniri, într-o seară foarte călduroasă, trecând cu Valeriu prin dreptul „Cercului Militar", botezat de regimul comunist „Casa Armatei", am propus să intrăm în restaurantul Casei – eu având legitimaţie care-mi permitea accesul acolo – şi să bem o bere. Într-un separeu, la o masă aranjată de gală, cu vreo douăzeci de participanţi, la costum şi la cravată, din colţul nostru vedem intrând în separeu un bărbat înalt, suplu şi toţi mesenii ridicându-se-n picioare şi luând poziţie de drepţi. Nou-sositul s-a aşezat în capul mesei, invitând, cu un gest degajat, lumea să se-aşeze. Mie şi lui Valeriu ne-a rămas berea-n gât. Personajul, pe care acum îl vedeam din faţă, era «diplomatul» nostru. «Pe cine-o fi urmărit un asemenea personaj la „Blocul turn"?», mi-a şoptit Valeriu. «Pe noi doi», am spus eu şi mi-am pus mâna peste gură ca să-mi stăpânesc râsul. Valeriu însă a avut un aer grav şi-ngrijorat. Într-un târziu m-a-ntrebat: «Ai fi bănuit aşa ceva?». «Din primul moment, iar „întâlnirea" de la Ateneu a fost o confirmare. Valeriu, acum am învăţat să-i împart pe căprarii. El ştia cine suntem noi şi bănuia că măcar eu bănuiam cine este el. De-altfel îşi scuipa diagnosticul, cum spune un mare profesor de la „Medicină"». Sigur că asemenea întâmplare nu era de natură să-ţi sporească voia-bună ci să-ţi întărească şi mai mult suspiciunea chiar faţă de bătaia vântului.

Doamne, cum s-o despărţi sufletul de trup?

În septembrie, pe-o zi frumoasă, m-am dus la serviciu ca să-l arăt pe Şerban colonelului Endre, şeful meu, şi generalului Şerban Vasilianu Endre l-a declarat frumos şi i-a pus în cărucior un plic. «Să nu te superi, tovarăşă Gherasim, dar vreau să-i fac un dar băiatului dumitale. Îl aveam pregătit de când s-a născut». M-a condus pe culoarul lung cât o zi de post, care ducea la biroul generalului. Bănuind că pe culoare erau mai puţine scule de ascultare, am gândit că era momentul să-mi limpezesc ceea ce mă preocupa de când îl văzusem prima dată pe colonel. «Tovarăşe colonel, dumneavoastră sunteţi sută la sută maghiar?». «De ce mă-ntrebi?». «Fiindcă n-am simţit nicio clipă, un dezacord între substantiv şi

adjectiv cum fac ungurii». Mi-a pus o mână pe braţ şi m-a oprit din mers. «Sunt sută la sută român, de lângă Sighetul Marmaţiei şi am făcut Dreptul şi Filosofia la Cluj. Numele ne-a fost maghiarizat de pe vremea imperiului austro-ungar». «Am văzut că sunt foarte mulţi ofiţeri ardeleni în minister». «Din armata lui Horthy, ungurii au sărit drept în Securitate, pentru a-şi şterge urma şi pentru a-şi arăta ataşamentul faţă de noul regim; ca să le ţinem piept, am intrat şi noi, ardelenii». Înaintea acestei fraze şi-a rotit privirea ca să se asigure, iar pe urmă şi-a dus arătătorul la buze, mondial semn al tăcerii. Am înclinat capul, semn al tainei pecetluite. «Pentru asta vrem să angajăm cât mai mulţi români capabili», şi mi-a pus arătătorul în piept. Ne-am despărţit la uşa generalului. «Vă mulţumesc pentru tot, domnule colonel». «Şi eu ţie, Sabina şi băiatului tău pentru vizită». Mi-a sărutat mâna şi s-a aplecat asupra lui Şerban. «Noroc, tinere», apoi l-a salutat milităreşte: în poziţie de drepţi cu mâna la un chipiu imaginar.

Revederea cu generalul îmi dădea nişte emoţii mai mari decât cel mai greu examen. «Bună ziua, domnule general, am venit să mă cunoaşteţi şi pe mine şi să vă mulţumesc pentru căruciorul meu elegant», am spus eu aproape în şoaptă, în timp ce-mi luam copilul în braţe ca argument şi ca pavăză. Generalul ne-a privit lung, fără un cuvânt, apoi s-a apropiat de noi, mi-a sărutat mâna stângă pe care se sprijinea capul copilului, i-a sărutat lui botoşeii şi cu ochii-nchişi m-a mângâiat pe faţă cu amândouă mâinile. «Când te gândeşti că am copii de-aceeaşi vârstă cu tine», şi a oftat. Mi-a luat copilul din braţe, l-a aşezat uşor în căruţ de parcă umbla cu o bombă. Apoi, ţinându-mi o mână pe umăr m-a aşezat pe scaunul din faţa biroului iar el s-a aşezat pe-al lui. «Vrei o cafea?». «Vreau». Dintr-un termos a turnat cafea fierbinte în două ceşti albastru-cobalt. Şi-a dus o ţigară la gură, dar repede a pus-o înapoi într-o tabacheră de argint cu monogramă de aur. «A fost a tatei. Am aceleaşi iniţiale cu el», mi-a explicat, bătând cu degetul peste monograma tabacherei. Nu e voie să afum băiatul». Am zâmbit. Nu-mi venea-n minte niciun cuvânt care să risipească stânjeneala dintre noi. «Pari încordată, Sabina. De ce? Dacă-mi permiţi să te-ntreb». M-am uitat în ochii lui cu privirea pe care ţi-o dă chiar o singură clipă de trăire senzuală cu un om. Privirea mea voia să spună: «Te faci că nu-nţelegi cât de greu mi-a fost după un an şi ceva *de atunci,* cât de greu să-ţi trec pragul?»; ne-am privit lung, în tăcere. El a-nchis ochii, a tras aer în piept şi mi-a spus cu un glas ca de rugăciune. «Iartă-mi întrebarea». Şi iar tăcere. Ce-or fi zis ăia care-ascultau banda? «Soţul tău este un regisor de mare talent, un om remarcabil. Eşti mulţumită de căsnicia ta?». «Slavă Domnului, da». «Micuţul Şerban e-o dovadă; nimeni nu te obliga să-l faci». Avea dreptate, fiindcă interdicţia avorturilor a apărut la ani buni după naşterea lui Şerban. Nu era locul şi nici frumos din partea mea să-i relatez discuţia dintre mine şi Valeriu, privind aducerea pe lume a unui om, în timpurile pe care le trăiam şi nu numai. «Cum o duceţi cu banii, vă descurcaţi?». «Deşi nu are un venit fix, Valeriu îşi chiverniseşte-n aşa fel banii de la fiecare film, încât nu rămânem în aer niciodată. Iar mama şi cu mine, având un venit fix, ne descurcăm, ducând o viaţă modestă». «Aş vrea să te ştiu fericită, în fine, mulţumită, ca să nu folosim vorbe mari, cu prea puţină acoperire în realitate». «La fel vă doresc şi eu dumneavoastră. Acum trebuie să plecăm, fiindcă peste o oră luăm masa», şi l-am arătat cu mâna pe Şerban. În faţa uşii, generalul mi-a sărutat mâna şi apoi a dus-o încet în dreptul inimii. «Să nu uiţi că sunt mereu lângă tine». S-a aplecat peste cărucior şi i-a sărutat lui Şerban botoşeii.

Viaţa mea cu Valeriu a curs lin ca între doi oameni care mai întâi şi mai întâi se respectă unul pe altul. Eram flatată când Valeriu îmi cerea părerea asupra scenariilor lui, pe care mi le dădea totdeauna să le citesc, şi asupra distribuţiei. Îi semnalam exact locurile din scenarii unde urma să aibă hârâieli cu cenzura. Văzând că niciodată nu mă-nşelasem, Valeriu îmi spunea mereu: «Tu ai o minte de cenzor». «Valeriu, ştiu care *le* este mecanismul de gândire: viciat de frica de-a nu fi pe linie şi de-a nu-şi pierde postul. Dintr-un asemenea post pleci cu-o tinichea de coadă că nici la Loto nu te mai angajează». «Am remarcat că tipii ăştia nu sunt proşti. Dacă te pui în locul lor, descoperi că la fel ai proceda şi tu. „Frica păzeşte bostănăria”. Eu mă străduiesc să nu devin victimă a autocenzurii ca atâţia artişti din zilele noastre». «Autocenzura cred că e mai rea decât cenzura: „De ce să mai scriu sau să mai pictez eu asta

când tot mi-o interzice". Compozitorii sunt cei mai avantajaţi creatori în ziua de azi, oricum în comparaţie cu alţi artişti». «Cel mai hazliu mi se pare» – spunea Valeriu – «cum îşi închipuie Puterea că demască politica burghezo-moşierimii prin piesele lui Caragiale, în favoarea politicii de azi». «În felul ăsta vor s-arate că actuala clasă politică nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i pute. Oricum, bine că nu l-au pus şi pe Caragiale la index. Când am intrat eu în Facultate, Eminescu figura în manuale doar cu *Împărat şi proletar*». «Câte scenarii de actualitate nu-mi trec prin minte! La mine, autocenzura constă în eliminarea lor în favoarea ecranizării unor clasici. Simt că fac un lucru bun, menţinându-i sau aducându-i la cunoştinţa tineretului, în memoria publicului, dar asta nu mă face să mă simt mai puţin amputat». «Valeriu, fii mulţumit că faci artă nu surogat şi că ai distribuţii pe placul tău, şi că măcar aici nu te bruiază cenzura. Alţii, talentaţi, şi-au netezit drumul, distribuind-o pe planturoasa fiică a Puterii, deşi n-o dă talentul afar' din casă». «Mă gândesc la bieţii actori, ce insanităţi trebuie să debiteze…». «Norocul lor că-şi scot pârleala când interpretează clasici. Cenzura cât este ea de cenzură, totuşi n-a-ndrăznit să scoată monologul lui Hamlet din piesă, valabil pentru trecut, prezent şi viitor». «Sabina, crezi că noi vom apuca acel viitor şi cum ţi-l imaginezi?». «S-ar putea să-l apucăm şi s-ar putea să nu ne-aducă nicio bucurie». Valeriu m-a privit contrariat. «De ce eşti atât de pesimistă?». «Fiindcă răul este permanent în lume. Iar libertatea… frunza e liberă numai când cade din copac, omul numai când pune mâinile pe piept». «Şi nu crezi că *înainte* a fost mai bine şi *după* are să fie de asemenea?». «Depinde pentru cine. Un bine absolut nu cred că a existat sau că are să existe vreodată. Dar sănătate să fie». «Te-ai îmbolnăvit de pesimismul ăsta din cauza locului unde lucrezi?». «S-ar putea». Discuţiile astea le purtam la câte o plimbare. Niciodată în spaţii închise. Păstram cu sfinţenie, faţă de oricine, legea tăcerii impusă de Instituţia care mă tutela. Mi se dădeau acolo la tradus texte ce-mi tăiau iluziile şi despre «lumea liberă». În acea lume, sistemul dovedea inteligenţa de-a-i lăsa artistului libertatea să-l critice, de-a permite o mişcare de stânga, dreapta fiind mult mai puternică, stăpână pe marele capital şi fluturând pericolul Moscovei, care nu era o-nchipuire. Occidentul îi cedase Moscovei tot răsăritul Europei, ca pe-o ciozvârtă pe care i-o asvârli câinelui ca să nu te muşte. Această parte a Europei era pe post de cobai pe care se experimentează germeni, seruri, vaccinuri etc., în scopul de-a proteja oamenii, adică Occidentul. Din această experienţă, nici Occidentul n-avea să mai fie ce fusese înaintea ei. Lucrând unde lucram, ajunsesem la convingerea că, dac-aş fi lucrat la orice alt serviciu omolog, n-aş fi ajuns la păreri mai optimiste. Niciun serviciu secret din lume nu lucrează ţinând într-o mână Biblia, Coranul şi altele asemenea şi în cealaltă Constituţia. Forţă represivă exista peste tot şi nu pentru a te mângâia pe cap şi pentru a fi pusă în Sfânta Sfintelor. Numai că la noi era-n puşcării un regim de exterminare, nu doar de privare de libertate. Evident pentru oricine: unele vârfuri intelectuale trebuiau lichidate. Modelul Moscovei aplicat la şapirograf. Compromisurile funcţionau în orice regim. Postul meu de la Securitate, absolut fără importanţă, mă copsese repede la minte. Având acces la publicaţii importante occidentale şi la texte diplomatice, mi se făcuse greaţă de lumea-ntreagă. Îl înţelegeam pe Valeriu şi-i înţelegeam frustrările de artist. Încercam să-l domolesc, să-l consolez şi să-i îndrept privirea către micul nostru univers: el, eu, copilul, muzica, lectura, albumele de artă. Fără s-o spună vreodată, ca să nu pară infatuat, nu se putea ca în sine să nu se compare cu artişti de talia lui din alte locuri. Nu era un persecutat al regimului, dar niciun favorizat. Filmele lui artistice nu mergeau niciodată la festivaluri, nici măcar în ţările socialiste, în ciuda preţuirii de care se bucura în breaslă şi a succesului de public. Cât făcuse documentare şi luase premii, probabil nu-l «lucrase» încă nimeni. Dar de când devenise un concurent, se schimbase macazul… Nu umbla după relaţii cu sus-puşii din Partid, nu-şi flata confraţii influenţi. Eu eram elementul care-i unea şi pe favorizaţi şi pe nefavorizaţi: eu «securista», din cauza căreia li se părea şic tuturor să fie circumspecţi faţă de Valeriu, cu toate că Securitatea îşi recrutase colaboratorii din ambele încrengături, cu mult înainte de-a mă fi angajat eu acolo. Când lucrezi într-o instituţie unde secretul este lege, îţi trebuie mare tărie de caracter pentru a nu sufla măcar o vorbă, faţă de fiinţe foarte-apropiate, din ceea ce afli acolo. Mă gândesc şi astăzi la cât or fi fost de spionaţi Valeriu şi mama pentru

ca Instituţia să fie convinsă de muţenia mea. În afară de general şi de colonelul Endre, care-şi arătaseră o slăbiciune faţă de mine, unul masculină, celălalt naţională – fiindcă asta era de fapt – când îmi spusese de ce erau atâţia ardeleni în Ministerul de Interne, cu nimeni nu schimbam o părere, nici cu locotenenţii care-mi aduceau materialele, nici cu «elevii» mei, destinaţi altor meleaguri. Mi-au trecut prin mână documente din care mari personalităţi politice şi culturale, zeificate după 1989, ar ieşi rău şifonate când li s-ar cunoaşte biografia reală. Un document care m-a tulburat mai mult decât multe altele, conţinea un îndemn al Mareşalului Antonescu, adresat politicienilor, în vederea formării unui partid puternic de stânga, pentru ca, în eventualitatea că ruşii câştigau războiul, să aibă cu cine discuta soarta României. Mareşalul se gândea, prin urmare, la nişte comunişti naţionali opuşi cominterniştilor veniţi din Rusia. Un motiv în plus pentru condamnarea lui la moarte. Mi se dădeau documente pe care trebuia să le traduc în franceză şi-n engleză, în ce scop, n-aveam să aflu niciodată. Aveam să aflu însă cum trădaseră Aliaţii Europa de răsărit, dând-o şi pe mâna lui Hitler şi pe cea a lui Stalin. Când, în afară de ceea ce priveşte viaţa ta, ştii ceva ce nu ştie toată suflarea, e greu să-şi închipuie cineva cât chin îndură cel care nu poate-mpărtăşi nimănui ceea ce află; omul din afară nu-şi imaginează existenţa schizoidă a celui obligat să afle şi să nu comunice nimănui ce-a aflat: plecând de la slujbă să-nchizi într-un *safe* o parte a vieţii tale, fără comunicare cu partea cealaltă a ei, populată de fiinţe dragi şi apropiate. Singura familie care ne frecventa şi pe care-o frecventam era familia Iovănescu. Ileana şi Paul au fost naşii lui Şerban. Cu Facultatea făcută în Franţa, într-o epocă în care o mare parte a intelectualităţii de-acolo era adeptă a liberei-cugetări – concepţie pe care ea şi-o însuşise pe deplin – mamei lui Valeriu nici prin gând nu i-ar fi trecut să-şi boteze nepotul. Lui Valeriu îi era totuna dacă-l botezam sau nu, el nefiind ateu, însă neataşat nici unei religii, considerându-le pe toate nişte mitologii, convins însă că Dumnezeu există şi că n-are nicio legătură cu ceea ce-şi închipuie oamenii, preamărindu-L, prin diverse forme, numite religii. Credinţa în Dumnezeu i se părea necesară pentru moralitatea oamenilor. Era bine ca ei să se teamă de-o judecată peste cea pământeană şi să existe o coeziune în jurul acestei credinţe. Eu am crezut totdeauna că Dumnezeu l-a trimis pe Isus pentru ca oamenii să fie mai buni. Moartea Lui pe cruce m-a-ndurerat şi m-a-nduioşat, deşi răstignirea era un procedeu curent în imperiul roman. L-am socotit pe Isus cel mai uman intermediar între noi şi Dumnezeu. De când mă ştiu m-am rugat Lui. Bunica Frusina îşi manifesta credinţa prin fapte bune, prin mers la biserică, prin candela aprinsă tot timpul sub icoana cu Maica Domnului cu Pruncul. Ileana şi Paul Iovănescu erau creştini convinşi, practicanţi. Ileana, în culise, înainte de-a intra-n scenă, îşi făcea cruce, fără să se teamă că ar vedea-o cineva, iar Paul, chirurg, spunea: «Cu fiecare zi care trece cred tot mai mult în Dumnezeu». Mama se ţinea de tradiţia în care se născuse, nefăcându-şi probleme s-o analizeze. Ea a rugat-o pe Ileana să ne convingă să botezăm copilul. Orice gest, orice mişcare a mea faţă de soacră-mea, doamna Veniamin, era supusă aprobării lui Valeriu. Nu i-am trecut doamnei Veniamin pragul decât împreună cu el. Am crezut de cuviinţă s-o invităm la botezul copilului, dar Valeriu m-a oprit. «Cred că ar veni, dar s-ar uita la noi ca la nişte debili mintal. Eu sunt botezat numai pentru că au stăruit bunicii. Aşa încât zic să nici nu-i pomenim de botez». Într-o duminică, la Iovăneşti acasă, un preot, coleg de şcoală primară cu Paul, ni l-a botezat pe Şerban. Ileana l-a ţinut în braţe, Paul a ţinut lumânarea, Valeriu, mama şi cu mine formam asistenţa. Şerban avea şase luni la botez, că abia-l ţinea Ileana în braţe, fiind un dolofan. Începuse să mănânce, dar l-am alăptat până la un an. Mi-l aducea Frau Gertrud la slujbă, la ore fixe, încât colegii spuneau, uitându-se la ceas: «Nu mă duc acum la Sabina Gherasim că e ora de supt a copilului». În vederea botezului, mama a gătit fel de fel, a făcut tort, a umplut port-bagajul maşinii lui Valeriu. N-ar fi fost nevoie, fiindcă Ileana şi bucătăreasa lor se-ntrecuseră-n tot felul de bunătăţi. «La ţară, copilul se botează la o lună, iar dacă e debil şi părinţii se tem să nu-l piardă, îl botează şi de-o zi, fiindcă e socotit mare păcat să-l laşi să moară nebotezat». «Şi la mine-n sat e la fel», a zis Paul Iovănescu, fiu de-nvăţători de ţară. «Comunism, necomunism, lumea respectă obiceiurile, că datina leagă oamenii. Unde s-a dus tradiţia nu mai e nimic». «Tocmai la temelia tradiţiei se sapă», a zis Valeriu. «Într-o gelatină creşte orice germen», a continuat el cu amărăciune.

«Valeriule, nu-ţi face inimă-rea: tendinţa e mondială. Întreabă-mă pe mine, care mai merg pe la congrese: e-o bulibăşeală şi-n mintea ălora din Occident de-a mai mare dragul. Dac-ar fi s-o rezum, aş spune că e vorba de abandonarea identităţii naţionale. Dar cum zice Sabina, care cred că ştie mai mult decât noi: „sănătate să fie”, şi mai dă-i dracu’ pe toţi. Hai să bem în sănătatea noului creştin». «Că bine ziceţi, domnule doctor», l-a aprobat mama cu-ncântare; ca omul care, înainte de orice, luptase toată viaţa să-şi câştige pâinea şi pentru care ce-mi era Tanda, ce-mi era Manda, putea să-i ia dracu’ pe toţi. De când mă căsătorisem, soacră-mea ne făcuse hatârul să ne calce de trei ori pragul, invitată la masă. O poftisem să mănânce-n fiecare duminică împreună cu noi, dar sub pretextul de-a nu ne deranja şi-al obligaţiilor cărora nu li se putea «deroba», ne refuzase. Pe mama n-o invitase niciodată pe la ea. Mama, de neaşteptat pentru firea ei suspicioasă şi arţăgoasă, nu numai că nu se-arătase jignită că era ignorată de cuscră-sa, dar cred că răsuflase uşurată că scăpa de ceva ce n-ar fi-ncântat-o defel. De câte ori făcea un fel de mâncare «de să mănânce şi rejili cu fimeia lui», cum spunea o colegă a mea de liceu, moldoveancă, ori o prăjitură «ca la Capşa», îi trimitea şi doamnei Veniamin prin Valeriu, ceea ce o-nvrednicea pe mama de-un scurt telefon de mulţumire din partea cuscră-sii.

Fără a ne fi-nţeles în prealabil, nici eu nu comentam comportarea soacră-mii faţă de mine şi nici Valeriu pe-a mamei, care-l evita pe cât era cu putinţă. Ea mânca împreună cu *Frau* Gertrud şi cu Şerban masa de dimineaţă şi pe cea de seară şi cu mine, când lipsea Valeriu din Bucureşti. Pentru prânz, mama-şi lua la serviciu mâncare caldă, într-un termos, ca şi mine de altfel. Aşa ne-nvăţase mam’mare Frusina: «Maică, luaţi-vă la prânz mâncare ca lumea, nu vă luaţi după ăia rari la creier, de mănâncă din pachet, numai mezeluri şi brânză. Maţele cer lucru gătit». Deşi învăţat pe vremea burlăciei cu sendviciurile, Valeriu acceptase termosul cu supă fierbinte pe care i-l dădeam când era-n Bucureşti şi pe care şi când era plecat avea grijă să şi-l umple la restaurant. O actriţă căreia nu-i era indiferent, văzându-l pe Valeriu trecut la obiceiul gospodăresc al mâncării calde, îi spusese de faţă cu toată trupa: «Am impresia că nevastă-ta vrea să te transforme din vultur în găină», la care Valeriu îi replicase cu ironia lui blândă: «În definitiv, să zicem că ar reuşi, aş rămâne tot în domeniul ornitologic». Doamna blondă, care mă precedase în viaţa lui Valeriu, era o mondenă. Sigură de justificatul ei succes, prin aspect, inteligenţă, cultură şi comportament, îi plăcea să fie văzută, admirată, invidiată, şi de ce nu, dorită. Pe lângă ea, voaiantă, veselă, antrenantă, eu păream picată de la mânăstire. Farmacistul, pentru care toată viaţa m-au ros remuşcările, n-avea să ştie niciodată ce rol jucase în maturizarea mea. Parcă trecuse o sută de ani între mine, prietena lui Stere, nevasta lui Valeriu Veniamin şi «vampa de la Craiova», cu laţele lăsate pe-un ochi, mlădiindu-se pe strada Unirii că doar-doar o remarca-o vreunul. Judecându-mă acum când sunt bătrână, îmi dau seama că după ce mi-a trecut nărozeala de fată fără succes la bărbaţi n-am vrut să iau ochii nimănui; m-am purtat şi m-am îmbrăcat decent, şi cu toate că orice femeie machiată cum trebuie arată mai bine decât nemachiată, afară de cremă de faţă n-am folosit nimic altceva. Am avut totdeauna o pieptănătură simplă, nu m-am coafat. Când se purtau coafurile tapate şi cocuri cât Turnul Colţei, eu tot cu părul drept am umblat.

Valeriu se pieptăna à la Eminescu în tinereţe, ceea ce se potrivea cu uşoara lui paloare, purta pantaloni de culori închise, cu tricouri *col roulé,* asortate pantalonilor şi sacourilor, în carouri mărunte; primăvara şi toamna – pardesiu, iarna – palton, din stofe destinate exportului, altele decât gabardina tovărăşească şi tergalul timpului. Mai mult decât prin îmbrăcămintea care nu-i era stas, Valeriu se remarca printr-un mers – l-aş numi diafan – ca şi când ar fi stat să-şi ia zborul şi printr-un chip care, fără să vrea să pozeze, părea adâncit în gânduri nepământene. Îmi dădeam seama că mintea lui inventa ori scormonea permanent ceva; dacă-l abordai brusc, părea trezit dintr-un vis. Prin toată alcătuirea lui distinsă, prin felul de-a fi neostentativ, de la pas până la comportament şi până la umorul grijuliu de-a nu jigni pe nimeni, Valeriu era o fiinţă remarcabilă şi rară. Nu treceai pe lângă el fără să-l observi, şi cunoscându-l, dacă nu te rodea invidia, îl preţuiai fără dar şi poate. Curiozitatea lui pentru toate domeniile de activitate, aviditatea lui de-a şti, bucuria de-a afla lucruri noi mi-au trezit ambiţia de a-mi

da doctoratul. Pe *Frau* Gertrud o aveam, mamă aveam, Valeriu nu era bărbat cu hachiţe care să-mi mănânce timpul, copilul era sănătos, aşa că m-am apucat vajnic de treabă, alegându-mi un subiect de lingvistică, pentru a scăpa de ingerinţele politicului: *Diateza în limbile romanice, raportată la limba latină,* sub îndrumarea unui romanist de reputaţie mondială, printre puţinii mari profesori rămaşi la Facultatea de Litere din Bucureşti, numită în regimul comunist de „Filologie". În doi ani mi-am terminat doctoratul cu *foarte bine* şi cu felicitările comisiei. *Magna cum laude* era căzută-n desuetudine. La mare modă era teoria lingvistică a lui Marr, de-o totală absurditate, nemaivorbind că se punea problema dacă limba «moldovenească», adică româna-română din Basarabia era limbă romanică ori limbă slavă! Bietului profesor de lingvistică generală, un adevărat savant, simţeai că-i crăpa obrazul de ruşine când debita de la catedră asemenea aberaţii. Doctorat numesc eu acum ceea ce pe-atunci se numea «aspirantură» şi care, pentru a-i răsplăti pe cei merituoşi – unii de-adevăratelea – se dădea în Uniunea Sovietică, în doi ani petrecuţi acolo. Moscova şi Leningradul luaseră locul Occidentului, unde mergea lumea noastră pentru studii înalte, cam de pe vremea bonjuriştilor, pentru diplome de prestigiu, unii obţinând doar calificativul «bun pentru Orient». «Aspirantura» mi-a adus o creştere de salariu, ceea ce nu-mi strica deloc. Interesul lui Valeriu pentru teza mea a-nsemnat şi stimulent şi satisfacţie. O citise cu mare-atenţie şi pot spune că sugestiile lui mi-au fost de folos, ca ale unuia care-nvăţase temeinic latina-n liceu. Din afară, căsătoria noastră putea să pară făcută din interes: eu – o oarecare – nevasta unui regisor de mâna-ntâi; Valeriu – bărbatul unei «securiste», bună să-i spele originea socială. Nu mă-ndoiam că lui Valeriu îi stârnisem curiozitatea prin legătura mea cu Stere. Pe vremea aceea îi surprinsesem câte o privire asupra mea, ca în faţa unui fenomen ciudat, privire care de la un moment dat a-nceput să-mi transmită căldură. M-am îndrăgostit de Valeriu cam de prin ultimele luni petrecute în România de Stere. Cum, potrivit înţelepciunii chineze, dragostea şi tusea nu se pot ascunde, nici lui Valeriu nu i-a trecut neobservată dragostea mea, dat fiind că afară de-o actriţă, femeie de mare distincţie, îndrăgostită de el fără semne exterioare, celelalte nu se sfiau să i se ofere, care mai discret, care mai pe faţă. El avea un principiu declarat: la locul de muncă, nicio legătură extraprofesională. Scenariile lui erau de-o rigoare milimetrică; nici operatorul, nici interpreţii n-ar fi putut spune: «ce o fi vrând să zică aici?». Respectul faţă de toţi cei pe care-i dirija, cu mână de fier în mănuşă de catifea, îi atrăsese-ascultare şi stimă. Punctualitatea lui era nemţească, moştenită din neam: tată-său – fiu, nepot, strănepot de general – absolvent de liceu militar şi magistrat militar; maică-sa – cu studii în Franţa unde, ca în tot Occidentul, punctualitatea era tradiţional obligatorie. Cred că pe Valeriu l-am atras prin felul meu de-a duce la-ndeplinire tot ce-mi propuneam, trezitul de dimineaţă şi săritul jos din pat, fără lenevire nici în zilele de sărbătoare, spiritul meu gospodăresc, pornit de la ideea că un om trebuie să-nveţe să se descurce în propria casă, pe cât posibil fără ajutor străin. Astfel că, elevă la Craiova, reparam prizele defecte, fierul de călcat electric – raritate pe vremea aceea – desfundam chiuvetele, înlocuiam liţa arsă de la siguranţe, ştiam să trag la maşina de cusut. Tatăl meu vitreg, Stere şi Valeriu au fost cei mai ordonaţi oameni pe care i-am cunoscut. Nu ştiu dacă toată lumea-şi dă seama cât echilibru sufletesc şi intelectual dă ordinea şi spaţiul liber dintr-o locuinţă. Apartamentul mamei de la Bucureşti eu l-am mobilat, cu lucruri de la Stere şi de la Consignaţie, puţine şi de calitate. Numai bucătăria am luat-o de la o fabrică. La prima ei vizită la noi, am văzut mirarea în ochii soacră-mii, în special în faţa celor trei tablouri de pe pereţi: doi Petraşcu şi un Tonitza. De la o provincială mic-burgheză, cu bunică băcănească, nu se-aştepta la asemenea lucruri. Valeriu, sincer, m-a felicitat pentru neaşteptatul meu interior. Stere şi Ileana Iovănescu îmi fuseseră buni profesori de rafinament.

În puţinul lui timp liber, Valeriu căuta să-l antreneze pe Şerban în cât mai multe jocuri care să-i dezvolte memoria, spiritul de observaţie şi să-i incite curiozitatea. Îi citea poveşti, îl punea pe urmă să i le spună el, îl învăţa poezii din clasici, descriind natura şi – cea mai mare bucurie pentru-amândoi – răsfoitul albumelor de artă. La patru ani, dacă se uita singur într-un album, la fiecare tablou Şerban îţi numea autorul. Aşa îl educase şi doamna Veniamin pe Valeriu, ceea ce o-ndreptăţea să-şi fi dorit o noră

crescută la fel. Atât cât a durat căsătoria mea cu Valeriu, părerea mea despre doamna Veniamin şi-a ei despre mine se-ntemeiau mai mult pe bănuieli, atât de puţin ne-am văzut şi ne-am auzit una pe alta.

Valeriu era un soţ atent. Îmi aducea totdeauna flori, cadouri, atâta cât îi îngăduia punga, însă alese cu grijă; de ziua căsătoriei noastre venea de oriunde la Bucureşti şi ne sărbătoream, într-un colţ retras de restaurant, ca doi amanţi care s-ar fi ascuns de lume.

Faptul că era însurat, că avea copil şi bineînţeles referinţele despre el – om de-o seriozitate ireproşabilă – au convins autorităţile să-i dea voie să plece la un festival de film la Veneţia. Copil, Valeriu văzuse tot Apusul Europei, împreună cu părinţii lui. Îmi vorbise de multe ori despre Veneţia şi despre Capri – nişte frumuseţi unice. Se-ntorsese de la Veneţia medaliat – motiv de mândrie pentru cinematografia română – visător şi trist. Cenuşiul vieţii noastre i se părea şi mai întunecat. S-a adâncit într-un nou scenariu şi se pregătea să dea iară piept cu „Direcţia Presei”, numele eufemistic al cenzurii. La vreo doi ani după Veneţia, m-a rugat să nu mă supăr dacă avea să stea o vreme numai în garsonieră. Eu am dat din cap a resemnare, fără să-l întreb nimic. După vreo două săptămâni, pe mama n-a mai răbdat-o inima şi m-a-ntrebat: «Sabino, mamă, Valeriu nu şi-o fi găsit pe vreuna? Că de la o vreme prea nu-i sunt boii acasă». «Nu ştiu, mamă. Om trăi şi-om vedea. Să nu luăm acont pe supărare». Totdeauna se găsesc suflete bune care să te pună la curent cu infidelităţile partenerului tău de viaţă. Într-o zi primesc acasă un telefon. Voce vulgară de femeie: «Alo, vă rog cu tovarăşa Sabina Gherasim». «La telefon». «Tovarăşa Gherasim, fiindcă vă vreau binele, vă anunţ că soţul dumneavoastră se ţine cu actriţa Alina Bratu». Şi a-nchis numaidecât. M-am aşezat pe taburetul de lângă măsuţa cu telefonul. Îmi bătea atât de rău inima şi-mi zvâcneau tâmplele, încât dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci cum mă cheamă n-aş fi fost în stare să-i răspund. Când mi-am mai revenit, am mulţumit lui Dumnezeu că mama nu era acasă. Copilul era la grădiniţă. Reconstituind episodul telefonic, am fost convinsă că persoana care-mi vorbise era sigur actriţă care-şi făcuse voce vulgară, enunţ popular – vezi «se ţine cu» – anume ca să mă deruteze. Telefonul era pe numele mamei şi figura în cartea de telefon, deci ca să fie aflat nu cerea niciun efort. Ca orice bărbat neafemeiat, neavând obişnuinţa duplicităţii, Valeriu nu ştia să-şi ascundă un amor. După şase ani de căsnicie lină, deci de stereotipie, nimic de mirare că trăia o nouă dragoste. N-aveam de gând nici măcar să-i pomenesc de telefonul «demascator», dară-mi-te să-i fac reproşuri. Grija cea mai mare mi-era telefonul pus sub ascultare, ca ale tuturor celor care lucram unde lucram. Ca şi când Instituţia trebuia să-mi asculte mie telefonul ca să afle că bărbatu-meu avea o amantă! Peste două săptămâni de la acea «informare», Valeriu pleca în Franţa cu un spectacol de teatru, pe care-l regisase. De vreme ce-i permitea să plece, era de presupus că Instituţia nu ştia de amantă. Am ajuns la concluzia că persoana binevoitoare care-mi telefonase era chiar succesoarea mea în viaţa lui Valeriu. Când lucrurile s-au lămurit, prin scrisoarea pe care mi-a scris-o Valeriu, la sfârşitul turneului în Franţa, stupoarea pe care-a produs-o în rândul actorilor rămânerea lui şi-a Alinei Bratu dovedea totala discreţie a legăturii lor. Ileana Iovănescu s-a jurat că n-auzise de-aşa ceva, deşi era la curent cu toate cancanurile. Scrisoarea o ştiu şi azi pe dinafară, de cât am citit-o. «Dragii mei Şerban şi Sabina, Vă cer iertare pentru ceea ce am hotărât, din motive strict profesionale. Rămân în Franţa unde mă angajez regisor la un teatru. Sabina, pentru a-ţi clarifica situaţia, e bine să divorţezi şi să-ţi refaci viaţa lângă un om, care sper să-ţi merite bunătatea, inteligenţa şi eficienţa. Şerbane, eu n-am să uit niciodată că am un fiu căruia toată viaţa îi sunt dator. Iubeşte-ţi şi ascultă-ţi mama, care e un om minunat, iar pe mine nu mă izgoni din sufletul tău, fiindcă îţi voi fi mereu alături.

Vă strâng la piept pe amândoi, Valeriu».

Invitaţia la divorţ nu lăsa niciun dubiu cu privire la motiv. Sufeream din amor? Din orgoliu ca orice om părăsit pentru altul? Amorul se domolise, deci nu-mi producea leziuni mortale. Orgoliul mi-l amintea pe farmacistul primei mele prime tinereţi şi socoteam că pe lumea asta totul se plăteşte. Mi se-ntorcea ceea ce păcătuisem faţă de-un om. Durerea era pentru Şerban, care, tăcut, fire ascunsă, fără efuziuni, îşi adora tatăl. Divorţată la treizeci de ani era greu de presupus că aveam să duc de-atunci încolo o viaţă de

pustnică. În cei şapte ani de căsnicie cu Valeriu nu puteam spune că nu dorisem nicio clipă şi alt bărbat. Mai întâi că aveam momente când amintirea trupului meu lipit de-al generalului mă fulgera. Valeriu era mereu supus ispitei. În jurul lui roiau femei frumoase, talentate cărora, sobrietatea lui, precizia în tot ce făcea, o anume distanţă pe care-o punea între el şi lume, fără a fi arogant, le stârnea curiozitatea. Actriţa Alina Bratu era o tânără de douăzeci şi şase de ani, frumoasă, genul tenebros, intangibil, fără zâmbet. Nu i se cunoştea nicio legătură deşi o pletoră de bărbaţi, unul şi unul, îi făcea curte. Nu mă comparam cu ea pentru a-mi afla plusuri sau minusuri. Faţă de mine avea două avantaje: patru ani mai puţin şi era *alta*. O văzusem jucând şi dramă şi comedie şi-mi plăcuse. Pe scenă cu greu o recunoşteai pe cea din afara scenei. Întâi am anunţat-o pe mama că eram candidată la divorţ. «Când ţi-am spus eu că nu-i lucru curat cu el…». «Şi eu ţi-am răspuns: „om trăi şi-om vedea”. Şi-am văzut!». «Mama mă-sii de domn! De copil îl doare-n cur. Aşa-ţi trebuie, mamă, dacă n-ai luat pe cine trebuia. Vezi ce faci cu slujba». A doua mişcare, după un telefon prealabil, a fost cea de a-i duce doamnei Veniamin cheile garsonierei lui Valeriu şi de a-i arăta scrisoarea primită de la el. Cu o mână a luat cheile, cu cealaltă scrisoarea. Şi-a pus ochelarii, a citit-o cu detaşare, ca pe-un ziar, mi-a înapoiat-o şi s-a gândit să spună totuşi ceva, destul de nedumerită de atitudinea mea calmă: «E viaţa lui, şi-o trăieşte cum crede». «Asta zic şi eu». «Ce ai de gând să faci?», m-a-ntrebat din politeţe doamna Veniamin. «Să urmez indicaţiile lui Valeriu: adică să divorţez… Şi să-mi refac viaţa!… Dacă vreţi să-l vedeţi pe Şerban, îmi telefonaţi şi vi-l aduc oricând. Vă spun noapte bună şi să fim cu toţii sănătoşi». M-am ridicat, doamna Veniamin m-a condus până la intrare şi a pus zăvorul *yalei*. Aşa se încheia un capitol din viaţa mea.

Oare cum s-o despărţi sufletul de trup?

Divorţul se pronunţa în două luni când era cerut din Ţară pentru separarea de un transfug. Transfug te numeai numai după ce renunţai la cetăţenia română şi cereai azil politic. Habar n-aveam în ce regim se-nscria Valeriu. Nici în scrisoare şi nici pe plic nu exista nicio adresă, niciun număr de telefon. Mie nu-mi dădea niciun telefon, fiindcă sigur voia să nu bănuiască Instituţia că aş fi fost de acord cu fuga lui, aşteptând să fim scoşi din Ţară eu şi copilul. A trebuit să-i solicit doamnei Veniamin să-mi lămurească situaţia lui Valeriu, ca să ştiu în ce termeni să formulez acţiunea de divorţ. Am aflat că Valeriu nu ceruse şi nici n-avea de gând să ceară azil politic. Mă sfătuia să consult un avocat pentru ca eu să ies în avantaj şi mie să-mi rămână copilul. Ca şi când s-ar fi aflat în faţa celei mai fireşti întâmplări, doamna Veniamin nici măcar nu m-a-ntrebat de ce divorţa fiul ei de mine. Deşi numai sufletul meu ştia cât eram de amărâtă, mi-am impus ca faţă de doamna Veniamin să mă port cu detaşare, ca în faţa unui fapt oarecare de viaţă. Nu bănuiam pe vremea aceea că eram precursoarea lui Gorbaciov, care-avea să desemneze toate ororile sub genericul «fapte de viaţă». N-aveam prea mult de aşteptat ca să-i urmeze şi americanii cu «efectele colaterale». Ileana şi Paul Iovănescu mi-au fost prieteni şi sfătuitori o viaţă. M-au pus în legătură cu un avocat, un apropiat al lor. Valeriu nu cerea azil politic, dar faptul complica divorţul. În cazul azilantului politic, partenerul rămas în Ţară depunea acţiune de divorţ şi în două luni primea hotărârea. Nu era nevoie nici de martori, nici de avocat. I-am propus avocatului să invocăm în acţiune acordul ambelor părţi; bunuri de-mpărţit n-aveam, iar prin scrisoarea în care-mi cerea despărţirea, Valeriu îmi acorda copilul. Avocatul m-a privit cu un zâmbet de compătimire. «Doamnă, se vede că habar n-aveţi cum se obţine un divorţ în Republica Populară Română. „Acordul ambelor părţi” nu vă divorţează nici de-aici în zece ani, mai ales când la mijloc e şi-un copil. Chiar când motivul divorţului este beţia, bătaia, adulterul, soţii primesc un termen de împăciuire de şase luni. Încât cum am suci-o, cum am învârti-o, fără doi martori care să jure că soţul dumneavoastră e beţiv, violent sau măcar că vă-nşeală nu vă divorţează nimeni». Avocatul şi-a dus deodată un deget la tâmplă, cum facem mai toţi când ne vine o idee neaşteptată. «Avem un judecător, Endre, care e frate cu un colonel de la dumneavoastră de la M. A. I.». «Colonelul e şeful meu». «Dacă şeful dumneavoastră v-ar pune o vorbă la frate-său, lucrurile s-ar putea

simplifica până la judecarea procesului, chiar cu uşile închise, ca la anumiţi tovarăşi». Cu Endre, şeful meu, am jucat cu cărţile pe faţă, ca unul care n-avea nimic de ascuns. «De ce te grăbeşti să divorţezi?», m-a-ntrebat colonelul. «Tovarăşe colonel, când un om nu te mai vrea, are vreun rost să-i pui beţe-n roate? E clar că divorţează ca să se-nsoare cu altcineva, nu? Pentru mine şi pentru copilul meu vreau o situaţie fără echivoc: eu n-am de gând „să-mi întregesc familia". Rămân unde sunt. El nu vrea copilul, după cum bine-aţi văzut din scrisoare». «Atunci, dacă e să divorţăm – divorţăm. Dă-mi scrisoarea să fac o copie, chiar mai multe, şi-ţi fixez o-ntrevedere cu frate-meu». Când m-am prezentat la judecătorul Endre, am rămas în uşă ca trăsnită; un moment am crezut că mi-am pierdut memoria şi că, în loc să mă duc la tribunal, mă aflam în faţa şefului meu, colonelul. Văzându-mi uluirea, judecătorul s-a ridicat de la birou şi a venit până la uşă. «Îmi dau seama că fratele meu nu v-a spus că suntem gemeni». Mi-a sărutat mâna şi m-a condus, ţinându-mă protector de cot, până la fotoliul din faţa biroului. Fără niciun cuvânt i-am întins scrisoarea lui Valeriu. «Dumneavoastră vreţi să divorţaţi?». «Domnule judecător, ce vreau eu nu are importanţă. Dar dragoste cu de-a sila nu se poate». «La copil v-aţi gândit? La imposibilitatea de a-i obţine o pensie alimentară de la o persoană aflată în străinătate cu un statut incert?». «Domnule judecător, şi măritată şi divorţată, eu aflându-mă în România şi tatăl copilului în Franţa, cu statut incert, cum aţi spus dumneavoastră, e de-nţeles că pensia copilului depinde numai de bunăvoinţa şi de cinstea lui taică-său, în care eu n-am încetat să am încredere». Judecătorul s-a uitat la mine şi a dat din cap a dubiu. «În cazul în speţă, pentru pensia alimentară va trebui să deschideţi altă acţiune, de urmărire a viitorului fost soţ». În regimul «egalitar» în care vieţuiam, m-am bucurat de onorurile care se dădeau rău-famatei Instituţii unde lucram: procesul s-a judecat fără martori, cu uşile închise, iar după două luni aveam o hotărâre în mână şi două copii legalizate. Proces pentru obţinerea pensiei alimentare n-am făcut niciodată. După un telefon în prealabil, m-am prezentat la doamna Veniamin, i-am dat o copie a hotărârii de divorţ, ca să i-o trimită lui Valeriu, rugând-o să-i transmită şi urările mele de bine. «Chiar îi doreşti binele?». În glasul şi-n privirea doamnei Veniamin şfichiuia o ironie subţire. «Doamnă, am trăit cu Valeriu şapte ani în linişte, în pace, într-o desăvârşită înţelegere. Să-i vreau răul fiindcă nu poate duce o viaţă duplicitară? Cel mai greu are să-i fie lui Şerban. Sunt lucruri pe care-un copil nu le poate-nţelege. Tatăl meu a murit când eu aveam doi ani. De la şapte la unsprezece ani, tatăl meu vitreg – Dumnezeu să-l ierte! – mi-a otrăvit viaţa şi eu le-am otrăvit-o şi lui şi mamei, încât am experienţa copilului fără tată». «Dar Şerban are tată». «În cel mai fericit caz, „un tată de duminică". Dumneavoastră îl puteţi vedea pe Şerban când doriţi». A dorit foarte puţin. De ziua lui, deşi o invitam, îmi cerea să i-l duc, să zicem un sfert de oră, ca să-i dea un cadou. La fel de Paşte şi de Crăciun. La trei luni după ce rămăsese-n Franţa, Valeriu a-nceput să-mi trimită franci francezi la Banca de Comerţ Exterior, bani de care nu m-am atins niciodată. Când Şerban avea să fie om în toată firea nu-i strica să aibă un cheag în viaţă. Peste cinci luni, Valeriu a-nceput să telefoneze şi la mine-acasă. Ceea ce vorbea el cu Şerban şi cu mine putea fi ascultat şi răs-ascultat de Instituţie. Nimic cifrat, nimic subversiv sau măcar critic la adresa regimului aspirant la comunism. Valeriu şi Alina Bratu n-au vorbit niciodată la vreun post de radio şi nici n-au făcut declaraţii pe la vreo gazetă cât au fost în Occident. De câte ori avea ocazia, Valeriu ne trimitea câte un cadou, lui Şerban, mie, mamei şi bunicii Frusina. Era la-ntrecere cu Stere, care mă copleşea cu lucruri unul şi unul, trimise Ilenei Iovănescu pentru mine.

Ştiind unde lucram, nu-mi telefona şi nici nu-mi scria. În scrisorile către Ileana, pe care putea să le citească oricine, nu mă uita niciodată: «Ileana, te rog spune-i îngerului meu păzitor, că pământu-n lung şi-n lat dacă am să-l colind rămâne unică». «Sabina, dacă ai şti cât de gelos era „filosoful" pe tine!». «Pe mine? De ce?». «Mai întâi, pentru că-l bănuia pe Stere de relaţii bisexuale şi fiindcă-l simţea foarte legat sufleteşte de tine, ceea ce era adevărat». «Ileana, eram atât de copleşită de Stere, că aş fi acceptat şi o relaţie împărţită. Nimic pe lume nu m-a făcut să sufăr ca descoperirea amorului dintre el şi filosof». «Ştiu. Ajunseseşi ca o stafie». «Nu mi-e uşor că m-a părăsit Valeriu. Dar durerea asta e ca un cuţit în inimă în comparaţie cu un pumn în plex, cum a-nsemnat descoperirea despre Stere. Şi când te gândeşti,

Ileana, că eu te bănuiam pe tine! Era atâta pasiune în ochii, în toată ființa lui, când te ridica-n brațe pe scenă…». «Stere e un mare actor! Să nu crezi că eu nu l-am iubit și n-am suferit, că-mi venea să mă spânzur. Numai că eu n-am avut altruismul tău de-a-i fi paravan și de-a respinge de dragul lui bărbații-bărbați cum ai făcut tu». «Eu?». «L-ai uitat pe pictorul de la Vama Veche?». Nu-l uitasem cum nu uitasem sărutul generalului, momentul meu de supremă voluptate.

Oricât am căutat să-mi păstrez firea, divorțul de Valeriu m-a făcut să slăbesc zece kilograme. «Și o stafie e mai grasă decât tine», mă mustra Ileana. Ea și Paul mi-au fost cel mai important sprijin moral în viață. Lor le ceream sfatul în orice-mprejurare, când voiam să-mi verific judecata proprie, pe umărul lor plângeam când mă răzbea necazul. Cu cât creștea, cu-atât i se-nteței lui Șerban întrebarea: «Mamă, când vine tata înapoi?». «Șerbane, eu sunt un om obișnuit. Tata e un artist. Un artist vrea să facă lucruri frumoase de care să afle lumea. În Franța află mai multă lume de el decât în România». «Și noi?». «Noi? Ne trimite bani, haine, tot felul de bunătăți, vorbim în fiecare săptămână la telefon». «Și pe noi de ce nu ne ia acolo?». «Fiindcă eu am slujbă aici, o am pe buna Genuța, pe mam'mare. Pe ele cui le lăsăm?». «Tata pe noi cum ne-a lăsat?». Șerban a aflat că divorțasem de Valeriu, abia când m-am măritat cu doctorul Alexe Gregorian.

La Paris, Valeriu și Alina lui și-au făcut un nume în teatru și relații cu lume sus-pusă. Așa se explică vizita lui Șerban în Franța, când avea șapte ani, cu aprobarea mea dată prin notariat și trecut pe pașaportul bunicii lui paterne, călătorind împreună amândoi. În timpul vizitei lui Șerban și-a doamnei Veniamin, Alina s-a aflat la părinții ei veniți pentru două luni la rude în Italia. De la Paris, doamna Veniamin a plecat numaidecât la Versailles, la o verișoară a ei, lăsându-și fiul și nepotul să se bucure unul de altul. Valeriu l-a plimbat pe Șerban prin toate locurile care i se păreau și importante și frumoase. La despărțire, Șerban îl întrebase pe tată-său la ureche: «Tată, când vii înapoi, la mine și la mama?». «Am să vin, dar mai am treabă pe-aici!». «Cât?». «Am să văd». În avion, Șerban se-ncuiase-n closet ca să nu-l vadă bunica Yvonne plângând. Se-ntorsese cu-o valiză de haine și cu un rucsac plin de ghiduri și de pliante pe care le comenta cu mine, încântându-mă prin spiritul de observație și prin gustul lui artistic. Într-o seară și-a lăsat capul pe umăr și a oftat. «Mamă, cred că tata nu se mai întoarce la noi». «Ți-a spus el?». «Am simțit eu». «Și cu bunica Yvonne ce-ai vorbit?». «M-a-ntrebat pe unde-am fost cu tata, ce mi-a plăcut. Cum învăț, ce obiecte prefer, de-alde-astea». În ultimele cuvinte simțeam ironia lui Valeriu. Șerban îi semăna din zi în zi mai mult. Tăcut, închis în sine. În fiecare vacanță-mi cerea să-l duc la mam'mare la Craiova. Toată ziua alerga prin curtea de patru mii de metri pătrați, luându-se la-ntrecere cu Ursu și cu Arap, câinii bunicii, iar seara giugiulindu-se cu Mițu și cu Tache, motanii casei, unul tigrat pe portocaliu, celălalt negru-tăciune, amândoi cu ochii verzi. Bunica-l plimba pe Șerban prin parcul Bibescu, prin cimitirul Ungureni, îi povestea despre satul în care se născuse, despre neamurile noastre, pân' la a șaptea spiță, îl punea să vândă-n prăvălie, încântată să-l vadă cât de repede socotea în minte. «Maică, ăsta ajunge om mare». «Mamă» – mi-a spus Șerban într-o zi – «eu când mă fac mare mă mut la Craiova și stau cu mam'mare și-am să-mi fac și-o casă mai ceva decât ale italienilor». «Italienii» erau doi arhitecți stabiliți demult în România, fiecare având o vilă splendidă pe Unirii în jos, către parc.

La un moment dat, Șerban a refuzat să mai vorbească la telefon cu taică-său. «Și eu ce să-i spun lui taică-tău?», l-am întrebat alarmată de situația în care eram pusă, fără nicio vină. «Îi spui clar că ne-a părăsit și că eu cu el n-am ce să mai vorbesc». «Șerbane, ești prea copil ca să-nțelegi tot ce se-ntâmplă cu oamenii maturi». «Atunci s-aștepte să stăm de vorbă când o s-ajung matur!». La primul apel telefonic, i-am reprodus vorbă cu vorbă lui Valeriu conversația cu fiul nostru. «Valeriu, te rog să mă crezi că nu l-am influențat cu nimic, iar mamei i-am interzis să-ți pronunțe măcar numele de față cu Șerban și chiar cu mine de față». «Mă gândesc, eu oare cum m-aș fi simțit dacă m-ar fi părăsit tata pe care l-am adorat, și-l înțeleg pe Șerban. Tu ești consecventă cu tine însăți: ca omul călit la școala dezamăgirii». Aluzia era sigur la Stere. «Valeriu, te rog să crezi că sunt ultimul om care și-ar despărți un copil de un părinte și te mai rog să crezi că o clipă măcar nu ți-am dorit răul». «Să sperăm că Șerban are să treacă de momentul

ăsta de respingere». «Să sperăm». I-am fost recunoscătoare lui Valeriu că a-nchis telefonul fiindcă mă podidise plânsul. Mi-am adus aminte cei patru ani ai copilăriei mele cu tată vitreg, anii când am plâns dimineaţa, la prânz şi seara; când între mine şi mama s-a produs o fisură care-a ţinut toată viaţa. Îi datorez atâta mamei şi totuşi nu i-am dezvăluit niciodată viaţa mea, iar în afara treburilor strict gospodăreşti nu i-am cerut niciodată sfatul. Am fost două străine trăind paşnic sub acelaşi acoperiş. Dintr-odată, viaţa mi s-a părut o mocirlă, iar eu o fiinţă impură. Mi-l aduceam aminte pe farmacist şi n-aveam destule cuvinte să mă beştelesc, îmi aduceam aminte cum mă complăcusem în autopăcălire în privinţa lui Stere, despre care bănuisem adevărul de la-nceput. Lui neavând ce să-i reproşez ci mie, că mă agăţasem ca iedera de el, fiindu-i de mare folos şi, de ce nu, ferindu-l chiar de puşcărie. Deci, făcusem o faptă bună, deşi, când mă judecam, cei patru ani cât i-am fost paravan îi simţeam ca un episod de boală psihică. Plutisem între ape tulburi, nesănătoase. Valeriu adusese limpezire în viaţa mea. Nu se speriase de locul în care lucram şi de oprobriul public legat de-acel loc. Deşi nu făceam acolo nimic compromiţător faţă de mine însămi şi faţă de oricine ar fi ştiut adevărul, felul cum mă izolasem de toată lumea, pentru a nu fi considerată provocatoare sau turnătoare, îmi dădea o stare de permanentă nemulţumire. Exact ceea ce fusese curat, cinstit în viaţa mea se sfârşise. Aşteptam ca un iepure speriat să fiu luată la-ntrebări în legătură cu Valeriu şi cu divorţul, deşi logic n-avea de ce să-mi fie teamă. «Praf m-ai făcut cu logica», îmi spuneam eu mie. «Ai şi nimerit timpurile de triumf al logicii!». Nimeni nu m-a-ntrebat niciodată niciun cuvânt despre Valeriu sau despre divorţ. Sunt convinsă că lui Endre, şeful meu, îi datoram ignorarea acestui subiect din partea forurilor, care altminteri îţi numărau şi plombele din măsele. M-am lămurit cu-adevărat de antenele şi de profesionalismul Instituţiei abia în 1990, când am văzut ce «disidenţi» fuseseră agenţii noştri şi ce posturi au ocupat în noua păcăleală, nemaivorbind de ce averi au făcut. Până ce am lucrat la Securitate ştiam doar de puşcării şi de schingiuitori, partea vizibilă a aisbergului, a bestialităţii. Partea ascunsă, insidioasă, a infiltrării în toate mediile sociale era la nivelul unor servicii omoloage cu o reputaţie de necontestat. Ei ştiau, şi fără să mă apere Endre, că eram total inocentă şi despre Valeriu că voia doar să se pună în valoare, fără să uneltească în vreun fel împotriva României.

Pe când mă aflam în acea dispoziţie sumbră şi făcusem o criză de hipertiroidie, în ciuda eroismului afişat, de femeie dură ca o stâncă în faţa unui divorţ, colonelul Endre m-a invitat la o plimbare. Eram sigură că nu în scopuri erotice. «Sabina, ai vrea să lucrezi în străinătate, undeva în Apus?». «Nu, domnule colonel». «Ai fi de mare folos cu distincţia ta, cu educaţia, cu ştiinţa ta de carte. Cât despre recompensă ar fi pe măsură». «Sunt măgulită de părerea dumneavoastră despre mine…». «Nu e doar părerea mea». «Sunt măgulită, îmi dau seama la câte avantaje dau cu piciorul, însă eu vreau să trăiesc în linişte, atât cât se poate, lângă ai mei: copil, mamă, bunică». «Sabina, eşti cred singurul om din sistem care să refuze asemenea propunere». «Iacătă că sunt şi eu unică prin ceva». «Nu numai», a spus colonelul, mai mult pentru sine. «Domnule colonel, de când m-am angajat, simt mâna dumneavoastră ocrotitoare. De n-ar fi decât ceea ce-a făcut fratele dumneavoastră pentru mine. Mă rog şi eu lui Dumnezeu să vă ocrotească». «Sabina, tu mă obligi să joc şi eu cu cărţile pe faţă. Să ştii că sunt mândru de tine că ai refuzat ceea ce ţi-am oferit». Ne-am privit drept în ochi ca doi conspiratori care-şi spuseseră parola de recunoaştere.

Îmi retrăiesc în memorie viaţa. Încerc să amuţesc prezentul prin evocarea trecutului. Gândul la boala fiului meu cel mare mă-njunghie în dreptul inimii şi-mi trezeşte laitmotivul bătrâneţii mele: Cum s-o despărţi sufletul de trup?

Într-o zi, când Şerban era la cor şi urma să-l iau acasă peste două ore, am intrat la cinematograful „Scala”. Rula un film cu Fernandel. Aveam primul loc din rând, la mijlocul sălii. Mă uitam în program, când un glas care m-a făcut să tresar a spus: «Ne daţi voie, vă rog». M-am ridicat. «Sărut mâna, Sabina». «Bună ziua, domnule general». «Să-ţi fac cunoştinţă cu nevastă-mea, de care îţi doresc să n-ai nevoie, că

e anestezistă. Doamna doctor Adela Vasilianu şi doamna doctor în filologie Sabina Gherasim, colega mea de instituţie». Doamna doctor, o femeie brună, frumoasă, mi-a-ntins o mână energică, mi-a zâmbit şi a spus: «Văd că ne batem în doctorate: dumneavoastră – în filologie, Şerban – şi l-a arătat pe bărbatu-său – în matematică şi-n telecomunicaţii, eu – în medicină». «Ce s-a mai întâmplat pe la „prăvălie”, cât am fost eu plecat?» m-a-ntrebat generalul. «Nimic nou, deci bine». «Doamna gândeşte ca mine: *„pas de nouvelles – bonnes nouvelles”*[7]». «Doamnă doctor, eu mă tem de noutăţi ca de bombe», şi m-am uitat în ochii ei negri strălucitori, la perdeaua de gene dese şi drepte, la sprâncenele ce-i ajungeau aproape în părul negru albăstrui, ondulat natural, tuns scurt, şi părând o căciuliţă. Mai mult decât armonia chipului, la această doamnă atrăgea felul direct cum te privea când schimba o vorbă cu tine.

O ciudăţenie a mea: preţul acordat unui bărbat creşte sau scade raportat la femeile din viaţa lui. Stere crescuse datorită legăturii, presupuse de mine, între el şi Ileana Iovănescu. Valeriu – datorită doamnei blonde care mă precedase şi care era o femeie în stare să ducă şi-un sfânt în ispită, atâta voluptate emana. Generalul, care nu-mi trezea cele mai ortodoxe gânduri, avea o nevastă de mare clasă. De mare clasă era şi fosta mea soacră: distinsă, educată, elegantă, însă ţepoasă ca un arici şi rece la fel ca gheaţa. Doamna doctor Adela Vasilianu era dintre oamenii cărora le face plăcere să creeze o atmosferă destinsă, umană, prietenească în jurul lor. Oameni pe care îi vezi prima oară în viaţă dar ţi se pare că-i ştii de totdeauna.

Generalul s-a aşezat între mine şi nevastă-sa. Eu mi-am strâns mâinile peste palton având grijă să nu ating braţul scaunului dintre mine şi general. Mi-am strâns şi picioarele cât am putut, nu cumva să-l ating. Mi-am dat seama că şi el făcuse la fel ca mine, fiecare ţinându-ne-n cutia noastră. M-am silit să fiu atentă la film şi să râd când râdea toată sala, dar dacă la ieşirea din cinematograf cineva m-ar fi pus să-i povestesc filmul, habar n-aş fi avut. Apropierea omului de lângă mine îmi dădea o stare de nelinişte fizică şi de-ambiguitate sufletească. După ani de simulată indiferenţă între noi, de fapt de tratat de neagresiune, scena petrecută în sfânta incintă a Ministerului de Interne, în biroul meu, mă ardea ca şi când s-ar fi petrecut cu o zi înainte, mai mult chiar decât la vremea ei. Dacă nu mi-ar fi fost ruşine de doamna doctor, m-aş fi ridicat şi-aş fi plecat de la film. La sfârşit, generalul mi-a ţinut mie paltonul, apoi nevestii-sii o haină superbă de nurci. «Filmul nu mi s-a părut cine ştie ce dar merită văzut pentru Fernandel», a zis doamna doctor. «Aveţi perfectă dreptate. El are o mobilitate în expresie, pe faţa aia a lui de cal…», am spus şi eu. «Doamnelor, ce-aţi zice de-o prăjitură la o cofetărie?», mi s-a adresat generalul. «O idee foarte bună», a aprobat doamna doctor. «Eu trebuie să-mi iau băiatul de la cor». «Peste cât timp?», m-a-ntrebat doamna doctor. «Peste patruzeci de minute, de la şcoala germană». «Avem timp să mâncăm prăjitura şi vă ducem noi cu maşina şi la şcoală şi acasă», m-a asigurat doamna doctor. «Doamnă, ce subiect aţi avut la teza de „aspirantură” cum îi zice acum doctoratului?». «Doamnă doctor, spuneţi-mi, vă rog, „Sabina”. Subiectul meu a fost *Diateza în limbile romanice, raportată la limba latină»*. «În liceu am făcut cinci ani de latină, şi tare mi-a plăcut, şi doi de greacă. Mult mi-am dorit să fac Literele, dar n-am vrut să-mi mâhnesc părinţii, amândoi doctori». «Doamnă doctor, bine-aţi făcut. De la Polul Nord la Polul Sud, un medic tot medic e. În profesiile umaniste azi poţi fi magistrat, de exemplu, şi mâine să triezi cartofi în Obor». L-am citat fără să vreau pe Valeriu, nefiindu-mi teamă să spun, faţă de cei doi conlocutori ai mei, ce gândesc. «Deşi pe vremea când am făcut eu Facultatea, aşa ceva nu se-ntâmpla, acum le mulţumesc părinţilor mei că sunt doctoriţă». «Cu toate că şi mama mea a fost doctoriţă, eu nu i-am urmat sfatul: am făcut întâi Matematică, apoi Telecomunicaţii. Cu ultimele bat lumea-n lung şi-n lat». Generalul nu spunea că era şi membru plin al Academiei de Ştiinţe Tehnice.

Şerban le-a făcut o bună impresie. Când l-am prezentat, ca pe-un om mare, s-a-nclinat şi i-a sărutat mâna doamnei doctor, iar generalului i-a-ntins mâna bărbăteşte.

A doua zi, generalul era la mine-n birou. Deşi o femeie nu se ridică în faţa unui bărbat, când l-am văzut în uşă am sărit în picioare ca-mpinsă de-un arc şi fără niciun cuvânt, cu un gest l-am invitat să se-aşeze pe scaunul din faţa biroului. Şi-a deschis servieta-diplomat, a scos din ea un plic mare sigilat pe care mi l-a-ntins împreună cu-o cutiuţă de catifea violet, apoi, dintr-un fel de penar de ebonit a tras ceva

dreptunghiular cu mai multe butoane, a apăsat pe unul dintre ele, care s-a luminat în verde pal, apoi s-a aşezat pe scaun. L-am întrebat pe muteşte ce-nseamnă aparatul ăla. «Poţi vorbi normal acum». Deşi primisem acea asigurare, tot nu-ndrăzneam să deschid gura şi nici măcar să mă mişc, uitându-mă semnificativ spre tavan. «Deschide cutiuţa violet. E ceva pentru tine». Pe mătasea dinăuntru se răsfăţa o floare de jad lucrată cred la microscop, atât de fine-i erau cizelurile, luciul alternând cu matul, totul într-o ramă de aur roşu: o broşă care, având şi anou, putea fi purtată şi ca pandantiv. «S-o porţi sănătoasă». În loc de orice cuvânt de mulţumire mi-am scos de la gât lanţul de aur, cumpărat de la consignaţie din prima mea leafă, l-am trecut prin anoul florii, mi l-am pus din nou la gât, apăsând cu mâna jadul pe piept. Generalul s-a aplecat peste birou, mi-a luat mâna de la piept, mi-a sărutat-o şi-a lipit-o de obraz şi mi-a aşezat-o pe birou cu lentoare, ca şi când ar fi fost de sticlă.

«Sabina, ai slăbit cel puţin zece kilograme de când nu te-am văzut». «Zece fix». «Nu e nicio bucurie să fii divorţată la treizeci de ani şi cu un copil, dar te rog revino-ţi, te rog». «Încerc, fără prea mare succes. Cu ideea că sunt divorţată m-am obişnuit. Dar fiu-meu nu mai vrea să vorbească la telefon cu taică-său, care-i trimite pachete, bani prin B. C. R.. N-am ce-i reproşa ca părinte şi, la urma urmei, nici ca fost soţ. Sunt oameni care nu pot rezista unei pasiuni». Am făcut un gest care sugera capitularea. «Sabina, tu rezişti?». «Până acum da», şi m-am uitat lung în ochii lui cu-o privire pe care-aş fi vrut-o inexpresivă. «Şi de-acum înainte?», şi s-a uitat şi el în ochii mei, ai lui, părând să-mi spună că voita mea inexpresivitate nu-l păcălise. «Nu ştiu», şi-am închis ochii. «Sabina, atracţia între doi oameni este ca legea gravitaţiei. La cinema îţi simţeam vibraţia, îţi simţeam dorinţa, iar eu strângeam din pumni ca să nu te-ating. Tot filmul şi tot ce-a urmat a fost o tortură. Sunt însurat de la nouăsprezece ani cu-o femeie admirabilă. E parte din fiinţa mea. Fata noastră are-aceeaşi vârstă cu tine. Mi-am înşelat nevasta sub câte un impuls de moment, fără nicio consecinţă. Poate că acum trăiesc „vara indiană a hormonilor” – cum am citit într-un roman – nu ştiu. Ştiu doar că nu-mi pot lua gândul de la tine, din clipa când te-am cunoscut».

M-am văzut zăcând ca un manechin în braţele farmacistului; m-am văzut extaziată în faţa lui Stere, apoi plânsă şi disperată; m-am văzut în pat cu Valeriu, fără nicio emoţie, ca şi când mi-aş fi amintit un film; şi de ce să mă fi păcălit, cu bărbatul din faţa mea, de vârsta mamei, m-aş fi vrut în pat de când îl văzusem prima oară. Nu ştiam dacă mai era de cealaltă parte a biroului sau dacă plecase. Am deschis ochii. Stătea cu coatele pe birou, cu palmele la tâmple, cu ochii închişi. Mi-a simţit privirea, şi-a rezimat mâinile de braţele scaunului, m-a privit avid, s-a ridicat de pe scaun, a respirat adânc şi s-a-ndreptat spre uşă. Am ţâşnit de pe scaun şi de data asta m-am lipit eu cu spatele de uşă. S-a aşezat drept în faţa mea şi-a lăsat servieta diplomat să alunece la picioare. Mi-am încolăcit braţele de gâtul lui, iar el m-a cuprins de mijloc şi m-a strâns, că simţeam că mă-năbuş. Ne sărutam în neştire. Au urmat patru luni de dragoste nebună în apartamentul unui frate-al lui, inginer pe platforme de petrol marine, plecat în Orient. Faţă de ceea ce-am trăit cu generalul, a pălit şi ce-a fost înainte şi ce-a urmat după el. Pasiunea alungă orice inhibiţie. Atunci am înţeles ce-nseamnă cele două jumătăţi, despărţite la-nceputul lumii, care, în sfârşit, se găsesc şi se-mpreună. Acele patru luni au însemnat adevărata mea viaţă de femeie, de femeie care trăieşte clipa, trăieşte voluptatea pe care i-o dăruieşte o fiinţă şi căreia i-o dăruieşte la rându-i: clipa – ştiind bine că n-are viitor. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe general, aş fi murit fără să ştiu ce-nseamnă pasiunea dintre-un bărbat şi-o femeie. Peste patru luni, generalul a luat iară calea străinătăţii, pentru trei ani, de data asta cu doamna doctor.

«Sabina, cred că eşti cântecul meu de lebădă, fiindcă aşa te simt în fiecare fibră, alergându-mi prin sânge şi prin fiecare neuron, încât după tine totul mi s-ar părea surogat». «Şi mie crezi că mi s-ar părea altfel cu altcineva?». «Ceea ce se petrece între noi e-atât de rar…». «Ştiu». «Sabina, tu ai treizeci de ani, iar eu cinzeci şi unu, eşti unică în viaţa mea, nimeni nu m-a cotropit ca tine. Mi-e greu să-mi închipui ce bărbat am să mai fiu de-acum înainte, când în mine exişti doar tu». «Chiar dac-am să mă mărit, cum mă sfătuieşti tu, am să-mi înşel bărbatul – nu te uita aşa la mine – am să-l înşel, fiindcă lângă el am să mă gândesc la tine».

Dacă aş povesti unui tânăr de azi această amintire, care m-a-nsoţit toată viaţa, ar spune precis: «Ce memorie pe baba asta!». Iubirea cu generalul Şerban Vasilianu mi-a adus o mare linişte şi mi-a crescut înţelegerea şi indulgenţa faţă de oameni. Vorbeam la telefon cu Valeriu; aveam o tandreţe-n glas, ca a unei mame gata să ierte orice greşeală a copilului faţă de ea şi faţă de alţii. N-o mai socoteam pe Alina Bratu «o spărgătoare de case», ci o fiinţă pasională, care poate-avea chiar remuşcări pentru a fi-mpărţit sufletul unui copil în două. Necazul cel mare se-accentua în loc să diminueze, cum sperasem: Şerban nu numai că refuza să vorbească la telefon cu tată-său, dar refuza şi hainele şi alimentele de la el. Alimentele puteau fi strecurate prin contrabandă, în frigider, în cămară. Hainele – nu. «Şerbane, nu e păcat de hainele astea frumoase, bune, să nu le porţi? Ce să fac cu ele?». «Du-le la un cămin de copii. Iar pe mine, dacă n-ai bani destui de la Securitatea ta ca să mă creşti, dă-mă şi pe mine la cămin». «De unde-ai aflat tu de Securitate?». «Ne-a chemat *Frau* Dietrich la Secretariat pe fiecare şi ne-a-ntrebat unde lucrează părinţii noştri şi eu am spus: „Tata în Franţa, mama la Meai”». «Da, şi?». «Şi a doua zi a venit la mine prietenul meu Dobrescu – el are mamă nemţoaică – şi mi-a spus că tatăl lui lucrează la Meai, adică la Securitate, şi că să nu le spun celorlalţi copii». «Foarte bine». «„Foarte bine” ce?». «Nu le spune celorlalţi copii». «Nici de tine? E ceva secret?». «Nu». «Şi-atunci?». «Eşti prea mic pentru ca să-nţelegi anumite lucruri». «Da. Sunt prea mic şi ca să-nţeleg că tata m-a părăsit». «Da, mamă, şi pentru asta eşti prea mic». La replica asta s-a uitat compătimitor la mine şi mi-a-ntors spatele. Greu să lucrezi la Securitate şi să nu se teamă lumea de tine şi să nu te dispreţuiască, dar nici profesia de mamă nu-i uşoară. «Şerban Vasilianu, doar şoaptele tale fierbinţi, care-mi pârjolesc trupul şi sufletul, mă fac să trec peste starea de nemulţumire de-a fi o oaie neagră-n ochii lumii şi de-a-mi vedea copilul bănuitor că-n viaţa mea e ceva necurat», mi-am spus în gând, ca să-mi potolesc pulsul care-o luase razna. După episodul Şerban Vasilianu, viaţa mea a funcţionat doar sub domnia legii gravitaţiei.

Şerban nu voia să mai vorbească nici cu bunică-sa paternă măcar de ziua ei de naştere, de Crăciun, de Anul Nou, de Paşte, iar când ea îl chema de ziua lui ca să-i facă un cadou nu se ducea să şi-l ia. «Şerbane, ce vină are bunica ta că tată-tău ne-a lăsat? Nu te gândeşti în ce situaţie mă pui? Ea are să creadă că eu te-nvăţ să te porţi aşa». «Mamă, să nu-mi spui că nu mai poţi de dragul „doamnei Veniamin” şi că ea nu mai poate de dragul tău». «Asta n-are nicio legătură cu tine; tu eşti nepotul ei». «Praf m-ai făcut! Îi pasă ei de mine cum îmi pasă mie de miliţianul din colţ». În sinea mea, spiritul lui de observaţie îmi făcea plăcere, dar felul lui neiertător şi exprimarea cinică, la numai opt ani, mă-ngrijorau. Restul vieţii mi-a demonstrat că nu-mi făceam spaimă degeaba. I-am telefonat fostei mele soacre, cerându-i să mă primească un sfert de oră, când nu-i stricam programul. M-am dus cu flori şi cu-o cutie de bomboane, ca la mers în peţit. I-am vorbit deschis, ca o mamă altei mame şi ca un om care-a socotit totdeauna că adevărul e cea mai bună minciună. M-a ascultat fără să mă-ntrerupă. A urmat o tăcere care mi-a dat palpitaţii. Mă indispune de totdeauna să am de-a face cu oameni care nu mă pot suferi, fără să le fi făcut vreun rău. În fine s-a hotărât să vorbească. Pe-un ton calm, neutru. «Motivele pentru care v-aţi despărţit, dumneata şi Valeriu» – devenisem «dumneata» – «îmi sunt necunoscute». În gând i-am tras un «hai sictir, cucoană», apoi calm, am zis cu voce tare: «Şi mie-mi sunt la fel de necunoscute». «Ceea ce-nţelege un copil, indiferent de influenţe, este faptul că un părinte l-a părăsit, deşi nu se poate spune asta despre Valeriu. Dacă aş avea anii lui Şerban, probabil la fel aş gândi şi eu. Prin transfer de frustrare, fiind eu mama lui taică-său, nu vrea să mă mai audă şi să mă mai vadă nici pe mine. Asta e. Cu vremea poate-şi mai schimbă părerile… Vrei o cafea?». «Mulţumesc, nu». M-am ridicat, m-a condus până la uşă, ne-am dat mâna. Pe palier am răsuflat uşurată. Cred că la fel răsufla şi doamna Veniamin, care scăpase şi de obligaţia de-a-şi vedea un nepot provenit dintr-o noră pe care nu şi-o dorise. Tare-aş fi vrut să aflu dacă cea de-acum îi era pe plac. Ştiam că Valeriu vorbea la telefon cu Ileana şi cu Paul Iovănescu, dar nu i-aş fi-ntrebat ceva despre noul menaj al fostului meu bărbat nici tăiată bucăţi. Toată viaţa am făcut exerciţii de voinţă, impunându-mi să mă port cât mai domneşte, cu toate că, de ce m-aş ascunde după deget, tare mi-ar fi plăcut să scormonesc prin nişte vieţi, pentru a-mi confirma unele bănuieli.

Oricât mi-aş chema din trecut amintirile, încercând să uit prezentul, boala lui Şerban îmi bate ca o toacă în inimă şi-odată cu spectrul ei, ţinându-se de mână, întrebarea obsesivă: oare cum se desparte sufletul de trup?

Din Orientul îndepărtat, generalul mă chema săptămânal la un anumit telefon public, la o oră convenită, joia. Viaţa mea nu-i era indiferentă nici dincolo de vâlvătaia care ne mistuise. De altminteri şi pe-atunci îşi manifesta faţă de mine o grijă părintească. «Sabina, are să-ţi fie tare greu să-ţi afli un partener de viaţă după ce-ai fost măritată cu un om ca Valeriu Veniamin». «Cred că are să-mi fie şi mai greu după ce l-am cunoscut pe generalul Şerban Vasilianu». «Din păcate, acest general nu poate-nsemna pentru tine o relaţie permanentă şi neîmpărţită, cum e firesc să-şi dorească o femeie, mai ales la treizeci de ani».

Fiica lui, de vârsta mea, era neurochirurg, măritată cu un neurochirurg neamţ, cu binecuvântarea autorităţilor noastre. Fiu-său era ortoped, pe lângă un mare specialist, însurat cu-o româncă, fiica unui vestit ortoped din România. Amândoi copiii se stabiliseră la Los Angeles. «Dacă tot lucrăm sub oblăduirea Securităţii, măcar să profităm», îmi spunea generalul, făcând aluzie la felul cum îşi plasase copiii, mai acana de comunism. «Sabina, să nu crezi că Siguranţa nu controla telecomunicaţiile, nu mai vorbesc de persoane care-aveau permanent telefoanele ascultate. Madam Lupescu, „Duduia", cum o numea amantul ei regal, avea masă de ascultare, că doar nevasta lui Pitulescu, directorul Telefoanelor, era verişoară cu „Duduia". Dacă mai avea nevoie de-aşa ceva. Închisorile de exterminare sunt comandate de ruşi, iar noi vrem să nu le fim mai prejos în cruzime. În rest, serviciile omoloage ale dragii noastre Securităţi, ca şi ea, mititica, sunt făcute ca de-o mamă şi de-un tată. Un reproş am să-i fac fostului tău soţ: că nu v-a scos din Ţară pe tine şi pe Şerban». «Nu cred că noua nevastă avea nevoie de noi. Şi oricum, eu nu-mi lăsam bunica şi mama ca să plec nicăieri». «Sabina „Ţara noastră viitor de aur n-are". Ştiu că ai refuzat şi ofertele pe care ţi le-a făcut „Prăvălia". Aici zic eu că ai dreptate. E suficient să-ntinzi un deget ca să ţi se ia apoi mâna toată». Mi-a venit să-i spun că de-aceeaşi părere era şi Endre, dar «legea tăcerii» pe care mi-o impusesem m-a oprit. «Un om în care poţi avea încredere este Endre. E singurul din „Prăvălie" pe care-l socotesc prieten. Spre deosebire de noi, el lucrează la „Prăvălie" din raţiuni profunde. Eu lucrez la ei fiindcă ori ajungeam la săpat şanţuri sau poate chiar la zdup, dacă le refuzam oferta, dată fiind provenienţa mea burghezo-moşierească şi faptul că am lucrat la Siguranţă, tot în profesia mea; iar tu, neavând pe nimeni la spate, te-ai fi văzut profesoară de gimnastică şi de desen pe un' şi-a luat dracu' noapte-bună». Să fi plecat cu Valeriu în Franţa şi ce să fi făcut acolo? Profesoară de franceză în Franţa, haida de, sau de engleză, când acolo predau engleza, englezi de la mama lor? S-ajung cumva, prin pile pe la „Europa liberă", ca să mă plătească C. I. A., adică omologul „Prăvăliei" de unde-aş fi plecat? Să-mi fi făcut cruce şi să-i fi mulţumit lui Dumnezeu că „Prăvălia" nu mă punea nici să spionez pe cineva, nici să fac lucruri reprobabile. Rezumam presa occidentală, traduceam documente care-mi spulberau orice iluzie despre orice naţie. Eram elevă la şcoala decepţiei totale. Ajunsesem la concluzia consolatoare a românului: «ce mi-e dracu', ce mi-e tat-su». Nu aşteptam să vină americanii să ne dezrobească, ci pensia, iar până atunci să nu mă bage nimeni în seamă şi să rămân mereu subalterna lui Endre, de sănătatea căruia mă rugam lui Dumnezeu. Generalul îmi tulburase trupul şi sufletul. Trecuseră doi ani de când trăiam în regim de castitate totală şi, de ce să nu recunosc, mi-aş fi dorit măcar sporadic un bărbat lângă mine, căruia nu-i ceream mai mult decât să fi ştiut, să fi simţit că mă dorea şi să mă fi făcut o clipă să uit de general. Ştiam tot ce se-ntâmpla în ţara noastră: ştiam de schingiuirile din puşcării, de drama ţăranilor băgaţi cu otuzbirul în Gospodăriile colective, ştiam chiar mai mult decât lumea din afara «Prăvăliei», dar asta nu mă-mpiedica să mă simt ca o pustnică bântuită de gânduri păcătoase. Trupul meu tânăr nu-l uita pe Şerban Vasilianu şi-şi dorea lângă el un bărbat. Joia, cu sfertul de ceas de convorbire de peste continente era o desfătare, însă şi-o tortură. Cine-şi închipuie că numai sufletul cunoaşte instabilitatea, deruta, înseamnă că n-a trăit-o pe cea fizică sau nu vrea s-o recunoască. Şi social,

între locatarii blocului eram când «securista de la etajul trei» când «doamna Gherasim», asta ori de câte ori imobilul, pe jumătate naţionalizat, pe jumătate cu proprietari, avea nevoie de refacerea faţadei, de pompe noi la uzină, de zugrăvit casa scării, de reparat acoperişul. Atunci se ţinea o şedinţă cu locatarii şi «doamna Gherasim» era rugată să meargă cu miloaga la ICRAL. Acolo ceream să fiu primită la director. «Pe cine să anunţăm?», mă-ntreba secretara. «Pe tovarăşa Sabina Gherasim de la M. A. I.». Secretara se schimba la faţă, gândind că eram trimisă în vreo anchetă. Directorul, cu-aceeaşi bănuială, mă primea numaidecât, plin de amabilitate, sărutându-mi mâna şi oferindu-mi o cafea, vorbindu-mi cu «doamnă», fiindcă din practica lui de ins uns cu toate alifiile, deşi fiind moda «tovarăşilor şi a tovarăşelor», băgase de seamă că oricărei ţoape îi cădea bine s-o tratezi drept doamnă. Inginer de profesie, directorul vedea imediat că «tovarăşa de la M. A. I.» nu era «pe puncte», dintr-ăia cu Facultate; dar fără liceu. El mă trata ca pe-o doamnă, iar eu mă purtam în consecinţă, fără aere autoritare, cu duhul blândeţii, ceea ce era şi mai derutant pentru partener. Cu-acest comportament şi cu firma M. A. I.-ului unde lucram, toate cererile mi-au fost împlinite, încât blocul nostru arăta ca o jună copilă între vecinele sale cu aer de femei trecute. Probabil că nu locuia pe-acolo nicio «securistă», tratată drept doamnă, când nevoile locative o cereau. Oriunde, în afara Instituţiei, purtam verighetă. La slujbă, o puneam într-un compartiment al portmoneului. Acolo toată lumea ştia că divorţasem. Deşi mă cam lehămetisisem de singurătate, purtam verigheta ca pe-o pavăză împotriva unor propuneri care, lansându-mi-se numai din ochi, erau ignorate, eu făcând pe proasta. Sigur că mama ar fi vrut să mă vadă iară măritată, însă amintindu-şi viaţa amară pe care-o duseserăm patru ani alături de «tăticu» nu-mi făcea nicio aluzie la un nou soţ, ştiind cât de greu este să găseşti un bărbat care să-ţi accepte copilul făcut cu altul, să ţi-l accepte, nu să-l iubească. În acest context, de nelinişte sufletească şi trupească, l-am cunoscut pe Alexe Gregorian. Fiu-meu se plângea de la o vreme că respiră greu pe nas. Cerându-i părerea, Paul Iovănescu m-a trimis la colegul lui de facultate Alexe Gregorian, «un orelist eminent». Orelistul, un bărbat de patruzeci şi cinci-patruzeci şi şase de ani, era înalt, suplu ca o nuia, cu părul cărunt, tuns scurt, cu ochii de-un albastru intens, care parcă te mângâiau ca şi zâmbetul, jumătate îngăduinţă faţă de lume, jumătate ironie. Când îţi vorbea, ţi se uita drept în ochi şi-aveai impresia că te descifra dintr-o privire. «Tinere», i s-a adresat el lui Şerban, «în năsucul matale se află ceva ce trebuie scos, ca să poţi respira ca lumea. Fiindcă altfel creierul nu primeşte oxigen cât trebuie şi ai avea tulburări nu doar de respiraţie, dar şi la-nvăţătură. Deci, te internezi, cu mama dumitale, două-trei zile în spital, scoatem bâzdâgăniile astea din nas şi-ncepem o viaţă nouă. Să nu-ţi fie teamă fiindcă nu simţi nimic. Doamnă, când vă hotărâţi, îmi daţi un telefon, mă interesez de loc şi vă internaţi». «Domnule doctor, azi e vineri, s-ar putea să venim luni?». «Perfect. Să vă fac şi biletul de internare. Vă rog să-mi aduceţi o adeverinţă de salariat de la dumneavoastră sau de la soţul dumneavoastră». În acel moment s-a uitat fix la mâna mea stingă; pe inelar se vedea urma verighetei pe care uitasem să mi-o pun, plecând eu în graba mare de la slujbă, cu-o maşină banalizată, oferită de colonelul Endre, cu şofer în civil. Doctorul ne-a condus până la uşă, mi-a sărutat mâna, i-a strâns-o bărbăteşte lui Şerban şi l-a mângâiat pe creştet. Deşi cu dulapul plin de dezabieuri de lux, trimise de Stere, m-am dus la spital cu un capot de diftină, *bleu-marine,* cu nişte bobiţe albe. Am fost internaţi într-o rezervă numai Şerban şi cu mine. Toată noaptea stăteam cu lumina aprinsă ca să nu se urce gândacii pe noi. Doctorul, îndată ce-şi termina treburile, venea în rezerva noastră, ne făcea conversaţie, apoi i se-adresa lui Şerban: «Tinere, îi dai voie mamei tale să bea o cafea la mine-n birou?». Şi mă duceam să fiu tratată cu cafea excelentă preparată pe loc, într-un filtru. «Domnule doctor, am văzut că sunt singura mamă cu un copil mare, în rest numai mame de copii până-n doi-trei ani». «Îmi permiteţi să fac şi eu o excepţie?». «Să vă permit? Vă mulţumesc din suflet, fiindcă Şerban face el pe Mandea chieptosu', dar cred că ar fi fost tare traumatizat fără mine. E-nvăţat cu mamă, cu bunică şi, sporadic, şi cu străbunică». S-a uitat fix la mâna mea stingă. «Şi tatăl? El nu intră în ecuaţie?». «Tată-său este-n Franţa de doi ani. Sunt divorţată. Şerban a fost anul trecut la el, dar abia aştepta să se-ntoarcă-n Ţară». «Şi eu sunt divorţat şi am o fată de zece ani, care-a rămas la fosta mea nevastă. Cu fata mă văd în fiecare duminică, zi consacrată numai ei. Am rămas în bune

relaţii cu fosta nevastă şi-am ajuns la relaţii cordiale şi cu actualul ei soţ. Dumneata, Sabina? Îmi dai voie să ne spunem pe nume?». «Da… Eu? Cu fostul meu soţ sunt în relaţii telefonice săptămânale, cu privire la copil şi-atât». M-a privit lung, luându-mi bine seama, cu ochii lui blând-ironici şi m-a-ntrebat cu un glas învăluitor: «Ai vrea să te mai vezi cu mine?». «Da», şi l-am privit ca un om pe alt om, fără nicio intenţie de seducţie. Mi-a luat mâna stângă, mi-a mângâiat-o, trecând un deget peste semnul lăsat de verighetă. «Îmi plac oamenii sinceri şi direcţi». «Şi mie. Şi, pentru-a şti de la-nceput pe ce picior să dansăm, vă spun…». «„Îţi spun”, parcă aşa ne-am înţeles…». «Îţi spun că sunt angajată la Securitate, ca traducătoare de engleză şi de franceză». «Nimeni nu e perfect» – şi mi-a zâmbit. «Oameni sunt peste tot, aşa că n-am de ce să mă sperii». «Cum majoritatea se sperie de Securitate, indiferent de ce faci acolo, mă simt datoare să-i spun omului de la bun-început ce hram port». «Mai întâi că acolo faci o muncă, să-i spun tehnică. Să ştii că nu-i condamn nici pe operativi. Fac o meserie, ca oriunde-n lume: la un serviciu de Siguranţă a Statului. Periculoşi sunt colaboratorii externi, adică turnătorii: unii forţaţi de-mprejurări, alţii din proprie iniţiativă, pentru diverse avantaje». «Turnătoria nu s-a-nfiinţat odată cu-acest regim. E veche de când lumea, numai că în altă proporţie». Şi mi-au trecut prin minte toate documentele pe care le-avusesem în mână, ce-mi dovediseră câtă mârşăvie existase în personaje de mare distincţie socială.

«Ne-ntoarcem la ceea ce ne priveşte pe noi doi. Ziua mea cea mai puţin aglomerată e sâmbăta, a ta, Sabina?». «Vorbim la telefon şi ne-nţelegem». «Mergem la un restaurant, apoi mai vedem ce facem». «Eu nu sunt mare amatoare de restaurante. Prefer o plimbare. Nici petrecăreaţă nu sunt. Mă culc devreme, mă scol devreme». Ţinând seama de cât de ocupat era doctorul, i-am dat şi numărul de telefon de la slujbă, număr pe care-l ştiau doar Şerban şi mama. Şi eu şi doctorul eram oameni liberi – în sensul de necăsătoriţi. Chiar dacă-mi înregistrau convorbirile, n-aveau decât. Nu ne transmiteam secrete de Stat şi nici picanterii. După două luni de tatonări, în care doctorul mi-a dovedit că nu era dornic doar de parteneră de aşternut, în momentul când tensiunea senzuală dintre noi ajunsese explozivă, ne-am trezit unul în braţele celuilalt. Doctorul Gregorian s-a hotărât să se-nsoare cu mine, cred că din acelaşi motiv ca şi Valeriu: lipsa oricărei aluzii la căsătorie, către care, cu toată sinceritatea, nici nu-mi dădea inima brânci. O dată şi-mi fusese de-ajuns. Înainte ca Valeriu să fi dorit să stea din nou singur în garsonieră, «pentru o vreme», nu simţisem nicio fisură între noi. Ceea ce mă făcea bănuitoare faţă de orice bărbat şi nu-mi dădea niciun imbold s-o iau de la capăt cu măritatul. Înainte ca Alexe Gregorian să mă ceară de nevastă, am vrut să-i cunosc fata. Irina, o blonduţă cu ochii verzi, înaltă şi dolofană, mi-a amintit cum arătasem eu după complexul primar, ceea ce m-a făcut s-o-ndrăgesc din primul moment. Blândă, bine-crescută, citind mult, familiarizată cu albumele de artă, ascultând muzică simfonică, de unde am tras concluzia că avea o mamă de calitate. Faptul că duminicile şi-l împărţea pe taică-său cu mine îi făcea chiar plăcere. După câteva întrevederi în trei, cerându-i lui Alexe aprobarea, i-am făcut Irinei cunoştinţă cu Şerban al meu. Din primul moment Irina s-a purtat cu el ca o soră mai mare, iar Şerban, tăcut şi ascuns de felul său, a aflat în tovărăşia fetei o nesperată ocazie să-i propună tot felul de jocuri de memorie, *puzzle*-uri complicate, amintire de la taică-său. Eu i-am invitat duminica la masă pe Alexe şi pe Irina, spre încântarea dezinteresată a lui Şerban şi spre cea interesată a mamei, care nu pierduse nădejdea că aveam să mă recăsătoresc.

Alexe, în momentul când s-a hotărât să mă ceară de nevastă, m-a prezentat părinţilor lui, medici internişti, având amândoi cabinet pe lângă piaţa Lahovary. Sigur că fiul lor le făcuse cunoscută biografia viitoarei nurori. Nu cred că fuseseră foarte fericiţi că aveam un copil şi nici că lucram unde lucram, dar m-au primit cu bunăvoinţă şi cred că le-am făcut o impresie bună, arătând ca una cu picioarele pe pământ. Elementul cel mai favorabil pentru mine fusese fără-ndoială simpatia pe care i-o inspiram Irinei, bunicii iubind-o. Rămăseseră în bune relaţii şi cu fosta noră. I-am invitat la masă, mama şi cu mine întrecându-ne în pregătiri, iar casa lucind de curăţenie. Viitorii mei socri aveau un interior cât se poate de burghez, cu mobilă cubistă, care mi-o amintea pe-a unchiului meu de la Craiova. Erau copii de negustori de cereale de la Bechet, preocupaţi să-şi facă o carieră şi să trăiască în confort. Stilul cubist era ultima modă pe

vremea tinereţii lor, şi-n arhitectură şi-n mobilier. Prea ocupaţi cu spitalul şi cu cabinetul, n-aveau nici timp şi, probabil, nici dorinţa de-a schimba nişte mobile trainice şi care le-ndeplineau toate nevoile. Dacă în copilărie n-aş fi intrat în casa acelei boieroaice în care-mi fusese dat să văd lucruri despre care, până atunci, nici nu ştiam că existau, dacă studentă nu l-aş fi avut «profesor de estetică» pe Stere Caragiani şi nu mi-aş fi rafinat gustul alături de Valeriu, sigur aş fi lăsat-o pe mama să aducă de la Craiova mobila moştenită de la «tăticu». Numai eu ştiu cât am luptat ca s-o conving să renunţe la acele lucruri pe care cu mare părere de rău, le vânduse unor vecini, şi chiar la preţ bun. Umblaţi prin multe case, ca medici, părinţii lui Alexe apreciaseră interiorul meu din bulevardul Dacia şi mă-ntrebaseră dacă mobila din apartament provenea din familie. «Nu. Afară de bucătărie, totul e cumpărat de la consignaţii», i-am liniştit eu, ca să nu-şi închipuie că fiul lor ascunsese ceva în legătură cu biografia mea. Mamei, care făcuse un liceu serios – ca şi mine – cu toată meseria ei de contabilă, îi plăcea să citească şi să se informeze; făcuse faţă viitorilor ei cuscri care-i fuseseră simpatici din primul moment cum şi ea le plăcuse lor, descoperindu-şi şi cunoştinţe comune, dintre fostele mamei colege de liceu, ceea ce dăduse acelei întâlniri un aer familiar şi chiar familial. La divorţ, cui îi rămânea copilul îi rămânea şi locuinţa. Deşi Alexe, conform legilor în vigoare în acele timpuri şi nu numai, ar fi putut rămâne sub acelaşi acoperiş cu fosta nevastă, preferase să-şi cumpere o garsonieră dublă pe Polonă. Remăritându-mă, am recurs la aceeaşi şmecherie ca şi la căsnicia cu Valeriu: mi-am păstrat numele de fată, deci şi buletinul de identitate. Mama s-a mutat în garsoniera lui Alexe, el în apartamentul meu, fără să-şi schimbe adresa din buletin. Alexe mergea o dată pe lună şi-şi plătea întreţinerea pentru garsonieră, în care mama se ducea de fapt numai seara. Ileana şi Paul Iovănescu ne-au fost martori la Sfatul Popular din Piaţa Amzei, unde mă măritasem cu Valeriu. Când le-am propus să ne năşească civil, Paul a izbucnit în râs: «Măi, eu cu Alexe ne năşim unul pe altul. El cu Simona, „răposata”, m-au însurat cu Ileana, eu cu Ileana am măritat-o prima oară pe Sabina şi la recidivă tot noi, ocazie să-i întorc politeţea lui Alexe». La ceremonie au participat, pe lângă martori, părinţii şi Irina cu Şerban, ei doi fiind mai emoţionaţi decât noi adulţii. Lui Şerban i-am cumpărat un costum «de om mare», cămaşă albă şi papion, Irinei un *deux-pièces,* care-i avantaja silueta şi pantofi negri de lac, de domnişoară, cu un pic de toc. Am întrebat-o pe Irina – în vederea acestei toalete – dacă voia s-o aleagă împreună cu maică-sa ori cu mine. «Mama a zis s-o aleg cu tine, ca să-ţi testeze gustul», mi-a spus ea cu sinceritate. «Sabina, mie mi-ar face mare plăcere s-o cunoşti pe mama». «Dar mamei?». «Şi ea vrea să te cunoască».

De la Sfatul Popular – care ne trezea amintiri şi lui Alexe şi mie, fiecare căsătorindu-ne prima oară tot acolo – ne-am dus la „Athénée Palace”, restaurant ales de socrii mari care, nefiind bucureşteni din tată-n fiu, îl considerau culmea eleganţei, spre deosebire de doamna Veniamin pentru care „Capşa”, cu toate că «nu mai este ce-a fost între cele două războaie mondiale», «era totuşi „Capşa”». Deşi în minte cu bruiajul primei mele căsătorii şi cu al celei a generalului Vasilianu, la „Athénée Palace” m-am simţit mult mai în voie decât la „Capşa”, socrii mei fiind de-aceeaşi provenienţă cu mama. Cei mai fericiţi şi mai importanţi erau copiii. S-au dus pe ringul de dans, au ţopăit, cântând amândoi un cântec de pe când erau la grădiniţă, au dat ocol restaurantului, umblând pâş-pâş, ţinându-se de mână, de parcă se rătăciseră-n pădure sau mergeau la furat. Cred că ziua aceea a fost începutul legăturii pe viaţă între cei doi «fraţi de lingură», care s-au considerat şi se consideră mai fraţi decât cei făcuţi de-o mamă şi de-un tată. De-atunci, Şerban s-ar fi simţit frustrat dacă Irina ar fi lipsit o duminică de la noi. Cerându-i voie lui Alexe, i-am îndeplinit Irinei dorinţa de-a-i cunoaşte mama. Am hotărât să ne-ntâlnim pe teren neutru, în Parcul Ioanid. Irina era extrem de emoţionată, «mai mult decât la prima-ntâlnire cu un băiat», cum avea să-mi spună peste ani. Ea ne-a făcut prezentările: «Mama, doamna Sabina Gherasim, soţia tatei, şi fiul dânsei, Şerban». Ne-am strâns mâna şi ne-am cântărit din ochi. Zâmbetul din privirea Simonei mi-a amintit-o pe doamna doctor Adela Vasilianu. Frumoasă, apropiată şi Simona, doctoriţă şi ea. O faţă cu un oval perfect, ochi verzi, sprâncene, ai fi zis pictate – atât erau de frumoase – gene lungi, date cu un pic de rimei, un nas scurt, fin, drept, gură cu buze apetisante, peste nişte dinţi impecabili, totul pus în valoare de-

un machiaj discret, siluetă cu nişte rotunjimi incitante, picioare nervoase, încălţate în pantofi *escarpin,* de piele de şarpe, cu nuanţă verzuie ca şi geanta. Rasă, eleganţă, bun-gust. Şerban i-a sărutat mâna, iar ea l-a mângâiat pe creştet şi i-a zburlit uşor părul.

«Cred că nu e cazul să ne „domnim". Eu zic să ne spunem pe nume, nu Sabina?». «Da, Simona». Şi ne-am luat prieteneşte după umăr. Şerban şi Irina repede s-au îndreptat spre un grup de copii. S-au ţinut câteva minute la vreo doi metri distanţă de ei, aşteptând să fie poftiţi la joacă, ceea ce n-a-ntârziat să se-ntâmple. Noi, mamele, ne-am aşezat pe-o bancă. «Simona, să-i lăsăm niţel să se joace şi pe urmă mergem la mine-acasă, la o cafea, la un ceai». «Sabina, cât suntem singure, să ne spunem câteva lucruri importante». «Foarte bine». «Mai întâi, îţi mulţumesc pentru felul cum te porţi cu Irina». «Simona, între şapte şi unsprezece ani am avut tată vitreg. Nu vreau să simtă Irina vreo „vitregie" din partea mea. Nu caut s-o-ndepărtez de tatăl ei, ci dimpotrivă, şi vreau să fie cât mai prietenă cu băiatul meu, iar pe mine să mă considere ca pe-o soră mai mare». «Apreciez şi faptul că nu i-ai pus nicio-ntrebare cu privire la despărţirea mea de taică-său». «Tare-aş fi vrut să te cunosc înainte de-a mă căsători cu Alexe, dar n-am îndrăznit să-i cer Irinei să ne pună faţă-n faţă, fiindcă nu ştiam dacă întâlnirea noastră nu l-ar fi supărat». «Nu l-ar fi supărat, dar nici plăcere nu i-ar fi făcut. De ruşinea Irinei şi-a lui Şerban a fost de acord să ne vedem noi două. Să ştii că nu ne-am despărţit fiindcă eu mi-aş fi găsit sau el şi-ar fi găsit pe cineva. Însă avem firi incompatibile. El e plin de hachiţe şi total dezinteresat de tot ce priveşte o viaţă de familie. Nici eu nu sunt un monument de răbdare şi de pedagogie şi nici dispusă a fi singurul bou care trage la jug. Alexe, pe cât de riguros e-n profesie, pe-atât e de lasă-mă să te las în viaţa lui de familie. Am fost căsătoriţi şapte ani. O zi măcar n-am fost împreună-n concediu. Ne-am luat din dragoste. Eu eram în anul doi, el în şase, intern la Colţea. După căsătorie, cât am fost studentă, locuiam când la părinţii mei, când la ai lui. Ai mei mi-au cumpărat apartamentul unde locuiesc acuma cu Irina şi cu actualul meu bărbat. După ce am terminat şi eu facultatea şi ne-am aşezat la casa noastră, mă trezeam că Alexe venea cu doi-trei inşi la prânz, fără măcar să mă prevină. De unde contam că aveam mâncare pe trei zile, se mânca totul la o masă. La protestele mele faţă de-asemenea procedee mi se spunea invariabil: „Eşti meschină". Nu sunt geloasă şi n-am fost niciodată. Mi se pare însă că buna-cuviinţă cere să dai un telefon când întârzii cu orele. Sunt de acord că-n meseria noastră oricând poate apărea o urgenţă. Atunci rogi pe cineva să dea un telefon nevestei şi să-i spună. Timpul lui era sacru: o şoaptă să nu fi auzit când avea ceva de citit, de-nvăţat. Al meu n-avea importanţă. Când îmi cerea ceva – pe care şi-l putea lua şi singur – trebuia să i-l aduc în două secunde, altfel începea imediat cearta. E tipul de om care nu-nţelege că nu numai el are nevoie de un pic de singurătate, în care să nu te bată nimeni la cap. Este o fiinţă acaparatoare şi pentru care totul începe cu „nu". Ajunsesem un pachet de nervi. Trebuia să fac toate eforturile ca să nu mi-i vărs la spital pe oameni nevinovaţi. Văzând că-mi schimbam firea, că eram din ce în ce mai mohorâtă şi mai lipsită de chef de viaţă, cu tot regretul pentru Irina, am divorţat, spre amărăciunea părinţilor noştri. M-aş bucura să fi-nvăţat ceva din convieţuirea cu mine şi să se poarte altfel în noua căsnicie. Te rog să mă ierţi, Sabina, pentru tot ce ţi-am spus, dar am vrut să fiu sinceră cu tine». «Simona, cu fostul meu bărbat am dus o viaţă paşnică, fără contrarieri, fără cel mai mic dezacord. Aveam păreri comune, gusturi comune. Cred însă că i-am forţat mâna, făcând un copil. Descurajat de câte beţe-n roate i se puneau la fiecare film din partea autorităţilor şi de lucrătura unor colegi din breaslă, plus atmosfera generală, socotea că nu sunt vremuri să faci copii. Când l-am avut pe Şerban, s-a purtat însă exemplar, iar copilul l-a adorat până-n momentul când şi-a dat seama că tată-său ne-a părăsit. Nu m-ar fi mirat să mă-nşele, înconjurat cum era de femei talentate, frumoase şi m-aş fi făcut că nu bag de seamă, ştiind că lumea nu e făcută din sfinţi imuni la ispită. Cerându-mi să divorţez, am divorţat, fără să protestez şi fără să cer explicaţii. M-am măritat cu Alexe fiindcă mă atrage, de ce să nu recunosc, şi fiindcă îmi mai doresc un copil. Felul cum se poartă Alexe cu Irina şi cu Şerban mi-a dat curaj. În materie de căsătorie, am principii ţărăneşti: „ce casă e aia fără copii?". Şi e tare greu să n-ai pe nimeni după ce-ţi mor părinţii». «Ai dreptate: eu sunt singură la părinţi, Alexe la fel. Irina n-are nici măcar veri. Acum îl are pe Şerban; îl

recomandă copiilor: „fratele meu”». «Şi eu sunt singură la mama. De două ori a fost măritată şi de două ori a rămas văduvă. Eu am doi veri-primari, dar nu suntem deloc apropiaţi. Mă bucur că Şerban şi Irina se consideră fraţi şi că noi două ne-am înţeles din primul moment».

Am simţit atunci că mi-am apropiat un suflet de om. Mă bucuram că, pe lângă Ileana şi Paul Iovănescu, îmi mai făcusem doi prieteni: pe Simona şi pe Mircea Ulieru, soţul ei, avocat, văr-primar cu Paul. Ajungând la o-nţelegere în privinţa divorţului, Alexe şi Simona le ceruseră sfatul Ilenei şi lui Paul. Simonei i-l recomandaseră pe Mircea Ulieru, iar lui Alexe pe-un alt văr al lui Paul. Mircea Ulieru, văduv, fără copii, se-ndrăgostise de la prima vedere de clienta lui. Priceput la oameni, bun psiholog – aşa cum i-ar sta bine oricărui avocat – văzuse în Simona o femeie la locul ei, care nu umbla după aventuri, ci după o viaţă liniştită, lângă un om care să nu-i scoată sufletul cu hachiţele. După ce, prudent, se păscuseră unul pe celălalt un an, Simona şi Mircea Ulieru se căsătoriseră. «Mai întâi am vrut să văd cum se poartă cu Irina şi pe urmă m-am măritat», mi-a spus Simona.

Cât timp trăise «tăticu», nimeni nu ne călcase pragul. Apoi, mamei, femeie singură, cu un copil de crescut, şi cu slujbă, numai de mondenităţi nu-i ardea, nemaivorbind de cei doi ani cât îi fusese fratele-n puşcărie. Femeie la casa mea, simţeam nevoia să schimb şi eu o vorbă cu nişte oameni care să-mi facă plăcere. Mi-am folosit toată diplomaţia pentru a-mi convinge bărbatul să ne vedem cu Simona şi cu Mircea, la-nceput la Ileana şi la Paul, apoi la noi acasă şi, până la urmă, la Simona şi la Mircea. Prima oară când i-am invitat pe toţi patru adulţii şi cu Irina, mama a dat din umeri, ca apoi, când a văzut câtă bucurie le-a făcut copiilor să ne vadă la un loc, s-a-nmuiat. «La urma urmei, nu-nseamnă că dacă ai divorţat să nu te mai vezi cu fostul sau cu fosta, mai cu seamă când ai împreună copii», a tras ea concluzia.

Doamne, cum s-o despărţi sufletul de trup?

Anul 1956 a tulburat apele mocirloase ale zonei sovietizate. Revoluţia din Ungaria, tratată drept contrarevoluţie, fiind o manifestare făţiş antisovietică, a băgat spaima, nu ştiu cât în Uniunea Sovietică, însă rău de tot în dirigenţii sateliţilor. Până şi pe noi, personal civil din cadrul Securităţii, ne prociteau măcar de două ori pe săptămână: «Fiţi vigilenţi, tovarăşi! Raportaţi tot ce vi se pare suspect. Avem de-a face» – se refereau la Ungaria – «cu un atac la drepturile noastre democratice, un atac la socialism şi la libertate». La asemenea catehizări, de câte ori întâlneam privirea lui Endre, desluşeam un zâmbet ironic căruia-i răspundem lăsând repede pleoapele. Avusese loc şi-n rândul studenţimii noastre o răbufnire de revoltă, manifestată prin curajul de-a cere depolitizarea învăţământului şi o altă politică faţă de ţărănimea zdrobită de cote. Rezultatul: arestări şi condamnări în rândul studenţilor şi nu numai. Pumnul în gură vârât şi mai adânc faţă de oricine nu ţinea aţă linia Partidului. Cred că de când mă angajasem nu tradusesem cât am tradus când cu Ungaria în 1956. Nici acest moment de mare tensiune, de sânge vărsat, n-a clintit echilibrul stabilit prin convenţia de la Yalta. Goarnele Occidentului sunau neobosit împotriva Sovietelor, iar ăstora le păsa mai mult de-o grămadă de efectele pur sonore ale «lumii libere». Dar pe naivii noştri nicio evidenţă nu-i strămuta din convingerea că nu se putea «să ne lase pe noi americanii». Primeam benzi de magnetofon cu înregistrări de la toate posturile de radio care emiteau în franceză şi-n engleză. Le ascultam şi le făceam rezumate; dacă ar fi fost să le traduc în întregime nu mi-ar fi ajuns douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Întâlnindu-mă o dată în uşă cu Endre, mi-a şoptit: «Ce spun benzile tale e fleac faţă de atrocităţile de la vecini. Încolo, după cum vezi, râuri de lacrimi de crocodil, ca şi faţă de cel puţin patruzeci de milioane omorâţi de Stalin. Un Nürnberg pentru criminalii de pace, pe lumea ailaltă! Aş vrea să stau singur într-o peşteră». «Şi eu». Şi nu-l minţeam. De câte ori dădeam cu ochii de el simţeam că stătea să facă explozie. Într-o zi i-am pus mâna pe braţ şi i-am spus: «Vă rog liniştiţi-vă. Nu putem schimba noi faţa lumii». «Dracu’ ne-a pus să mai şi facem copii», mi-a spus el şi a oftat din rărunchi.

Cred că 1956 a contat mult la hotărârea lui Valeriu de-a părăsi Ţara în 1958. Iubirea cu Alina Bratu a fost picătura care-a făcut să se reverse paharul plin ochi dinainte. În 1956, când se petrecea ce se petrecea în Ungaria, plimbându-ne cu Şerban în Parcul Ioanid, Valeriu m-a-ntrebat: «Crezi că se schimbă ceva-n lagărul sovietic?». «Nu se schimbă nimic, Valeriu. Are să se schimbe când cine face experimentul actual are să treacă la alt experiment». «Adică?». «Adică suntem nişte cobai, iar Globul un laborator. „Microbiologii", cărora le servim drept material, experimentează în permanenţă şi pe animale şi pe plante. Oamenii nu au mai mare valoare decât restul faunei». «Nu-mi vine să cred, mai ales că pe Pământ există şi lumea care trăieşte normal». «Când spunem „normal", important este punctul de referinţă. Dacă acest punct este cancerul, ulcerul pare o prăjitură». «Tu nu crezi că există o lume liberă?». «Liberă pe spinarea cui? În Primul război mondial, când nemţii l-au trimis pe Lenin în vagon plumbuit să facă revoluţie, fiindcă pierduseră partida, ce calificativ le dai? Dar cui ne-a dat pe mâna ruşilor pe noi şi jumătate din Europa?». «Văd că te-ai îndoctrinat bine», mi-a spus Valeriu pe jumătate serios, pe jumătate-n glumă. «Valeriu, trec printr-o şcoală de pierdere-a iluziilor». Respectam cu sfinţenie deviza mafioţilor, aceeaşi cu-a serviciilor secrete: *Omertà.* Nu pomeneam nimănui despre documentele şi despre cărţile de spionaj care-mi treceau prin mână. Un rând scris n-aş fi scos din Instituţie, nici măcar o listă de cumpărături: «ouă, brânză, mărar, pătrunjel». Omului pentru care lumea înseamnă el şi familia lui puţin îi păsa de Ungaria. Lumea făcea mai departe copii, îi boteza, îi cununa, petrecea fiecare în felul şi după puterile lui – unii cu mici şi cu caltaboşi, cu sarmale, cu ţuică fiartă şi cu zaibăr, alţii cu icre negre, care se găseau din belşug, cu şampanie, cu fineţuri, în toalete rafinate, studenţii provinciali mai sărăcuţi, la „Grigore Preoteasa", unii cântând la ghitară, alţii dansând. Dacă-i spui cuiva, după 1990, că-n vremea comunismului se trăia pe trei planuri, nu te crede: o lume a năpăstuiţilor, cu membri din familie în puşcării, evacuaţi din case, abia ţinându-şi zilele; o lume a profitorilor; o lume căreia orice formă politică nu-i ţinea nici de cald nici de răcoare – majoritară. Ca în orice regim, unii se treziseră din cenuşe-n picioruşe. Eu cărei categorii îi aparţineam? Fratele mamei fusese-n puşcărie. Mamei şi mie ne bătuse inima destul: mamei să nu-şi piardă slujba, mie să nu se afle şi să fiu dată afară din Facultate. Împotriva unchiului nu se emisese legal nicio acuzaţie, el nu figurase în niciun proces. Nici în autobiografia de la Securitate nu pomenisem de el. Salariată a Instituţiei, puteam fi considerată printre profitori: n-aveam noi, personalul civil, salariile operativilor, dar simţitor mai mari decât ale omologilor noştri din alte instituţii, plus diverse sporuri care să micşoreze diferenţa între noi şi operativi. Cred că liniştiţi erau numai cei care n-avuseseră nimic de omis în autobiografie, care nu-ncercau să se remarce, pentru a nu stârni rivalităţi, şi care tăceau ca vita cea necuvântătoare în faţa oricărei absurdităţi s-ar fi aflat. Endre n-avea decât un singur prieten în Instituţie: pe generalul Şerban Vasilianu. Ce ştia sau bănuia în legătură cu mine şi cu generalul n-aveam să aflu niciodată. De ce îi inspirasem, încredere, de asemenea. Peste patruzeci de ani de la angajarea mea, în 1991, când amândoi eram la pensie, mi-a spus cum mi-a sustras din dosar o foaie informativă cu privire la unchiul meu, avocatul. Cea mai mare dovadă de încredere avea să mi-o dea Endre în momentul când, vrând să fac un bine cuiva, aveam să-l rog să comită o ilegalitate. O bună prietenă a Simonei, neuroloagă, îşi dădea doctoratul. Îşi trecuse toate examenele excepţional. Când să-şi prezinte lucrarea scrisă, teza, a fost anunţată că i se respingea dreptul la doctorat, fără nicio explicaţie. Biata femeie, măritată cu un gazetar – deci meserie nesigură, nemaivorbind că era şi un mare fustangiu – se aştepta să fie dată afară şi din slujbă nu numai să i se interzică titlul de «doctor în ştiinţe medicale», pentru care-şi dăduse trei ani sufletul. Această doctoriţă, Voica Segărceanu, era eroina unei istorii triste; cu mamă profesoară de matematică şi cu tată medic, rămăsese în Ardealul de nord-vest sub ocupaţie maghiară, în urma dictatului de la Viena. Când ungurii primiseră ordin de la Hitler să deporteze evreii din tot ce era considerat teritoriu maghiar, autorităţile din Ardealul ocupat deportaseră la Auschwitz şi români care le stăteau ca aşchia-n ochi, printre care pe doctorul Segărceanu cu nevasta şi cu fata lor de opt ani. La Auschwitz, povestea Voica, erau şi ciobani din Maramureş. În lagăr, doctorului Segărceanu i se propusese să participe la nişte experienţe tip

Mengele. Refuzase şi fusese împuşcat. Ajunse-n Ţară, Voica şi doamna Segărceanu îşi găsiseră casa fără acoperiş, fără uşi, fără ferestre. Plecaseră la Bucureşti, la o soră a doctorului Segărceanu. Doamna Segărceanu se angajase contabilă pe la o cantină, iar Voica îşi continuase şcoala cu gândul de-a face Medicina. Ca să strângă un ban şi ca să figureze ca venită din câmpul muncii, doi ani fusese infirmieră la Maternitatea „Filantropia". Terminând Medicina ca şefă de promoţie, un profesor o luase pe lângă el, la „Spitalul Central", unde Voica îşi trecuse examenul de specialist cu brio şi, la fel, mai târziu, primariatul. De când începuse examenele pentru doctorat şi până la depunerea tezei, în viaţa ei nu intervenise nimic ce-ar fi justificat interdicţia de care se izbise şi care-o adusese aproape de neurastenie. Nimeni nu ştia să-i spună de ce fusese lăsată să-şi dea examenele dacă biografia ei nu-i permitea finalizarea atâtor eforturi. Suferind de purpură reumatoidă, Voica nu trebuia să aibă copii. Impresionată de zbuciumul acestei fiinţe pasionate de profesia ei, pentru care trăia, mi-am muncit mintea cum s-o ajut. Eram convinsă că cineva care vedea în ea o concurentă îi făcuse un pustiu de bine cu cine-ştie-ce notă la cadre. M-am dus la Endre şi l-am invitat la o plimbare, timp în care i-am expus situaţia Voicăi şi l-am întrebat simplu, direct: «Puteţi s-o ajutaţi, fără să vă faceţi dumneavoastră rău?». «Am să-ncerc». «Să ştiţi că nu i-am promis nimic, iar numele dumneavoastră n-am să-l pronunţ niciodată». «N-am nicio grijă în privinţa asta», s-a oprit din mers şi s-a uitat o clipă în ochii mei. M-a făcut să tresar. Abia după 1989 aveam să aflu cum i se ridicase Voicăi interdicţia de a-şi da doctoratul, şi nu de la ea ci de la binefăcătorul ei. Colonelul Endre, unul dintre ofiţerii care se ocupau de sectorul intelectual, declarase că la departament sosiseră nişte anonime cu privire la anumite persoane care ar fi minţit în autobiografii. Între acele persoane se afla şi doctoriţa Voica Segărceanu. Colonelul Endre o chemase pe împricinată şi-i spusese că în autobiografie nu menţionase că tatăl ei fusese legionar. Voica rămăsese uimită în faţa unei asemenea minciuni. Pentru a o spulbera, doctoriţa trebuia să aducă declaraţii de la cât mai multe persoane din localitatea unde funcţionase tatăl ei, de unde fuseseră deportaţi la Auschwitz, declaraţii care să infirme denunţul. «Doamnă doctor, obţineţi declaraţii de la maghiari, dacă vreţi să fie luate-n seamă. Ceea ce vorbim noi nici pasărea nu trebuie să ştie».

Spre norocul Voicăi, mai trăia preotul calvin, partener de table şi de şah al doctorului Segărceanu. Datorită lui, Voica se-ntorsese la Bucureşti înarmată cu douăsprezece declaraţii de la tot felul de oameni care, pe proprie răspundere afirmau că doctorul Segărceanu nu făcuse niciun fel de politică. Absolvită de acuzaţia adusă, *post mortem,* tatălui ei, era aşa de scârbită şi de fără chef încât a trebuit s-o roage-n genunchi bărbatu-său şi să plângă Simona ca s-o convingă să-şi depună şi să-şi susţină teza. La acest eveniment la care au primit elogii şi ea şi conducătorul ei ştiinţific n-a invitat pe nimeni, aşa cum se obişnuia de totdeauna şi n-a făcut nicio trataţie. După ce a fost declarată «doctor în ştiinţe medicale» şi-a strâns materialul, a mulţumit în primul rând profesorului care-i fusese îndrumător, comisiei şi asistenţei, compuse din neurologi curioşi în privinţa unei lucrări a cărei interdicţie le era cunoscută, le-a mulţumit şi-a luat servieta şi a părăsit sala. A doua zi i-a bătut la uşă colonelului Endre. «Domnule colonel, nimeni pe lume nu mi-a făcut un bine mai mare decât dumneavoastră. Vă rog să primiţi ceva care să vă amintească de mine» şi i-a pus pe birou o cutie de argint superb cizelată, pentru ţinut ţigări, veche de peste două sute de ani. Endre a refuzat-o, iar ea a-nceput să plângă. Atunci el i-a dat în schimbul cutiei un *coupe-papier* de argint, ca un pumnal şi i-a spus «Accept numai aşa». La prima întâlnire cu Endre i-am spus «mulţumesc». «Eu îţi mulţumesc, Sabina; prin intermediul tău am făcut un bine cuiva care merită». Peste o săptămână mă trezesc cu Voica la uşă. «Nu te superi că vin aşa fără un telefon, ca ţăranul». «Ei, hai, că doar nu suntem la Curtea Angliei!». «Sabina, îţi mulţumesc…». «Pentru ce?». «Să-ţi spun eu?». «Nu-mi spune, fiindcă n-ai ce» şi i-am făcut semn spre tavan şi la urechi. Pe muteşte mi-a-ntins o cutiuţă de pluş verde. Am deschis-o. Din ea sclipeau brienţelele care-nconjurau un smarald dreptunghiular şlefuit cu marginile bizotate: un inel cu montură de platină şi cu anou din aur. I-am luat Voicăi mâna stângă şi i l-am pus pe inelar. «Sabina, tu ai copii, ai cui să-l laşi». «Iar tu ai o viaţă-nainte în care să-l porţi». «Sabina, cât bine mi-ai făcut tu mie…». «Roagă-te lui Dumnezeu de sănătatea cui ţi-a făcut binele

şi-atât». Voica a ajuns profesoară la Medicină la Timişoara, la catedra de Neurologie, cu specialitatea neurologie infantilă. Ne vedem rar, dar vorbim la telefon măcar o dată pe lună. Nici după 1989 n-a pomenit niciodată numele colonelului Endre, cum nu l-am pomenit nici eu.

Cazul Voicăi mi-a trezit multe-ntrebări. Mai întâi asupra regimului în care trăiam, dacă mai era nevoie. Oare era comunist regimul? După mintea mea, era un regim de simulanţi, în care se crease o nouă clasă de profitori, iar restul tăcea, care de teamă, care de indiferenţă. Să fi fost comunist presupunea să fii un idealist care nu-şi află nicăieri locul. Cine crezuse cu-adevărat, dar se angrenase în sistem, renunţase demult la idealuri dacă nu voia să fie strivit. Endre nu era în niciun caz un internaţionalist de tip moscovit. Se afla, atât cât îl dibuisem eu, mai ales de când cu Voica, se afla acolo unde era, gândind să mai salveze nişte valori româneşti, atât cât îi stătea în putinţă. Cu inteligenţa şi cu ştiinţa lui de carte s-ar fi putut plasa în eşalonul din străinătate pe care şi eu îl refuzasem, ceea ce mă crescuse în ochii lui. Nu mă-ndoiam că Instituţia era-mpănată de agenţi ai unor servicii străine, în primul rând ai Moscovei. Cu oricine-ai fi vorbit despre Endre îţi spunea că e-un tip dur, închis, fără prieteni. O dată, întâlnindu-ne pe stradă, am mers o bună bucată de drum împreună. «Unde mergeţi, domnule colonel?, dacă mi-e permis să vă-ntreb». «La bătut apa-n piuă, adică la o şedinţă. Am ieşit să mă aerisesc niţel, ca să suport mai bine ce am s-aud». «Domnule colonel, în Secţie sunteţi socotit impenetrabil, dur, necomunicativ». «Mai pe scurt: încuiat. Dacă m-ai fi cunoscut acum douăzeci de ani nu m-ai recunoaşte. Când nu ştii în cine să ai încredere şi-n cine nu, când eşti tot timpul bănuitor şi la pândă, îţi modifici comportamentul şi, mai grav, caracterul. Lupta cu absurditatea – luptă vorba vine – este greu de-ndurat. Tu, Sabina, te afli în marginea pădurii, eu în mijloc, unde mişună animalele de pradă». «Domnule colonel, ce-am făcut eu ca să merit încrederea dumneavoastră?». «Asta nu-ţi spun. Îţi spun doar ceea ce ştii: de la tine un cuvânt nu merge mai departe. Eu te-am propus pentru Occident. Refuzând, nici nu ştii cât bine mi-ai făcut. Mai întâi pentru sufletul meu, apoi la „Prăvălie”: „uite ce oameni are Endre”». La cuvântul *«prăvălie»* am tresărit. Mi-a zvâcnit inima. Era cuvântul pe care-l folosea faţă de mine generalul când vorbea despre locul nostru de muncă. Deşi menajul meu cu Alexe mergea bine, eu fiind tolerantă cu defectele lui, perfect descrise de Simona, când îmi răsărea-n minte generalul, mă simţeam învăluită ca de-un nor blând, ca apoi să mi se facă un dor sfâşietor de el. Când m-am măritat cu Alexe, generalul m-a-ntrebat dacă telefonul nostru săptămânal de la cabina «conspirativă» putea continua şi eu i-am răspuns «da», fără ezitare. El era supapa mea de siguranţă în faţa tuturor contrarierilor vieţii de zi cu zi. Ştiam că, orice s-ar fi-ntâmplat, la mii de kilometri cineva se gândea la mine, voia să-mi facă o bucurie, să-mi mângâie sufletul. Generalul nu uita niciodată să mă-ntrebe dacă aveam nevoie de ceva. Printr-un curier, în care avea încredere îmi trimitea câte o bijuterie delicată, un bibelou de jad sau de piatră semipreţioasă, obiecte pe care faţă de Alexe le treceam în contul lui Stere, despre care-i vorbisem deschis, ei doi cunoscându-se bine de la Ileana şi de la Paul Iovănescu.

După cinci luni de la căsătoria cu Alexe am rămas însărcinată. Amintindu-mi lipsa de entuziasm pe care-o manifestase Valeriu când îi spusesem că voiam s-aduc pe lume un copil, nu ştiam ce tactică să adopt faţă de noul meu bărbat, ca să nu-l şochez şi mai ales ca să nu rămân nici eu traumatizată de-o eventuală propunere de avort. Pentru a fi sinceră cu mine însămi, mă căsătorisem a doua oară mai ales fiindcă-mi mai doream un copil, gândindu-mă să nu-l fi lăsat pe Şerban singur pe lume după ce-aveam să mor, fiindcă nicio stăruinţă a mea nu-l îmbunase în privinţa lui taică-său care, dacă mi-ar fi supravieţuit, i-ar fi rămas tot străin. O rugasem pe doamna Veniamin să-l convingă pe Valeriu – ceea ce eu nu reuşisem – să nu-i mai cumpere lui Şerban lucruri de-mbrăcăminte, fiindcă refuza să le poarte şi le făcea cadou. «Prin urmare să vă trimită bani, fiindcă neavând dimensiuni, vi se potrivesc mai bine la făcut cadouri». Stăpânindu-mi cu greu nervii, i-am replicat fostei mele soacre: «Doamnă, toţi banii trimişi de Valeriu sunt în cont la bancă şi nu m-ating de ei. Când Şerban ajunge major îi foloseşte cum crede». Cu toate că nu se-aprindea cămaşa pe ea de dorul nepotului, bine nu-i cădea că un copil de opt ani nu mai voia s-o vadă şi că-şi scosese şi tatăl din suflet. Deşi era convinsă că la această ruptură nu contribuisem cu nimic,

în rarele noastre convorbiri telefonice nu se lăsa fără să-mi plaseze o-mpunsătură. Valeriu mă suna în fiecare săptămână iar eu, pe-un ton plin de bunăvoinţă, îi dădeam raportul despre Şerban. Asumându-mi riscul unei decepţii, am hotărât să-i spun lui Alexe, fără învăluiri prealabile: «sunt însărcinată». «Bravo» – şi m-a mângâiat pe pântecele încă plat – «bravo, şi ce vrei să fie?». «Dar tu?». «Să fie sănătos şi să aibă noroc. Încolo, voia la Domnul». Îmi rămânea de trecut examenul cel mai greu: să-i spun lui Şerban că urma să aibă un frate sau o soră. «Tu ce vrei să fie: băiat sau fată?», l-am întrebat eu. «Dacă tot e să fie… aş prefera fată şi să semene cu Irina», mi-a răspuns el fără entuziasm. Era limpede că nu-şi dorea nici frate, nici soră. Şi vedea concurenţa năvală peste el. Tot timpul sarcinii m-am purtat cât mai atent şi mai afectuos cu Şerban, ca să ştie că locul lui în viaţa mea nu-l împărţea cu nimeni. Un merit al lui Alexe nu putea fi contestat: ştia să se poarte cu copiii şi să se pună la mintea lor, ceea ce eu n-am fost în stare niciodată. Eu parcă mă adresam unor adulţi de dimensiuni reduse. Parcă nu fusesem niciodată copil. Deşi se spune că o mamă nu trebuie să obosească nici de-ar fi să facă de-o mie de ori aceeaşi observaţie copilului, dacă e nevoie, cred că am fost o mamă pisăloagă, o pedagogă netalentată. O mamă n-are dreptul nici să fie descurajată de privirea critică şi chiar dispreţuitoare a copilului ei, ci să-i analizeze cauza. Nicio profesie nu cere mai multă abnegaţie, mai multă blândeţe, mai mult efort de-a-nţelege şi de-a da căldură decât cea de părinte. Eu n-am fost apropiată de mama, nici copiii mei de mine. Mi s-a părut bizar cât ataşament mi-a dovedit Irina de când ne ştim, deşi totdeauna şi-a adorat mama şi cât de legată mă simt de ea şi cât o preţuiesc, poate şi din pricina distanţei pe care băieţii mei au pus-o între ei şi mine. Şerban, deşi fire ascunsă şi bănuitoare, l-a adoptat pe Alexe din primul moment şi l-a tratat ca pe-un prieten mai mare. Cred că la această atitudine a contat grija lui Alexe faţă de Irina, deşi despărţit de mama fetei. Valeriu i-a purtat de grijă totdeauna lui Şerban; nimeni şi nimic nu i-a scos însă din cap acestui băiat că el era abandonat de tată. Când l-am născut pe Doru, deşi nici eu, nici Alexe nu ne-am schimbat cu nimic atitudinea faţă de el, cred că Şerban s-a simţit abandonat şi de mine. În ziua când am venit cu Doru de la Maternitate, Irina şi Şerban ne aşteptau în vestibul, ţinându-se de mână; ea zâmbind ca în aşteptarea unei emoţii plăcute, el crispat ca în faţa unei catastrofe iminente. «Bine aţi venit», a strigat Irina, de parcă ne-am fi aflat în Piaţa Aviatorilor, atât era de emoţionată. «Hai, drăgălaşilor, să vă vedeţi fratele», şi am aşezat bebeluşul pe canapeaua din hol. Irina s-a aplecat asupra lui şi, extaziată, ţinându-l mereu de mână pe Şerban, a şoptit: «Cât e de frumos! Priveşte, Şerbane». Trăgând mai întâi cu coada ochiului spre mine, Şerban s-a uitat de sus la intrusul mic şi a rostit, cu o voce neutră: «E frumuşel». Irina venea în fiecare seară să asiste la baia lui Doru. La un moment dat eu am devenit asistenta şi Irina băieşiţa. Avea o viteză şi o-ndemânare ca şi când ar fi crescut zece copii. Şerban ne privea foarte serios, fără un sunet, în timp ce Irina-i vorbea tot timpul lui Doru, toată un «glu-glu-glu» şi-un «iubitul mamei». După ce-l săruta pe funduleţul roz, îl îmbrăca la iuţeală, mi-l punea-n braţe, fiind ora lui de alăptat, se ducea la Şerban şi-l săruta în creştet. Adică «amândoi sunteţi ai mei, să nu crezi că-l iubesc numai pe-ăl mic». Pe măsură ce creştea, Şerban devenea tot mai distant faţă de mine, dar – ceea ce mi se părea ciudat – apropiat de Alexe şi legat de Irina, de parcă erau vase comunicante. Cu Doru, care-l iubea mai mult decât pe oricare dintre noi, se purta condescendent, ca un om mare care acceptă să se pună la mintea unui copil. Nouă ani diferenţă între doi fraţi, neexistând intermediari între ei, sunt prea mulţi: un frate la grădiniţă, celălalt la liceu, mă rog la şcoala generală. Ceea ce pe vremea când învăţasem eu era clasa-ntâi de liceu, în noul sistem, copiindu-l pe cel sovietic, devenise clasa a cincea în «şcoala generală» de opt clase. Doru nu-mplinise un an când, îndată ce-l vedea pe Şerban, scotea un chiot de bucurie şi o lua de-a buşilea spre el. Dragostea faţă de Irina era mult mai temperată: ei îi făcea cu mâna şi când îl lua-n braţe i se lipea cu faţa de piept şi din când în când ofta. «Ce suferinţă ai tu, iubitule?», îl întreba Irina şi-l strângea tare de trupuşorul ei grăsuliu. Nu cred că Irina îşi iubeşte fata mai mult decât pe Doru şi pe Şerban. Pe Şerban îl strângea în braţe la sosire şi la plecare. Citisem cândva nişte relatări ale unei exploratoare despre o comunitate primitivă din Altaiul siberian, comunitate care trăia complet izolată şi care nu folosea banii. Seara toţi membrii comunităţii se strângeau în jurul focului şi povestea fiecare ce

făcuse în timpul zilei. Relatările Irinei după ce-l îmbăiam pe Doru, despre felul cum îşi petrecuse ziua, pline de haz, îmi aduceau aminte mereu de acea comunitate primitivă şi mă simţeam o bătrână a tribului având obligaţia de-a se da cu părerea asupra isprăvilor celor tineri. Cred că atunci am trăit cele mai calme şi mai frumoase momente ale vieţii mele de familie, ale vieţii mele de mamă. Uneori mi se face un dor dureros de copiii mei, de ei mici, când îi simţeam ca fâşie din trupul şi din sufletul meu. Când îi alăptam simţeam cum se scurge din mine nu doar hrană ci şi suflet. Când copiii cresc şi-şi dovedesc personalitatea, care de multe ori te contrariază, nu-ţi vine să crezi că tu, mamă, ai fost doar vehiculul purtător spre lume al unei fiinţe independente, care de multe ori nu-ţi împărtăşeşte părerile şi nici măcar dragostea. Când încep copiii să te judece şi mai ales când începi tu să-i judeci, la fel ca pe oricare om, ai un asemenea sentiment de-nstrăinare, de pierdere, de singurătate, chiar de depresie, fiindcă nu poţi să nu te-ntrebi la ce bun tot ce-ai făcut pe lume. Te trezeşti ca-ntr-o casă prădată, când tâlharii ţi-au răsturnat totul cu susu-n jos şi nu-ţi mai găseşti actele, acele hârtii care te-ncadrează în ordinea socială. Înstrăinarea de copiii tăi înseamnă pierderea ordinii sufleteşti. Încă din viaţă înveţi ce-nseamnă despărţirea: despărţirea de tine cel care-ai fost mai înainte şi distanţa dintre tine şi cei care-nseamnă viaţa ta, o despărţire la fel de traumatizantă.

Dar sufletul, cum s-o despărţi, oare, de trup?

În timpul căsătoriei mele cu Alexe m-am simţit mult mai la largul meu decât pe vremea lui Valeriu, fiindcă părinţii lui Alexe ştiau să creeze o atmosferă de familie. Deşi, ca medici, nu duceau lipsă de relaţii, pentru ei sărbătorile creştineşti erau sărbători de familie, la care nu uitau niciodată s-o invite şi pe mama şi pe Simona cu noul ei soţ – «a divorţat de Alexe, nu de noi» – pe Irina şi pe noi, a doua familie a lui Alexe. Lui Şerban, deşi le era străin, îi făceau şi de Crăciun şi de ziua lui cadouri cu nimic mai prejos decât ale Irinei. Felul cum m-am purtat cu Irina şi cu Simona mi-a atras bunăvoinţa socrilor mei. Mama, deşi n-a fost niciodată un monument de diplomaţie, cu ei a ştiut să-ntreţină relaţii de familie: făcea un lucru bun de mâncare, o prăjitură, dădea o fugă să le ducă şi «cuscrilor», nemaivorbind că o dată pe lună îi invita la masă, iar ei, pe lista de protocol a teatrelor şi-a Operei, unde aveau o mulţime de pacienţi – o invitau mereu la spectacole. Fără o educaţie specială estetică, socrii mei aveau gusturi sănătoase în materie de artă, oameni la locul lor care nu-şi dădeau aere şi nu uitau de unde plecaseră, neascunzându-şi niciodată obârşia. N-aveau rafinamentul doamnei Veniamin, aşa cum nici Alexe n-avea subţirimea intelectuală a lui Valeriu, dar şi Alexe şi părinţii lui citeau, mergeau la concerte la Ateneu, la expoziţii de pictură, de sculptură. Având o profesie în care se confruntau mereu cu suferinţa fizică şi sufletească a oamenilor, câştigând destul ca să nu cunoască lipsurile, neavând deţinuţi politici în familie, nu proslăveau regimul, însă nici nu făceau pe victimele. Valeriu, artist care nu era dispus la compromisuri, cum se dovediseră atâţia colegi ai lui de breaslă, suferea că nu putea să arate publicului ceea ce-l rodea; revolta asta permanentă îi tăia veselia şi chiar pofta de viaţă. Valeriu se număra printre cei cărora comunismul le modifica firea, le amputa adâncul fiinţei. «Din viaţă, aşa cum e, trebuie să stoarcem cât mai multe plăceri şi să ne acceptăm destinul». Asta era deviza lui Alexe. Îi plăcea să invite şi să fie invitat, să meargă la restaurante, să danseze, să fie la curent cu viaţa artistică, îl pasionau memorialistica, istoria, geografia. Şi eu şi el şi părinţii noştri porniserăm în viaţă cu-o bază de cunoştinţe solidă: liceul care, până la reforma învăţământului din ’47, îţi deschidea orizontul, stabilindu-ţi o scară de valori. Cine-nvăţase temeinic în liceu n-avea de ce să fie intimidat în nicio societate, fiind la curent cu tot ce ţinea de cultura generală, de istoria omenirii. Noi, toţi cinci, puteam scanda vreme de ore-n şir din marii poeţi latini. Şi toţi aveam idee de etimologie, nu doar eu care făcusem «Literele». Cu alte cuvinte, ştiam ce spunem, nefolosind termeni aiurea şi neîncălcând gramatica. Nici mama, nici socrii mei nu renunţaseră la perfectul simplu, folosit corect, ca în Oltenia: doar pentru o acţiune terminată cu foarte puţin timp înaintea momentului când se vorbeşte. Spre deosebire de Stere şi de Valeriu, firi meditative, Alexe era un agitat şi-un dezordonat, în afara profesiei unde era puţin spus meticulos. Încăpăţânat ca un catâr – n-am avut niciodată de-a face totuşi cu vreun catâr, ca să verific adevărul acestei reputaţii – la orice i-ai fi

propus începea cu «nu» şi nicio argumentare nu l-ar fi scos dintr-ale lui nici mort. Cu-o adevărată propensiune pentru ceartă, aveai nevoie de multă diplomaţie ca s-o eviţi. Te făcea albie de porci, fără să ţină seamă că mai erau de faţă şi alte persoane în afară de el şi de tine, ca după cinci minute să ţi se-adreseze ca şi când nimic nu s-ar fi-ntâmplat. N-am fost niciodată conformistă, însă am considerat că nu trebuie să intru-n contradicţie cu lumea, ignorându-i părerile, ci dimpotrivă, am căutat să menajez susceptibilităţile oricui, ştiind că fiecare le-avem pe-ale noastre. Lui puţin îi păsa de părerea altuia, chiar dacă era justificată. Când cineva-i era antipatic îl repezea tot timpul. Deşi cunoşteam apelativul meu din bloc – «securista», nici măcar derivatul corect «securitista», că doar lucram la «Securitate» şi nu la *Securate* – când mă-ntâlneam la ascensor şi chiar pe stradă cu un colocatar, schimbam câteva cuvinte. Alexe, dacă dădea nas în nas cu vreunul, făcea un vag semn de salut, abia înclinând capul; în şase ani cât am fost căsătoriţi, o vorbă n-a schimbat cu cineva din bloc. Oaia lui neagră era Cornelia, vară-sa primară, fiica unei surori a doctoriţei Gregorian. De-o vârstă cu Alexe, avocată, divorţată, cu-o părere excelentă despre sine, frumuşică şi nurlie, departe de-a fi fost deşteaptă, şmecheră însă cât zece, plină de relaţii, mondenă, îmbrăcată cu lucruri de calitate, prea voaiante însă, bârfitoare cât o mahala întreagă, era cultivată de foarte multă lume, fiindcă nu făceai apel la dânsa – de la un medicament până la intervenţia pe lângă vreo mărime – fără ca ea să nu-ţi rezolve cazul, atrăgându-ţi atenţia cât de greu obţinuse ceea ce-i ceruseşi, ca să simţi cât îi erai de îndatorat. Crezându-se de-un altruism nemaivăzut, nemaiauzit – viaţa ei se baza însă pe principiul «îţi dau, îmi dai». Avusese grijă să treacă prin paturi ce-i atrăseseră beneficii materiale şi profesionale. Aşa se făcea că reprezentase Statul român, nu o singură dată, în legătură cu moşteniri în străinătate ale unor conaţionali ai noştri. Călătorea în Occident şi pe cont propriu, cum am fi trecut noi ceilalţi strada. Altminteri, nici eliberaţii din puşcărie nu se plângeau mai mult de regimul comunist decât ea, ceea ce pe Alexe îl scotea din sărite. «Ascultă, femeie, te plângi de parc-ai fi scăpat de la Canal sau de la Aiud. Chiar nu ţi-e ruşine? Cine dracu' are-n ţara asta maşină „Opel Kapitan", cum ai tu? Cine călăreşte Europa ca tine? Apartament de să dai bal în el, pe Calea Victoriei, cine are?», şi Alexe îşi însoţea cuvintele cu un gest de enervare, de parcă stătea să-i tragă un pumn în nas. «Dac-ai şti cu câte umilinţe am tot ce am? Cu câte lacrimi». «Hai, nu mă face să plâng!», îi replica Alexe, cu un sictir în glas mai rău decât un scuipat în obraz. Cornelia dădea regulat mese de câte douăzeci de persoane, cu mâncăruri scumpe şi rafinate, ocazii la care-ntâlneai înalta magistratură civilă şi militară şi nu mă-ndoiam că şi slujitori ai «prăvăliei» unde lucram eu. Avea grijă să-i prevină pe toţi ce hram purtam eu, dând de-nţeles că n-avea cum să mă evite, fiind eu nevasta lui văru-său care, «deşteptul, a luat-o şi cu un copil după dumneaei». Eu participam la aceste paranghelii din curiozitate, căutând să fiu o prezenţă cât mai ştearsă şi mai tăcută, retrasă printr-un colţ, răsfoind câte-un album de artă sau pliante turistice de prin locurile pe unde călătorise «năpăstuita» Cornelia. Invitaţii ei reprezentau protipendada regimului: majoritatea – ţoape ajunse, printre care se mai rătăcea şi câte-un deştept, uns cu toate alifiile, aflat acolo din cine-ştie-ce interes, ori «coleg» de «prăvălie» cu mine, în misiune de filaj à la «diplomatul» nostru de la «Blocul Turn». Alexe nu se număra printre invitaţii prezenţi, fiindcă, la fiecare paranghelie dată de vară-sa, Cornelia, ori era de gardă – gardă reală, aranjată anume cu un coleg – ori în provincie la vreo conferinţă. Eu, ca o masochistă, luam pasiv parte la acele parade ale făţărniciei. Aşa cum eu eram «securistă» şi cu copil după mine («că văru-meu, splendoare de băiat, n-a mai găsit alta»), îndată ce-nchideau uşa după ei, şi ceilalţi musafiri îmi erau descrişi care «ţăran ajuns», care «analfabet de Partid», care «curvă», mă rog, un ghiveci din care nu lipsea niciun ingredient ca felul să fie gustos. Altminteri, Cornelia îmi arăta multă simpatie şi-ncerca să mă convingă să mă-mbrac la Casa de modă de pe Calea Victoriei, unde ea era primită cu temenele de la uşă şi petrecută la fel când pleca. Eu mă mulţumeam cu lucrurile trimise de Stere, completate cu altele, oferite de comerţul de Stat şi de consignaţii.

Cât am fost măritată cu Alexe, pot spune că am recuperat anii primei tinereţi când, nedespărţită de

Stere, nu mersesem niciodată cu prietena mea Lavinia Puşcaş la dans, la studenţi, iar cu Valeriu dusesem o viaţă retrasă, frecventându-ne doar cu Ileana şi cu Paul Iovănescu.

Avea Alexe un fost coleg de Facultate, un ortoped, însurat cu-o chimistă, locuind într-o casă în care învârteai căruţa, cu vitralii şi cu-o galerie de lemn de jur-împrejurul holului, cam la doi metri înălţime, de unde priveai în jos ca dintr-un foişor. În hol, în care toată mobila era lipită de pereţi, se dansa. În galeria de sus, lângă un perete se afla o masă lungă pe care se punea mâncarea. Doctorul şi chimista, neavând copii, oameni sănătoşi, frumoşi, veseli, reputat fiecare-n meseria lui, îşi trăiau viaţa din plin: petreceri, spectacole, excursii în ţară şi-n străinătate, ski, înot. În casa lor am dansat cât pentru o viaţă. Alexe, cu trupul său de panteră, dansa la nivel de profesionist de mare clasă. Recapitulându-mi viaţa, îmi dau seama că Alexe a fost unul dintre cei mai frumoşi bărbaţi pe care i-am cunoscut în realitate şi chiar pe ecran. Nu era de mirare că alergau femeile după el. Avea o privire mângâietoare, catifelată, un zâmbet ademenitor, care pe mine m-au atras mai mult decât frumuseţea lui. M-am cunoscut cu Alexe când dragostea mea pentru general încă pulsa ca o rană. Înalt, solid, fără să fie deloc gras, şaten cu ochi albaştri, a căror privire te străpungea ca un cuţit, cu trăsături dăltuite, bărbăteşti, cu dinţi făcuţi parcă să sfâşie carne crudă, cu un aer de fiinţă cu picioarele bine-nfipte-n pământ, cu pas hotărât, cu un fel de-a lua viaţa-n piept, curajos, fără iluzii, nerefuzându-şi nicio plăcere – unde mă-nscriam şi eu – cu grija de-a nu răni pe nimeni, generalul a fost bărbatul vieţii mele. Poate pentru că episodul nostru a fost scurt? Scurt şi plin de pasiune. Pe nimeni n-am dorit – după cunoaşterea senzuală – aşa cum l-am dorit pe el şi de nimeni nu m-am simţit mai dorită decât de el. Experienţa fizică între doi oameni îi poate-apropia, îi poate depărta. Amănunte care, povestite, pot părea nesemnificative, adesea rămân întipărite pe viaţă în mintea partenerului de pat. Relaţia poate continua, fără a mai fi însă ce-a fost înainte de-aceste amănunte. N-aş fi fost în stare să mă culc cu un bărbat care să nu mă atragă, oricâte avantaje mi s-ar fi oferit. Relaţia cu farmacistul – expresie a prostiei mele – m-a vaccinat pe viaţă. Sila de mine însămi nu mi s-a atenuat decât cunoscându-l pe Stere. Decepţia provocată de lămurirea mea, fără echivoc, în privinţa înclinărilor lui sexuale, mi-a atenuat-o Valeriu. Banul meu pentru zile negre mi-a rămas generalul.

Frumos şi seducător, asaltat de adoratoare, Alexe nu era afemeiat. Nu se număra printre cei care, de distracţie, saltă orice fustă mai acătării. Între noi doi exista o asemănare importantă: nevoia de-a stima obiectul iubirii şi chiar pe «eroul» unui impuls de moment. Ţâfnos, negativist, cu perioade de-mbufnare de care nu mă simţeam vinovată, învăţasem să păşesc pe lângă el ca pe-un teren minat; punându-i în balanţă defectele şi calităţile, am găsit că atârnau mai mult cele din urmă: inteligenţa, probitatea umană şi profesională şi, nu în ultimul rând, felul cum se purta cu Şerban: nu făcea nicio deosebire între băiatul meu şi copiii lui.

Am pornit în viaţa mea de femeie cu o greşeală: relaţia cu farmacistul. Cei patru ani cât am fost umbra lui Stere nu-i consider o greşeală, ci un curs la şcoala vieţii. Au fost ani de intens învăţământ intelectual-estetic şi de relaţie sufletească în care nici Stere nici eu n-am trişat. Ideea tuturor celor care ne-au cunoscut şi anume că i-am servit de paravan, am respins-o, şi nu din vanitate; a respins-o şi Ileana Iovănescu. «Sabina, tu şi Stere trăiţi acelaşi regret: cel de-a nu vă iubi total. Cred că e legat de tine sufleteşte ca de nimeni pe lume», mi-a spus Ileana într-o zi. Stere a plecat din Ţară în 1951, când avea douăzeci şi nouă de ani. A murit în 1982, în ziua când elevii lui de la şcoala de balet pe care o-nfiinţase în ultimii săi doi ani la Bruxelles îl sărbătoreau. Pe 28 februarie al acelui an, un domn necunoscut mi-a sunat la uşă, recomandându-se franţuzeşte «Jean-Paul Caragiani» şi arătându-mi o legitimaţie. «Ca să nu credeţi că vă mint, Stere mi-a spus drept parolă către dumneavoastră „îngerul meu”», şi ca spor de argument, domnul mi-a-ntins o hârtie pe care scrisese chiar Stere «Îngerul meu». M-a podidit prinsul: Stere murise pe 15 februarie, îmi trimisese un inel de aur cu opal australian, o piatră cu mii de steluţe colorate care parcă fug. Am întors inelul de la dreapta la stânga şi invers. Parcă aşteptam să-mi spună ceva. La un moment dat m-am apucat să-i cercetez interiorul. Mi s-a oprit inima-n loc: pe verigă era gravat cu litere cursive un cuvânt: *Stere*. Când am să simt că mi se-apropie sfârşitul îi dau Irinei inelul

ăsta, brăţara de la doamna Caragiani şi bijuteriile de la general. Chiar poimâine, când vine la mine. Irina e trecută la condiţiile de retragere la banii pe care-i am în bancă, fiindcă pe ea o să cadă «norocul» incinerării mele.

Amânările sunt stupide, mai ales la o anumită vârstă. Contract cu moartea nu poţi niciodată încheia. Nici tinereţea nu-nseamnă «termen de garanţie» în care ea nu-ndrăzneşte să te cosească. Nevestei lui Şerban i-am dat broşa primită de la Valeriu când l-am născut pe Şerban şi bijuterii primite de la Stere. Primei neveste a lui Doru – lanţul de aur cumpărat din cea dintâi leafă a mea şi bijuterii tot de la Stere. Celei de-a doua neveste i-am cumpărat o broşă cu diamante, un model splendid, de pe la 1900, fiindcă-mi terminasem provizia, eu necumpărându-mi bijuterii, iar de la Alexe primind doar verigheta. În cei şase ani cât am fost căsătoriţi, de aniversările mele mi-a făcut cadou genţi, eşarfe şi o haină de spinări de bizam, foarte frumos lucrată, un model pe care nu l-am mai văzut. De bijuteriile de la general nu m-am îndurat să mă despart, mai ales că de niciuna dintre cele trei nurori ale mele nu m-am simţit apropiată. Irina mi-e dragă de când o ştiu. Ar merita să-i las şi apartamentul pe care sunt sigură că l-ar ceda băieţilor mei. Dar nu vreau să se simtă vitregiţi de-o mamă faţă de care se poartă de parcă i-ar fi dat la azil. Mă uit la inelul cu opal australian şi mă gândesc la moartea lui Stere: moartea fericitului, fără să cunoască umilinţele bătrâneţii, plecând din mijlocul sărbătoririi lui, cu o cupă de şampanie-n mână, cu surâsul pe buze.

Oare sufletul cum s-o despărţi de trup?

Mă-ntorc iară la greşelile pe care le-am comis. La aceea legată de Valeriu şi de aducerea pe lume a lui Şerban. Când doi oameni se căsătoresc, firesc este s-o facă sub regimul separării bunurilor, şi chiar înainte de-această măsură cinstit-negustorească, să se pună de acord dacă vor sau nu să aibă copii. Unul zice da, altul ba, e bine să nu se căsătorească. Valeriu nu dorea copii. A cedat voinţei mele, ca să nu mă dezamăgească. Se gândise cred, la amărăciunea pe care-o trăisem cu Stere. Sigur că Alina Bratu i-a stârnit o pasiune, cum sigur m-ar fi prevenit că avea să mă părăsească, dacă nu s-ar fi temut de repercusiunile asupra mea. Nespunându-mi nimic, n-aveam nimic de declarat la o eventuală anchetă. Divorţul l-am socotit o măsură de-a mă proteja, dat fiind locul unde lucram. Cea mai gravă urmare a despărţirii noastre a fost încăpăţânarea lui Şerban de-a nu mai avea vreo legătură cu taică-său. «Şerbane, lunar îţi trimite bani suficienţi ca s-o duci regeşte. Ţi-a trimis lucruri de calitate, pe care le-ai făcut cadou». «Mamă, dacă nu mă poţi întreţine cu banii tăi de la Securitate, merg la seral şi-mi găsesc un loc de muncă, dar legături cu un tată biologic şi-atât nu doresc să am». Căsătorindu-mă cu Alexe am comis greşeala care l-a-ndepărtat pe Şerban şi de mine: am mai făcut un copil. Alexe nu numai că n-a avut nimic împotrivă, ba chiar s-a bucurat de perpetuarea legăturii noastre într-o fiinţă. Şerban a adoptat-o pe Irina din prima clipă când s-au cunoscut, fiindcă reprezenta o situaţie asupra căreia nu era-n drept să fi fost consultat, pe când proiectând eu un nou copil, se credea îndreptăţit să i se ceară părerea. Când ai unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie, hotărând să mai faci copii, recăsătorindu-te, ţi-e dat s-alegi între capră şi varză, iluzia de-a le-mpăca pe-amândouă dovedindu-se de cele mai multe ori neîntemeiată. Nu l-am făcut pe Doru din egoism sau din dorinţa de-a-l priponi pe Alexe – ca şi când un copil ar fi o asigurare împotriva tuturor riscurilor – ci pentru a nu-l lăsa pe Şerban singur pe lume. Printre multele schimbări de mentalitate aduse de comunism – şi de post-comunism chiar mai mult – se numără dezagregarea simţului de familie. Răspândirea oamenilor în lumea largă, la-nceput – după libertate, apoi – după mai bine, a dus sentimentul familial în coada cozii. Eu nu cunosc pe nimeni care să-şi fi pus părinţii înaintea străinătăţii, înaintea mai binelui. Şerban a rămas în România, fiindcă n-a avut de gând niciodată să plece, el petrecându-şi majoritatea timpului, prin profesie, în străinătate. Pentru Doru, la stabilirea lui în Statele Unite, cred că eu am fost ultima lui preocupare. Nu pot să nu-mi aduc iar aminte cuvintele acelui actor de la „Naţionalul” din Bucureşti care declara: dat fiind că populaţia globului nu este ameninţată de dispariţie, el şi nevasta lui au hotărât să nu aibă copii. Şi nu pot să nu-mi zâmbesc ironic-amar

întrebându-mă eu ce justificare am de-a fi făcut un copil cu un bărbat care nu şi l-a dorit şi ce altă justificare de-a contraria şi de-a-mi îndepărta acest copil făcând altul cu un bărbat care nu mi-l cerea. Cu sau fără aceşti copii, mă simt la fel de singură. Unuia măcar – lui Şerban – puţin i-a păsat de mine îndată ce s-a văzut cu banul lui, iar celuilalt îi sunt o obligaţie, trecută pe-o listă, de unde sunt bifată-n fiecare lună la fel cu telefonul, cu electricitatea şi cu alte taxe. Există şi copii care le-ar da şi zile din zilele proprii părinţilor. Nu s-a nimerit să mă aflu printre-acei părinţi. Un gând îmi revine mereu în minte, valabil pentru fericit, pentru nefericit, pentru abandonat: cum oare s-o despărţi sufletul de trup?

Din 1968, Valeriu şi Alina Bratu, deveniţi cetăţeni francezi, au început să vină-n România, unde atmosfera era mult mai destinsă decât în ’58, când plecaseră ei. În ’65, toţi condamnaţii politici fuseseră amnistiaţi. S-ar fi spus că bătea un vânt mai blajin decât crivăţul şfichiuitor de până atunci; mai ales după ce se-ntâmplase-n Cehoslovacia. Oricum, Valeriu Veniamin şi Alina Bratu, artişti care-şi făcuseră un nume în Occident, dădeau frumos pe afişele teatrelor şi-ale cinematografelor din România. Intuind dezgheţul doar la suprafaţă, Valeriu a continuat ecranizările din clasici, iar în teatru a montat Shakespeare, Cehov, Bernard Shaw, realizări memorabile. Îndată ce-a venit în Ţară mi-a telefonat, propunându-mi să ne vedem, împreună cu Şerban, pe care n-am reuşit să-l conving să mă-nsoţească, deşi l-am rugat cu cerul, cu pământul. M-am întâlnit cu Valeriu la cofetăria „Scala”. «Bine-ai venit», i-am spus în timp ce el îmi săruta mâna. M-am gândit să rup eu stânjeneala momentului şi să iau taurul de coarne: «Pe Şerban nu l-am putut convinge să vină». «Chiar atâta mă urăşte?». «Nu te urăşte, îi eşti indiferent. Ura presupune consum de energie. Şerban este cea mai pragmatică fiinţă pe care-o cunosc. Nu-şi consumă energia pe ceea ce consideră inutil. Vrea o meserie tehnică, una care să-i asigure umblatul prin lume. Cu banii de la tine vrea să-şi facă la mam’mare, la Craiova, o casă „trăsnet” şi să plece din Bucureşti». A urmat o tăcere pe care-am aşteptat s-o-ntrerupă Valeriu. «Sabina, cred că-ţi este greu să mă ierţi pentru felul cum te-am părăsit. Am vrut să nu-ţi fac necazuri. Tu ştii cauza esenţială care m-a determinat să plec. La relaţia cu Alina poate-aş fi reuşit să renunţ, la dorinţa de libertate – nu». «Valeriu, mie nu mi-ai făcut niciun rău, iar ţie ţi-ai făcut bine. Cerându-mi să divorţez şi recăsătorindu-te, era limpede că n-aveai de gând să mă scoţi din Ţară. Nimeni nu mi-a pus o-ntrebare măcar în legătură cu plecarea ta». «De unde ştii că n-au crezut că era o stratagemă?». «Fiindcă sunt printre ei unii mult mai deştepţi decât îi credem noi. Şi fiindcă, de câte ori mi s-a propus o ieşire sau un post în Occident, am refuzat să merg, nefiind nici eu proastă ca să-nghit nada. Le era limpede că n-aveam de gând să mă-ntâlnesc nici cu Stere, nici cu tine». «Oficial, problema s-a rezolvat. Sufleteşte, nu». «Adică?». «Eu nu-mi pot ierta dezamăgirea pe care ţi-am pricinuit-o». «O femeie suportă dezamăgirile, fiindcă intră-n ordinea firească a lucrurilor, copiii – nu. Cel mai mare necaz al despărţirii noastre este atitudinea lui Şerban faţă de tine şi faţă de mine. I s-a părut firesc să mă mărit, dar nu-mi iartă că mai am un copil, că are un frate pe care nu şi l-a dorit». «Cu Alexe în ce relaţii ai rămas, fiindcă am aflat că v-aţi despărţit?». «În relaţii cordiale. Ne-am despărţit… El m-a părăsit, în favoarea unei fetişcane care-abia acum e studentă. Face şi el parte dintre bărbaţii care când iubesc nu sunt dispuşi să se-mpartă, adică să-mpace şi capra şi varza. Ca şi ţie, n-am ce să-i reproşez în calitatea lui de tată: îşi întreţine copilul, îl vede cât poate mai des, îl primeşte-n casă, ca şi pe Irina, fiica din prima lui căsătorie, şi la fel şi pe Şerban, care nu e deloc supărat pe el. Anul ăsta i-a luat pe toţi la mare, cu noua nevastă şi cu băieţelul lor de-un an». «Numai pe mine Şerban nu vrea să mă vadă», a spus Valeriu cu-amărăciune. «Tu eşti tatăl lui şi a suferit enorm că l-ai părăsit, dar că Alexe ne-a părăsit pe mine şi pe Doru nu l-a deranjat cu nimic, ba parcă i-a mai atenuat gelozia nemărturisită faţă de Doru, ca şi când s-ar fi văzut pe picior de egalitate cu el: „uite că te-a părăsit şi pe tine taică-tău, cum m-a părăsit şi pe mine al meu”». «Sabina, îmi pare atât de rău că Şerban m-a scos de la suflet şi-mi pare poate şi mai rău c-am pierdut un om ca tine. Mă crezi?». «Te cred. Numai că un *om* nu poate-nlocui o femeie iubită… Valeriu, lângă tine am trăit într-o atmosferă intelectuală care m-a pus la ambiţie să-mi dau doctoratul. Am căutat să fiu cât mai aproape de nivelul tău.

Tu şi Stere aţi fost cei mai valoroşi profesori din viaţa mea; voi mi-aţi stimulat ambiţia intelectuală. Din tot sufletul îţi doresc să fii mulţumit de viaţa ta». «Sabina, vorbim acum ca doi oameni, nu ca un bărbat şi o femeie. Poţi înţelege pasiunea dintre două fiinţe?». «Da», şi m-am uitat lung în ochii lui. Am simţit ca un fior care i-a străbătut fiinţa şi pe care mi l-a transmis şi mie. Fiorul dezamăgirii de-a fi simţit că nu fusese el eroul pasiunii mele, de unde şi răspunsul meu prompt şi fără echivoc. Să vorbim ca doi oameni fusese dorinţa lui. Iacătă că vorbeam. «Înseamnă că ai trăit o pasiune». «Am trăit şi pasiunea între două fiinţe şi pasiunea unilaterală. Important e ca pasiunea ta să nu distrugă vieţile celor din afara ei». «Sabina, pasiunea te-anihilează, îţi ia minţile, este cea mai lipsită de altruism ipostază a omului». «E o pierdere de sine nu doar la oameni. Cocoşul de munte poate fi vânat doar când se-mperechează. Ştiai? Valeriu, în viaţă totul ţine de cât poţi să-mparţi şi de cât poţi să te-mparţi». În toată pasiunea mea pentru general o clipă nu m-am gândit să-l despart de nevastă. Sufeream că-l împărţeam şi că se-mpărţea? Nu. Voiam doar să-l iubesc şi să mă iubească şi nimeni să nu sufere de pe urma pasiunii noastre.

Când Alexe mi-a spus deschis că era pierdut de iubire pentru o fată de nouăsprezece ani, care era şi-nsărcinată şi că *trebuia* să divorţeze i-am spus simplu, fără emoţie: «Divorţează», ca şi când ar fi fost vorba să-şi cumpere o pereche de pantofi. Lui Alexe nu-i reproşam caracterul, însă firea îi era greu de suportat: era un om în faţa căruia trebuia să stai drepţi tot timpul şi s-asculţi ordine, pe care totdeauna le-ndeplineai prea târziu, ceea ce-ţi atrăgea observaţii violente. Cu fiecare zi trăită lângă el, înţelegeam mai bine de ce-l lăsase prima nevastă, care-mi devenise prietenă şi care-mi făcea confidenţe. Despărţirea de Valeriu însemnase o mare suferinţă, fiindcă mă durea suferinţa lui Şerban, mă speriau eventualele neplăceri la slujbă, cu posibila dare afară. Despărţirea de Alexe am simţit-o ca pe-o eliberare pe care eu, din inerţie, n-aş fi-ndrăznit s-o obţin. Îndemnul meu, fără proteste, fără lacrimi – «divorţează» – i-a luat lui Alexe o piatră de pe inimă, dar l-a şi dezamăgit. Frumos din partea mea ar fi fost să m-arăt disperată. N-am găsit de cuviinţă să mă prefac. «Sabina, să nu-ţi închipui că las copiii de izbelişte. Şi Genuţa – asta era mama – poate rămâne în garsonieră cât vrea». «Alexe, dat fiind cum te porţi cu Irina, o clipă nu m-am gândit că o să-ţi părăseşti băiatul şi ţin să-ţi mulţumesc că l-ai tratat tot timpul pe Şerban ca pe copilul tău. Să ştii că uşa mea ţi-e deschisă oricând».

La cinci luni de la depunerea acţiunii, divorţul fusese pronunţat, susţinută fiind eu de soţul Simonei, care, datorită unor prieteni judecători, ne scutise de cele şase luni «de împăciuire»; declarând acordul ambelor părţi la despărţire şi fără obiecţii cu privire la custodia copilului şi-n privinţa locuinţei, totul decursese rapid şi civilizat. Odată cu hotărârea de divorţ, se născuse şi Matei, fiul lui Alexe şi al tinerei lui soţii, Diana, doar cu trei ani mai bătrână decât Irina. Înarmaţi cu daruri, Irina, cap de coloană, Şerban, asimilat ca membru de familie, şi Doru, la-ndemnul meu, se duseseră să-şi vadă fratele şi să-i ducă flori tinerei doamne Gregorian, care, deşi prevenită de-această vizită, se fâstâcise toată şi nu-şi afla stare în propria casă, luând în braţe copilul, fără niciun rost, punându-l înapoi în pătuţ, «umblând ca o muscă fără cap», cum îmi spusese Şerban. «Mamă, e frumoasă, dar îngrozitor de timidă şi cred că şi năucă. Noroc cu Irina, că altfel nici glasul nu i l-am fi auzit». Irina, plină de tact o atacase direct: «Diana, dacă ai nevoie să te-ajut la baia lui Matei vin cu drag. Pe Doru cred că Sabina, maică-sa, nu l-a-mbăiat mai mult decât mine. Şi-ţi pot da tot felul de sfaturi, fiindcă mama e pediatră». Părinţii Dianei, ingineri, nu erau deloc fericiţi că fata lor se legase de-un bărbat de-o seamă cu ei. Când eram în divorţ cu Alexe, mama Dianei mă aşteptase o dată la ieşirea de la slujbă şi mi se-adresase foarte politicos: «Doamnă Gregorian, mă iertaţi că-ndrăznesc să vă abordez: sunt mama fetei pentru care soţul dumneavoastră vrea să divorţeze…». «Doamnă, deşi am fost de două ori măritată, mi-am păstrat numele tatălui meu: mă numesc Gherasim. Sabina Gherasim. Vă invit în maşină dacă vreţi să stăm de vorbă». «Doamnă Gherasim, îmi e penibil să vă-ntreb ce părere aveţi despre soţul dumneavoastră». «Doamnă, s-ar putea numi fostul meu soţ, fiindcă suntem în divorţ. Divorţează ca să se-nsoare cu fiica dumneavoastră. Nu e un afemeiat. E un om de caracter, e un medic foarte bun, are o fire greu de suportat, dar ca tată nu i se poate reproşa nimic. Are de plătit două pensii alimentare: fiicei lui de şaisprezece ani, din prima căsătorie, şi băiatului de

şase ani pe care-l are cu mine. Îşi iubeşte foarte mult copiii». «Doamnă, dar e-o diferenţă de vârstă atât de mare între el şi fiica noastră». «Doamnă, reţete de reuşită a unei căsătorii nu există, sigur că nu vă spun nicio noutate. Lăsaţi fata să se mărite cu cine vrea, fiindcă altfel o să vă reproşeze toată viaţa că n-aţi lăsat-o să fie fericită. Eu le doresc tot binele din lume». «Bine, doamnă, dar să vă strice dumneavoastră casa… Noi n-am crescut-o aşa. După ce că sunt timpurile care sunt, să ne mai facem şi noi necazuri unul altuia». M-a impresionat felul deschis în care vorbea despre timpurile pe care le trăiam, ştiind unde lucram, dinainte de-a ne cunoaşte. Oamenii când îşi vorbeau cinstit, împărţeau societatea în «noi» şi «ei». «Noi», grosul populaţiei, al oamenilor care muncesc pentru o pâine; «ei» – mărimile Partidului şi organele sale de represiune: Securitate, Miliţie, Justiţie, plus cântăreţii regimului, fiindcă de când e lumea-lume, Puterea şi-a avut şi-şi va avea lingăii intelectuali. «Doamnă» – m-am adresat eu viitoarei soacre a fostului meu bărbat – «sub orice vremuri, oamenii au să iubească, au să se unească, au să se despartă. O mare dramă socială nu exclude micile drame personale – mici, privite din afară». «Doamnă Gherasim, n-am cuvinte să vă spun cât de jenată mă simt faţă de dumneavoastră…». «N-aveţi de ce. Copiii nu sunt vinovaţi de faptele părinţilor şi nici părinţii de-ale copiilor. Înainte de-a avea copii, spuneam de câte cineva „ce prost crescut e cutare”. De când am copii, nu mai spun aşa ceva». Mă gândeam la stăruinţele mele, fără niciun succes, de-a-l face pe Şerban să se vadă cu taică-său. Regimul era cum era: de ţinut gura-nchisă şi faţă de cei mai apropiaţi, fiindcă nu ştiai cum «citându-te», îţi făceau, fără să vrea, cunoştinţă cu «organele». Despărţindu-mă de mama succesoarei mele în viaţa lui Alexe, am încercat să-mi închipui că Şerban s-ar însura cu-o femeie de-o vârstă cu mine. Mi-ar fi convenit? Nu. Timpurile, timpurile. Cât îmi bătuse inima cât fusese-nchis unchiu-meu, avocatul. După ce ieşise de la puşcărie, dacă făceai o aluzie măcar la regim, el ţi-o tăia scurt: «Altceva n-aveţi de vorbit?». Despre cei doi ani de puşcărie nici nu pomenea, într-atât îi intrase frica-n oase. Eu mulţumeam lui Dumnezeu că, în afară de colonelul Endre, şeful meu direct, relaţiile mele profesionale se reduceau la plicuri sigilate, venite şi trimise înapoi fără comentarii, prin nişte locotenenţi în uniformă. Iar materialele care-mi erau trimise erau toate interesante şi instructive. Pricepeam mecanismele regimului în care trăiam, ale celui în care trăise România de până-n comunism şi mecanismele regimurilor democratice, «democraţia» fiind doar antonimul «totalitarismului», cât despre «puterea poporului» oriunde-n lume – Dumnezeu cu mila!

Un copil îşi întrebase mama dacă ea gândea în cuvinte. Nu cred că se poate gândi altfel decât în cuvinte. Spuneam, îi spusesem despre Alexe viitoarei lui soacre că avea o fire greu de suportat. Gândisem în cuvinte? Fără-ndoială şi nu doar atunci. Cum să-i descrii firea unui om cuiva care n-a trăit cu el sub acelaşi acoperiş? Firea unui om care-ţi taie vorba mereu, spunându-ţi: «nu mă interesează» ori «nu-mi mai spune că ştiu», pe care totul îl enervează şi faţă de care orice faci sau e prea lung sau prea scurt, sau prea lat sau prea-ngust şi mai ales căruia puţin îi pasă că te bălăcăreşte-n prezenţa unor oameni străini. Nu mi se părea uşor chiar deloc să cresc singură doi copii, dar nu regretam că Alexe mă părăsea. După ce ne-am despărţit, Valeriu şi din străinătate şi din Ţară mi-a telefonat în fiecare săptămână, dar nu mi-a mai călcat niciodată pragul, spre deosebire de Alexe care una-două venea la mine ca la el acasă, de cele mai multe ori însoţit de Irina, încât ne simţeam din nou o familie. De când cu noua nevastă şi cu noul copil devenise mult mai concesiv şi mai puţin ţâfnos. «Sabina, mi-ar plăcea grozav să te-mprieteneşti cu Diana, aşa cum te-ai împrietenit cu Simona». «Cu Diana pe post de mamă, că e doar cu cinci ani mai mare decât Şerban». «Cum vrei tu, că ea se simte izolată». Deşi nu mă socot a fi cel mai milostiv şi mai duios suflet din lume, profitând de absenţa mamei, plecată la Craiova, într-o duminică i-am invitat pe Simona cu bărbatul şi cu Irina, pe Alexe cu Diana şi cu bebeluşul şi pe foştii mei socri, cărora nu le venea să creadă că o primeam în casă pe cea care-mi luase bărbatul. Ileana şi Paul Iovănescu nu erau în Bucureşti. Diana mi-a-ntins un buchet de trandafiri de toate culorile şi mi-a spus: «Doamnă, eu sunt Diana. Vă mulţumesc mult că m-aţi invitat». «Diana, mie să-mi spui „Sabina” deşi aş putea să-ţi fiu mamă». Foştii mei socri, deşi porniţi împotriva Dianei, pe care nici n-o văzuseră până-atunci, preţuind efortul meu de bunăvoinţă faţă de Alexe, au făcut tot ce-au putut să-ntreţină o atmosferă de bună-

dispoziţie şi de familie. Tineretul, Şerban, Irina, Doru s-au jucat tot timpul cu Matei, «fratele nostru», un copil frumos, vesel, prietenos, care-ncepuse să meargă de-a buşilea. Din acea zi am devenit consiliera şi confidenta Dianei, pe care-am tratat-o ca pe-o copilă şi nicidecum ca pe-o femeie pentru care m-a lăsat bărbatul. Ileana şi Paul auzind cum reunisem toate etapele maritale din viaţa lui Alexe, au tras un hohot de râs şi mi-au spus: «Sabina, tu ar trebui să deschizi un azil de recuperare a sufletelor». Cred că la fel aş fi procedat şi cu Valeriu şi cu noua lui nevastă dacă n-aş fi riscat să-l pierd cu totul pe Şerban. Într-o zi, când eram cu Şerban şi cu Doru pe stradă, ne-am întâlnit nas în nas cu Valeriu şi cu Alina Bratu. Valeriu a pălit. Nu mi-a plăcut niciodată să văd oameni în situaţii jenante, încât, samariteancă milostivă, m-am adresat cuplului, pe tonul cel mai firesc: «Bună ziua, Valeriu, bună ziua, doamnă» – şi i-am întins mâna Alinei – «eu sunt Sabina Gherasim, fosta nevastă a lui Valeriu, iar ei băieţii mei, Şerban Veniamin şi Doru Gregorian. Prezentaţi-vă frumos» – m-am adresat băieţilor – «şi sărutaţi-i mâna doamnei». Cu un zâmbet ironic, Şerban s-a executat, iar Doru, după ce i-a sărutat Alinei mâna, i-a-ntins-o şi lui Valeriu şi i-a spus: «Ştiţi, eu sunt fratele lui Şerban». Şerban i-a-ntins mâna lui taică-său şi s-a prezentat, de-al dracului, ca unui străin: «Şerban Veniamin». Înghiţind în sec, Valeriu a-ncercat să folosească tonul cel mai firesc şi să ne-ntrebe: «Încotro?». «Mergem la un concert, la „Dalles”». «Noi trebuie s-ajungem la o premieră». «Vă urăm să vă placă spectacolul», le-am spus eu, ne-am luat rămas-bun şi asta a fost toată întrevederea. «Mamă, cine erau domnul şi doamna pe care i-am cunoscut?», m-a-ntrebat Doru. «Domnul e tatăl lui Şerban, iar doamna, soţia lui». «Aha». Cât a fost mic, Doru nu-nţelegea cum de tatăl lui nu era şi tatăl lui Şerban, cum nu-nţelegeam eu în clasa-ntâi cum pe mine mă chema Gherasim şi pe mama – nu.

Valeriu mă invita la toate premierele lui şi mă-ntreba câte bilete voiam. Ceream totdeauna două. Pe Şerban nu l-am convins să meargă vreodată cu mine, pe mama n-o invitam fiindcă nici numele lui Valeriu nu voia să-l audă, aşa că mă duceam cu Simona, persoană inteligentă, spirituală şi mai presus de toate un om bun şi prieten de nădejde. Deşi îl cunoştea bine pe Valeriu, după reprezentaţie nu se ducea să-i spună niciun cuvânt, fiindcă ştia că eu nu voiam să mă arăt prin lumea aia care mă cunoştea de pe când fusesem nevasta lui Valeriu. Eu nu i-am telefonat niciodată. El însă îmi telefona după fiecare premieră, iar eu comentam spectacolul în termenii elogioşi pe care-i merita. «Am remarcat un lucru, Valeriu: în fiecare film, în fiecare spectacol nou al tău e tot mai multă tristeţe». «Ştiu». «Îmi pare rău, fiindcă tristeţea nu e ca o haină, ea face parte din noi». «Ştiu» şi oftase. «Valeriu, părerea mea contează pentru tine?». «Mai mult decât ţi-nchipui». «E un compliment». «E adevărul, Sabina». «Valeriu, să ştii că Şerban îţi vede toate filmele, toate spectacolele, doar că o face pe furiş. I-a scăpat o vorbă Irinei». «Îl înţeleg, fiindcă mă pun în locul lui». «E-atât de greu să fii copil şi-adolescent…». «Mi-aduc aminte, Sabina». Dacă părerea mea conta pentru Valeriu, înseamnă că avusesem oarece importanţă-n viaţa lui. Şi la ani buni după ce ne despărţiserăm tot nu-mi dădea pace gândul la doamna blondă şi la rolul ei în viaţa lui Valeriu. Aveam s-o cunosc după moartea lui, când această doamnă a făcut toate eforturile pentru a tipări un caiet, impecabil prezentat grafic şi din punct de vedere al conţinutului, privind opera cinematografică a lui Valeriu şi de-a realiza o gală a filmelor lui, când el ar fi-mplinit şaptezeci de ani. Am fost mişcată de gestul ei de-a-mi fi trimis o invitaţie la gală şi de-a-mi fi lăsat şi caietul în cutia de scrisori. În prima seară a galei m-am dus să-i mulţumesc şi m-am prezentat. «Doamnă» – i-am spus eu – «cred că sunteţi cea mai importantă persoană din viaţa lui Valeriu. Am bănuit totdeauna, acum am certitudinea». Şi m-a podidit plânsul. Doamna blondă şi frumoasă încă, m-a luat în braţe şi mi-a şoptit la ureche: «Noi două am fost importante în viaţa lui, dragă Sabina, restul – păcăleală».

Când i-am întâlnit pe stradă, Valeriu era nu slab ci uscat şi cu-o faţă pământie care m-a pus pe gânduri, în timp ce Alina Bratu, mai împlinită şi la faţă şi la corp, avea un aer senin de parcă n-ar fi fost aceeaşi pe care-o ştiam, frumoasa cu aer tenebros. La doi ani de la acea întâlnire, Valeriu a murit. Ştiam de la Ileana că era internat la „Fundeni”. Prin ea mi-a transmis că vrea să mă vadă. M-am dus cu inima cât un purice, deşi fusesem avertizată că n-aveam să le-ntâlnesc nici pe doamna Veniamin şi nici pe Alina Bratu. Am mers cu Ileana care m-a introdus în rezervă şi a ieşit imediat pe culoar. «Salut, Valeriu».

«Sărut mâna, Sabina… te-am rugat să vii ca să-mi iau rămas-bun de la tine şi ca să-ţi mulţumesc pentru cei şapte ani de tihnă pe care mi i-ai dăruit din viaţa ta». «Valeriu, la fel pot şi eu să-ţi mulţumesc. Au fost anii cei mai liniştiţi şi mai plini de-nvăţătură şi de-nvăţături din viaţa mea. Dumnezeu să te răsplătească pentru ei şi pentru bucuria pe care le-ai dat-o oamenilor prin tot ce ai creat». «Atunci să-mi dea un sfârşit pe puterile mele. Pentru moment, răsplata e că n-am dureri şi că mă sting blând. Câte-ntrebări îţi pui când ştii că te duci… Şi câte remuşcări şi cât sentiment al zădărniciei… Îţi spun platitudini. Oricât ai fi de lucid şi de-mpăcat cu gândul, frica e-n fiecare celulă din tine. Sabina, îl rog pe Şerban să mă ierte şi spune-i că la fel cred că m-aş fi purtat şi eu cu un tată care şi-ar fi ascultat instinctele şi nu raţiunea». Cuvântul «instincte» m-a durut atunci mai rău decât în toată viaţa şi mi-a pus propria persoană ca pe-o lamă la microscop. «Sabina, te-am iubit încă de când, samariteancă milostivă, îi ţineai companie lui Stere. Poate chiar acest ataşament al tău uman mi-a trezit curiozitatea şi aşa te-am descoperit. Dacă ai şti cât de nimic ţi se pare viaţa când se sfârşeşte, cât de mărunt îţi pari ţie însuţi: o bucată de carne care suferă, un suflet care nu mai valorează nimic…». «Valeriu, ai vrea să mai iei viaţa de la-nceput sau o altă viaţă?». «Nu, nu, nu!». «Nici eu». «Să ne luăm rămas-bun din cea de-acum. Nu te-apropia. Nu e nicio plăcere să săruţi un muribund, iar un mort nici atât. Sănătatea, viaţa au oroare de-asemenea apropieri. Adio, Sabina» şi mi-a făcut semn să plec. M-am uitat lung în ochii lui, m-am uitat ca un câine recunoscător în ochii omului care l-a mângâiat. Am închis uşa fără să privesc în urmă. Eram împietrită. Parcă o parte din sufletul meu îşi luase zborul. Şi să nu te-ntrebi: cum oare s-o despărţi sufletul de trup?

M-am rugat lui Dumnezeu să nu mor înaintea bunicii Frusina şi înaintea mamei, pentru a le fi cruţat de cea mai cumplită durere. Cu deplină resemnare şi chiar cu seninătate am primit moartea lui Stere. Se petrecuse aşa cum şi-o visase el: fără să fi cunoscut împuţinările şi umilinţele bătrâneţii. Moartea lui Valeriu m-a zdruncinat, iar degradarea fizică pe care i-o adusese boala şi mai mult. Am început să mă rog lui Dumnezeu să mă ia înaintea tuturor celor care-nsemnau ceva în viaţa mea. Şi bătrâneţea era urâtă, însă parte din firescul lucrurilor, cu toată degradarea ei, care te făcea de nerecunoscut faţă de cel ce fuseseşi în tinereţe. Chipuri prelungi, angelice, devenite ca nişte capete de buldogi, degete fine ca nişte lujere, ajunse nişte cioturi pline de nodurile artrozei. Urâtă metamorfoză viaţa. Suflete avântate ca fulgerul, ajunse un ghem de indiferenţă, de multe ori de meschinărie, de avariţie, de lăcomie de la bani până la mâncare. Viaţa îmi apărea nu doar ca o luptă pentru supravieţuire, dar mai ales ca o luptă cu tine însuţi de-a nu te schimba măcar pe dinăuntru.

Când a terminat liceul, Şerban mi-a cerut să-i aranjez o întrevedere cu generalul Endre. Între timp, adică la paisprezece ani de când îl cunoscusem, Endre avansase-n grad. «Şerbane, sper că nu vrei să te-angajezi la noi», i-am spus eu alarmată. «Nicio grijă! Vreau doar o părere privitoare la meseria pe care să mi-o aleg». «Şi de ce lui? Pe taică-tău nu vrei să-l vezi, deşi nu ai ce să-i reproşezi că, slavă Domnului, ai un cont frumuşel din partea lui. Îl ai pe Paul, îl ai pe Alexe. Nu te poţi sfătui cu ei?». «Mamă, degeaba lucrezi la Securitate. Ce-oi fi făcând tu acolo nici pasărea nu ştie, dar pe cât se pare nu te duce mintea cine-ştie-ce. Îi cer părerea unuia care ştie toate chichiţele regimului. Unde vrei să mă duc? La corul Patriarhiei?». Endre, surprins de solicitarea mea, i-a fixat o-ntâlnire-n aer liber, ca ori de câte ori stătea de vorbă deschis cu cineva. După această întrevedere, Endre mi-a spus: «Dragă Sabina, rar mi-a fost dat să-ntâlnesc la un tânăr atâta pragmatism cât la fiul tău. Băiatul ăsta n-o să sufere niciodată de sentimentalism». Şi Endre m-a privit cu un anumit regret, în acel sentimentalism incluzându-mă precis şi pe mine. Nu l-am întrebat ce vorbise cu Şerban şi nici el nu mi-a spus. Fiu-meu s-a gândit totuşi că meritam să aflu cum decursese consultarea cu generalul. «Mamă, e deştept brici generalul şi are ceva de motan: stă cu ochii-nchişi, şoarecele-ncepe să zburde şi el haţ cu ghiara. Şi frumos. Cum de nu te-ai îndrăgostit de el?». «De unde ştii că nu m-am îndrăgostit?». «Ai fost tu odată îndrăgostită, cu ani în urmă,

când ne-a părăsit tata, însă cred că de altul. Ne-am văzut, ne-am dat mâna, m-a privit drept în ochi, m-a sfredelit de fapt. „Şerbane, te ascult", şi m-a luat pe după umeri. „Domnule general, eu nu vreau să plec niciodată din România. Vreau să locuiesc la Craiova, în casa străbunicii dinspre mamă şi când mam'mare cum îi zicem noi, n-o să mai fie, o să-mi fac pe locul vechii case ceva trăsnet. Am terminat liceul şi mă simt pregătit să intru la orice Facultate, fără să mă laud. Ce Facultate mi-ar da cele mai multe şanse de văzut lumea, după opinia dumneavoastră?". „Dacă intri-n Securitate şi eşti toţi anii facultăţii printre primii trei, poţi face orice meserie şi circuli; dacă nu, cele mai circulante sunt Petrol şi Gaze, Telecomunicaţii, Construcţii, cu accentul pe rezistenţa materialelor, meserii din care noi, românii, trimitem mereu specialişti în diverse ţări din Asia, din Africa şi chiar în America de Sud, bineînţeles tot cu binecuvântarea organelor, dar de multe ori fără angajament la noi". „Toţi care intră la dumneavoastră şi pe care-i trimiteţi în străinătate sunt dintre primii trei?". „Aş! de pile şi de proptele, de neamuri n-ai auzit? Primii trei de care ţi-am pomenit sunt ai nimănui, adică doar ai meritului personal şi ai angajamentului, prin urmare ai unei afaceri cinstite. Încearcă să fii vârf, fără să te angajezi, şi-om trăi şi-om vedea. Vrei o viaţă liniştită? Ţine-te numai de carte. Îţi repet: om trăi şi-om vedea. Sabina, deşi nu face nimic să sară-n ochii cuiva, ci stă cu nasul numai în hârţoagele ei, să ştii că e foarte apreciată, pentru ştiinţa de carte şi fiindcă e tăcută ca pietrele. Ceea ce te sfătuiesc să faci şi tu". „Aveţi copii, domnule general?". „Doi băieţi, amândoi neurologi. S-au dus la Medicină, fără să ne ceară sfatul nici mie nici nevesti-mii, care-i arhitectă. Au avut amândoi un an bursă-n America. Nu spun că meseria mea nu i-a ajutat, însă amândoi au fost şefi de promoţie". „S-au întors numai ca să nu vă facă dumneavoastră rău? Iertaţi-mă că vă-ntreb". „Eu nu le-am cerut nimic când au plecat la bursă şi nu le-am sugerat nimic. Ca şi tine – şi eu te cred – şi ei vor să trăiască-n România, deşi nu se mândresc cu meseria mea. Îmi permit şi eu să te-ntreb: tu te mândreşti că maică-ta lucrează unde lucrează?". „Nu. Iar mama nu e nici cal, nici măgar. Se-alege numai cu numele Instituţiei nu şi cu avantajele operativilor". „Dar are şi linişte mai multă". „Noi, copiii ei, tragem ponoase ca şi când ar fi la operativi: unii ne ocolesc, alţii ne linguşesc. Şi-atunci?". „Ai şi un tată, pe care nu vrei să-l vezi. Dacă acceptai invitaţiile lui în Franţa, azi erai cetăţean francez ca şi el şi nu mai trăgeai ponoase de pe urma Sabinei". „Domnule general, eu nu-i pot ierta în veci tatei felul cum ne-a părăsit, iar cetăţean francez nu-mi doresc să fiu cum nici băieţii dumneavoastră n-au dorit să fie cetăţeni americani. Mai sunt şi proşti printre noi". „Slavă Domnului! Şerbane, ori de câte ori ai ceva pe suflet şi simţi nevoia să schimbi o părere cu unul mai bătrân şi mai hârşit, ştii unde să mă găseşti". „Domnule general, aţi spus că printre cei trimişi de la noi în străinătate, aprobarea organelor e obligatorie, dar nu este obligatoriu să fie angajaţii instituţiei dumneavoastră. Instituţia nu le cere nimic?". „Le cere nişte rapoarte de activitate cu detalii. Fii liniştit: asta ţi-ar cere orice angajator din lume, dintr-un motiv simplu: ca să afle starea economico-tehnică a locului unde-ai fost trimis, pentru testarea pieţei muncii. Să ştii că Securitatea n-a inventat praful de puşcă". Mamă, cunoscându-l pe general, mă gândesc ce caută nişte oameni ca tine şi ca el în Securitate». «Eu: un loc de muncă în Bucureşti în loc de Cucuieţii din Deal, Surpaţii din Vale. Eu, ca unul care n-avea pe nimeni la spate. El? Ca atâţia alţi oameni inteligenţi, cultivaţi de care sunt pline serviciile secrete din lume. Presupun». Nu i-am spus lui Şerban că Endre şi alţi ardeleni intraseră-n Securitate pentru a-i spori numărul românilor. Deşi discuţia noastră se desfăşura-n Parcul Ioanid, îmi respectam un principiu neclintit de când mă ştiu: dacă vrei ca un lucru să nu se afle, nu-l spui nimănui. Îmi venea să râd când mi-am adus aminte ce-mi povestea Endre despre părinţii lui, care muriseră şi nu ştiuseră unde le lucra feciorul. Proaspăt sublocotenent, îmbrăcat civil, se dusese-n concediu în satul lui. De seara, până târziu noaptea, bărbaţii se-adunau între vecini, în ograda câte unuia şi tăifăsuiau de câte-n lună şi-n stele, cu uiaga de palincă alături, fiecare cu ulcica de pământ în faţă. Într-o noapte venise vorba şi de copiii celor adunaţi în ograda lui Endre-tatăl. «Onule, Săndel al tău ce face, că spui că-i la Capitală». «Păi el îi la Ministeriu». «Apăi asta ce-i?», au întrebat toţi bărbaţii-ntr-un glas. «Ministeriu-i ministeriu». Dacă aşa zicea Onu Endre, om aşezat, aşa o fi fost şi, ca să-şi împace nedumerirea, mai trăseseră un gât de palincă.

«Şerbane, mamă, ministeriu-i ministeriu», îmi spusesem în gând, în vreme ce păşeam tăcuţi prin parc.

Şerban a făcut Facultatea de Petrol şi Gaze şi a terminat şef de promoţie. Deşi nu se ilustrase în nicio activitate în U. T. C, deci nu se aflase-n rândul hăulitorilor, spre surprinderea lui, în ultimul an, se trezise membru de Partid, cum mă trezisem şi eu: adică invitaţi să facem o cerere de intrare. Cunoşteam un singur om, un fost coleg de facultate, care nu intrase-n Partid, pretextând că nu se simţea pregătit moral pentru asemenea răspundere. Lucrând el într-o editură cu oameni cumsecade, fusese lăsat în pace. În Securitate, chiar angajat civil, nu-ţi puteai permite asemenea subtilităţi de conştiinţă, iar Şerban, care dorea să cutreiere lumea, nu-şi tăia craca de sub picioare cu un refuz faţă de-asemenea onoare! În anii studenţiei lui Şerban, Partidul făcea parte dintr-o rutină, începeai prin a fi şoim al patriei, continuai prin a fi pionier, U. T. C.-ist (chiar până la douăzeci şi şapte de ani), membru de Partid. Partidul unic şi omnipotent, în privinţa compoziţiei nu mai era nici pe departe ceea ce fusese până prin '54-'55, când membri erau foşti ilegalişti şi-apoi numai cei cu origine pură şi extaziaţi în faţa lozincilor revoluţionare pornite de la Moscova spre lumea largă. Noi doi, ca majoritatea covârşitoare a membrilor, făceam parte din turma prin care, pe de-o parte se voia să se demonstreze aderenţa populaţiei la idealurile regimului, pe de alta se mulgeau bani în beneficiul unora. În mod bizar, în şedinţele de Partid de la prăvălia noastră şi în cele de la „Ştefan Gheorghiu" se vorbea mult mai deschis decât în instituţii, hai să le fi zis apolitice, şi chiar se puneau probleme serioase. De fapt, apolitic nu se putea spune despre niciun loc, Partidul fiind unicul stăpân; manifestările unicatului – unele mai în dorul lelii, altele mai dure, depinzând de oamenii care-i aplicau politica. Şerban era bănuit a fi fost în legătură cu instituţia mea, ştiindu-se unde lucram, iar faptul că tată-său, devenit cetăţean francez, circula între România şi Franţa, însemna un argument în plus pentru a-ntări această presupunere. La terminarea facultăţii, Şerban s-a trezit şi cu-o bursă-n Statele Unite. Nu m-am îndoit o clipă că i-o datora generalului Endre şi, poate că, deşi se afla în sudul Asiei, şi generalului Vasilianu, între el şi mine continuând telefoanele. Urmând exemplul generalului Endre, care, pe când avuseseră băieţii lui burse-n America nu le spusese nici să rămână pe-acolo, nici să se-ntoarcă, şi eu m-am abţinut să-i dau alt sfat lui Şerban decât cel de-a-nvăţa cât mai mult şi de-a se purta exemplar. «N-avea grijă, mamă, că n-o să zică nimeni despre mine nici „împuţitul ăsta de român", nici „prostul ăsta de român"». De vreme ce, la sfârşitul bursei, i se propusese angajarea la un mare concern petrolier, era limpede ce impresie făcuse. Urmase acolo şi cursuri de telecomunicaţii, ceea ce i-a permis să se-nscrie în anul doi la Politehnică, la-ntoarcerea-n Ţară. În Statele Unite se plimbase cât îi îngăduiseră timpul şi banii, «oricum, te-asigur că mult mai mult decât americanii-americani care, când e vorba de turism, se duc în Europa. Firesc să vrea să cunoască locurile de unde le-au venit străbunii», îmi spusese Şerban. A vrut neapărat să termine la fără frecvenţă şi „Telecomunicaţiile", în timp ce-şi aflase un post la Craiova, aşa cum dorise. De la Craiova plecase în Iran pentru trei ani. Mam'mare murise cât se aflase el în Statele Unite. La-ntoarcerea din Iran se-apucase să-şi construiască o casă nouă, după propriile planuri, mai spre fundul curţii, faţă de cea bătrânească. Un lung parter compus dintr-un *living room* – termen importat din America – de-o sută de metri pătraţi, din trei dormitoare, bucătărie să te plimbi cu automobilul prin ea – un colţ fiind sufragerie – două camere de baie, cu cadă şi cu cabină de duş – noutate în România – closetele în încăperi separate – cămară frigorifică, debarale, iar subsolul foarte luminos, cu maşină de spălat rufe, cu spaţiu de uscat, oferind şi posibilitatea altor întrebuinţări. Când casa nouă era terminată şi mobilată, cu lucruri puţine, extrem de simple, ne invitase pe mine, pe Irina şi pe Doru să-i facem o vizită. Ne aşteptase la gară cu „Mercedesul" cumpărat în Iran, la mâna a doua, de la un inginer neamţ. «Vă previn că o s-aveţi o surpriză», ne-a spus Şerban doar cu trei-patru minute înainte de-a ajunge acasă. În prag ne aştepta o fetişcană brună, mărunţică şi subţire ca un chibrit, cu nişte ochi de jăratic, şi un băieţel de doi-trei ani pe care-l ţinea de mână. «Dragii mei» – ni s-a adresat Şerban – «Lidia, pe care-o vedeţi, e nevastă-mea, iar Vlad e băieţelul nostru». «Al tău?», mi-a scăpat mie vorba, copleşită fiind de uimire. «Eu l-am înfiat când m-am însurat cu Lidia», a-ncercat Şerban să treacă peste momentul penibil pe care, fără nicio rea-intenţie, îl creasem. «Să fie-ntr-un ceas-bun», am încercat şi eu s-o dreg, apropiindu-mă de

nora mea şi-mbrăţişând-o în timp ce Irina era de pe-acum în conversaţie cu micuţul Vlad. Doru i-a sărutat mâna cumnată-sii şi l-a mângâiat pe băieţel. Eu m-am apucat să despachetez cele două vase decorative turceşti, de alamă ciocănită, înalte cam de un metru, pentru care bătusem o lună consignaţia de la „Hanul cu Tei", rămasă eu la principiul de om sărac de-a nu da banii pe obiecte care se sparg, oricât ar fi de frumoase. Văzându-le, nora mea a-ntrebat cu-o nuanţă de ironie-n glas: «Astea la ce folosesc?». «Sunt doar decorative», i-a explicat Şerban. «Puteţi pune-n ele ciulini şi alte imortele, dacă vreţi să nu stea goale». Noră-mea a dat dubitativ din cap. Şerban le-a examinat şi întorcându-le cu dosu-n sus a descoperit anul când fuseseră lucrate: 1770. «Sunt frumoase, autentic turceşti şi vechi» şi le-a aşezat pe fiecare în câte o parte a căminului din *living room*. Masa a fost foarte gustoasă, cu feluri simple româneşti, servită într-un serviciu de porţelan chinezesc splendid. Vlad era un copil timid şi cuminte, căruia abia i-am auzit glasul. Noră-mea era-nvăţătoare dintr-un sat de pe malul Jiului, fiică de-nvăţători. Făcea la fără frecvenţă româna la Filologie. Fusese măritată cu un inginer care, trimis în interes de serviciu în străinătate, uitase să se mai întoarcă. Inginerul divorţase şi n-avusese nimic împotrivă ca Şerban să-i înfieze copilul. Vlad repeta soarta lui Şerban, cu deosebirea că Alexe, al doilea soţ al meu nu-l înfiase pe Şerban. Nici nu ştiu dacă Valeriu ar fi acceptat ca fiul lui, ingrat cum se dovedea, să poarte totuşi alt nume decât al lui. Oricum, Alexe nu-şi exprimase niciodată dorinţa de-a-l înfia pe Şerban. În mine, începând să funcţioneze fermentul de soacră, mi-aş fi dorit ca Şerban să se fi-nsurat cu-o fată, cu-o femeie, chiar divorţată, însă fără copil. Apoi tot eu mă moralizam: «Şi tu n-ai fost părăsită de bărbat ca şi noră-ta şi pe tine nu te-a luat Alexe cu un copil? Da, dar şi el avea copil din prima căsătorie». Oricum o dădeam tot găseam un clenci de care să mă agăţ, dar ştiind bine să-l ascund. Spre sfârşitul mesei, noră-mea ne-a-ntrebat la ce oră aveam tren. Nu venisem cu intenţia de-a rămâne peste noapte la Craiova, dar întrebarea ei *ex abrupto* nu mi-a căzut bine, şi nici Irinei, nici lui Doru. Dacă era să-i caut noră-mii un corespondent în lumea animală aş fi asemuit-o cu o viespe: ascuţită, fără astâmpăr, aflând mereu motiv să se ridice de la masă, ori să ducă ceva la bucătărie, ori s-aducă ceva de-acolo. Vizitând casa, mobilată simplu şi funcţional, după ordinea şi curăţenia de peste tot, mi-am dat seama că stăpâna casei era harnică şi gospodină. Curtea era o adevărată expoziţie florală, aranjată parcă de-un peisagist. «Lidia a desenat aranjamentul grădinii». «Splendid», am zis eu. Casa mam'marei încă nu fusese dărâmată. Am vrut s-o mai văd o dată. Mi s-a strâns inima când i-am trecut pragul. Toate lucrurile erau aşa cum le ştiam: «şifonerul», «gardilopul», toate-toate. Mi-au dat lacrimile când am văzut candela aprinsă. «Mam'mare ardea tot timpul candela, aşa i-o ardem şi noi, iar când dărâmăm casa, îi duc o candelă şi-un sfeşnic la mănăstirea Jitianu». Şerban ne-a dus la cimitirul Ungureni, s-aprindem lumânări şi să le ducem flori răposaţilor din neam: mam'mare, soţul ei – bunicul pe care nu-l cunoscusem – «tăticu» şi prima lui soţie. O dată pe an, la Moşii-de-vară, mergeam cu mama în satul în care m-am născut şi făceam pomenire celor din neamul Gherasim: bunica, pe care n-o cunoscusem, tata, sora lui, Adelina, bunicul Voicu. Ei odihneau în două cripte cu pisanie. În fiecare lucru, în fiecare ungher al casei bătrâneşti a mam'marei parcă o simţeam şi parcă de peste tot îi auzeam glasul potolit şi blând: «Maică, păzeşte-ţi sufletul de păcat, că Dumnezeu vede». «Mam'mare, îţi făgăduiesc să fiu cât mai bună cu noru-mea». Nu uitam la ce distanţă mă ţinuse prima mea soacră şi cât de rău îl făcuse să se simtă pe fiu-său, nemaivorbind de mine. Noru-mea nu mă entuziasmase, nici nu mă disperase. Făcea parte dintre-acei oameni care, neavând stare, te obosesc. Pe-asta o alesese fiu-meu, s-o poarte sănătos. Nu locuiam nici măcar în acelaşi oraş. Politicoasă, la plecare îi invitasem la Bucureşti, ca să-i vadă şi mama, şi-mi manifestasem faţă de noru-mea dorinţa de-a-i cunoaşte părinţii, ceea ce nu s-a-ntâmplat niciodată. Mamei i-am descris-o pe noră-mea în culorile cele mai avantajoase, în timp ce Doru s-a făcut că avea treabă la el în cameră. Când Şerban, cu Lidia şi cu Vlad au venit într-un târziu la Bucureşti, mama s-a purtat cu ei salon, ceea ce n-a-mpiedicat-o să-mi spună după ce-i văzuse plecaţi: «Sabino, să-i spui tu lu' mutu' că-ţi place noru-ta, nu mie». «Mamă, ne place, nu ne place nouă, important e să se-nţeleagă Şerban cu ea». «Norocul ei şi-al lui Şerban că băieţelul e tare drăgălaş şi nici nu-l cunoaşte pe tată-său ăl adevărat».

Şerban, ştiind ce-nseamnă copiii de două mâini, el simţindu-se vioara a doua după ce-l avusesem pe Doru, s-a mulţumit să-l crească pe Vlad şi să renunţe la ideea de-a avea copiii lui, ceea ce cred că n-a supărat-o cu nimic pe Lidia, nevastă-sa. Numele ei de botez nu se pomenea la ţară-n Oltenia. El se datora preotesei din sat, ardeleancă din Alba-Iulia. Cu meseria lui, de fapt cu două meserii, şi, evident, cu binecuvântarea «organelor», Şerban era mai tot timpul plecat din Ţară. Când mergea măcar un an într-un singur loc, îi lua cu el pe Lidia şi pe Vlad, Lidiei găsindu-i ceva de lucru ca salariată a Statului român, Vlad învăţând la şcoli americane şi dând examene de echivalare la-ntoarcerea-n Ţară. Când erau plecaţi, singura legătură cu mine şi cu-ai noştri era telefonică şi numai de sărbători. Şerban, odată cu urările, ne spunea şi pe unde se aflau, cum se trăia pe-acolo şi, ca să-ncheie o conversaţie convenţională, mi-i dădea şi pe Lidia şi pe Vlad, care ne spuneau şi ei câteva cuvinte. În vremea asta, puteam să mor eu, putea muri mama, nu ştiam unde să-i anunţăm, presupunând că i-ar fi interesat. Când se-ntorceau în Ţară, telefonau cam la o lună, fără să-şi manifeste nicio dorinţă de-a ne vedea. «Când veniţi la Bucureşti să ne vizitaţi?». «Deocamdată avem aici multe de făcut, ca după atâta absenţă». Şi-acest «deocamdată» se prelungea de obicei până la o nouă plecare prin cine-ştie-ce parte a lumii. O notă bună pentru Şerban – chiar dacă o făcea din interes – era felul cum se purta cu generalul Endre: la fiecare-ntoarcere-n Ţară îi aducea un cadou de valoare, frumos, chiar după ce Endre se pensionase. Mie, mamei şi Irinei, ceva şaluri, pulovere, rochii orientale ori sud-americane, de purtat în casă, fiindcă, pe stradă, ne-ar fi arătat lumea cu degetul. Lui Doru, cărţi tehnice şi *gadgeturi,* absente în România. O dată, Doru îşi văzuse fratele, cu nevastă, cu copil, la un stop, ei în maşină, el în autobus. Nouă nu catadicsiseră să ne dea măcar un telefon. Şerban nu fusese niciodată o fire tandră, duioasă. Şi când era mic suporta mângâierile mele, dar el o dată nu mă strânsese-n braţe, nu se lipise de mine. Şi când sugea, o făcea metodic, cu înghiţituri cronometrate, apoi îşi depărta capul de sân. O fi simţit când se afla în burta mea bucuria mamei care-l aştepta amestecată cu neliniştea de-a aduce pe lume o fiinţă pe care tatăl n-o dorise? O fi simţit atunci că apariţia lui pe lume însemna o concesie pe care un bărbat o făcea unei femei numai ca să n-o mâhnească? Ce ştim noi despre viaţă? Atât, puţin, cât fusese apropiat de mine, de mama, de Doru şi mai ales de Irina, s-o fi acuzat pe nevastă-sa că-l depărtase de noi? Da şi nu. Eu ştiam şi prea ştiam că-i eram dragă soacră-mii – doamna Veniamin – ca sarea-n ochi şi totuşi cât am fost măritată cu Valeriu, n-a trecut o aniversară de-a ei, fără să ne-nfăţişăm cu flori şi cu un parfum scump, ori cu un obiect de-mbrăcăminte fin, alese de mine. Pentru socrii mei, părinţii lui Alexe, o făceam de drag, fiind nişte oameni de care m-am simţit apropiată, menţinând cu ei cele mai bune relaţii şi după ce m-am despărţit de fiul lor. O nevastă nu trebuie să fi descoperit nici praful de puşcă, nici fisiunea nucleară ca să aibă influenţă asupra bărbatului ei. Nu cred că dacă ea îi sugerează ceva care să-i bucure părinţii: un telefon, o scrisoare, un cadou, el i-ar răspunde «ia mai dă-i dracu'!». N-am căutat să aflu cum se purta nora mea cu părinţii ei. Limpede era că Şerban se-ndepărtase de toţi cei care-i fuseserăm apropiaţi.

Tocmai când lumea răsufla mai uşurată, regimul comunist iară strângea şurubul. O vizită pe undeva prin Asia îi stârnea Şefului ăl mare idei sardanapalice şi-n acelaşi timp de coerciţiune ideologică, starea din România părând un desfrâu faţă de mersul neabătut, de-nchistare feudală, din Orientul depărtat, unde oamenii se comportau ca nişte roboţi şi unde cultul liderilor de partid luase locul celui al zeilor din Antichitate. Ideologia era tratată la noi ca o femeie care, odată cu vârsta, îngăduindu-şi să se-ngraşe, să doarmă mai mult, să lenevească, trebuia trasă de mânecă pentru a i se băga minţile-n cap: să slăbească, să facă gimnastică şi să nu-şi îngăduie să devină prost exemplu social. Ideologia trebuia să stea ţeapănă ca un stâlp de telegraf şi nu ca o ramură bătută de vânt. Şi iar «teze» şi iar dezbateri şi iar reflectarea omului nou – vai de capul lui – în artă, în mentalitatea colectivă, în natalitate. Nu cred că peste tot, la mărimi, sus, idealul lui Cioran de pe când nu plecase-n Occident, privind România era cunoscut: să aibă gloria Franţei şi populaţia Chinei. Franţei îi trecuse demult epoca de glorie. Ce să te mai fi luat la trântă cu trecutul! Populaţia Chinei, cu toată politica Partidului privind natalitatea, creştea ca pâinea dospită şi asta în vremea noastră. Exemplu demn de urmat: în China – un copil la un cuplu; în România – retragerea

după patru copii, fiindcă numai atunci era permis avortul. O colegă a Irinei murise în urma unui avort septic pe care singură şi-l provocase. Şi câte alte femei nu mureau sau nu rămâneau sterile pe viaţă, conştiente în ce lume ar fi adus un om sau, şi mai ales, fiindcă – prozaic şi fără subtilităţi ideologice – n-ar fi avut ce să-i dea să mănânce. În China, femeii măritate îi era asigurată pilula anticoncepţională, chiar la locul de muncă. În România doar cine circula în Occident beneficia de-asemenea produse şi, mai târziu, de sterilet. O fostă colegă a mea de facultate, pe care o-ntâlneam uneori pe stradă sau la piaţă, şi care nu se ferea de mine, cu toate că ştia unde lucrez, îmi spunea într-o zi: «Sabino, ăştia dac-o să vadă că tot nu ne-nmulţim, ca s-ajungem din urmă China, o să ne ducă la-nsămânţare pe cartiere», şi ne porniserăm amândouă pe râs. «Nu ştii pentru ce mi-am făcut cezariană la amândoi copiii? Ca să am oficial dreptul de avort», mi-a explicat ea, care făcuse copii mult mai târziu decât mine. Stăpânu-nvaţă sluga hoaţă. Au venit pe lume copii nedoriţi, de care mamele nu reuşiseră să scape, aşa numiţii «decreţei». De câte ori gândeam cum aş fi definit eu noţiunea de familie, îmi răsăreau în gând bunicul Voicu Gherasim şi mam'mare Frusina. Erau singurele două fiinţe asupra cărora, în cadrul înrudirii, nu plana nicio umbră de reproş. Nici unchiului meu, avocatul, mort la doi ani după ce ieşise din puşcărie, nici nevesti-sii, n-aveam ce să le reproşez, dar nu-i simţisem niciodată apropiaţi; şi la fel pe copiii lor. De când plecaserăm la facultate, eu la Bucureşti, verii mei la Cluj, nu ne-am mai întâlnit. Vară-mea, doctoriţă, endocrinolog, se stabilise la Oradea, se măritase cu un coleg, avea doi copii pe care-i creştea mătuşă-mea. După ce vânduse casa din Craiova, mătuşă-mea le-mpărţise banii copiilor. Văru-meu îi cedase jumătate din banii lui soră-sii, ştiind că ei îi revenea să aibă grijă de mătuşă-mea, el, chirurg, stabilindu-se la Timişoara unde se-nsurase cu-o avocată, cu un palat de casă, zestre de la părinţi, avocaţi de renume. Şi el avea doi băieţi ca şi soră-sa. Mam'marei îi trimiteau urări pe cărţi poştale ilustrate la sărbători. Niciunul n-o invitase pe la el. Mam'mare le mulţumea în scris, dorindu-le tot binele din lume. N-o supăra indiferenţa lor faţă de ea. După ce-şi pierduse fiul, pe unchiu-meu, mândria ei, durere pe care o-ndurase cu demnitate şi cu-adâncă resemnare, nimic n-o mai mira şi n-o mai mâhnea. De când fusese unchiu-meu închis şi până când plecase nevastă-sa din Craiova, mam'mare trimitea în casa fiului ei măcar două păsări pe săptămână, tăiate, curăţate, doar de pus în oală, brânză, smântână, ouă, cozonaci, făcuţi de ea în cuptor de cărămidă, şi porc de Crăciun, cu tobă, cârnaţi şi caltaboşi de să te lingi pe degete. «Să-i ştiu eu pe ei că n-au ce mânca ar intra-mbucătură-n mine?», spunea ea, care şi-ar fi luat de la gură şi pentru străini. Mama o chema pe mătuşă-mea la telefon din când în când. Mătuşă-mea, pe mama niciodată. I-am chemat şi eu de câteva ori pe verii mei, dar simţind răceala lor, m-am lăsat păgubaşă. Mama, cu toate că era sigură din ce se trăgea răceala verilor mei faţă de mine, voia s-o audă răspicat din gura cumnată-sii, aşa că i-a pus direct întrebarea. Cu glas moale şi destul de-ncurcată, mătuşă-mea alesese totuşi calea sincerităţii: «Cred că din cauză că Sabina lucrează unde lucrează. Ei, cu tatăl lor…», o-ncheiase mătuşă-mea-n coadă de peşte.

«Nuţo, dragă, îşi câştigă fiecare pâinea cum poate. Sabina rău n-a făcut şi nu face nimănui. Dar dacă e vorba că vă compromite şi probabil şi eu vă compromit, vă urez bine şi sănătate şi nu vă mai telefonăm», şi fără să aştepte vreun răspuns de la cumnată-sa, mama pusese telefonu-n furcă. Din acea zi am murit unii pentru alţii. Şerban, mergând în fiecare vară la mam'mare, era la curent cu toată istoria familiei, pe care n-o comentase niciodată cu mine şi cu nimeni. Nu se mândrea cu locul meu de muncă, dar nu respingea niciun folos pe care i-l putea aduce. Pentru poporul român, cu puţine excepţii, printre care foşti salariaţi ai Siguranţei Statului, Securitatea însemna doar teroare, schingiuiri, delaţiuni. Dacă n-aş fi lucrat acolo, având-l şi pe unchiu-meu doi ani închis, prin «Securitate» eu aş fi-nţeles altceva? Şi dacă-n locul lui Endre aş fi avut şef vreo mârlă? Aveam un post neutru. Întrebându-l pe generalul Vasilianu cum ajunsese angajat al Securităţii mi-a răspuns: «De la Siguranţă, unde făceam aceeaşi meserie, m-a preluat Securitatea. Specialiştii sunt specialişti. Ce făceam înainte fac şi-acum. Urmărit eram pe vremea Siguranţei, urmărit şi pe vremea Securităţii. Firesc, la un asemenea post în care trebuie să fii rezistent la ofertele de-a te vinde. Cinstit am fost cu Siguranţa, cinstit cu Securitatea. Şi tata a fost inginer de

telecomunicaţii la Siguranţă. Ca să te liniştesc, să ştii că nici el, nici eu n-am făcut rău nimănui şi nu ne-am trădat Ţara. În orice regim, un Stat trebuie să aibă un serviciu de siguranţă care implică profesioniştii, adică operativii şi tehnicienii, care sunt altă mâncare de peşte. Nu se-amestecă-ntre ei. Să nu-ţi închipui că eu n-am microfoane-n casă, în maşină, poate şi-n pantofi. Aparatele astea le montează tehnicienii de la operativi, nu eu şi nici subordonaţii mei, care toţi sunt sub ascultare, ca şi tine, care nu deţii niciun secret. Noi montăm şi asigurăm sistemul de telecomunicaţii al Ţării, bun de Stat, oriunde-n lume. „Ascultătorii" sunt din altă parohie. „Serviciile" sunt compartimentate atât de bine – cloazonate, cum le spun francezii – că nu se cunoaşte un compartiment cu altul. De-un lucru să fii sigură: Securitatea n-a inventat nimic. Numai că, spre deosebire de alte servicii omoloage, chiar şi numele ei bagă groaza în oameni. Groaza este elementul ei la vedere, bine gândit de regimul comunist, pentru ca nimeni să nu mişte-n front. Nu sunt convins că relaţia noastră n-o ştie nimeni. Doar că ea nu primejduieşte sistemul, iar de pe urma mea, Statul încasează bani prea frumoşi „închiriindu-mă" atâtor ţări unde instalez sisteme de telecomunicaţii, ca să se uite la amănunte privind fidelitatea conjugală. Endre s-ar putea să ne bănuiască, fiind o minte subţire şi perspicace. Dar ţine la mine şi la tine şi e tăcut ca pietrele». Aceste discuţii le-aveam în baie, cu duşul dat la maximum şi cu aparatul de bruiaj aşezat pe fereastră.

Dinspre tata n-aveam rude, iar de familia mea dinspre mamă se-alesese praful. «Sângele apă nu se face»; iată că se făcea venin. În regimul monarhic eu aş fi ajuns ce-mi dorisem când dădusem examen la «Litere»: profesoară. Deşi în fruntea anului la absolvirea facultăţii, fără pile şi fără proptele, greu aş fi obţinut post în Craiova. Să presupunem că terminam facultatea până-n '44 şi că, prin nu ştiu ce minune, Siguranţa mi-ar fi propus un post de traducătoare. Tot aşa m-ar fi dispreţuit verii mei, nepoţii mamei? Ce rost avea să mă-ntreb ce-ar fi fost dac-ar fi fost. Îndurasem destule mâhniri în viaţă, încât una-n plus… Politică făcuseră oamenii şi până-n război. Dacă într-o familie unul era liberal, altul ţărănist, nu-şi mai vorbeau, încetau să mai fie rude? Eu ce eram? O oaie, membră de Partid unic, într-o turmă necuvântătoare. Securitatea – instituţie odioasă, unde o fată de douăzeci şi trei de ani se angajase, pe meseria ei, ca să-şi câştige pâinea. Eu înţelegeam că verii mei mă considerau o trădătoare de clasă şi nu mă supăram pe ei, doar că nu doream dragoste cu de-a sila. Doru m-a-ntrebat odată: «Mamă, noi n-avem rude?». «N-avem, mamă». «Adică veri, că fraţi am». «N-ai veri, Dorule. E bine că ai doi fraţi şi-o soră. Eu n-am pe nimeni. Adică, n-am fraţi». «Nici veri?». «Nici». Regimul comunist, impus de Moscova, schimbase relaţiile dintre oameni. Suspiciunea ajunsese o componentă psihică, echivalentă cu-o amputare a solidarităţii umane. Lucram de peste douăzeci de ani într-un loc în care nu mă frecventam cu nimeni, nu vorbeam, în afara chestiunilor de serviciu, decât cu generalul Endre şi numai în aer liber. Aveam mamă, avusesem doi bărbaţi, o dată măcar nu le pomenisem de-un document, o carte, o publicaţie ce-mi treceau prin mână. Simţeam uneori că plesneam de indignare în faţa unor dovezi de ipocrizie a Occidentului, care, mai întâi îl lăsaseră nestingherit pe Hitler să-ngenunche nişte ţări – vezi Cehoslovacia şi Polonia – ca apoi să le dea plocon Moscovei. Lui Endre, numai lui îi spuneam: «M-au umplut de bucurie documentele pe care mi le-aţi trimis alaltăieri». «Dar pe mine… Sabina, faţă de politică, bordelul e mânăstire. Trăim ca pe-o apă-ngheţată, fără să ştim ce se află dedesubtul gheţei. Şi când te gândeşti că o treime dintre cei morţi în puşcăriile noastre a murit fiindcă a dat crezare unor posturi de radio. Dacă o parte măcar a documentelor astea ar fi fost publicată, oamenii ar fi-nţeles că regimul comunist are binecuvântarea Aliaţilor occidentali şi că e de durată»; şi Endre îşi aprindea o ţigară. În 1977 mi-a spus că-şi depusese dosarul de pensie. La vestea asta am pălit. Îmi vedeam spulberată puţina linişte pe care-o aveam, simţindu-i mâna protectoare. «Sabina, să ştii că nu te las de izbelişte. Am făcut tot ce mi-a stat în puteri ca locul să mi-l ia un ardelean de-al meu, colonelul Ovidiu Oniţiu. Cum vorbeşti cu mine poţi vorbi cu el». Oricât am vrut să mă ţin de tare, m-a podidit plânsul. Generalul m-a luat pe după umeri cu mâna stângă, iar cu dreapta mi-a-ntins o batistă. M-a-ntors cu faţa spre el şi m-a privit în ochi, de-am simţit un sfredel în creier. «Crezi că mie-mi vine mai uşor?». «Ce?», m-am trezit eu că-l întreb. «Să mă despart de tine». Privea-n pământ, iar cuvintele, rostite cu glas scăzut, parcă şi le smulgea din carne.

Mergeam pe culoarul pustiu, el cu braţul pe umerii mei, fiecare cu gândurile lui. «Domnule general, se spune că nimeni nu e de neînlocuit. Asta e valabil pe plan – să-i spunem – administrativ. Pentru sufletul fiecăruia dintre noi există fiinţe de neînlocuit». Într-un târziu mi-a spus cu un glas în care comprimase parcă toată tristeţea lumii: «Ştiu». M-a condus la maşina mea, parcată lângă a lui. Mi-a sărutat mâna, mi-a ţinut-o strâns, m-a privit din nou cu-o privire care-mi pătrundea până-n adâncul sufletului. «Sabina, Sabina», mi-a şoptit, mi-a luat mâna şi mi-a dus-o-n dreptul inimii lui. «Noapte bună». «Noapte bună». Mi-am parcat „Dacia" în faţa blocului şi pe urmă am luat-o pe Drobeta, pe Aurel Vlaicu, străduţe liniştite, vrând să-mi alung orice gând, introspecţii, analize. Eram tristă, răvăşită, năucită. Atunci, tare mi-am dorit să mor, fără să mă-ntreb cum s-o despărţi sufletul de trup. Se iviseră-n mine întrebări cărora nu voiam să le dau răspuns.

Instalarea colonelului Ovidiu Oniţiu a coincis cu zborul lui Pacepa spre alte zări. Cred că această dezertare a produs cea mai mare zguduire din cadrul «Securităţii». Pensionări înainte de vreme, lungi anchete în rândul subalternilor direcţi ai împricinatului, dârdâit şi la cei care nici nu-l văzuseră vreodată în carne şi oase, ca mine, de pildă. Noi ăştia din urmă eram exact ca iepuraşul dintr-un banc al epocii: Iepuraşul fuge disperat. O veveriţă-l strigă: «Hei, iepuraş, unde fugi aşa?». «Cum să nu fug? N-ai auzit că se castrează elefanţii?». «Şi ce treabă ai tu cu elefanţii?». «Până dovedesc eu că nu-s!». Deconspirarea agenţilor noştri din străinătate însemnase cea mai importantă pagubă adusă Ţării; da, Ţării, fiindcă în agenţii ăştia se investiseră banii cetăţeanului român. Implantarea altora – alţi bani, altă distracţie. «Eroul», provenit dintr-a şaptea ceată a heruvimilor, care din marele său post în «Securitatea» română făcuse numai fapte creştineşti, se prezentase americanilor ca feroce anticomunist şi ăia se făcuseră a-l crede, că aşa e-n spionaj: orice curvă, la nevoie, devine fecioară şi mirele îi atestă inocenţa.

Puricatul ne-a ajuns şi pe noi, angajaţii civili. Cum orice material care mi se trimitea era însoţit de fişa cuprinsului, eu îmi copiasem la şapirograf aceste fişe, mi le-mpărţisem pe căprarii, în plicuri mari. Când am fost chemată la-ntrebări în faţa a trei bărbaţi, îmbrăcaţi civil, toţi necunoscuţi mie, m-am prezentat cu două sacoşe mari doldora de plicuri: scurt istoric a ceea ce lucrasem din 1952 până în 1978. «Luaţi loc, tovarăşă Gherasim». Am luat loc în rândul întâi al sălii de-nvăţământ politic; acolo avea loc «colocviul». A urmat o tăcere, timp în care, dintre anchetatori cel din mijloc s-a uitat pe fişa mea de cadre ca şi când atunci o vedea prima dată. «Văd că sunteţi doctor în „Filologie", că vi s-a oferit un post în serviciile externe şi că l-aţi refuzat. De ce?». «Pe vremea aceea aveam bunică, mamă, copil de crescut singură, cu bărbat fugit în străinătate. Eu trebuia să le port de grijă». «Ce relaţii aţi avut cu fostul dumneavoastră prim soţ cât a fost în Franţa?». «Telefona o dată pe săptămână ca să afle ce face băiatul nostru şi-atât». «Îngeraşilor dragi, mă-ntrebaţi ce relaţii aveam, de parcă nu mi s-ar fi-nregistrat convorbirile!», îmi spuneam în sinea mea. «Bani vă trimitea?». «În fiecare lună, prin „Banca de Comerţ Exterior", unde sunt depuşi în totalitate». «Cum de n-aţi folosit nimic din ei?». «I-am ţinut pentru ca fiul meu să-i folosească el cum o să creadă». «Pe balerinul Stere Caragiani l-aţi cunoscut?». «Da». «În ce relaţii aţi fost cu el?». «De prietenie». «Îl vedeaţi des?». «Aproape zilnic, atunci când era-n Bucureşti». «Şi nu v-a spus că avea de gând să fugă?». «Nu». «Prieteni atât de apropiaţi…». «Eu ştiu, şi cred că ştia şi el, că dacă vrei să nu se afle un lucru nu-l spui nimănui». «În ce relaţii aţi rămas cu el?». «În niciun fel». «Şi nu mai ştiţi nimic despre el?». «Atât cât aflu din presa străină care-mi vine la tradus». «Cu familia doctorului Paul Iovănescu în ce relaţii sunteţi?». «De prietenie». «Cum i-aţi cunoscut?». «Prin Stere Caragiani». «Cu generalul Pacepa aţi lucrat?». «Nici nu l-am văzut vreodată-n carne şi oase». «Şi sunteţi sigură că n-aţi lucrat pentru el niciun material?». «Asta n-am cum să ştiu». «Aţi comentat vreodată materiale cu cineva?». «Nu». «Ce-aveţi în sacoşele alea?». «Inventarul a tot ce am lucrat. Fiecare material vine însoţit de fişa conţinutului». «Şi aţi păstrat fişa conţinutului?». «Am tras-o la copiator». «De ce?». «Din spirit de ordine, gândindu-mă că dacă-i trebuie cuiva un document să ştie de unde să-l ia». «Şi le-aţi arătat cuiva?». «Nimănui. Stau sigilate şi-ncuiate în *safe*-ul din biroul meu». «V-a spus cineva să copiaţi aceste fişe?». «Nici să le copiez, nici să nu le copiez». «Vi se pare normal că le-aţi

copiat?». «Da. Atâta timp cât ele sunt în incinta Ministerului şi afară de mine nu le-a văzut nimeni». «Le putem vedea şi noi?». «Pentru asta le-am adus». Anchetatorul a rupt sigiliul unui plic, a scos din el o foaie, a citit-o şi i-a trecut-o şi celui din stânga lui. Aveau toţi trei figuri şterse, numai bune de spionaj. A mai scos o foaie şi s-a mai uitat o dată la ce scrisesem pe plic. «Foarte mare ordine-n hârtiile dumneavoastră. Generalul Endre, fostul dumneavoastră şef ştia de-aceste copii?». «Nu». Ceea ce era adevărul adevărat. «Ciudat. Niciun alt traducător n-a ţinut ca dumneavoastră evidenţa materialelor pe care le-a lucrat». «Dacă n-aş fi ţinut această evidenţă numai din spirit de ordine vi le-aş fi adus să le vedeţi?». «De multe ori faţada înşală». «Aveţi dreptate, tovarăşe. Ca exemplu: generalul Pacepa». «De unde aţi aflat prima dată că a fugit?». «De la „Europa Liberă”». «Ascultaţi „Europa Liberă”?», a făcut el pe miratul. «Intră-n atribuţiile mele». «Am să vă rog să-mi traduceţi acum un articol din gazeta asta» şi mi-a-ntins un număr din *„Le Monde”,* având şi el în faţă un exemplar identic. Am tradus articolul care conţinea destule dubii în privinţa lui Pacepa: cât adevăr reprezenta personajul şi câtă intoxicare. N-aveam niciun dubiu că tovarăşul conlocutor voia să vadă cât de corect traduc. Asta era nadă de copii mici. «Dumneavoastră ce concluzie aţi trage din acest articol?», a sunat a somaţie întrebarea anchetatorului. «O concluzie veche de când lumea: că îndoiala e mama-nţelepciunii în aceeaşi măsură cu prudenţa»; şi m-am uitat zâmbind în ochii lui. A-nghiţit în sec. «Vă mulţumim, tovarăşă Gherasim. V-am ruga să ne lăsaţi nouă sacoşele cu inventarele». «Ar fi păcat să se piardă». «Să n-aveţi nicio grijă». Peste două săptămâni, noul meu şef mă chema-n biroul lui şi mi le restituia, cu sigiliile scoase, aşadar cercetate, însă în ordinea în care fuseseră luate-n primire. Noul meu şef m-a condus pe culoar cum mă condusese şi Endre. «Aţi fost inspirată, când le-aţi adus arhiva asta, fiindcă au scotocit fiecare birou. Şi un bileţel cu notă pentru piaţă ori pentru farmacie a suscitat întrebări, suspiciuni. Nu-şi revin din mirare că aţi refuzat post în străinătate şi chiar însoţiri de delegaţii». «Domnule colonel, în douăzeci şi şase de ani de când lucrez aici, am învăţat că şi faptul de-a bea apă creează bănuieli». Numai eu ştiu cum îmi bătuse inima că nu pomenisem nimic de fratele mamei. E drept că nu i se făcuse proces, deci nu se emisese împotriva lui nicio condamnare, dar doi ani de puşcărie făcuse. Un post în străinătate şi chiar însoţirea unei delegaţii presupunea puricarea dosarului de cadre, ceea ce mie nu-mi lipsea. Nemaivorbind că un post în străinătate implica încadrarea la operativi. Ştiau «amănuntul» cu unchiu-meu? Nu-l ştiau? N-am căutat niciodată să aflu.

Colonelul Ovidiu Oniţiu era cu cinci ani mai tânăr decât mine, doctor în istorie, cultivat, cunoscător de franceză şi de engleză la un nivel bun, pentru un nespecialist. De statură mijlocie, nici slab, nici gras, cu un cap între oval şi rotund, cu ochi albaştri mereu surâzători, cu fruntea înaltă, cu un început de chelie şi de-ncărunţire, cu un nas scurt şi borcănat, avea un aer tonic şi prietenos, la mare distanţă de frumuseţea şi de distincţia lui Endre, care părea un portret coborât din Renaştere. În timp ce de Alexandru Endre m-am apropiat încet şi cu mare prudenţă, semnalele pornind totdeauna din partea lui spre mine, cu Oniţiu am făcut priză de la-nceput, fapt la care contribuise, fără-ndoială, felul cum ne prezentase fostul meu şef pe unul celuilalt. În timp ce Endre nu-mi ceruse niciodată vreun serviciu personal, Oniţiu îmi dădea să-i citesc orice articol în română şi în traduceri pe care urma să-l prezinte la vreun congres, invitându-mă să-i fac observaţii de conţinut şi de formă. Îi făceam observaţiile ordonat, cu pixul pe hârtie, pe puncte. Nevastă-sa era profesoară de istorie. Sunt sigură că era primul cititor a ceea ce scria bărbatu-său şi unul competent. M-am mirat cât preţ putea el pe părerea mea. Îmi accepta observaţiile dând din cap ca omul care pricepea un sens care-i scăpase. «Doamnă Gherasim, aveţi un cap de cenzor». «Domnule colonel, mi-a mai spus asta acum douăzeci de ani primul meu soţ, regisorul Valeriu Veniamin. Între timp am devenit şi mai necruţătoare». Oniţiu, specialist în istoria Transilvaniei, îşi dăduse doctoratul cu o teză despre răscoala din 1784, având-i ca eroi pe Horia, Cloşca şi Crişan. I-am cerut să-i citesc teza, ceea ce pe el l-a surprins plăcut, iar pe mine lectura ei m-a tulburat şi m-a-ntristat prin amănuntele pe care le aflam. I-am restituit-o şi i-am spus: «Bravo, domnule colonel!». Comunicările lui, la conferinţe, la

congrese internaţionale, se refereau totdeauna la Transilvania. Fiecare cuvânt trebuia cântărit, deoarece se-adresa unora care nu ştiau mai nimic despre România, deşi erau istorici.

Într-o zi a venit să ne salute generalul Endre. Apăruse *Orizonturi roşii* a lui Pacepa, «Generalul». Ne-a arătat cartea şi ne-a-ntrebat: «Ce părere aveţi?». Oniţiu a dat scârbit din cap. «Domnule general, dacă este infiltrat la americani de noi şi ăia-l cred, bravo nouă, bravo lui; dacă se face că este, vezi Doamne, o conştiinţă revoltată, anticomunistă, atunci cutră a fost, cutră a rămas. Mi-e greu să cred însă că România şi agenţii ei au asemenea importanţă mondială, încât americanii să cadă pe spate în faţa revelărilor lui Pacepa. Înseamnă că le-a divulgat mult mai mult şi despre alţii mult mai importanţi, băiatul păpând şi de la altă iesle, nu numai de la români». Dacă funcţionau bine microfoanele din biroul lui Oniţiu n-aveau decât. Ca mine gândeau şi nişte foarte serioşi analişti politici din lumea-ntreagă. «Voi ce mai faceţi?», ne-a-ntrebat generalul, lăsându-l în plata Domnului pe arhanghelul fugit. Pretextând că are de dat un telefon urgent, scuzându-se, Oniţiu m-a lăsat să-l conduc eu pe general când acesta şi-a luat rămas-bun de la noi. «Sabina» – mi s-a adresat fostul meu şef – «să ştii că „prăvălia” asta e plină de agenţi ai te-miri-cui. Eu, ca şi tine, nu cred nici mort că americanii s-au mulţumit cu mizilicul românesc scuipat de Pacepa. Evită-i pe toţi cum i-ai evitat şi când ţi-am fost eu şef». La cuvântul «prăvălie» am tresărit. Generalul Vasilianu, când vorbea despre instituţia noastră numai aşa o numea. Norocul lui că plecase din Ţară cu anii, trimis pe bani buni să instaleze pe te-miri-unde sisteme de telecomunicaţii. Se pensionase de la «prăvălie», dar contractele cu străinătatea continuau. România avea nevoie de bani, de relaţii; un specialist de mare clasă nu se găsea pe toate drumurile, şi mai ales verificat în ani buni că nu umbla cu şoalda nici faţă de cine-l trimitea, nici faţă de cei care-l solicitau. Deşi părerea generalului despre Instituţie nu era dintre cele mai înalte, înţelegea că odată ce ai intrat în horă erai dator să joci cinstit. La fel aş fi procedat şi eu dacă aş fi deţinut secrete şi mi s-ar fi propus să le vând. Părerea despre regimul comunist din România şi despre clasa lui conducătoare mi-o făcusem de mult, fără să fi nutrit însă iluzii despre alt loc din lume. Când ştiam prin ce chinuri şi prin ce umilinţe trecuseră atâţia oameni, eu n-aveam niciun drept să mă plâng, mai ales că mă angajasem liberă şi nesilită de nimeni la Securitate, pentru avantajele pe care mi le oferea acolo un post. Spre deosebire de mine, dacă ar fi refuzat oferta Securităţii, ca fost angajat al Siguranţei, generalul Vasilianu ar fi riscat chiar puşcăria. Oricum ar fi stat lucrurile, eu abia aşteptam pensionarea. Găsisem într-o publicaţie franţuzească următoarea frază: «Ţările comuniste: locul unde femeile tânjesc să-mbătrânească». Pe de o parte, ca să scape de teroarea de-a rămâne însărcinate, pe de alta, ca să nu mai facă frumos pentru-o primă, pentru-o avansare şi pentru a scăpa de corvoada slujbei, care nu le scutea de corvezile domestice. Prea puţine femei de la oraş îşi îngăduiau să n-aibă slujbă. Iar dintre ele şi mai puţine care să-şi permită un ajutor cu plată în treburile gospodăreşti. Îl apuca pe om o lehamite, cum mă apucase şi pe mine deşi, repet, nu eram eu cea mai îndreptăţită să mă plâng, ba chiar deloc, în comparaţie cu altă lume. Mama ducea grija gospodăriei, eu fiind răspunzătoare cu aprovizionarea. O dată pe săptămână venea Dobriţa, făcea curăţenie şi călca rufele. Doru-şi vedea de carte şi se frecventa cu nişte copii la locul lor, încât nu-mi punea probleme. Mă bucuram că nu-l moştenise pe tată-său în privita mondenităţii. Permanentul chef de petreceri al lui Alexe pe mine mă obosea ca şi pe Simona, prima lui nevastă. A treia nevastă, Diana, se potrivea perfect la gusturi cu Alexe. Dacă n-ar fi fost obligaţi să meargă la spital, fiind medici, ar fi dus-o tot într-o petrecere. Văzându-mă lipsită de entuziasm în faţa câte unei soarele dansante, mie nu o dată-mi spusese Alexe: «Tu eşti bună de cloşcă. Te porţi ca o babă». Îmi plăcea şi mie să petrec la câteva luni o dată, mai ales că n-avusesem parte de-aşa ceva nici cu Stere, nici cu Valeriu, dar săptămână de săptămână, bairamurile mă oboseau. Apoi felul lui agitat de-a fi, negativismul lui la orice propunere, cearta din orice fleac, încât ajunsesem să umblu pe lângă el ca pe lângă dinamită cu fitilul aprins, la-nceput mă enerva de-mi venea să m-arunc pe fereastră, ca, până la urmă, să m-aducă într-o stare de posomorală şi de silă de viaţă, încât moartea mi se părea o binefacere. Să nu mai aud, să nu mai văd, să nu mai ştiu. Ciudat cum

oameni care n-au un fond rău, prin temperamentul lor îţi otrăvesc viaţa. Apariţia Dianei în menajul nostru a echivalat pentru mine cu trâmbiţele Ierihonului. De la treizeci şi nouă de ani eram singură. Nici prin minte nu-mi trecea să mă mai mărit, şi nici să mă leg la cap cu vreo relaţie de durată. Ce e drept, nici coadă de pretendenţi la mâna mea nu se ivise, iar aventurile care mi se ofereau, din partea unor bărbaţi însuraţi, nu mă tentau. Nu eram pusă pe spart case şi nici să amărăsc viaţa unor neveste, aşa, de-amorul artei. Eram sigură că n-aveam să mai întâlnesc în viaţă nici exaltarea juvenilă inspirată de Stere, nici pasiunea trăită cu generalul Şerban Vasilianu. Mama-mi spunea cât de greu avea să-mi fie la bătrâneţe, fără un om lângă mine. «Mamă, când a murit „tăticu" şi eu te-ndemnam să te măriţi mi-ai spus: „Da' ce sunt eu, cioclu?". Acum îţi spun şi eu că nu vreau să-mi fac abonament la divorţuri. „Sabina, bunică-ta m-a avut pe mine, eu te am pe tine. Tu ai să ai nurori, aşa că gândeşte-te că n-au să te mute de la umbră la soare"». În câte o familie, singurătatea, fie prin moartea partenerului, fie prin divorţ e ca o moştenire genetică. Mam'mare Frusina – văduvă, bunicul Voicu – văduv, mama – văduvă, eu – divorţată, Irina, pe care-o asimilasem rudelor mele de sânge – divorţată şi ea. Simona, maică-sa, pensionară, îşi concentra toată atenţia de bunică şi de medic pediatru asupra Leliei, nepoţica ei, pentru a-i lăsa Irinei cât mai mult timp liber, în speranţa pe care mi-o mărturisise mie, ca Irina «să-şi refacă viaţa», «refacere» care, pentru mai toate mamele de fete, înseamnă căsătorie. Deşi din generaţii diferite, cu nivel intelectual diferit, mama şi Simona aveau aceeaşi concepţie privind viaţa unei femei. În studenţie, Lavinia Silvaş şi cu mine eram nedespărţite, «cele două orfeline ale lui Stere Caragiani», cum ne spuneau colegii lui. Lavinia era profesoară la Dej, nevastă de profesor, avea două fete măritate, mame de copii. Alături de un om sănătos la trup şi la minte ca şi ea, ducea o viaţă paşnică, echilibrată, aşa cum se cuvine unei familii adevărate. Lavinia nu făcuse niciun efort de-a rămâne-n Bucureşti, socotind că avea de dus mai departe, în oraşul ei, tradiţia unei familii care, de cel puţin o sută de ani, dăduse acolo preoţi, profesori, magistraţi. Viaţa ei mă ducea cu gândul la vremuri apuse, când oamenii se simţeau legaţi de locul neamului din care se trăgeau, rămânând să-şi cinstească înaintaşii acolo unde aceştia trudiseră să-şi facă un nume. Regimul comunist silise mulţi oameni să plece din locurile de baştină cât mai departe, ca să-şi piardă urma, în speranţa de-a-şi ascunde originea socială. În familia Laviniei, nimeni nu făcuse politică nici avere mai mare decât o casă de locuit. Deci, ea beneficia de-o biografie pe care nu era nevoie s-o ascundă, între cei risipiţi, spre-a-şi pierde urma, se numărau verii mei şi mătuşă-mea. Mam'marea suferise mult când noră-sa şi nepoţii plecaseră din Craiova, deşi n-o copleşiseră cu dragostea. Mama se mutase-n Bucureşti numai ca să-mi fie mie bine, şi ca să-mi pierd urma, după ce unchiu-meu fusese închis; ea sâmbăta pleca de la slujbă direct la gară şi se urca în primul tren spre Craiova, iar lunea la şapte era-n Bucureşti la serviciu. De când ieşise la pensie şi până s-a prăpădit mam'mare, măcar jumătate din timp mama stătea la Craiova.

Ştiam că şi ea şi mam'mare visaseră să mă vadă profesoară la Craiova, să fim aproape de familia unchiului meu, acolo unde ne mai ştia şi pe noi lumea de pe urma lui, care fusese cineva în baroul de Dolj. Prin urmare şi noi ne număram printre cei răzniţi de comunism, cu toată «Securitatea» mea, de unde mâncam o pâine mai albă decât a multora faţă de care nu eram mai cu moţ. Pe vremea copilăriei mele, nu era de conceput să nu le spui socrilor «mamă», «tată». Mama, deşi îşi cunoscuse tatăl, îi spunea bunicului Voicu «tată», nu doar fiindcă aşa era obiceiul, ci din toată inima. Tatălui meu vitreg, până să-i pasc firea antipatică şi sufletul pâclişit, îi spusesem «tăticule» fără ipocrizie; apoi evitam cât puteam acest apelativ pe care, când totuşi îl mai rosteam, parcă mi-l smulgeam cu cleştele din măruntaie. Doamnei Veniamin, soacra mea dintâi, nici prin minte nu mi-a trecut să-i spun altfel decât «doamnă». Şi Valeriu, în rarele ocazii când se-ntâlnea cu mama – care, ce-i drept, nu se prăpădea de dragul lui – tot «doamnă»-i spunea, fără ca ea să protesteze. Cunoscându-mi socrii de-al doilea înainte de-a mă căsători cu Alexe, deşi mi-au fost dragi, am continuat să le spun «doamnă doctor», «domnule doctor» şi cât le-am fost noră şi cu-atât mai justificat după aceea. Când i-am cunoscut, aveam treizeci şi doi de ani, deci nu mai eram chiar «tânără copilă, rumenă zambilă», mai fusesem măritată, aveam şi-un copil, încât am socotit decent să

rămân la apelativul din momentul când ne-am cunoscut. Şi când vorbeam despre ei tot «doamnă» şi «domn» îi numeam. Alexe îi spunea mamei «coana Genuţa», ceea ce n-o supăra deloc. La invitaţia cuscrilor, mama-şi spunea cu ei pe nume. De atmosferă de familie pot spune că am avut parte numai lângă bunicul Voicu, lângă mam'mare şi-n casa doctorilor Gregorian, părinţii lui Alexe. Atmosfera asta aş compara-o cu-o cufundare într-o apă călduţă, sub razele blânde ale unui soare de septembrie. Nimic spectaculos, ci simpla dorinţă a omului de-a se simţi la largul lui, de-a-i face şi pe cei din jur să se simtă la fel, dorinţa de-a nu jigni, de-a nu ironiza pe nimeni, de-a crea voioşie în sufletul tuturor alor tăi şi de-a păstra amintirea unei asemenea întâlniri printre cele mai luminoase-ale unei vieţi. În casa unchiului meu era atmosferă calmă numai când aveau invitaţi, altminteri nu era zi fără ceartă între soţi. Şi dacă unchiu-meu zicea că i-a pus mătuşă-mea prea multă ciorbă-n farfurie urmau râuri de lacrimi, scandal şi intervenţia părinţilor mătuşă-mii, care veneau în ajutorul fiicei lor: «Iar ne-ai supărat-o pe Nuţa. Aşa e-n căsătorii nepotrivite». «Nepotrivirea», era mam'mare, băcăneasă de mahala. Unchiu-meu, excedat, riposta şi el: «De ce nu v-aţi căutat ginere la Camera Lorzilor?!». Armonia casnică este, cred, mai rară decât talentul. Irina se măritase la treizeci de ani cu un bărbat cu şaisprezece ani mai în vârstă decât ea, sedusă de inteligenţa lui şi-n urma unei mari dezamăgiri sentimentale din partea unui intern al lui Alexe, băiat care se-nsurase val-vârtej cu-o săsoaică pentru a-şi muta larii şi penaţii la München.

Trei ani cât fusese măritată, Irinei nu-i trecuse nimeni pragul, bărbatu-său neavând vreme de pierdut – cum declara – în conversaţii sterile cu oameni care nu-l interesau. Şi, precum o dovedise, nu doar în timpul căsătoriei cu Irina, ci o viaţă, nimeni nu-l interesa. De mirare era că se-nsurase de două ori. Prima lui nevastă, deşi avea cu el un băiat, deci o răspundere pe lume, supusă aceluiaşi regim de austeritate ca şi Irina, încercase o dată să se sinucidă cu nişte somnifere. O descoperise copilul, care chemase şi Salvarea şi un doctor din vecini. În ziua când se-ntorsese de la spital, femeia-şi făcuse bagajul, îşi luase fiul de mână şi se dusese la părinţii ei. Despărţirea de Irina, fără vreo tentativă de suicid nu fusese lipsită de spectaculos. La două noaptea, Irina şi fetiţa ei fuseseră date afară din domiciliul conjugalo-patern în cămăşi de noapte. Norocul lor că acţiunea se petrecuse vara, aşa că se ghemuiseră pe ştergătorul de picioare de la uşă, îndrăznind să sune la vecini dimineaţa la ora şapte, pentru a le cere cu împrumut nişte haine de ieşit pe stradă. Mai degrabă acoperite decât îmbrăcate, mama şi copilul se prezentaseră la Simona şi la soţul ei. Acesta îl convinsese pe originalul bărbat al Irinei să fixeze o zi şi-un moment când femeia să-şi poată lua lucrurile ei şi pe ale fetiţei. Divorţul se terminase repede, soţii neavând nimic de-mpărţit, copilul rămânând la mamă, iar tatăl necerând să i se fixeze ore şi zile când să-l vadă, obligat la pensie alimentară conformă salariului. Trei ani cât durase acest mariaj retras de lume, relaţiile Irinei ajunseseră să se reducă la maică-sa şi la mine, într-o permanentă frică să nu-ntârzie şi să nu lipsească de-acasă când venea Mişu. Trei ani zboară ca gândul, dar înseamnă adesea o ruptură ireversibilă în relaţiile dintre oameni. Uitarea se-aşterne şi peste mari dureri, dară peste nişte legături ca pânza de păianjen. Deşi Simona îi creştea fetiţa, Irina încerca să-şi petreacă lângă ea puţinul timp liber pe care i-l lăsau profesia şi ambiţia de-a fi la curent cu noutăţile în domeniul ei de-activitate. Cu toate îndemnurile Simonei şi-ale mele de-a-şi afla un cerc de prieteni de vârsta ei, Irina tot singură era, încât noi două mergeam împreună la concerte, la Operă, la teatru. Oricărui spectacol, mama-i prefera un roman şi televizorul, iar Doru, ţinându-se de carte, iar ca destindere, jucând tenis şi mergând la-not, n-avea timp «de fineţuri», cum numea el concertele şi spectacolele de operă şi de teatru. Tandemul nostru, adică Irina şi cu mine, îmi amintea zilele tinereţii, când eu şi Lavinia Silvaş eram «cele două orfeline ale lui Stere». Mergeam cu Irina la spectacole de balet montate cu mult gust şi cu măiestrie de Ileana Iovănescu, invitate în loja ei. Închideam la un moment dat ochii şi subt pleoape îmi apărea Stere plutind în aer. O nostalgie şi-o tristeţe blândă-mi umpleau sufletul, un dor al timpului când adorasem acel zbor. Era momentul când Ileana îmi strângea mâna şi mă privea printr-o boare de lacrimi. Numai noi două ştiam unde ne purtase gândul, fiindcă noi două îl iubiserăm. Mă gândeam că Dumnezeu, văzând din cer zborul acelui trup, îngăduise poate ca şi sufletul care-l însoţise să se-nalţe tot ca un fulg spre El. Viaţă, viaţă…

Doru, la sfârşitul facultăţii, s-a-nsurat cu-o colegă, fiica unui reputat finanţist şi-a unei judecătoare. Părinţii nurorii mele, oameni mult umblaţi prin lume, şi cu buzunarele pline, locuiau într-o vilă, adevărat muzeu de autentice obiecte de artă. În casa lor erai tratat numai cu fineţuri, în cele mai reputate mărci de porţelanuri şi de cristaluri, ceea ce te făcea să te simţi şi să te şi porţi ca-ntr-un muzeu, mai ales că se mânca fără faţa de masă. Farfuriile erau aşezate peste-un suport metalic, aflat la rândul lui peste unul de rafie, tacâmurile pe suport metalic, paharele de asemenea, iar în faţa fiecărei persoane un şervet de olandă ori de damasc. Ţi-era şi frică să foloseşti cuţitul ca să tai ceva într-un porţelan subţire ca foiţa de ţigară. Ţi-era atât de frică să nu spargi ceva că nu-ţi mai venea să mănânci. Mi-am adus aminte în casa cuscrilor mei de casa boieroaicei din Craiova, în care vedeam lucruri cărora nici nu le bănuisem existenţa. Şi la ei toată mobila era autentică, intarsiată, predominant fiind stilul Verni Martin. Cea mai spectaculoasă piesă de mobilier era o masă ovală, destul de joasă, de mahon, sprijinită pe-un singur picior. Tablaua reprezenta pe Cristofor Columb care, în faţa unei hărţi le explică Isabelei Catolica, regina Castiliei, şi la fel de catolicului ei soţ, Ferdinand de Aragon, planul privind descoperirea Indiilor Occidentale. Aveai impresia că priveşti o pictură şi nu o îmbinare de lemn, îmbinare care cred că nu lăsase culoare nefolosită. Costumele celor trei te-ndemnau să le pipăi ţesătura, iar chipurile aşteptai să-ţi

vorbească. Puteai număra zalele lanţului care-atârna la gâtul suveranului şi perlele de pe bustul Isabelei. Nu-mi mai venea să mă mişc din faţa acelei mese cumpărate în Argentina, la desfacerea unei mari moşteniri care le revenise unor europeni. Anul când se desăvârşise acest obiect era şi el intarsiat pe dosul tablalei: 1789. Semnificativ an! Masa asta mi-a rămas în minte ca şi tablourile lui Arcimboldo, văzute în albume, cu figuri de-o expresivitate şi de-un umor cum nu ţi-ai închipui că se pot realiza prin îmbinări de legume, de scoici, de tot felul de ierburi. Cuscrii mei erau genul preţios, care vorbeşte cu «acesta», «aceasta», pentru care cineva nu moare ci «decedează». Genul care se cere pentru reprezentare prin instituţii internaţionale, pe la bănci, în diplomaţie, adică, în rezumat, care vorbeşte fără să spună nimic. Conversaţia lor se-nvârtea în jurul locurilor unde lucrase cuscrul şi-al celor bătute cu piciorul de el, de nevastă-sa şi cu fiica lor, Carina, când ajunsese la vârsta la care să ţină minte ce vedea. Toţi trei ar fi putut fi corecţi ghizi turistici. Tot ce spuneau părea citirea unui pliant de reclamă. Nicio observaţie interesantă asupra oamenilor de prin locurile văzute, nicio-ntâmplare ieşită din comun. Totul plat ca un bărăgan. După ce-i scuturai de-aceste relatări turistice, rămâneau ca o pungă fără niciun gologan. Carina, cu-o faţă rotundă, cu osatură delicată, cu ochi căprui, cu nas cârn, cu-o pieptănătură bine aleasă, era ceea ce se cheamă drăguţă, adică la distanţă şi de urât şi de frumos. Bustul era de fetiţă, bine scos în evidenţă de-mbrăcăminte, fundul apetisant, din care mişca niţel cam mult, după gustul meu, picioarele frumoase, dar cam groase în raport cu trupul, arătate cu generozitate de fuste şi de rochii mult deasupra genunchilor. Înfiptă şi băgăreaţă, având în mod sigur o părere foarte înaltă despre sine, cum li se-ntâmplă multora care, dacă au călătorit li se pare că le-a crescut cota de inteligenţă, iar dacă au mai făcut şi niscaiva şcoli prin Occident nu le mai ajungi nici cu prăjina la nas. Dacă ar fi fost să-i aleg eu nevastă lui Doru, la ea sigur nu m-aş fi oprit. Nu spun că mamele de băieţi ar fi culmea iubirii şi-a generozităţii faţă de nurori dar, încercând să mă lepăd de fermentul de soacră şi să le cântăresc la rece pe-ale mele, nu le socoteam catastrofale dar nici pe gustul meu. Oricum, balanţa puţinei mele simpatii înclina mai mult spre nora de la Craiova, fiică de-nvăţători, divorţată prin abandon, în favoarea Occidentului, cu un copil de crescut, suferind evident de-un complex de inferioritate; ea, învăţătoare, absolventă de şcoală normală, în faţa unui bărbat cu două doctorate, fiul unui regisor de renume şi-al unei mame care, deşi lucrând la Securitate, avea şi ea un doctorat. A doua mea noră, la fel de evident, «suferea» de-un complex de superioritate. Cu liceul făcut la şcoală americană, cu părinţii pe care-i avea, cu lumea bătută-n lung şi-n lat la vârsta ei, absolventă de facultate cu media 10, crezându-se frumoasă, din pricina ocheadelor care i se-aruncau, i se părea că-i făcea o mare favoare lui Doru, luându-l de bărbat. Fiu-meu îşi prezentase logodnica, aşa cum se cuvenea, şi lui taică-său şi celei de-a treia familii a acestuia. Când îşi cunoscuse viitoarea noră, Alexe, slobod la gură de felul său, îi şoptise lui Doru: «Băiete, pe verticală dă bine din poponeţ fata». Mie-mi crăpase obrazul de ruşine auzind, fără să vreau, aprecierea unui socru asupra viitoarei lui nurori. Noroc că ea stătea de vorbă cu Diana în partea opusă a camerei. Mă aşteptam ca Doru să ia foc la asemenea remarcă. Dimpotrivă. A râs cu gura pân' la urechi. Dacă mai avusesem vreun dubiu cu privire la sentimentele lui faţă de Carina, atunci am fost sigură că nu se-nsura cu ea din dragoste. Mi s-a lăsat o negură-n suflet. Aş fi preferat să-mi consider fiul lipsit de gust în privinţa femeilor, decât în stare să-şi ia nevastă din interes. După ce tinerii logodnici au plecat, eu am mai rămas, aşa cum mă-nţelesesem cu Diana. Alexe m-a luat de-o parte şi m-a-ntrebat: «Ce părere ai de nora noastră?». «N-are nicio importanţă ce părere avem noi, fiindcă n-o luăm noi de nevastă». «Răspuns diplomatic. Se cunoaşte că lucrezi unde lucrezi». «Oriunde-aş fi lucrat, tot asta spuneam». «Eu, nefiind învăţat s-o iau pe după vişin, spun că fata, ţinând seamă a cui este, ca şi de pregătirea ei profesională, e bună de trambulină». «Dacă ăsta este idealul unei vieţi!». «Idealul tău a fost Securitatea?». «Numai că eu nu m-am culcat cu Securitatea». «Sabina, există un culcat fizic dar şi echivalentul lui moral. Te-ai angajat la ei, ca să-ţi fie mai bine. Şi Doru se-nsoară cu fata asta tot ca să-i fie mai bine». «Oricum, n-aveam de gând să fac niciun gest de dezaprobare». «Foarte cuminte din partea ta». «Nu uita că eu mai am o noră. Nici în privinţa ei n-am făcut niciun comentariu, cum nici părinţii tăi n-au făcut când te-ai însurat cu mine». «Au recuperat

când m-am însurat cu Diana! Tu ai avut înţelepciunea de-a te-apropia de Diana». «Femeile se-nverşunează împotriva celor care le iau bărbaţii şi nu împotriva bărbaţilor, „nişte inocenţi, seduşi de nişte curve”. Dac-aş fi avut de făcut un reproş, ţi l-aş fi făcut ţie, fiindcă între noi doi era un contract. N-am vrut să-mi îndepărtez copiii de taţii lor şi de familiile taţilor. Cu Şerban am avut un eşec total. Măcar Doru să nu se-ndepărteze de familia lui dinspre tată. Aşa m-am împrietenit mai întâi cu Irina, apoi cu Simona şi cu Diana, fiindcă ştiu ce rea e singurătatea». «Sabina, să ştii că te-am iubit şi că fără tine mi-ar sărăci enorm peisajul». «Alexe, noi ne-am despărţit ca bărbat şi ca femeie nu ca oameni. Ne uneşte pentru totdeauna Doru. O apreciez pe Diana pentru că nu te-a-ndepărtat de copiii tăi. Şi i-a făcut prieteni şi pe Irina şi pe Doru şi chiar pe Şerban». «Curios cum Şerban nu vrea să mai ştie nimic de tată-său, dar pe mine nu s-a supărat deloc că ne-am despărţit». «Faptul că m-ai părăsit pentru altă femeie, lui Șerban i s-a părut pedeapsa pe care-o meritam fiindcă am mai făcut un copil, moment din care el s-a simţit vioara a doua. Taică-său îi preferase o femeie, tu mă părăseai pe mine pentru-o femeie, nu pe el, fiindcă nu-i erai tată». «Complicat e sufletul omului». «Şi trupul, Alexe. El ne robeşte sufletul». «Sănătoşi să fim». «Asta zic şi eu».

Doru şi Carina au făcut la iuţeală un băiat, iar la puţină vreme au fost propulsaţi în Occident, prin intervenţii acolo unde era nevoie, de data asta dispensându-se toată lumea de mine. Poate că-i servisem şi eu lui Doru ca element biografic. N-am căutat niciodată să aflu ce rol jucasem – în cazul că l-aş fi jucat – în cariera copiilor mei, cum nici dacă se-ndepărtaseră de mine sub influenţa nevestelor sau din proprie nepăsare. Despărţirea între suflete urmează modelul despărţirii fizice. Ochii care nu se văd se uită. Ca să nu mă doară, ca să nu mă frigă la inimă nepăsarea lor, îmi închipuiam că n-aveam copii şi, văzând cum sufletele lor se depărtaseră de mine, am început să mă gândesc tot mai des cum avea să mă părăsească propriul suflet. Şi odată cu gândul ăsta, îmi răsărea-n minte o rugă populară ardelenească pe care Endre o spunea adesea: «Ţâne-mi, Doamne, sufletu' / Cât mi-i ţâne umbletu'».

Dacă nu-ţi notezi nişte întâmplări şi chiar evenimente, uiţi data când s-au petrecut. Cred că raţionalizarea cărnii – de fapt, mai mult tacâmurile de pasăre – a uleiului şi-a zahărului a-nceput prin '85, ca şi trecerea la regimul de iglu în locuinţe, în sezonul rece. Oficial, iarna era prevăzută în locuinţe, temperatură de 16° Celsius, ceea ce ar fi-nsemnat o sărbătoare. În apartamentul meu, în bloc cu încălzire centrală, temperatura oscila între 7° şi 10°, în pivniţă la cazane, abia pâlpâiau gazele. Multă lume punea cărămizi pe ochiurile aragazului, în bucătărie concentrându-se viaţa apartamentului. Au murit oameni otrăviţi cu monoxid de carbon, din cauza acestei tentative de-a face atmosfera cât de cât suportabilă.

Generalul Endre mi-a telefonat ca să-mi propună un mijloc de-ncălzire «importat» de el din Ardeal: nişte sobiţe portative, de teracotă, bine şamotate, încălzite cu motorină. Combustibilul îl ţineam în canistre metalice pe cele două balcoane pe care le-nchisesem cu geamuri. Norocul că apartamentul meu era cu faţa spre curtea blocului. Se găseau primari de sector care, mâncaţi de griji estetice – normale într-un regim de viaţă normal – interziceau închiderea balcoanelor dând la stradă. Cu toate că, din ziua când m-a angajat şi până s-a pensionat, Endre mi-a fost înger păzitor, niciodată nu i-am rugat mai mult de sănătate ca pe vremea glaciaţiunii socialiste, pentru sobiţele «de import», care-mi asigurau luxul a 20° în apartament. Ca să ne spălăm în cadă, eu şi mama, duceam un radiator în baie – lucru riscant – fierbeam pe aragaz două oale mari cu apă, amestecată cu apă de la robinet, şi de fapt ne clăteam în mare viteză. Cine-şi închipuie că la Securitate, pe vremea aceea, lumea umbla-n maiou, se-nşeală. Veneam încălţată în cizme-mblănite, iar în birou îmi puneam nişte pâslari şi şosete de lână. Singura favoare era un radiator care dădea, să zic, 3°-4° în plus într-o încăpere mică, realizând uneori idealele 16°. Veneam cu termosul cu ceai de-acasă, iar de mănuşi cu vârfurile degetelor tăiate nu mă despărţeam decât la plecare când mi le puneam pe cele cu un deget. Casa, cu 20°, era pentru mine limanul făgăduinţei. Niciodată n-aşteptasem cu mai multă nerăbdare să mă văd între zidurile ei. Numai în clădirea Radioului mai erau 18°, fiindcă altminteri nu funcţionau aparatele. La Ateneu, instrumentiştii îşi suflau în degete, pe scena teatrelor ieşeau

aburi din gura actorilor. Era o atmosferă ca după un cataclism. Şi nimeni nu ştia o dată care să-nsemne sfârşitul acestui coşmar. Când, după 1990, am citit amintiri ale unor prizonieri români din Rusia şi ale unor deţinuţi politici de la noi, mă cutremuram aflând la ce chinuri au fost supuşi, iar când pomeneau de frigul îndurat, mi se zbârlea părul. Frigul mi se părea mai îngrozitor decât orice suferinţă. Încă o dovadă a limitelor imaginaţiei noastre. Bătută, schingiuită nu fusesem, dar de frig suferisem. Mi se făcea ruşine de mine în faţa unor asemenea mărturii. Se compara frigul din casele noastre cu plăpumi, cu saltele, cu haine groase, cu-al lor, acoperiţi de zdrenţe şi dormind pe zise saltele umplute cu paie ajunse pleavă? Şi-n bordeie, în barăci, sau între ziduri care nici vara nu se-ncălzeau? Amărât popor. Cred că şi Securitatea dorea să se-ntâmple ceva. Numai să nu mai îndure frigul care-ţi tăia orice chef de viaţă. Se constatase că după trei zile petrecute la 5°, omul nu mai deosebeşte numerele pare de cele impare. Dar sub 0°? Doamne!

Pentru mine şi pentru mama, problema alimentară mi-o rezolvau două ţigănci din piaţa Gemeni. Ele ştiau cum; la preţuri de speculă, dar rezonabile faţă de ce povesteau Simona şi nişte prietene-ale ei. Alexe, ca mai toţi medicii, în calitate de «atenţie», ca la doctori, primea carne, ouă, brânză, iar de la intelectuali, cafea adevărată – cafeaua naţională fiind «nechezolul» – şi whisky de la magazinele pe valută. La ţară, omul n-avea voie să-şi taie viţelul. Ca să aibă totuşi ce mânca, ţăranii îi rupeau amărâtului un picior, chemau medicul veterinar, care declara animalul «irecuperabil». La bariere şi nu numai, Miliţia avea dreptul să controleze orice vehicul suspect de-a transporta carne. Chiar de la părinţi, n-aveai voie s-aduci, să zicem, un porc tăiat. Doreai porc, te duceai vizavi de cimitirul Ghencea civil, lângă benzinărie, şi cumpărai porcul viu, pe care-l tăiai la tine-n baie, dacă stăteai *la* bloc. Fiindcă nu se mai spunea *în* bloc ci *la* bloc şi nu *în casă cu curte* ci *la* curte. Nu mai stăteai în hol ci *pe* hol. Parcă de puritatea limbii le mai ardea oamenilor. Mahalaua îşi întindea tentaculele în obiceiuri, în «maniere», şi de ce nu şi în vorbire. Plus bizareriile. Ca de pildă, tacâmurile pomenite mai înainte; *tacâmuri* pentru mine, însemnaseră până la postul sfântului socialism, cuţitul, lingura, furculiţa, prin extensie, farfuriile din care mâncai, paharele din care beai, care ţi se puneau în faţă la o masă, iar în limbaj de restaurant, tot ce i se servea unei persoane la o masă cu un *menu* stabilit. Din limbajul ideologic n-am reuşit să-nţeleg niciodată care era deosebirea între un tovarăş «organizator» şi un tovarăş «organizatoric».

Mama, obişnuită să umble prin magazine şi să se uite la televizor, era toată o revoltă şi-un blestem la adresa regimului, a Partidului, a conducerii. Avertizată de mine că s-ar fi putut să avem microfoane-n casă, mergea-n baie, dădea drumul la duş şi la toate robinetele şi-ncepea blagosloveala. «Dacă nu scot ce am în mine simt că mă-năbuş».

Şi de ce secretomania care-i căpia pe oameni? De ce nu li se spunea: F. M. I-ul, Banca Mondială ne pun unghia-n gât să ne plătim datoriile? Să se fi dat o motivaţie temeinică a suferinţelor unui popor căruia i se cerea să se mai şi-nmulţească. Acolo sus, la conducerea Ţării, nu se ştia vorba înţeleaptă care te-nvaţă că adevărul e cea mai bună minciună? Tot înţelepciunea populară spunea că Dumnezeu când vrea să te piardă întâi îţi ia minţile.

La sfârşitul lui ’88, generalul Endre m-a invitat la o plimbare. «Sabina, înaintează-ţi dosarul de pensionare». M-am uitat mirată la el. «Ne-aşteaptă evenimente care e bine să te prindă la pensie, mai ales de la „prăvălia” noastră, unde mişună agenţi de peste tot, şi de care – de „prăvălie” vreau să zic – la o schimbare, bine n-o să se-aleagă, exact pentru cei nepătaţi. Ştiu că ei te-ar ţine pân’ la o sută de ani. Spune şi tu că au nevoie băieţii tăi de tine, eventual îţi faci rost şi de-un diagnostic – aranjăm noi – numai pensionează-te».

L-am ascultat pe fostul meu şef, căruia îi datorasem liniştea la locul de muncă precum şi urmaşului său la post, colonelul Ovidiu Oniţiu, care, prin stăruinţele şi prin pilele generalului primise acea funcţie. La sfârşitul lui ianuarie 1988 îmi depuneam dosarul de pensionare, spre regretul colonelului Oniţiu care, găsindu-mi înlocuitor, un tânăr absolvent de Filologie, mă rugase să-l şcolesc până ce părăseam

Ministerul. Băiatul se prezenta foarte bine profesional, inteligent, cultivat, bine-crescut, cu părinţi filologi, profesori de liceu. Remarcabilă era conştiinciozitatea acestui băiat, lucru rar în generaţia lui, şi dorinţa de-a învăţa. Nu m-a mirat defel că, în 1990, a trecut la Ministerul de Externe. La 1 septembrie 1989 primeam prima pensie. În februarie, mama a zăcut, fără să i se descopere o boală anume, în afară de bătrâneţe – boală incurabilă. Într-o seară, după o agonie de vreo trei ore, în care tot pomenea de nişte pijamale, pe care se mustra că le purtase, şi de patru cai în loc de şase – altă mustrare – a lăsat capul pe pernă şi şi-a-ncheiat călătoria în astă lume. Îmi spusese în ce s-o îmbrac pentru ultimul drum şi mă rugase s-o duc la ţară, în cripta unde odihneau tata şi bunicul Voicu. În această-mprejurare am făcut apel la cel care se-ocupa de-nmormântările grangurilor din Securitate şi din Partid, cunoscut cu numele de *Nelu cioclu'*. S-a arătat nespus de săritor faţă de mine care, din punct de vedere ierarhic, nu-nsemnam nimic. Alexe nu s-a despărţit de mine din momentul când, anunţându-l, a venit imediat în bulevardul Dacia, a mers cu mine la ţară şi la-ntoarcere-n Bucureşti m-a luat la el acasă, unde şi Diana şi băiatul m-au întâmpinat cu afecţiune, cu gingăşie şi, ceea ce m-a impresionat cel mai mult, au plâns cu mine.

Când se-mplineau nouă zile de la moartea mamei, primesc un telefon din America, de la doamna doctor Vasilianu, care-mi anunţa moartea generalului, într-o clipă, de infarct. «Moartea fericitului», am spus eu ca-n transă. «Ne spusese, cu mult în urmă, copiilor şi mie, când avea să fie să-l incinerăm şi să-i aducem urna în România». «Doamnă doctor, dacă-mi daţi voie, am să-i fac o slujbă de pomenire aici, la noi». «Asta voiam să te rog. Dacă nu-ţi cer prea mult, la biserica Boteanu, unde slujeşte părintele Grigorescu». «Preotul cu vocea superbă de bas». «Da. Îţi mulţumesc, Sabina». Vestea acestei morţi fără suferinţă, am simţit-o ca sub un anestezic, la fel ca moartea mam'marei şi ca moartea lui Stere. Generalul era de vârsta mamei. Bun, zdravăn, sănătos, neatins de-amărăciunile bătrâneţii, lângă o femeie admirabilă şi cu doi copii reuşiţi, cărora le şi mersese din plin în viaţă. De douăzeci şi opt de ani de când îmi telefona, vocea lui era un balsam pentru mine, îmi dădea curaj, mai ales în ultimii cinci ani, când toţi românii din România aveau nevoie de curaj măcar pentru a-ndura iernile de iglu. După ce mi-am revenit cât de cât din şocul acestei veşti, mi-am pus întrebarea: de ce o persoană ca soţia generalului, bucureşteancă, având – de presupus – rude, prieteni, mă ruga pe mine, tocmai pe mine, să-i fac o slujbă de pomenire şi într-o anumită biserică, în care eu şi generalul ne furişasem la câte o vecernie pentru a asculta vocea de orgă a părintelui Grigorescu? Pe doamna general o văzusem o singură dată-n viaţă. Poate nici nu-şi mai amintea cum arătam. Îi pomenise generalul ceva despre legătura noastră sau altcineva? Generalul mă prevenise la vremea dragostei noastre că se prea putea să fim filaţi, dar că, neprimejduind cu nimic orânduirea socialistă, ci încâlcind doar morala proletară, obişnuită să fie-ncălcată, nu ne păştea nicio primejdie. Chiar simplul telefon al doamnei doctor Vasilianu şi mi-ar fi trezit bănuieli. Cu-atât mai mult slujba la biserica Boteanu. Să-l anunţ pe Endre? Cinstit aşa era, doar fusese prieten cu generalul. Stăteam pe-un fotoliu, aşteptând să mi se dezmorţească mintea. Mă simţeam ca omul care se trezeşte într-un loc necunoscut şi nu ştie încotro s-o ia. Cinstit era să-i telefonez lui Endre, indiferent ce-avea să creadă în cazul când nu crezuse încă din anii când prietenul lui, generalul Şerban Vasilianu, era-n România. Am pus mâna pe telefon. Mi-a răspuns chiar Endre. «Domnule general, a murit generalul Şerban Vasilianu». Tăcere. «Am aflat, Sabina. Mi-a telefonat nevastă-sa şi nu ştiam cum să-ţi spun». «Azi e miercuri, aş vrea să stau de vorbă cu dumneavoastră până cel târziu vineri». «Te-aş deranja dacă-aş trece pe la tine peste treizeci-patruzeci de minute?». «Sunaţi la apartamentul nouă şi cobor să vă deschid». Pe braţul stâng generalul ţinea un buchet de garoafe japoneze, de toate culorile, iar în mâna dreaptă o pungă de plastic. Abia sus, după ce-a aşezat şi florile şi punga pe măsuţa din vestibul, mi-a sărutat mâna. Şi-a pus în cuier paltonul, fularul, pălăria, apoi a scos din punga de plastic o sticlă de vin şi-un carton cu hârtie de ambalaj de la „Capşa". «Lui Şerban îi plăceau pateurile, saleurile şi vinul ăsta. Am zis să-i facem un praznic noi doi». Eu m-am dus în bucătărie să iau apă într-o vază. Generalul m-a urmat ca şi când i-ar fi fost teamă să rămână singur. Şi-a oprit privirea asupra lumânării care ardea într-un sfeşnic pus într-o farfurie cu apă. Şi-a făcut semnul crucii. Pe-o tavă am aşezat două farfurioare,

două pahare, şerveţele de hârtie şi-un tirbuşon. Am lăsat tava pe masa din camera de zi, am desfăcut pachetul cu saleuri şi cu pateuri şi i-am întins lui Endre tirbuşonul. Nu spuneam niciunul niciun cuvânt. Generalul a umplut paharele. Eram în picioare amândoi şi amândoi am spus deodată «Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească!», apoi am vărsat fiecare din pahar trei picături pe jos. Ne-am aşezat unul în faţa altuia. Eu am luat prima un saleu şi am gustat din vinul pe care-l băusem de-atâtea ori cu Şerban Vasilianu, cu douăzeci şi opt de ani în urmă. Îmi răsuna în suflet glasul lui auzit cu-o săptămână mai înainte în cabina noastră telefonică, parte a vieţii mele, cămara mea de taină. Aveam să pun acolo o floare, ultim semn de dragoste adus glasului care se stinsese. Endre mi-a atins uşor mâna de parcă se temea să nu-mi sperie somnul. «N-a suferit. S-a dus într-o clipă». «De ne-am duce toţi aşa… Domnule general, doamna doctor Vasilianu m-a rugat să-i fac o slujbă la biserica Boteanu. Aţi fi de acord pentru sâmbătă, după-amiază, dacă părintele Grigorescu ar putea sluji? Cred că aşa i-ar fi plăcut lui, ceva discret, cu doar câţiva oameni apropiaţi». «Îi telefonez chiar acum părintelui. Îl cunosc foarte bine. El i-a slujit pe socrii mei şi le-a făcut toate pomenirile». Părintele Grigorescu i-a sugerat generalului să-l invite şi pe-al doilea preot al parohiei. «Domnule general» – i-am spus – «dacă vreţi să chemaţi dumneavoastră pe cineva, la pomenire, chemaţi. În afară de dumneavoastră, nu cunosc pe nimeni dintre-apropiaţii generalului». «Am s-aduc eu un casetofon ca să-nregistrăm slujba şi să-i trimitem doamnei doctor caseta». «V-aţi gândit foarte bine». Sâmbătă, la ora cinci după-amiază, Endre a venit să mă ia cu maşina. Mă anunţase că aveau să participe la slujbă opt foşti subalterni ai generalului Vasilianu. Făcusem o colivă de două kilograme, cumpărasem cutii de plastic în care s-o-mpart, luasem o sticlă de vin, lumânări, flori. Vocea părintelui Grigorescu, de bas profund, şi cea de bariton a celuilalt preot, abia susurate, ca la-mplinirea unei adevărate taine, sunau atât de mângâietor în biserica goală, încât, cu ochii închişi, uitasem de ce mă aflam acolo. Când s-a ajuns la «veşnica pomenire», am simţit pe braţ mâna lui Endre. Ne-am dus toţi zece să-nălţăm coliva. Abia atunci m-au podidit lacrimile. Doi dintre foştii colaboratori ai răposatului au propus să mergem la „Ambasador" ca «să mai vorbim despre general». Am stat trei ore la restaurant şi din spusele acelor oameni pe care generalul îi formase ca profesionişti aflam despre el lucruri la care dragostea mă făcuse nici să nu mă gândesc. Eu iubisem un bărbat şi abia la masa aceea aflam câte motive avusesem să iubesc şi omul. Cât bine făcuse-atâtora şi-atâtora, pentru câţi îşi pusese obrazul, cât era de discret în relaţiile lui. «Nimeni n-a ştiut că apartamentul pe care-l am i-l datorez. N-aveam bani de acont. Cheltuisem cu boala părinţilor, cu-nmormântările, n-aveam un sfanţ. Mă trezesc în birou cu generalul că-mi face semn să ies pe culoar. Îmi întinde un plic: „Ţine, băiete, bani de acont pentru casă. Mi-i dai când poţi". Cum să uiţi aşa ceva?». «George» – s-a adresat un mesean altuia – «ce ne făceam noi doi atunci, cu stâlpii ăia, dacă n-ar fi fost generalul?». «Puşcăria ne mânca. Ne băga la „subminare a economiei naţionale". Mult a trebuit să lupte omul ăsta cu absurditatea. Bine că ne-am văzut la pensie». «Ţi-aduci aminte câtă curte i-a făcut căpităneasa aia frumoasă?». «Ştii ce ne spunea el: „Copii, nu la locul de muncă". Era frumoasă căpităneasa de să faci crimă pentru ea, dar cu el nu i-a mers. „Nu la locul de muncă"!». «În '60, da, în '60, când ne-am dus cu el în Iran, cred că a avut o aventură. Într-o seară, trecând pe Magheru, l-am văzut intrând cu-o cucoană într-un bloc. El a aruncat o privire expertă-mprejur în timp ce ea, cu spatele spre stradă, împingea uşa blocului. Era înaltă, subţire, îmbrăcată într-un taior *bleumarin,* picioare frumoase, pantofi fără toc». Fusese un moment al nostru de imprudenţă; altminteri nu intram împreună în bloc. Mi-a venit să mă uit sub masă la pantofii mei. Şi de data asta erau fără toc. M-am silit să zâmbesc şi să par interesată – de fapt, îmi bătea inima de să-mi iasă din piept – ca orice om când aude o poveste picantă. Endre şi-a aprins o ţigară. «A doua zi îmi vine o idee; mă duc la general şi-i spun „dom' general, ce-aţi face dumneavoastră în locul meu dacă v-ar tenta o femeie?"». «„M-aş urca-n pat cu ea şi gata. Chinul e dacă iubeşti". Ultimele cuvinte mi le-a spus pe un ton grav şi nu pe tonul lui obişnuit, de glumă. În Iran avea momente de absenţă când, aşa cum îl cunoşteam eu, se gândea la altceva decât la ce era în jur. Absenţa omului îndrăgostit».

Endre s-a uitat fix la mine şi a spus cu-o voce moale: «Are dreptul fiecare la tainele lui». Apoi a-nchis

o clipă ochii. În faţa restaurantului ne-am luat rămas-bun de la foştii subalterni ai răposatului. Endre m-a condus până la uşa blocului. Vârâsem cheia-n broască şi i-am întins mâna ca să-mi iau rămas-bun. S-a făcut că n-o vede. «Vă rog, domnule general, să-mi faceţi şi mie o copie după caseta de la biserică». «Am să fac pentru toţi câţi am fost la slujbă… Vreau să te rog şi eu ceva». Şi a făcut o pauză. «Când am să plec de pe Pământul ăsta minunat să-mi faci şi mie o slujbă… la care să fii numai tu». Nu-mi venea să cred că auzisem bine. Pe chipul meu trebuie să fi fost atâta uimire, încât el m-a privit în tăcere câteva clipe, ca apoi să repete ca pentru surzi, silabisind «nu-mai tu». Am deschis gura să spun nici eu nu ştiam ce. Mi-a pus un deget peste buze. A-ntors el cheia-n broască, mi-a-ntins apoi *porte-clé*-ul, mi-a deschis uşa, mi-a făcut semn să trec şi, fără niciun cuvânt, a-nchis uşa în urma mea. Nu ştiu cum am ajuns în apartament. M-am aşezat pe cel mai apropiat fotoliu, în palton, cu căciula-n cap, ţinând pe genunchi tava în care fusese coliva. Pentru prima oară-n viaţă, prin minte nu-mi trecea niciun gând, nu-mi apărea nicio imagine. De când mă aflam în acea stare nu ştiu. M-am trezit şoptind şi strângând la piept tava: «Doamne, Dumnezeule Atotputernic, odihneşte sufletele robilor tăi Grigore, Adelina, Voicu, Tudorel, Mircea, Barbu, Frusina, Stere, Eugenia, Şerban şi pe-ale celor morţi în închisori, pe ape, în foc, pe-ale tuturor celor morţi nespovediţi, neîmpărtăşiţi şi fără lumânare».

Pomelnicul cuprindea şaizeci de ani din viaţa mea. Viaţa celor care nu mor tineri cuprinde pomelnice mai lungi decât listele cu viii importanţi din jurul lor. În pomelnicul meu se numărau oameni la care ţinusem, dar şi numele lui «tăticu» – Tudorel – «tăticu» pe care-l detestasem, dar de pe urma căruia aveam acoperiş bun deasupra capului, două iubiri trăite în imaginaţie – Stere şi comandorul aviator Barbu Greceanu – o pasiune trăită aievea – Şerban Vasilianu.

Două legături temeinice cunoscusem în viaţă, nedezminţite în timp: Şerban Vasilianu şi Alexandru Endre. Pe Şerban îl văzusem ultima oară pe când eu aveam cinzeci de ani şi el şaptezeci şi unu. Încărunţise, dar era drept şi suplu, încât i-ai fi dat cel mult şaizeci de ani. Fiica şi fiu-său, medici amândoi, la două clinici din Los Angeles, le-asiguraseră părinţilor rezidenţă-n Statele Unite şi, finalmente, cetăţenie. Generalul era angajat la o mare firmă de telefonie, iar nevastă-sa, mai tânără cu şase ani decât el, lucra în acelaşi spital cu fiul lor. Generalul m-a-ntrebat dacă voiam să mă stabilesc în America, ceea ce mi-ar fi fost relativ uşor, cu un fiu şi cu o noră angajaţi la Banca Mondială. «Nu vreau să fiu povară pe capul nimănui. Şi nici nu vreau să trăiesc printre străini. Am o mentalitate ţărănească». «Şi eu aş fi vrut să-mi sfârşesc zilele-n Ţară, dar nevastă-mea-şi doreşte să fie-alături de copii, să-şi vadă nepoţii crescând». «Băieţii mei nu-şi manifestă nicio dorinţă să mă aibă lângă ei, despre nurori ce să mai vorbesc. Singurătatea este partenera multor fiinţe. M-am obişnuit cu gândul că vom rămâne partenere pe viaţă, după ce n-are să mai fie mama». «Aş fi vrut atât de mult să fac ceva pentru tine, Sabina». «Ai făcut enorm. Mi-ai dăruit luni de vis, îmi dăruieşti un glas în fiecare săptămână, care-mi aduce o pace şi-o mângâiere mai mult decât un cor de heruvimi. Mi-ai făcut darul de-a te iubi». «Sabina, aş vrea să mă crezi: eşti cea mai puternică dragoste a vieţii mele. Nenorocul nostru – cei douăzeci şi unu de ani care ne despart, nenorocul ca eu să fi fost angrenat în altă viaţă, cu-o femeie pe care n-am avut inima s-o părăsesc». «O viaţă clădită pe remuşcări – şi-ale tale şi-ale mele – n-ar fi fost viaţă. Să fim mulţumiţi cu bucuria pe care ne-am dăruit-o unul altuia».

Stând în fotoliu ca bătută-n cuie, îmi rememoram viaţa. De Valeriu – unul dintre oamenii pentru care aveam cea mai mare preţuire – mă despărţise definitiv nevastă-sa, în faţa căreia nu mişca, nu sufla. Nici vorbă de relaţia de familie în care mă aflam cu nevestele lui Alexe. Cât fusese mama bolnavă, Alexe venea în fiecare zi s-o vadă: «Ce mai spunem azi, coană Genuţo?». «Alexe, mamă, după ce m-oi duce eu, să nu vă-ndepărtaţi de Sabina, că de, copiii, care-ncotro…». «Mai întâi, coană Genuţo, mai va pân' să te duci matale… Una la mână. Două la mână: cum ţi-nchipui că ne-am depărta de Sabina, când eu sunt omul cu trei neveste? Face să le vezi pe toate trei la un loc şi să le-auzi cum mă foarfecă». Alexe, deştept,

spontan, citit, n-avea însă rafinamentul intelectual al lui Valeriu. Alexe era tipul vorbăreţ, amator de bârfă, cârcotaş, certăreţ, dar suflet bun. Valeriu avea o rigoare nemţească sub care-şi ascundea perfect sensibilitatea. Sigur că făcuse o pasiune pentru actriţa lui, de altfel justificată, ca şi pentru doamna blondă, şi sigur că-i părea rău pentru marea amărăciune pe care mi-o pricinuise, lăsându-mă cu un copil pentru care-a făcut tot ce a putut material, nereuşind să şi-l apropie sufleteşte, copil care, până la opt ani, când se dusese la Paris să-l vadă, îşi adorase tatăl. Nu-l regretam pe Valeriu, nu-l regretam nici pe Alexe. După atâţia ani de la despărţirea de ei simţeam că nu-mi dorisem cu ardoare să trăiesc şi să mor nici lângă unul nici lângă celălalt. Îmi dorisem o viaţă cinstită lângă un bărbat de care să mă-ndrăgostesc – am fost îndrăgostită şi de Valeriu şi de Alexe – lângă un copil. Îmi dorisem un cămin paşnic, model vechi. Şerban Vasilianu fusese bărbatul vieţii mele şi-mi dovedise o statornicie de om, greu de imaginat. Omul alături de care mi s-ar fi potrivit să trăiesc şi să mor era Alexandru Endre, deşi o viaţă mă ferisem să mi-o mărturisesc, la fel cum amândoi ne feriserăm, cu multă dibăcie, de orice situaţie în care n-am fi fost în stare să ne mai păcălim unul pe celălalt. Şi viaţa lui era pornită pe-un făgaş când ne-am cunoscut. Eu – douăzeci şi trei de ani, el – aproape patruzeci, însurat cu doi copii. Amândoi copiii lui, studenţi, avuseseră burse în America. Se-ntorseseră în Ţară. Medici amândoi cu neveste medici, având fiecare doi copii. Şi băieţii lui Endre şi fata şi băiatul lui Şerban Vasilianu fuseseră şefi de promoţie, pe cinstite, ca şi băieţii mei. Băieţii lui Endre, amândoi neurochirurgi, lucrau la Spitalul Central, în Bucureşti. Ai lui Şerban Vasilianu la Los Angeles şi oriunde le-ar fi poftit inima. Ai mei, cutreierând lumea, prin meseriile pe care şi le aleseseră. Fuseseră toţi şefi de promoţie, dar dacă noi, părinţii lor, n-am fi lucrat la Securitate, oare tot aşa le-ar fi mers? Câţi n-or fi fost şefi de promoţie şi-or fi muncit pe cine-ştie-ce coclauri? Şi eu fusesem cap de serie şi nici vorbă să rămân în facultate, în timp ce universitare ajunseseră două colege, cu cel puţin cinzeci de sutimi sub media mea. Eu de ce mă angajasem la Securitate? Fiindcă posturile prin oraşe de mult le arvunise U. T. M.-ul unora care se remarcaseră pe plan politic. Şi nu uitasem nicio clipă că fratele mamei se afla-n puşcărie, când eu eram în facultate. Eram o profitoare măruntă a regimului. Copiii mei, care se uitau la mine de sus – mai ales cel mare – fiindcă eram traducătoare la Securitate, când fusese vorba de avantaje care veneau dintr-acolo nu se sfiiseră să profite nicio clipă de ele. Securitatea pentru mine însemnase ce-nsemnase «tăticu» pentru mama: căsătorie din interes pentru ieşirea din sărăcie. Suferisem că tatăl meu vitreg îmi număra fiecare-mbucătură. Îmi făcusem studenţia în două rochii de stambă, în două fuste pe puncte, în două pulovere tricotate de mine, într-un loden, iar ca toaletă de gală – o fustă neagră şi-o bluză de *soie-écrue.* Nu suferisem de foame, dar nu pot spune că-n vremea studenţiei nu-mi lăsase gura apă la lucruri pe care bănuţii daţi de mama – luaţi de la gura ei – nu mi le-ngăduiau. După ce, în cămin mă-nvăţasem cu apă caldă la duş şi cu-ncălzire centrală, nu mă mai trăgea inima spre sobă cu lemne, care trebuiau cărate, iar cenuşa lor curăţată zilnic şi nici spre privată-n fundul curţii. Nu-mi caut scuze pentru faptul de-a mă fi angajat la cea mai odioasă instituţie a regimului, îmi explic mie mecanismul prin care-am ajuns acolo, unde n-am făcut nimic ruşinos, ci o adevărată şcoală de informare şi de ideologie multiplă; iar ca mine şi alţii. Nu era zi de la Dumnezeu să nu-mi repet cele mai importante şi mai folositoare învăţăminte care se lipiseră de mine în treizeci şi şapte de ani lucraţi la Securitate: să nu mă mir de nimic, să nu-mi fac iluzii despre nimeni şi despre nimic, să ştiu că nu există un bine absolut şi mai ales permanent. Cea mai dură şcoală a realităţii şi, ca urmare firească, a dezamăgirii. Cât am aflat din documentele care mi-au trecut acolo prin mână n-aş fi avut parte în cinci sute de ani trăiţi în orice alt loc. Să zicem că astăzi, la douăzeci de ani de la-nlocuirea dictaturii comuniste cu dictatura banului, aş avea douăzeci şi trei de ani, aş fi absolventă de „Filologie", fiica unei contabile văduve, astăzi când nu te mai repartizează Statul nicăieri ci te «repartizezi» singur. Când îţi trimiţi *curriculum vitœ* (citit prescurtat *si vi,* ca-n engleză!), când adică «aplici» (tot ca-n engleză – că româneşte nu mai ştie nimeni) în dreapta şi-n stânga pentru o slujbă, să zicem că mi-ar propune «S. R. I.»-ul să mă angajez traducătoare. Ce-aş face? M-aş angaja la ei. Convinsă că am nimerit-o într-a noua ceată a heruvimilor?! Haida de! M-aş duce, pentru că nefiind nici manechin, nici curvă,

neavând pile şi proptele, decât s-ajung profesoară într-un învăţământ pe care Puterea-l tratează ca pe-un gunoi, mai bine într-un birou la căldurică, să citesc şi să traduc lucruri interesante, eventual contribuind la perfecţionarea băieţilor de export *and so on,* vorba românului! Spre deosebire de dictatura Partidului unic, dictatura banului ce demonstrează? Că omul ar fi cumva peste vremi? Spre perfectă asemănare cu dictatura Partidului unic, dictatura banului îţi demonstrează că omul e «supt vremi», vorba cronicarului, ca de când lumea şi pământul, şi va fi cât astea două au să existe. Vocaţie de martiră în viaţa asta n-am avut. N-am fost pusă niciodată-n situaţia de-a condiţiona binele meu de răul altuia. Îi mulţumesc lui Dumnezeu şi-i mulţumesc lui Endre, care m-au ferit de-o asemenea gravă dilemă.

Pe 17 decembrie 1989, primesc un telefon de la generalul Endre. «Sabina, sunt prin preajmă. Pot să trec pe la tine câteva minute?». «Da, treceţi». A venit fără flori, fără nimic. L-am privit întrebător. Şi-a pus în cuier paltonul, şapca, fularul, m-a luat de mână şi mi-a şoptit: «Hai la baie». A dat drumul la duş şi la robinetele de la chiuvetă. «Sabina, ai ascultat „Europa liberă”?». «De când am ieşit la pensie n-o mai ascult. Mă dispensez de agenţii de-acolo». «Malta îşi arată efectele şi-n România. Să ştii că la Timişoara e răzmeriţă cu morţi. Cine a tras nu se ştie». «Cum, cine? Securitatea, că e singura pe lume care posedă gloanţe!». «Nu ştiu dacă nu e bine să plecăm din Bucureşti. N-am ce să-mi reproşez. Eu am avut în observaţie doar lumea intelectuală precum ştii. Rău n-am făcut nimănui. Dar până să demonstrezi…». «Domnule general, dumneavoastră aţi ieşit demult la pensie ca să mai fiţi în vizorul cuiva, afară doar de vreun binevoitor. Ce să vă reproşaţi n-aveţi. N-aţi schingiuit, n-aţi băgat pe nimeni în puşcărie. Dar de jurat nu poţi jura pentru nimic. Eu, încrezătoare-n soartă, cu vecinii care toţi sunt cu posturi mari, deci n-ar avea de ce să se lege de mine – logic vorbind – eu nu plec nicăieri. Ce o fi o fi». «Ai dreptate. La urma urmei, dacă e să mă caute careva, mă găseşte nu azi, nu mâine, dar mă găseşte. Mai mult decât să mă omoare… am trăit destul». «Domnule general, e o vorbă care zice-aşa: „Când ţi-e dat nenorocul, dacă-i mergi în faţă te-ajunge, dacă-i mergi în urmă, te-aşteaptă”. Să ştiţi că, acuma dacă aş muri n-am ce să regret». «Mi-ar părea atât de rău să mori». «Şi mie dacă aţi muri dumneavoastră. Mi-aş pierde un sprijin şi-un reper de-o viaţă». A urmat o tăcere în care cred că nu doar eu desfăşuram în minte firul amintirilor care ne legau de treizeci şi şapte de ani şi tot ce nu ne spuseserăm unul celuilalt în această vreme, prudenţi şi resemnaţi. «Domnule general, credeţi în Dumnezeu?», m-am trezit eu din muţenie. «Cred numai în Dumnezeu şi-n destin». «Şi eu. Singura linişte-n viaţă mi-a dat-o numai credinţa asta. Ce e să ni se-ntâmple e de mult hotărât. Prin urmare, stăm pe loc şi-aşteptăm… ce-o fi o fi». «Să ascultăm permanent radioul, să ne uităm la televizor şi s-ascultăm posturile străine. Ca să facem o medie a minciunilor, ceea ce-am făcut amândoi cât am fost slujbaşi la „odioasa” Instituţie». «Ce credeţi că se va-ntâmpla?». «Experimentul zis *comunism* sare-n aer, conform planificării de la Malta. La ruşi în 1917, nemţii, care voiau neapărat pace, au pompat bani grei în revoluţia bolşevică. Stalin şi aliaţii săi, Churchill şi Roosevelt, au hotărât comunizarea unei jumătăţi din Europa. Acum – experimentul ieşind din perioada de garanţie – Bush şi Gorbaciov trec la alt experiment». «Şi nouă ce-o să ni se tragă din asta?». «„Restauraţia Burbonilor” ca-n Franţa, după Napoleon. O să schimbăm firma stăpânului». «Toată lumea aşteaptă căderea comunismului». «Firesc. Frigul şi „alementaţia raţională” din ultimii ani ar descuraja şi-un sfânt. De la vlădică până la opincă, oricine îşi doreşte un acoperiş deasupra capului, mâncare ca lumea, căldură în casă, căldură în instituţii. Libertatea cuvântului interesează doar o parte a populaţiei. Şi libertatea asta din democraţii e dirijată. Că nu ţie şi mie mi se pot vinde castraveţi în privinţa asta… Cu libertatea cuvântului în democraţii, spre deosebire de dictaturi unde lătratul e plătit de Stat sub oblăduirea Partidului unic, în democraţii cunoşti după lătrat cine dă de mâncare haitei. Pregăteşte-te să vezi cojoace-ntoarse, cu duiumul. Să nu te miri că unii n-au să-ţi mai răspundă la „bună ziua”». «Mulţumesc lui Dumnezeu că sunt călită şi-n direcţia asta. Verii mei primari şi cumnata mamei mi-au întors demult spatele, că eram „securistă”. Nu e timpul acum de etimologii, dar de la *securitate,* corect este derivatul *securitist.* Nu mă mai mir de nimic, domnule general». «Prin urmare, stăm cuminţi în casă şi ascultăm ce ne spun ai noştri şi cei de la posturile lumii libere, liberă în măsura-n care laţul are

lungime, nu te ţine în coteţ, ci-ţi asigură sârma pe care să te plimbi». «Dacă ne-ar auzi cineva…». «Sabina, prostia şi credulitatea sunt cele mai mari forţe mondiale». Am început să râd. «Domnule general, am citit într-o revistă un articol foarte inteligent al unui dramaturg român stabilit în Franţa. Am reţinut o *frază* emblematică pentru planeta noastră: „Se spune că proştii sunt veseli. Mă-ntreb de ce e atâta tristeţe pe pământ”». «Îl ştiu pe băiatul ăsta şi tare m-aş bucura să facă o carieră-n Franţa. Orice român recunoscut de străini e un câştig pentru România». «Şi alte câştiguri după „restauraţia Burbonilor”?». «Pe mine optimismul nu m-a dat niciodată afar' din casă. Am fost martor, ca şi tine, la instaurarea comunismului. Numai că eu aveam altă vârstă. Am avut prilejul să văd ce zace-n oameni, iar Securitatea a-nsemnat o universitate-n plus. Acum o să iasă la suprafaţă iar un puhoi de zoaie şi de vomă. Norocul nostru că suntem pensionari». «Dacă ne-or mai da pensii, nouă „securiştilor”…». «Nu-ţi face griji. Să nu-ţi închipui că o să ne conducă Dumnezeu şi sfântul Petru. Să ne păstrăm firea. Pleacă-ai noştri, vin ai noştri. Norocul nostru că n-avem cui să-i ducem grija. Copiilor mei n-o să le ia nimeni bisturiul din mână, iar ai tăi sunt hăt departe».

Generalul privea lumea cu detaşarea celui care văzuse atâta rău încât nu se mai speria de ceea ce-ar fi putut să vină. Scăpase de prizonierat în Siberia doar fiindcă îi intrase o schijă-n plămânul drept cu-o zi înainte ca unitatea lui să cadă prizonieră la ruşi, la cotul Donului. Mulţi camarazi de-ai lui fuseseră repatriaţi după şapte-opt ani de Oranki, de Mînăstîrca şi unii, „rebelii”, şi de stagii pe la Liublianka. Văzând încotro o lua România, renunţase la magistratură şi intrase-n Securitate cu gândul de-a contribui cât de cât la echilibrul etnic al lucrătorilor din instituţie. Având titluri universitare, i se dăduseră-n supraveghere nişte intelectuali. Luând legătura cu toţi cei sub observaţie, încercase să-i convingă să-şi apere libertatea, ţinându-se departe de tot se putea fi suspect, evitând întâlniri cu alţii din aceeaşi categorie cu ei şi, mai ales, ţinându-şi gura şi nedând crezare posturilor din Occident cu emisiuni pentru lagărul socialist. Dintre toţi cei care-l luaseră-n serios niciunul nu ajunsese în faţa anchetatorilor şi nici în puşcărie. Când ajunsese şef, îşi alesese nişte locotenenţi şcoliţi, ca intelectualii să aibă cu cine sta de vorbă. Când se angajase el, în afara contingentului venit din Uniunea Sovietică şi de ungurii care toţi fuseseră-n armata maghiară-n timpul războiului, printre care unii oameni de carte, restul cadrelor din Securitate provenea din clasa muncitoare, şcolite în unităţi ideologice, figurând cu studii liceale, făcute în doi ani, şi chiar cu licenţe de la *„Ştefan Gheorghiu”.* Cam de prin '54-56, Instituţia trecuse la racolarea de tineri cu facultate şi mai ales foarte buni la-nvăţătură. Securitatea căuta să imite serviciile secrete din Occident. În Anglia, a fi fost în *„Intelligence Service”* era chiar o cinste. Numele celor care făcuseră parte din *Service* erau o dovadă. Cu toată politica de clasă, încă de la înfiinţare, din 1948, Securitatea nu putea lua traducătorii şi translatorii de la şaibă şi de la betonieră, ci dintre oameni cu şcoală, uneori dintre cei şantajabili, care, săracii, s-ar fi angajat şi la Satana decât să fi luat drumul Aiudului, al Sighetului sau al Gherlei. La Securitate, „serviciul bătăi” era unul, „serviciul capete” altul, în asemenea domeniu, ca în orice activitate omenească, trebuie să ţii seamă de concurenţă. Comunismul putea sări în aer, dar serviciile secrete nu puteau fi desfiinţate ci înlocuite; şi oricum, Securitatea le lăsa succesorilor nişte mostre de capete, bun izvor de inspiraţie.

Am urmărit la televizor evenimentele, numite revoluţie. „Televiziunea Română Liberă” ajunsese ca un pietroi din Hyde Park, de unde oricine poate ţine discursuri, sau ca un fel de han de la răscruce, unde vine cine vrea, pleacă de asemenea cine vrea. Atâta lume care se perinda fără niciun rost cred că niciunei televiziuni din lume nu i-a fost dat să vadă cât „Televiziunii Române Libere” în acele zile de bulibăşeală de nedescris. M-aş fi aşteptat să văd nişte foşti deţinuţi politici care să-şi verse focul suferinţelor îndurate în comunism, nu vedete care călăriseră globul sub acelaşi comunism şi lume care-şi povestea biografii banale. Ajunsese televiziunea un loc de spovedanie pentru atâţia refulaţi că te-apuca plânsul. Două momente m-au lămurit deplin asupra spontaneităţii unora şi-asupra mişcării bine şi dinainte calculate a altor participanţi – autori de revoluţie: apariţia în balconul C. C.-ului a căpeteniilor

revoluţionare pe care niciun glonţ nu le-a atins, deşi în oraş se trăgea ca la nuntă, şi apelul «disperat» al Televiziunii, implorând populaţia s-o apere, care cu o tigaie şi cu un polonic ori cu un mestecau, care cu te-miri-ce, Televiziune înconjurată de Taburi şi plină de mascaţii de la trupele antiteroriste. Atunci mi-am spus: «Iubiţii mei, castraveţii ăştia cu parfum de revoluţie marca Malta – lovitură de palat – vindeţi-i altcuiva nu mie». Vorbeam la telefon cu Endre ca să vedem dacă mai suntem în viaţă. Comentariile ni le păstram pentru momentul când aveam să ne vedem. Dar ştiam, fără vorbe, că eram gând la gând cu bucurie în privinţa «revoluţiei» şi mai ales a revoluţionarilor. Acoperiş deasupra capului aveam, cumpărat şi nu repartizat prin Instituţie, urma să văd câtă căldură-n casă şi ce aprovizionare alimentară avea să ne-aducă noul regim. Încolo – Dumnezeu cu mila! Se schimba echipa. Rândul unu – fotoliu de orchestră pleca, lăsând locul eşalonului doi, care demult se dorea în faţă. Cu niţică răbdare, le venea rândul şi copilaşilor Kominternului, devenit Kominform, ca pasărea Fenix, care aici ardea, aici se reîntrupa, copilaşi deveniţi mari anticomunişti, descinzând din Primăverii, unde-i aduseseră pe lume blânzii lor părinţi.

În Piaţa Universităţii am nimerit o dată când un grup, în frunte cu un actor, se hlizea nevoie mare în faţa unui televizor la care un nene recita nişte parodii la Eminescu de-o desăvârşită stupiditate. În altă zi, printre manifestanţii care strigau cu foc «Jos comunismul, moarte Securităţii» se aflau şi descendenţi ai unor miniştri din primul guvern comunist al României, care suferiseră şi sufereau groaznic prin vile în Cotroceni. Un domn – intelectual de-adevăratelea – expulzat din Franţa în ’45, ca agent al Moscovei, ajuns în posturi de conducere în România, defila cu un ecuson la rever pe care scria «golan». Ion Iliescu oferise o jimblă protestatarilor din Piaţa Universităţii – «spaţiu liber de comunism» – numindu-i «golani». Când am mai văzut şi o şefă de cadre, de sus de tot, cu «golan» pe voluptuosu-i bust, m-am gândit cu strângerea de inimă la oamenii sinceri şi năpăstuiţi de comunism, care n-aveau loc de veşnicii oportunişti. Un inginer, vecin din bloc, director de instituţie de gradul zero, care se specializase un an în Anglia, un an în Franţa, demisionat şi pensionat când îi plecase fie-sa-n Canada, simulând o căsătorie, nu lipsea cu nevastă cu tot din Piaţă. I-am salutat. Pe domn nu l-a răbdat inima să nu-mi spună: «Dacă şi Securitatea vine-n Piaţă, ce să mai zicem?». «Exact ce zice şi Securitatea despre trimişii la specializări în Occident şi de directorii de instituţii de grad zero, care-au beneficiat de asemenea situaţii, prin binecuvântarea Patriarhiei». A tăcut şi-a-nghiţit, albindu-se ca varul.

Tot în perioada Pieţei, au venit în Ţară fiu-meu, Doru, cu nevastă-sa, Carina. Nu lipseau din Piaţă decât noaptea. Cuscrii şi nepotu-meu rămăseseră la Washington. Noră-mea era toată o silă, un dispreţ şi-o critică la adresa fostului regim. Eu tăceam fiindcă am fost totdeauna de părere că într-o familie n-au rost discuţiile care să ducă la dezbinări. Mă vedeam atât de rar şi de puţin cu băieţii şi cu nurorile mele, încât discuţiile de principii nu-şi aveau rostul. Nevasta lui Şerban avea o conversaţie monosilabică şi numai provocată, fiindcă ea nu te-ntreba nici măcar ce mai faci. Fiu-său, în schimb, era adorabil: deştept, tandru, cu o conversaţie de om mare şi cu nişte vorbe de moşneag hâtru şi hârşit, care mă amuzau şi mă făceau să uit de fiu-meu, care venea din obligaţie să mă vadă, că mă rog – îi plăcea, nu-i plăcea – îi eram mamă, iar nevastă-sa, considerându-se şi ea obligată, îi ţinea hangul. Băiatul asculta ce vorbeam eu cu Şerban şi-odată-l auzeai oftând şi spunând cu un glas resemnat: «Ce să-i faci dacă aşa e lumea». «De unde ştii tu, Vlad, cum e lumea?», îl întrebam eu. «Păi, mă uit la voi, la tine, la tata, la mama…». Şi nu puteam să nu-i dau dreptate.

Îmi părea rău că nepotul meu adevărat nu era nici apropiat de mine – cam greu de la zece mii de kilometri – nici simpatic. Este maică-sa-ntreg: cu aerul superior al celui care le ştie pe toate, convins că nimeni nu mai e ca el, scormonitor, şi cu urechea pe la uşi. Carina, soţia lui Doru, este genul care caută sămânţă de ceartă din orice şi care nu se simte bine dacă nu-nţeapă, nu jigneşte pe cineva. În ziua când mi-au făcut favoarea să vină la mine la prânz, nici nu terminaserăm bine de mâncat când ea a zis, autoritar: «Băiete, gata, hai în Piaţă». «Ce vă grăbiţi aşa, că doar Piaţa nu pleacă din loc». «Din replica asta se vede unde aţi lucrat», mi-a spus ea pe-un ton de subţire ironie. «Ascultă, cucoană, aşază-te pe

scaun şi taci din gură cinci minute». După tonul meu atât de vehement cred că noră-mea s-a aşteptat şi la două perechi de palme. «Mamă, ce rost are», a intervenit Doru, împăciuitor». «Are, băiete. Faceţi pe naivii ca şi când n-aţi şti că aveţi posturile pe care le-aveţi cu binecuvântarea Securităţii? Şi dumneata, distinsa mea noră, despre părinţii dumitale care, de când au intrat în pâine, lucrează numai în Occident, ce crezi? Ca i-a binecuvântat Patriarhia? Aşa că nu-mi mai spune mie unde-am lucrat. Am lucrat la Securitate ca angajată oficial şi n-am ascuns-o nimănui. Întreabă-ţi, distinsă doamnă, în ce calitate ţi-au lucrat părinţii… Acum, liber, duceţi-vă-n Piaţă; de unii ca voi n-au loc ăia care-au putrezit cu anii la Aiud, la Sighet, la Gherla şi-n alte puşcării», şi le-am deschis larg uşa de la intrare. Habar n-am cât au mai stat în România, fiindcă nici măcar fiu-meu nu mi-a dat un telefon de rămas-bun. I-am auzit glasul de Crăciun, când s-a-ndurat să-mi spună două-trei vorbe convenţionale, de urări, la care i-am răspuns şi eu la fel, fără să-l întreb ce-i face familia. Nici Alexe nu s-a bucurat de-un alt regim filial. Stând de vorbă cu Alexe despre vizita lui Doru şi-a nurorii noastre, Alexe le-a tras o-njurătură de toată frumuseţea. «Când au venit la mine să mi se plângă de felul cum ai tratat-o pe mironosiţa de noră a noastră le-am cerut să-mi reproducă *mot à mot* din ce v-aţi luat. „Şi vi se pare că n-a avut dreptate?”, am tras eu concluzia, ceea ce a ofuscat-o din cale-afară pe dumneaei. Sabina, în concluzie, dă-o-n mă-sa. Dacă nu i-ai fi tu mamă, l-aş băga şi pe boul de fiu-meu». Nu era bou, era un arivist: profitase cât putuse de relaţiile socrilor lui şi nu strâmbase din nas nici la Securitatea mea, când fusese vorba de Banca Mondială. Părinţii noră-mii, deja pensionaţi, s-au întors în Ţară pe la jumătatea lui ’90. Cuscru-meu, încă din ’91 a devenit un prosper om de afaceri. Ne-au ignorat şi pe mine şi pe Alexe. Într-un târziu, niţel după 2000, Doru a-nceput să ne telefoneze destul de des, mie şi Irinei. Alexe a murit la sfârşitul lui 1999. Diana l-a anunţat pe Doru fără să se-aştepte că avea să vină la-nmormântare. Vorbeam cu Doru fără să-mi manifest mirarea că brusc îl apucase dragostea de mine şi fără să-l întreb nimic despre familia lui, cum nimic nu-mi spunea nici el. Irinei îi şoptise însă, că avea o legătură cu-o colegă de serviciu şi mai apoi că era hotărât să divorţeze de Carina. «Bine că scapă de snoaba, de otrava aia» a fost primul meu gând, auzind acea noutate, însă ştiind ce dramă înseamnă pentru un copil despărţirea părinţilor – a se vedea Şerban, fiu-meu cel mare – n-am mai aplaudat această intenţie a lui Doru. Care nu mi-a fost mirarea când cine-mi telefonează? Noră-mea, Carina. «Alo! Bună ziua. Aş vrea să vorbesc cu doamna Sabina Gherasim». «La telefon. Cine mă caută?». «Carina Gregorian, încă nora dumneavoastră». Am tăcut. Să-i fi spus că mă bucuram s-o aud ar fi fost o ipocrizie. S-o-ntreb ce voia, de ce? Am aşteptat. «Mai sunteţi pe fir?», a-ntrebat ea neauzind niciun sunet. «Da, sunt». «Doamnă, fiul dumneavoastră are o amantă şi vrea să divorţeze. Vreau să-i spuneţi să-şi bage minţile-n cap fiindcă pe mine nu mă azvârle ca pe-o haină veche. Să nu-şi regrete prostia». «Fată dragă, din partea mea, faceţi ce vreţi. Eu nu mă amestec în viaţa nimănui». «Ştiu că nu m-aţi plăcut niciodată». «Şi ce legătură are asta cu faptul că fiu-meu vrea să divorţeze? Cum nu eu te-am luat de nevastă, nici amantă nu i-am găsit eu lui Doru. Nu m-am amestecat cu nimic în viaţa voastră. Vrei să-l ameninţi, ameninţă-l direct, nu prin intermediari. Să vă lumineze Dumnezeu mintea şi să vă dea sănătate!»; şi i-am închis telefonul. Doru a venit în Ţară pentru divorţ şi a locuit la mine tot concediul, în care şi-a angajat apărător, un avocat, fost coleg al lui de liceu. Era toată ziua plecat cu prietenii, la pescuit, la bazin. Nu ştiu dac-am mâncat de două-trei ori împreună. Casa mea avea pentru el regim de hotel, iar eu nici măcar de recepţioneră, fiindcă având cheile apartamentului nu mă «deranja» nici măcar să-mi spună că s-a-ntors acasă. Carina, cu fiul lor, Ştefan, se afla pe Costa Brava. Părinţii ei urmau să-i angajeze avocat pentru divorţ. Nu mai rămăsese loc unde Carina să nu-l fi reclamat pe Doru pentru comportament imoral, fără efect însă, fiindcă infidelitatea conjugală nu mai impresiona pe nimeni. Doru şi-a asumat toată vina despărţirii şi soţii neavând nimic material de-mpărţit, divorţul s-a terminat rapid. La o înfăţişare a fost chemat fiul împricinaţilor, care, având şaisprezece ani, trebuia să se pronunţe alături de care părinte voia să rămână până la majorat. Spre mirarea tuturor, băiatul a hotărât să rămână la tată-său. Din dragoste sau din dorinţa de-a-i sta ca un spin în talpă în noua căsătorie, n-aş putea spune. Ultima dată când l-am văzut, cu ocazia divorţului părinţilor lui, mi-am dat seama de fanatismul lui pro-american. Statele Unite au

menirea şi dreptul de-a-şi impune sistemul oriunde în lume, unde regimul contravine democraţiei lor. Am încercat să-i demonstrez că nimeni, chiar perfect, e bine să nu-ncerce să-şi impună perfecţiunea şi altora, ci să-i lase pe ei să-şi reglementeze viaţa. Şi i-am mai spus că dacă zici «mare putere» zici implicit, «abuz». Rezultatul: s-a ridicat de la masă, mi-a trântit uşa-n nas şi dus a fost, presupun că la bunicii materni. Îmi pare rău să spun că nu-i duc dorul deloc. La două luni după divorţ, fiu-meu s-a-nsurat cu noua lui aleasă, despre care Irina, participantă la ceremonie, la Washington, are o părere foarte bună, spre deosebire de părerea despre fosta ei cumnată. Fiu-meu m-a invitat şi pe mine cu acea ocazie, oferindu-se să-mi plătească biletul de avion. N-am avut în viaţa mea paşaport şi niciun chef să umblu să-l obţin la anii mei fragezi, în momentul când s-a recăsătorit Doru. Coxartroza şi gonartroza abia mă lăsau să mă mişc, încât am mulţumit, exprimându-mi regretul de circumstanţă, şi trimiţându-i nurorii mele o broşa cadou. La un an de la căsătorie, noul cuplu a avut un băiat, botezat Michel. Am primit poze de la ceremonia creştinării lui şi de la petrecerea care-a urmat. De câte ori îmi telefonează Doru, noua noră, deşi n-o cunosc, îmi spune şi ea câteva cuvinte şi mi-l dă şi pe băieţel, care-mi îngână ceva pe limba lui. Mi se face dor de copiii mei când erau mici şi-i simţeam trup din trupul meu, suflet din sufletul meu. Cât a trăit bunicul Voicu şi-aveam în gospodărie scroafă cu purcei, pisici şi câine, care creşteau sub ochii mei, îi iubeam şi când ajungeau mari, dar mi se făcea mereu dor de ei mici. Nu mi-aş fi-nchipuit că vreodată băieţii mei au să se-ndepărteze atât de mine, care i-am crescut mai mult singură. S-au îndepărtat de mine dar, ca să fiu dreaptă, şi eu de ei. Când îţi judeci copiii la fel ca pe orice străin, te simţi tot atât de singur ca în momentul când ai început să te uiţi la părinţii tăi cu ochi critici. Simţi cum pun stăpânire pe tine îndoiala şi-nstrăinarea. Nimic nu mai este ca pe vremea când nu-i judecai, fiindcă tu nu mai eşti cel dinainte. Mulţi oameni, la bătrâneţe, se-nduioşează de propria persoană, se judecă indulgent, îşi află motivări şi scuze pentru prezent şi pentru trecut. Alţii, mai puţini, reconsiderându-şi trecutul, spun mereu: «Atunci ar fi trebuit să… nu ce-am făcut, de-mi dau acuma cu pumnii-n cap». Eu îmi reproşez minciuna unui an în care-am lăsat un om să mă iubească, din prostia complexelor mele. Încolo, n-am păcălit pe nimeni. În fiecare seară îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru ziua care m-a apropiat şi mai mult de El şi-L rog să-mi dea un sfârşit pe puterile mele. Nu mă părăseşte gândul despărţirii sufletului de trup.

În 2000, Diana, succesoarea mea, a treia nevastă a lui Alexe, a plecat definitiv cu fiu-său în Germania, la Achen. S-a angajat de la bun-început la un spital unde lucra sora ei, tot doctoriţă, tot anestezistă. Alexe, la curent cu specialităţile cele mai căutate în medicină, gândindu-se şi la vremea când el n-avea să mai fie, o-ndrumase către anestezie şi spre Germania, dacă vreodată ar fi avut de gând să emigreze. Nemţii nu te puneau să-ţi echivalezi studiile, ci te luau în probă ca să vadă ce ştii. Diana îmi telefonează în fiecare săptămână, mă invită pe la ei şi mă-ntreabă dacă am nevoie de bani sau de orice altceva. De Crăciun îmi trimite o cutie mare cu tot felul de bunătăţi, pe care mi-o aduce la uşă o agenţie de transporturi.

Din 1990 până-n 2000, am pierdut oamenii cei mai importanţi din viaţa mea. Întâi – Alexe, apoi la un an – Simona. Amândoi morţi de inimă. Simona m-a rugat să vin pe la ea într-o zi când bărbatu-său se ducea la nişte prieteni să joace bridge. «Sabina, nu vreau să-ţi par melodramatică, dar simt că mult n-am s-o mai duc. Ştiu că Irina ţi-e dragă, aşa că te rog să-i fii tu mamă, după…». «N-avea grijă. Irina e cel mai bun copil al meu». Şi nu i-am spus-o ca s-o liniştesc numai, ci fiindcă ăsta-i adevărul.

În 1992 se stingea, la Paris, Valeriu. Am aflat din presă. Ştiam de la Ileana şi de la Paul că doamna Veniamin murise cu un an înaintea fiului ei, care era foarte bolnav. Deşi între noi două nu existase nici umbră de simpatie, având şi eu copii am zis: «Doamne, bun ai fost, că ai strâns-o la vreme şi ai scutit-o de cea mai cumplită durere». Tot de la Ileana şi de la Paul am aflat că prin testamentul lăsat de Valeriu, nevastă-sa era desemnată ca unica lui moştenitoare. Şerban, în calitate de ceea ce în justiţie se numeşte «moştenitor rezervatar», putea ataca testamentul. Numai că lui nici prin minte nu i-a trecut aşa ceva, iar mie de asemenea. În 1992, la şase luni, unul după altul, s-au dus, mai întâi Ileana, apoi Paul Iovănescu. Ei

au fost pentru mine ilustrarea cuplului de admirat şi de invidiat. Erau atât de uniţi încât cred că şi gândeau aceleaşi lucruri în acelaşi timp. După ce a plecat Ileana, Paul era neaşteptat de senin, de liniştit. «Paule, te admir pentru echilibrul tău». «Sabina, sunt atât de senin fiindcă ştiu sigur că Ileana mă ia curând lângă ea». În cele şase luni cât Ileana l-a mai lăsat pe pământ, Paul venea în fiecare zi pe la mine, un ceas, şi depănam amintiri viaţă, în care Ileana era mereu prezentă. Aveam nouăsprezece ani când ne-am cunoscut, iar el, trecut de treizeci, era deja un chirurg de renume şi invidiat mai ales pentru nevastă. «Şi eu şi Ileana, când ne-am luat, ne aflam fiecare după un dezastru sentimental: ea îl iubise nebuneşte pe Stere; eu – divorţat de-o nevastă pe care-o adorasem şi pe care am prins-o-n pat cu un bun prieten al meu. Rănile erau deschise când ne-am cunoscut, cicatrizate când ne-am căsătorit. Înainte, între noi se-nfiripase timid o dragoste care-apoi ne-a copleşit ca un vulcan, am plâns unul pe umărul celuilalt, povestindu-ne viaţa, ca la spovedanie».

Eu nu-i dezvăluisem nimănui toată viaţa mea. Nici măcar generalului Şerban Vasilianu care, cu toată pasiunea şi senzualitatea dintre noi, avea şi gesturi paterne faţă de mine. Mă gândeam la cei douăzeci şi opt de ani de telefoane săptămânale. Retrospectiv, le socoteam mai degrabă grijă de părinte pentru copilul său decât dragoste a unui bărbat pentru o femeie. Fizic mă lăsasem dezbrăcată de el, sufleteşte am rămas cu nasturii încheiaţi până-n gât. Dragostea farmacistului pentru mine mi-a dovedit că poţi iubi şi-un sloi de gheaţă. În braţele lui Valeriu descopeream participarea la iubire. Generalul însemnase dezlănţuire, nebunie. Alexe, amant remarcabil, nu mi l-a şters nicio clipă din trup şi din gând pe general. Dar nu plânsesem pe umărul nimănui. Sufletul meu era un mormânt, care-ascundea pe veci osemintele dintr-însul. Îi invidiam pe Ileana şi pe Paul, care se spovediseră unul altuia, invidiam această totală dăruire, totală curăţire a sufletului, care-nsemnaseră piatra de-ncercare a legăturii lor. Credincioşi, îşi avea fiecare duhovnic. Eu hotărâsem să mă-nfăţişez lui Dumnezeu, ca unic duhovnic al păcatelor mele. Plecând dintre noi, ei mi-au lăsat un mare gol în suflet. Cu dânşii îmi verificam părerile, începând cu viaţa-n general, cu politica. Terminând cu aprecierile asupra unei cărţi, a unor spectacole. Orice întâlnire-a noastră îmi dădea linişte şi-mi îmbogăţea mintea şi sufletul. E atât de tonic să-ţi confirmi logica în faţă unor oameni pe care-i preţuieşti. Ei doi aveau un simţ al realităţii care, deşi îi dusese la dezamăgire, nu-i acrise. Rar am cunoscut suflete mai deschise faţă de durerea altuia şi mai milostive. În fiecare sâmbătă plăteau un prânz pentru douăzeci de oameni săraci la o mânăstire unde stareţ era un remarcabil fost student al lui Paul. Cu Ileana şi cu Paul s-au dus martorii tinereţii mele, tinereţe când, oricât de dureroase ar fi timpurile, totuşi mai mult pluteşti decât umbli pe pământ, în care eşti locuit de ceea ce azi aş numi iluzie a ceva nedefinit, când aştepţi să te vezi propulsat undeva nu se ştie nici cum nici de cine – dar unde să te-aştepte bucuria. Este vremea credinţei în miracole.

Din 1990, când România părea să fi pornit pe un drum cât de cât acceptabil, când oricum dispăruseră «teroriştii» şi nu se mai împuşca pe străzi, generalul Endre îmi făcea măcar o vizită pe săptămână. Eram pensionari şi unul şi altul şi, presupunând că succesorii Instituţiei noastre ne-ar fi avut în vizor, cum nu complotam împotriva nimănui, toţi fiindu-ne indiferenţi, n-aveau decât să ne urmărească, să ne-asculte, voia la ei ca la banul Ghica – vorba ceea. «Sabina, cred că-ţi place cum s-au dat peste cap băieţii noştri care n-au lucrat ca noi, proştii, în sectorul intelectual şi ce miliardari au ajuns!». «Domnule general, dumneavoastră aţi fost ocupat să feriţi intelectualii de puşcărie, învăţându-i de bine să-şi ţină gura, eu, pe lângă traduceri, am mai contribuit la perfecţionarea englezei şi a francezei pentru băieţii de export. Unul dintre „elevii” mei s-a-ntors în ’90 de la un post de radio din „lumea liberă” şi are acum o emisiune la un post de televiziune de-al nostru. Şi trebuie să spun că este cel mai inteligent, cel mai ponderat, cel mai stilat dintre toţi câţi apar pe sticlă». «Pe la agenţiile comerciale „prăvălia” mai trimitea şi mârle, dar în ideologie trimitea crema ca şi la specialişti. Cel mai bun exemplu de specialist de nivel internaţional a fost Şerban Vasilianu, care oriunde a fost trimis şi-a făcut meseria: a instalat sisteme de telecomunicaţii. Era de asemenea mare specialist în creat şi-n descifrat coduri». «Domnule general, încotro credeţi că se-

ndreaptă România?». «România *nu se-ndreaptă, e îndreptată* spre ştergerea de pe hartă. „Băieţii" au păpat mai ceva decât termitele, două miliarde şi jumătate de dolari şi vreo cinzeci şi cinci de miliarde de lei, *declaraţi,* bani existenţi în vistieria Statului la-mpuşcarea lui Ceauşescu; iar acum stăm cu mâna-ntinsă la F. M. I. şi la Banca Mondială. Dacă domnul Poul Thomson, reprezentantul F. M. I.-ului pentru România, a declarat „Dumneavoastră *trebuie* să deveniţi o *ţară consumatoare",* tu ce crezi?». «Domnule general, aţi intrat în Securitate cu gândul să faceţi ceva pentru Ţara asta şi aţi ferit nişte intelectuali de puşcărie, aţi selectat nişte agenţi care să nu ne facă de râs, eu am tradus documente româneşti ca să afle puternicii lumii cine suntem, pe lângă traducerea din ce spuneau presa şi radiourile din străinătate despre România comunistă. Noi am crezut în Ţara asta». «Oricât a tremurat românul şi a răbdat de foame între 1984 şi 1989, de pe urma lui Ceauşescu a rămas ceva. Băieţii ăştia n-au pus două cărămizi una peste alta. Petre Ţuţea, care era o minte strălucită, de fiecare dată când vorbeam cu el – şi era o-ncântare – îmi spunea: „Domnu' de la Securitate, ţine minte ce-ţi spun: Ceauşescu este ultimul mare naţionalist român… Astăzi, naţionalismul este mai de ruşine decât sifilisul şi decât blenoragia. Internaţionalismul şi-a schimbat determinantul: nu mai este *proletar* – proletari din toate ţările, uniţi-vă! — este *capitalist* – capitalişti din toate ţările, uniţi-vă şi faceţi ce vreţi». «Deci „lupta de clasă" atât de hulită nu va dispărea». «Cu-atât mai mult cu cât se umblă la anihilarea naţiunilor. *Big brother* azi e unul, mâine altul, drept binefăcător al omenirii fără frontiere, până când se va sfârşi cu oamenii, cum s-a sfârşit cu dinozaurii. Ai să mai apuci destule, Sabina. Spre norocul meu, fiind mult mai bătrân, mai puţine. Viaţa mea publică n-a fost o fericire, fiindc-am trăit sub semnul aleatoriului şi am purtat mereu o mască. Eram gardianul care păzea o zisă libertate a unora, ca să-i conving să evite puşcăria. Norocul meu a fost viaţa echilibrată din familie. Mai întâi nevastă-mea, copiii, apoi frate-meu, părinţii şi chiar socrii mei care, deşi fizicieni reputaţi, n-au strâmbat din nas că fata lor s-a măritat cu un „securist". Căminul a fost refugiul meu». «Cum aţi cunoscut-o pe doamna, soţia dumneavoastră?». «Eram abia locotenent. N-ajunsesem să invit oameni tineri pentru a-i angaja oficial, ca în cazul tău. Atunci aveam misiunea să racolez agenţi şi la-ntâmplare, dar pe unii anume. Pe listă figura o studentă în anul patru la Arhitectură, fiica unor fizicieni care interesau Instituţia, dat fiind locul unde lucrau. Am cunoscut-o la o petrecere dată de-un arhitect, agent al nostru. M-am îndrăgostit de ea din momentul când s-au făcut prezentările şi ne-am dat mâna. Am văzut şi-n ochii ei o sclipire care-nsemna emoţie. Am condus-o acasă şi i-am spus că ea fusese ţinta mea la petrecere. „Îţi apreciez sinceritatea, însă cu Securitatea nu vreau să am de-a face". „Dar cu mine?". „Sunt dezamăgită că lucrezi unde lucrezi, dar te-aş minţi dacă ţi-aş spune… dacă ţi-aş spune că-mi eşti indiferent". „Şi ce propui?". „Nu ştiu". „Pot să-ţi propun eu ceva, Mira? Îmi dai voie să-ţi spun pe nume?". A-nclinat din cap a aprobare. „Îţi dau carta mea de vizită şi peste şase luni te rog să-mi dai un telefon şi să-mi spui dacă vrei să mă mai vezi ori ba". Peste şase luni a vrut să ne vedem. I-am dat un ultimatum: ori ne căsătorim ori ne despărţim. Când m-a prezentat părinţilor ei, le făcuse deja cunoscută biografia mea. Peste un an am avut primul copil. Am dus o viaţă fără fisuri. Şi când mi s-a ivit cineva care nu a-nsemnat o simplă tentaţie de moment, am ocolit să-i arăt deschis ce simţeam, fiindcă n-am vrut să sfâşii niciun suflet şi nici pe mine să mă pun la-ncercare». «Nici pe mine, domnule general», mi-am spus eu şi am fost sigură că acelaşi gând ne trecea amândorura prin minte. Ultima dată când ne-am văzut, ne-am luat rămas-bun în parcul Ioanid. După ce mi-a sărutat mâna am văzut că ezită să plece. L-am privit întrebător. «Sabina, ai fost, de când te-am văzut prima oară, o bucurie a vieţii mele». A plecat fără să arunce o privire-n urmă. Am rămas pe loc, privindu-i silueta dreaptă, pasul hotărât, în ciuda celor optzeci şi patru de ani câţi îi avea. N-am văzut pe nimeni îmbătrânind mai frumos decât el, cu o figură mai spiritualizată, cu ochi mai vii, şi, mai ales, cu o asemenea luciditate în faţa evenimentelor. Martie 1990 la Târgul Mureş ne zguduise pe amândoi. «Ce credeţi, domnule general?», l-am întrebat eu. «E primul semnal de dezmembrare a României, dezmembrare pe care au s-o facă românii, clasa conducătoare, pentru care ciolanul contează nu Ţara. Sper să n-apuc şi-acel moment». Şi Dumnezeu l-a ascultat. A doua zi după acea despărţire elocventă, la ora nouă dimineaţa am primit un telefon. «Alo!

Doamnă, mă numesc Ştefan Endre şi aş vrea să vorbesc cu doamna Sabina Gherasim». M-am aşezat pe scaunul de lângă telefon, fiindcă simţeam că mi se taie picioarele. «La telefon». Am auzit un oftat. «Doamnă Gherasim, tata a murit azi noapte-n somn. Îl depunem azi la unu la biserica Boteanu, unde poimâine la ora douăsprezece are loc slujba de-nmormântare, apoi mergem la Crematoriul de pe Şerban Vodă, fiindcă el a vrut să fie incinerat». «Doamne, Dumnezeule». «Tata ne-a spus de multă vreme că tot ce-şi doreşte după moarte se află scris pe-o coală de hârtie într-un sertar al biroului. Hârtia cuprinde o listă de persoane pe care s-o anunţăm de plecarea lui». «Vă mulţumesc, Dumnezeu să-l odihnească!». «Sărut mâna, doamnă». La unu fără douăzeci eram la biserica Boteanu ca să-l întâmpin pe generalul, cu zece orhidee violet. Sicriul era-nsoţit de-o doamnă cu părul cenuşiu deschis, înaltă, distinsă, cu urme de frumuseţe, şi de trei bărbaţi, doi cam de şaizeci de ani, înalţi, supli, celălalt în vârstă, drept ca bradul, în care l-am recunoscut pe fratele generalului, magistratul. După ce sicriul a fost aşezat pe catafalc şi cei patru s-au strâns în jurul lui, m-am apropiat timid de doamna cu păr argintiu. «Dumnezeu să-l ierte. Doamnă, eu sunt Sabina Gherasim. Am fost subalternă a domnului general». Neştiind ce să fac cu orhideele i le-am pus ei în braţe. S-a uitat lung la mine şi mi-a spus: «Mulţumesc că ai venit să-l întâmpini», s-a apropiat de sicriu şi a aşezat cinci orhidee de o parte, celelalte cinci de cealaltă a trupului care se despărţise de suflet. Stăteam ca moartă şi rămasă, printr-o minune, în picioare. Doamna Endre mi-a prezentat pe cumnatul şi pe fiii săi. Mi-au sărutat toţi mâna. Ce detalii reţine un om îndurerat! Eram o rană vie. Cred că atât de palidă, încât păream bolnavă. Judecătorul, fratele generalului, m-a-ntrebat dacă mi-era rău. Am mişcat uşor din cap spre sicriu. Mi-a pus o mână pe braţ a-nţelegere. Pe panglica de pe coroana de garoafe roşii pe care am dus-o la biserică am scris «Adio, domnule General. Sabina». De la Crematoriu, cortegiul a mers la Belu, unde urna cu cenuşă a fost depusă în cavoul fizicienilor, socrii generalului. Doamna general m-a invitat acasă, unde cu toţii am fost douăsprezece persoane. Am cerut voie să văd camera de lucru a fostului meu şef. Pe birou se aflau două fotografii în ramă argintie: una în care era el, cu doamna Endre şi cu băieţii, copii, alta cu el în mijlocul subalternilor, între care şi eu, de la aniversarea lui din 1954. De când aflasem că a murit şi până în acel moment nu-mi picase o lacrimă. Cu fotografia asta în mână, aşezată la biroul generalului, m-a podidit un plâns cu sughiţuri. Venise descărcarea durerii. Uşa camerei s-a deschis încet şi m-am trezit în spate cu Ştefan, care se uita peste umărul meu la ceea ce ţineam în mână. I-am întins poza. Ştefan a privit-o lung şi fără pic de zgomot mi-a aşezat-o în faţă pe birou. «E de la aniversarea tatălui dumneavoastră din 1954», am găsit eu de cuviinţă să-i spun. A urmat o tăcere, timp în care el s-a aşezat pe scaunul din faţa biroului şi s-a uitat fix la mine. «Doamnă Gherasim, ce-aţi însemnat dumneavoastră în viaţa tatei?», m-a-ntrebat el cu un glas ezitant, sfios. Am oftat şi fiindcă simţeam că-mi lipsea aerul şi ca să găsesc un răspuns pe care nu mi-l dădusem nici mie până atunci. «Am însemnat un om în care avea încredere, încredere deplină». «Oare numai atât?». Glasul lui suna mângâietor şi îndemna la confidenţe. «Oare nu era de-ajuns?», i-am răspuns eu mângâietor şi resemnat. «Oare?», s-a-ntrebat şi el, fără nici pic de ironie. A trecut din nou lângă mine, mi-a pus uşor degetele pe cap iar cu mâna cealaltă a ridicat fotografia a privit-o de parcă voia să şi-o-ntipărească-n minte şi a pus-o pe birou. «Dumneavoastră aveţi fotografia asta?», m-a-ntrebat Ştefan. «O am». «Să mergem la ceilalţi» şi mi-a-ntins mâna ca să mă ridic mai uşor de pe fotoliul turnant.

La trei săptămâni de la moartea generalului, care nu corespunde niciunui ritual ortodox, am făcut o slujbă de pomenire la biserica Boteanu, aşa cum mă rugase. Părintele Grigorescu se mutase la cele veşnice. Au slujit doi preoţi, unul fiind noul paroh, pe care-l cunoscusem când îl pomenisem cu ani în urmă pe generalul Şerban Vasilianu, amândoi baritoni, iar la cererea mea, un cor de bărbaţi. Am adus colivă, lumânări, vin, flori, pahare şi linguriţe de unică folosinţă. La «Veşnica pomenire» au venit preoţii să-nalţe coliva cu mine. Am înregistrat pe casetofon slujba care sună ca un cântec de leagăn. Rău îmi pare că n-o ascultasem şi n-o ascult decât eu. Dar în rugămintea generalului eram singura cuprinsă. «Numai tu».

În afară de mama, generalul Alexandru Endre a fost martorul de cea mai lungă durată a vieţii mele. Îmi rememorez viaţa. Ce să mai faci la peste optzeci de ani? Timpul îţi oferă altă perspectivă a faptelor tale decât judecata din momentul când le-ai trăit. Perspectiva asta aş compara-o cu traducerea unei cărţi pe care mai întâi ai citi-o; iar părerea din momentul faptei – cu traducerea făcută odată cu citirea cărţii, traducere deficitară. Ciu-En-Lai, întrebat pe la mijlocul secolului XX, ce părere avea despre Revoluţia franceză de la 1789, a răspuns că de-atunci trecuse prea puţin timp ca el să-şi fi făcut o părere! Trăim prea puţin ca să apreciem drept şi viaţa noastră şi epoca în care am trăit. Cântarul prezentului are de multe, chiar de prea multe ori bătaie. Câte fapte greşite, câte judecăţi greşite într-o viaţă. Mi-au murit fiinţe dragi şi-mi aduc aminte cum le-am petrecut pe ultimul drum. Dar tot ce-am trăit lângă Alexandru Endre şi după ce n-a mai fost îmi e viu în minte ca şi când s-ar fi petrecut ieri. Mă gândesc la fiu-meu, Şerban, şi la boala care-l macină. Oricât s-a-ndepărtat de mine şi de fraţii lui, e greu să spun ce durere mă sfâşie când ştiu cât suferă şi la gândul că aş trăi mai mult decât el. A crescut un copil străin de la doi ani, azi medic, însurat cu-o colegă. Amândoi se poartă exemplar cu el şi se vede că nu doar din recunoştinţă ci cu dragoste şi cu delicateţe. I-am spus lui Şerban: «Poţi să te feliciţi pentru ce copil minunat ai crescut şi pentru ce noră ai». «Tu nu te feliciţi pentru copiii pe care i-ai crescut?», m-a-ntrebat pe-un ton ironic. «Şerbane, socotesc a-mi fi făcut datoria de femeie, aducând doi oameni pe lume, care-au luat viaţa-n serios şi ştiu ce vor. Sunt mulţumită ca om. Indiferenţa voastră faţă de mine mă face să mă-ntreb mereu ce am greşit». «Cum e, mamă, să-ţi moară un copil?». «Cred că e cel mai groaznic lucru. Sper să mă ferească Dumnezeu de asemenea durere». Ar fi putut să mă cruţe de săgeata otrăvită a unei asemenea-ntrebări. «Cine ştie», mi-a spus el. Mă rog lui Dumnezeu să nu-l chinuie şi să nu-i chinuie nici pe duşmani. Să nu fie o povară pentru copilul atât de bun pe care l-a crescut. Mă rog să-i meargă bine-n America lui fiu-meu, Doru, nevestei şi copiilor lui. Îl rog s-o ocrotească pe Irina pentru sufletul ei ca pâinea caldă, pe ea şi neam de neamul ei. Îl rog să mă ierte pentru viaţa mea care, poate a fost strâmbă de la un capăt la altul. Poate eram făcută să trăiesc de una singură ca să nu am în ce fel să greşesc faţă de fiinţe apropiate? Şi faţă de celelalte? Să trăieşti mereu cu ochii-n patru şi cusut la gură ca să nu superi pe nimeni. Ce splendoare! Sentimentul meu major la capătul unei vieţi? Dezamăgirea. Ca s-o-mblânzesc îmi derulez, în minte filmul cu oamenii care mi-au fost dragi. Defilarea se-ncheie cu Alexandru Endre.

Omul nu trebuie să lase nimic încurcat în urma lui. Drept care mi-am făcut testamentul pe casă, în care Irina este la parte cu băieţii mei. Tablourile: unu – fiecăruia. Bijuteriile – brăţara de la doamna Caragiani şi prima broşa de la Şerban Vasilianu – ale mele de adâncul sufletului – i le-am dat ieri Irinei. Le-a luat după multe stăruinţe, cu lacrimi până-n bărbie. Actele sunt în ordine, banii – cu Irina la condiţii de retragere. Cât despre vremuri… Las regionalizarea, federalizarea, globalizarea şi alte *zăr i* moştenire generaţiei tinere azi şi celor care vor veni; le las buldozerele istoriei, care nu se ştie ca pământul cât vor mai purta mărci cu litere latine, fiindcă Dumnezeu n-a lăsat niciun copac să urce pân' la cer. Mă uit pe fereastră la zăpada care se topeşte. Mai apuc o primăvară. Are să-mi înflorească teiul de subt balcon, care mi-o aminteşte pe coana Titi şi caprifoiul copilăriei mele. În tei au să vină păsările cerului şi-au să-mi cânte. Ele-mi arată că viaţa mai are şi frumuseţe, iar eu am să-mi şoptesc nişte versuri de cine-ştie-când, trecute prin cine-ştie-câte gânduri:

În grădina lui Ion,
Toate păsările dorm,
Numai una n-are somn,
Cată să se facă om.

Săraca!

8 iunie 2009 —11 februarie 2010

ediție ne varietur

Cartea pe care-o citiți nu prezintă nicio noutate privind Securitatea ori serviciile asemănătoare. Instituția este văzută dinuntru, de cineva aparținînd angajaților ei civili, așadar, categoriei «nici cal, nici măgar». Personajul principal nu e decît o simplă traducătoare, al cărei acces la documente — documente pe care nimeni nu le va cunoaște, poate, vreodată — este dirijat. Nu se vădește o adeptă a regimului comunist, nu-și idealizează slujba, ci rămâne cum singură se caracterizează, o măruntă profitoare a situației. Și-atîta. Profesia îi spulberă iluziile despre orice și despre oriunde. Eroina, prin propria existență și prin viață-n general, ajunge la concluzia că libertatea are numai o semnificație ideologică, nicidecum o valoare personală, omul fiind liber doar cînd își dă duhul. Precum în orice regim și în cel comunist lumea iubește și se-nmulțește, urmînd căile imuabile decise de Fire. Sentimentul care domină personajul este dezamăgirea, imuabilă și ca pentru sufletul omenesc în orice regim. N-aș putea spune că am dat la iveală un compendiu de pesimism; cît despre unul de optimism, nici vorbă, ziua de azi fiind, cu mărunte variații, copia celei de ieri. Și a celor de totdeauna... De pretutindeni.

Ileana Vulpescu

EDITURA TEMPUS

ISBN 978-606-92086-9-4

[1] Dacă tinereţea ar şti, dacă bătrâneţea ar putea (zicală franţuzească).

[2] Dineu la lumina lumânărilor (în franceză).

[3] Locuţiune franţuzească al cărei înţeles nemijlocit este *ori… ori;* în sens mai lung *Asta-i situaţia.*

[4] *«Cuib de latine jocuri şi voluptăţi eline, / Plăcerilor ostrov, tu, Lesbos…»* (traducere de R. Vulpescu).

[5] «Prietenii prietenilor mei sunt (de la) M. A. I. (Ministerul Afacerilor Interne)».

[6] *La belle époque* (fr.): epoca primilor ani ai secolului XX.

[7] *Lipsa de veşti înseamnă veşti bune* (fr.).